

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

BİR MOSSAD TARİHİ

KARANLIKTAKİ

ADAM

Öcalan'ı Türkiye'ye Mossad mı Teslim Etti?

EFRAIM HALEVY

ESKİ MOSSAD BAŞKANI

rofil

KARANLIKTAKİ ADAM

BİR MOSSAD TARİHİ

Efraim Halevy

PROFİL

Yeni Sayı: 175/2017

© St Martin's Press, 2006

© Efraim Halevy, 2006

© PROFİL YAYINCILIK

Kitabın Adı / Karanlıktaki Adam

Orijinal Adı / Man in the Shadows

Yazan / Efraim Halevy

Genel Koordinatör / Münir Üstün

Genel Yayın Yönetmeni / Cem Küçük

Kapak Tasarım/Sabahattin Kanaş

Çeviri I / Hasan Kaya

İç Tasarım / Adem Şenel

Baskı-Cilt/ Kitap Matbaası

Davutpaşa Cad. Emintaş Kazım Dinçol San. Sit. No.81/21

Topkapı -istanbul Tel: 0212 567 48 84

1. BASKI NİSAN 2008

978-975-996-145-9

PROFİL: 101

AKTÜEL-SİYASET: 02

PROFİL YAYINCILIK

Çatalçeşme Sk. Meriçli Apt. No: 52 K.3

Cagaloğlu - İSTANBUL

www.profilkitap.com / bilgi@profilkitap.com

Tel. 0212. 514 45 11 Faks. 0212. 514 45 12

Profil Yayıncılık Maviağaç Kültür Sanat Yayıncılık Tic.Ltd.Şti markasıdır.

İÇİNDEKİLER

Teşekkürler.	9
Önsöz: Gölgeden Çıkmak	13
1. Sekiz Yıl Süren Savaşın Sona Ermesi (1988-1989).	27
2. Savaşa Geri Sayım.	38
3. Savaştan Sonraki Gizli ve Açık Kanallar.	59
4. Bölgesel Ortadoğu Anlaşmazlıklarına Uluslararası Bakış	79
5. Profesyonel Düzey - Barışın Sağlanmasında Üçüncü Unsur	98
6. 1994 Tarihli İsrail-Ürdün Anlaşması	109
7. Nihai Anlaşmaya Üç Ay Kala	138
8. Liderler ve Ülkeleri.	156
9. Değişen Zamanlar - Değişen Öncelikler.	201
10. Meşal Olayı.	211
11. Yeni Başkanın Öncelikleri.	228
12. Aşırı Gurur, Kibir ve Özgüven.	250
13. Yeni Bir Dönem: Devlet Arasında Aracılık Yapan İstihbarat Görevlileri.	261
14. istihbaratın Siyasi Çıkar Amaçlı Kullanımı.	274
15. Saronun Başarısı	294
16. Sorumluluğu Üstlenmek ve Suçu Başkalarına Atmak	313
17. Yeni Bakış Açımından.	328
18. Diplomasi - Mümkün Kılma Sanatı istihbarat - imkânsız Çözme Ustalığı	336

*Cesaretleri, bağlılıkları ve mesleki mükemmeliyetleriyle
İsrail Devletinin güvenliğine ve özgür dünyanın korunmasına
tarifsiz ve eşsiz bir katkıda bulunmuş, tanınmayan,
isimsiz, erkek ve kadın Mossad çalışanlarına...*

TEŞEKKÜRLER

Eşim, arkadaşım, dikkatli ve yapıcı eleştirmenim Hadassa'nın son elli yıldır aldığım sınırsız desteği ve ilgisi olmasaydı bu kitabı ve kitabın anlattıklarının çoğunu yazmam mümkün olamazdı. Böyle bir hayat sürmemi sağladığı için ona büyük minnet borçluyum.

İki çocuğum Michal ile Gilead ve onların eşleri Alexander ile Arielle'den aldığım sürekli destek, uzun yıllardır beni ayakta tutan bir güç ve gurur kaynağı olmuştur.

Her ihtiyaç duyduğumda benden yardımlarını ve teşviklerini esirgemeyen arkadaşlarıma teşekkür etmek istiyorum. Meslek yaşamım boyunca çok sayıda görevde birlikte çalıştığım ve pek çok kez bıçak sırtındaki hassas durumları sonuca bağlayan ve başarısızlığın ürkütücü ağzından başarıyı çekip almayı başaran çalışma arkadaşlarımı ve mevkidaşlarımı da unutamam.

Kırk yıllık bir dönem boyunca bana güvenerek halkıma ve ülkeme katkıda bulunmamı sağlayan makamlara getiren Mossad başkanlarına ve İsrail başbakanlarına çok şey borçluyum.

Benim için meçhul sular olan kitap yazma macerasından sağ salim çıkmamı sağlayan temsilcim Lynne Rabinoff'a teşekkür ederim.

Usta dokunuşlarla bu kitabın anlatımını düzelten, şekillendiren ve yerine göre bana sert, esnek ve nazik davranan deneyimli ve duyarlı editörüm Michael Flamini'nin olağanüstü profesyonelliğine duyduğum saygıyı ifade etmek istiyorum.

Kitabın müsveddesinin her aşamasında bana refakat eden ve sonsuz sabır gösteren Katherine Tiernan'a; ve son olarak, benim için tamamıyla yeni bir sanatta şansımı denemem konusunda bana güven veren St. Martin's yayınevine ve Orion/Weidenfeld ve Nicolson'a teşekkür etmek istiyorum.

Ve son bir not: Bu kitap ne bir otobiyografi ne de Mossad'ın başarılarının ayrıntılı bir hikâyesidir; fakat kitabımda dürüst, vizyon sahibi ve tutkulu bireyleri harekete geçirerek tüm kalpleri, akılları ve güçleriyle ülkelerine belirsizliklerle dolu istihbarat dünyasında hizmet vermeye teşvik etmeye yetecek kadar -makul ölçülerde olduğunu umduğum- otobiyografi ve başarı hikâyesi vardır. Özgür dünyanın geleceği böyle bireylere bağlıdır.

KARANLIKTAKİ ADAM

ÖNSÖZ

GÖLGEDEN ÇIKMAK

Benim adım Efraim Halevy. 1934 yılında Londrada doğdum. İkinci Dünya Savaşını yaşadım ve savaşın sonlarına doğru Londra'ya atılarak yüzlerce sivilin ölümüne neden olan V-1 ve V-2 roket füzelerine tanık oldum.

Annem ve babamla birlikte 1948 yılının Nisan ayında, o dönemde Filistin olarak bilinen ülkeye taşındık. Bundan bir ay sonra da İsrail Devleti kuruldu ve gençlik yıllarımda Bağımsızlık Savaşını bizzat yaşadım. Yirmili yaşlarımda başında Ulusal İsrailli Öğrenciler Birliği başkanı olarak görev yaptım ve birlik adına çoğunlukla Doğu Avrupa olmak üzere Asya ve Afrika ülkelerine ziyaretlerde bulundum. Komünist cephe tarihinde çalkantılı bir dönem olan 1956 yılında Moskova ve Pragdaydım. Mossad'a 1961 yılında girdim ve kısım amiri yardımcılığına atandığım 1967 yılına kadar burada analiz uzmanı, istihbarat görevlisi ve idari işler başkanlığı görevlerinde bulundum. Bu görevlerin ardından, sonraki yirmi sekiz buçuk yıl boyunca Mossad'ın yönetim kurulunda yer aldım. Büyük bir kısmı daha sonra iki dönem İsrail başbakanlığı yapan İzak Rabin'in büyükelçiliğinde olmak üzere Washington'da dört yıl görev yaptım. Ayrıca Paris'te üç yıl

boyunca üst düzey bir mevkide görev aldım ve her biri beşer yıl olmak üzere iki kez harekât başkanlığı görevinde bulundum.

1995 yılının Ekim ayının sonunda, İzak Rabin'in suikast sonucu öldürülmesinden bir hafta önce, İsrail'in Avrupa Birliği büyükelçisi olarak görev yapmak üzere Brüksel'e gittim. Bundan iki yıl üç ay sonra bir kriz döneminde Mossad'ın başına geçmek üzere Başbakan Benyamin Netanyahu tarafından acilen çağırıldım. Dünyadaki güçlü ve saygın gizli devlet teşkilatlarından birinin başına geçmiştim ve bu görevi dört buçuk yıl sürdürdüm. Neticede üst düzey yönetici olarak toplam otuz üç yıl hizmet verdim.

Mossad'da görev yaptığım yıllar boyunca Ortadoğu krizini yakından izledim. Hiç beklemediğim anlarda yaşadığımız bazı olaylar da oldu, nelerin gerçekleşmek üzere olduğunu kısa veya uzun süre öncesinden bildiğim durumlar da. Ayrıca, bölgenin çehresini değiştirerek tarih yazan birkaç olayda yer almam benim için çok büyük bir ayrıcalık olmuştur. Liderleri müthiş gerilim anlarında gördüm ve onların insani zaafları ve güçleri ele alma biçimlerinden çok şey öğrendim. Uluslarının kaderi ve kendi meslek yaşamları tehlikedeyken korkudan sinen devlet başkanları gördüm; kimi zaman da cesaret ve sadakate tanık oldum. Ayrıca korkaklık ve ihanetle karşılaşma talihsizliğini de yaşadım. Umut ve coşku dolu anlar gördüm; aynı zamanda ümitsizlik ve karamsarlığın egemenliğinde dönemler de geçirdim.

2001 yılının 11 Eylül gününde, öğleden sonra, Kudüs'teki bakanlar kurulu odasında Başbakan Ariel Şaron'un başkanlığında Filistin toprakları meselesiyle ilgili bir toplantıdaydım. Aniden genç bir kadın asker odaya girip de savunma bakanına ve başbakana bir kâğıt parçası verene kadar toplantının sakin ve olması gerektiği gibi geçtiğini çok iyi hatırlıyorum. Başbakan kâğıttaki notu okudu ve bizlere New York'taki ikiz kulelere havadan bir saldırı gerçekleştirilmiş olduğunu söyledi. Derhal odadan çıktım, ofisimi aradım ve ofisimden bana kamuoyunun bildiğinden

başka bir bilgiye sahip olmadığımız söylendi. Hiç oyalanmadık. Her birimiz, öğrenebileceğimiz tüm bilgileri edinmek üzere kendi ofisimize gittik. İstihbarat biriminin tepesindeki bizler, çok geçmeden, 11 Eylül olaylarının dünya tarihinde dönüm noktası olacağını anlamıştık.

Saatler ilerledikçe o sırada Londrada yaşayan ve o günün sabahında British Airways uçağıyla New York'a uçan oğlum için duyduğum endişe artmaktaydı. John E Kennedy Uluslararası Havaalanı kapatılmıştı ve oğlumun uçağının nereye indiğini bilmiyordum. Onun ABD'ye giden uçaklar için kullanılan çok uzak bir havaalanında olduğunu öğrendiğimde aradan uzun saatler geçmişti. Günlerce ABD'te tutulmuş, daha sonra İngiltere'ye yeniden dönebilmişti.

Mossad'ın başkanı olduğum süre içerisinde yaşadıklarım içerisinde beni neredeyse tam bir acizlik anında yakalayan olay buydu. İstihbarat sıfırdı. Tehdidin yapısını ve kapsamını tam olarak değerlendirmek başlangıçta mümkün değildi ve saldırıların Ortadoğu için taşıyacağı anlamlar düşünülemeyecek kadar çok ve ciddiydi. Olaydan bir veya iki gün sonra yakın bir çalışma arkadaşşıma Ortadoğu savaşının Amerika kıtasının kıyılarına girdiğini ve ABD'nin artık Ortadoğu'daki savaşın içinde yer aldığını söylediğimi anımsıyorum. ABD, savaşı kendi topraklarında kazanamazdı, bu nedenle çok geçmeden Ortadoğu'ya gelmek ve bu savaşı kazanmak için düşmanla çarpışmak zorunda kalacaktı. Bunun nasıl olacağı hakkında en ufak bir fikrim bile yoktu, ama bunun şu veya bu şekilde gerçekleşeceğinden emindim. Bu tür dönemlerde, insan geçmişteki kriz dönemlerini anımsar.

İSRAİL'DE ANMA GÜNÜ, 1994 YILI BAĞIMSIZLIK günün arifesiydi ve Ürdün Nehri üzerindeki Allenby Köprüsünü geçip İsrail'e dönmek üzereydim. Eşimle birlikte saygıdeğer Kral

Hüseyin'in misafirleri olarak Ürdün'de dört gün kalmıştık ve kral ile kardeşi Veliaht Prensi Hasanla kapsamlı görüşmeler yapmıştım. Görevimi onaylamış olan Başbakan Rabin, bu toplantılara çok fazla önem vermemişti. Bunu bir "bakım operasyonu" olarak görüyordu ve doğruyu söylemek gerekirse o dönemde Ürdün kralına pek tahammülü yoktu. Suriye'yle barış yapmaya meyilliydi ve bu yöne odaklanmıştı. Ürdün'ün beklemesi gerekiyordu. Bu arada, Haşimi krallığıyla temas düşük düzeyde tutulacaktı.

Ne var ki Ürdün'deki görüşmelerde dramatik bir değişim yaşandı. Nehrin İsrail'e ait kısmına vardığımda İsrail ile Ürdün arasında, geleneksel ABD-Ürdün ittifakının eski haline getirilmesine de zemin hazırlayacak olan stratejik bir anlaşmanın parametrelerini bütün ayrıntılarıyla hazırladığımızdan emindim. Bu geleneksel bağ, 1991 yılında Amerika önderliğindeki koalisyon tarafından gerçekleştirilen Çöl Fırtınası harekâtı esnasında Ürdün'ün Saddam Hüseyin'in yanında yer almasıyla çok ciddi biçimde zedelenmişti.

Tarihi bir başarıyı gerçekleştirmiş olmanın verdiği heyecanla doluydum, ama buluştuğum çalışma arkadaşlarım beni kötü bir haberle karşıladılar. O günün sabahında Afula ve Hadera kentlerindeki şehirlerarası otobüs terminallerinde iki büyük terörist saldırı gerçekleştirilmişti; çok sayıda ölü ve yaralı vardı. Ertesi gün İsrail, Bağımsızlık Gününü çok sayıda cenaze töreniyle yaşayacaktı. Ortalık daha da gerilecek ve insanlar bu saldırılara karşılık verilmesini daha gür dik getireceklerdi. Bunun başbakana bir barış girişiminin gerçekleştirildiğini başbakana söylemek için uygun bir zaman olmadığına karar verdim. Bu haber biraz bekleyebilirdi.

Ertesi gün kamuoyu tepkisini müthiş bir öfkeyle gösterdi. Yaygın kanaat, bu iki terör saldırıyı, merkezi Ürdün'ün başkenti Amman'da bulunan Hamas'ın gerçekleştirdiği yönündeydi. Eğer Ürdünlüler kendi ülkelerindeki düşman unsurları kontrol edemi-

yorlarsa, İsrail kendi işini kendi yapmak zorunda kalacaktı. Hatta gazete başlıkları İsrail'in Ürdün'e savaş açabileceğini yazıyordu. Açıkçası gerginlik hızla tırmanıyordu.

İsrail'deki hava her geçen gün daha da kötü bir hal alıyordu. Bir gün bir arkadaşımı ziyarete gittim ve arkadaşımın telefon numarasını nöbetçi memura bıraktım. Oraya varır varmaz bir telefon aldım. Başbakan benimle görüşmek istiyordu. Bir dakika sonra İzak Rabin hattaydı. Başbakan bana Dışişleri Bakanı Simon Peres'in konutundan henüz ayrıldığını ve ikisinin Ürdün'e karşı çok sert bir tavır takınmaya karar, verdiklerini söyledi. Durumun affedilebilir gibi olmadığını ve Savunma Bakanlığının Gül Bahçesindeki geleneksel Bağımsızlık Günü resepsiyonunun hemen ardından yapacakları bir gece yarısı basın toplantısıyla Ürdün'ü açıkça kınayacaklarını da söyledi. Bu iki İsrailli lider arasındaki pek de iyi sayılamayacak ilişkiyi göz önünde bulundurulduğunda, basının karşısına birlikte çıkmaları İsrail'de oldukça sıra dışı bir durum olacaktı. Ben de Ürdün'de irtibat halinde olduğum kişiyle temasa geçecek ve ona kralı kamuoyunun önünde sert biçimde kınanmaya hazır olması gerektiği yönünde uyarmasını söyleyecektim. Başbakana bu hamlenin yanlış olduğunu düşündüğümü açıkladım. Başbakana Ürdün'den henüz bir önceki gün döndüğümü ve ona çarpıcı haberlerim olduğunu söyledim. Rabin, sert biçimde, bunun ağız dalaşı yapılacak zaman olmadığını söyledi. Bir kez daha bana söyleneni yapmam gerektiğini belirtti. Bana Ürdünlü yetkiliyle yapacağım konuşmanın metnini harfiyen yazdırdı ve bana ilk -ve son- kez savunma bakanı yardımcısının birkaç dakika sonra beni arayıp onun söylediklerini doğru yazıp yazmadığımı kontrol edeceğini söyledi!

Ürdünlü arkadaşım Albay Ali Şükri'yle temasa geçtim ve ona yaşanacakları anlattım. Hayretler içinde kaldı. Otobüs terminali saldırılarının Hamas tarafından gerçekleştirildiğine dair hiçbir kanıt olmadığını söyledi. Önceki gün Ürdün'den ayrıldığım an-

dan itibaren kralın sağlık sorunu nedeniyle neredeyse kimseyle görüştürülmediğini ve kralın İsrail yönetiminin neden birdenbire kendisini hedef aldığını anlamayacağını söyleyerek, "Rabin'in basın toplantısı düzenlemesini önlemelisin!" dedi. "Bu toplantı felakete yol açabilir." "Ne yazık ki bunu yapamam," diye cevapladım. "Olayları elinizden geldiği kadarıyla krala anlatmak zorunda kalacaksınız."

Ertesi gün cumaydı ve nispeten sakin bir gündü. İsrail hafta sonu basını, ortak basın toplantısını manşetten vermişti. Önde gelen yorumcular durumun hassasiyetini açıklama konusunda birbirleriyle yarışıyorlardı. Öyle görünüyordu ki İsrail-Ürdün ilişkileri hiçbir zaman olmadığı kadar kötü olma yolundaydı ve yeni bir sürpriz savaşın yaklaşmasından endişeliydim.

Öğlene doğru başbakanla görüştüm ve ona ziyaretimi ayrıntılı biçimde anlattım. Sevinmiş, şaşırmış ve etkilenmiş görünüyordu. Konuşmamı bitirdiğimde yüzüme baktı ve ciddi bir ifadeyle, "Tüm bunları bana neden daha önce anlatmadın?" dedi. Hiçbir şey söylemeden öylece yüzüne baktım. Kısa bir süre sonra yüzüne geniş bir gülümseme yayıldı. Rabin, kendisinin izni olmadan görüşmelerden ve gelişmelerden o anda odada bulunanlar dışında kimsenin haberdar edilmemesi yönünde kesin talimat verdi. Ayrıca bana, gelecekte iki ülke arasındaki ilişkinin bütün yönlerinin göz önünde bulundurulduğundan emin olmak için ele alınması gereken konuların bir listesini yapmaya başlamam yönünde talimat verdi. Dışişleri Bakanı Simon Peres de dahil olmak üzere kabinenin hiçbir üyesinin kendi izni olmadan gelişmelerden haberdar edilmemesini özellikle bir kez daha vurguladı. Sonraki aylarda başkalarına söylemem veya söylememem gereken şeylerle ilgili bana sık sık ayrıntılı talimatlar verdi. Bunlar temel kurallardı ve o andan itibaren 26 Ekim 1994 tarihinde Arava Vadisinde gerçekleştirilen nihai törene kadar özenle gizli tutuldular.

Ürdün'le yapılacak barış anlaşmasının ilk adımı o günün sabahında Başbakan ve Savunma Bakanı Rabin'in Tel Aviv'deki makam odasında atılmıştı. Bundan çok kısa süre sonra iki otobüs terminaline düzenlenen kanlı saldırıların Hamas ve özellikle Ürdün'le uzaktan yakından ilgisi olmadığı ortaya çıkacaktı. Bu durum, varsayıma dayandırılarak ve sağlıklı istihbarat toplanmadan aceleyle yargıya varılması durumunda verilecek zararın tipik bir örneğiydi. O Bağımsızlık Günü boyunca başbakanı etkileyen kişinin Sayın Peres dışında biri olamayacağından hiç şüphem yoktu. Sanırım Peres'in Kral Hüseyin'le özel bir hesabı vardı ve bu hesabı görmek için bu olay altın bir fırsattı. Sanırım ziyaretim tam da o dönemde gerçekleşmemiş olsaydı yanlış varsayımlar üzerine Ürdün'e karşı kolaylıkla savaş açabilirdik. Tarih çoğunlukla tesadüflerle belirlenir ve Ortadoğu tarihi de bu ifadeyi doğrulayacak kanıtlarla doludur.

2001 YILININ O EYLÜL GÜNÜ AKLIM AYNI ZAMANDA Ortadoğu'yla ilgili endişelerimi paylaştım ve bölgede barışı sağlamak için İsrail hükümetiyle çalışan, hâlâ birlikte çalıştığım Amerikalı meslektaşlarımdaydı. Bu kişilerden biri de James Angleton'dı.

Jim Angleton'ı en son 30 Nisan 1987 tarihinde görmüştüm. Amerikan Savunma Kurulunun bu eski efsanevi başkanı ağır hastaydı ve bana, ölmeden önce beni bir kez daha görmek istediğine dair haber göndermişti. CIA'in bu "korkulan" şahsiyetiyle İsrail'in Washington büyükelçiliğinde geçirdiğim dört yıl da dahil olmak üzere uzun bir çalışma dönemim olmuştu. Baş başa yaptığımız toplantılarda abartısız yüzlerce saat geçirmiş ve pek çok şeyi beraber yapmıştık. Virginia eyaletinin Arlington kentindeki evine girdiğim anda onu oturma odasındaki kanepede

sessizce uzanırken görmek, beni derinden üzmüş ve sersemletmişti. Birkaç dakika içerisinde ciddi bir sohbeta daldık ve Jim bana çeşitli meseleler hakkındaki görüşlerini aktardı. Her zaman olduğu gibi, bu konuşmaların bir şartı vardı: Bana anlatılanları ülkeme döndüğümde - özel olarak - doğrudan devletin zirvesine aktaracaktım.

Değindiği son konu ise çok sevdiği İsrail'in geleceğiyle ilgiliydi. "Asla bir uluslararası konferans çözümüne başvurmayın," dedi. "Bu, felakete yol açar. Mecburi çözümlere neden olur ve sen de kendini deli gömleği içinde bulursun. Korkarım ki Simon [Peres] kendisine çok güveniyor ve her zaman hızlı çözümü tercih edecektir. Peres bu noktada görünüşte her ne kadar daha gözü pek olsa da son derece ihtiyatlı olan Moshe'den [Dayan] farklıdır. Simon herkesi kendi çıkarları doğrultusunda yönlendirebileceğini düşünüyor ve bu da hepimize yönelik ciddi bir tehlike teşkil ediyor. Sonuna kadar görevinin başında kal! İlkelerine bağlı kal!"

Gözleri doldu. Jim arkasını döndü ve yavaş yavaş uykuya daldı. Evinden ayrıldım. Onu bir daha görmeyecektim. Ertesi gün hastaneye kaldırıldı ve birkaç gün sonra da öldü.

Jim teşkilatta ağırlığını yaklaşık çeyrek yüzyıl boyunca hissettirmişti. Ona büyük saygı duyanlar da vardı, ondan korkan ve nefret edenler de. Etkisini yakınındaki ve uzağındaki her yerde hissettirirdi. 1950'lerin başlarında o zaman genç ve son derece savunmasız olan Ürdün Kralı Hüseyin için fiziki koruma konusunda ilk bilgi tazeleme kursunu ayarlayan kişi oydu. Avrupa'da ve diğer bölgelerde faaldi, ama en fazla ilgi duyduğu konu Sovyet istihbaratı ve özellikle de KGB'nin çalışmalarıydı. "Şer güçlerini" izlerken altına bakmadığı taş bırakmamış ve terörizm ile gizli düşman istihbaratı arasındaki gizli bağlantıyı açığa çıkarmaya çalışmıştı.

Jim teşkilattan ayrıldıktan (dönemin başkanı Bill Colby'nin sebep olduğu zorunlu bir ayrılıştı) üç yıl sonra, bana düzenli

olarak gönderdiği şahsi mektuplardan birini aldım. O dönemde Paris'te görev yapıyordum. Mektuptan kısaca söz etmek gerekirse, uluslararası sahnedeki aktörler arasındaki bağlantıları gösteren ve benzerini onun dışında kimsenin çizemeyeceği bir panorama çiziyordu. Mektup 3 Ekim 1977 tarihliydi ve Jim'in CIA'de görev yaptığı süre içerisinde çözülmeyen ve onun "keskin uzantılar" adını verdiği bir olaya odaklanıyordu. Jim, Arafat'ın Moskova'ya yaptığı ve Sovyet medyasında geniş yer bulan bir ziyaretten bahsediyordu. Basında Arafat'ın "Sovyet lider Kruşçev'in mezarını çiçeklerle donatırken" çekilmiş bir fotoğrafı da yer almıştı. Fotoğrafta üç kişi vardı: Arafat, Sovyetler Birliği Dışişleri Bakanı Zamyatin ve kimliği bilinmeyen "kel kafalı" bir adam. Angleton sözlerini, "eski KGB mensubu adamlarımdan biri gazete eline geçtiğinde koşarak yanıma geldi," diye sürdürüyordu. Angleton'un ajanı, fotoğraftaki kel adamla yakından çalışmış olduğunu heyecan içinde anlatmıştı. Ajan, adamı Almanya'nın Karlshorst kentinde görev yapan profesyonel bir KGB ajanı olarak tanımlıyordu. İşin ilginç yanı bu KGB ajanı yalnızca Almanca ve Rusça konuşabiliyordu. Angleton ayrıca, "Almanca bilip bilmediğini öğrenmek amacıyla Arafat'ın geçmişine yönelik geniş çaplı bir araştırma yaptığını" belirtiyordu. Başlangıçta ortaya bu soruya cevap niteliğinde hiçbir şey çıkmamıştı ve anlaşılan Arafat, televizyondaki röportajında "devrimcilerin geçmiş için değil, bugün ve gelecek için yaşadıklarını" söyleyerek gençliği ve eğitim hayatı konusunda kaçamak cevaplar vermeyi seçmişti. Ne var ki Angleton, görevden ayrılmadan önce, elinde Arafat'ın gençliğinde Münih'te mühendislik okuduğunu ve Almanca bildiğini belirten bir rapor olduğunu yazmıştı. Angleton sözlerine şöyle devam ediyordu: "Bu konuyla ilgili asla teyit veya ek bilgi edinemedim ve zihnimi bu olayın uzantılarını düşünmekten alıkoyamıyorum. Benim görüşlerimi doğrulasın veya doğrulamasın, bu lisan meselesinin açığa kavuşturulmasını diliyorum. Bu araştırmanın yalnızca en geniş

parametresini ele aldım, ama eski KGB'li arkadaşımın verdiği bilginin Arafat dosyasına iliştilmesi durumunda Filistin Kurtuluş Örgütü ve Sovyetlerle ilgili en önemli siyasi gerçeği elde edeceğimizi söylememe gerek yok sanırım..."

Jim Angleton, Kral Hüseyin, Yaser Arafat, KGB, CIA, İsrail'in siyasi makamları, ABD'nin ve Avrupa'nın liderleri, Ortadoğu'nun liderleri: Bunlar, son birkaç on yıllık süreç içerisinde yolları kesişen ve o menfur gecede birbirine sıkıca dolanan iplerden yalnızca birkaçıdır. Elbette çok daha fazlası var ve o gün, içinde yaşadığımız yirmi birinci yüzyılın kaderinin şekillenmesinde politikanın, bireylerin ve devlet organlarının rolünü düşünmekteydim.

Söylediğim gibi, Mossad'da kırk yıla yakın süre görev yaptım. Devlet başkanları, istihbarat ajanları, nüfuzlu insanlarla tanıştım ve aynı zamanda yaklaşık elli yıl içerisinde büyük küçük sayısız operasyonda yer aldım. Tüm bu yıllar boyunca Jim Angleton'ın benden yapmamı istediği gibi ilkelerime elimden geldiğince bağlı kaldım. Sizlere içinde yaşadığımız karmaşık ve dayanılması neredeyse imkânsız olan bu dünyayı bir istihbarat görevlisi ve bir zamanlar diplomat olan birinin gözünden anlatmaya çalışacağım. Yaklaşık kırk yıl gölgede hareket ettim ve görev yaptım. Gölgede her şey farklı görünüyor, fakat aslında hangisi gölge dünyası ve hangisi ışık dünyası? Hangisi hayal dünyası ve hangisi gerçeklik dünyasıda veya bu dünya her ikisinin karışımı mı? Doğrusu pek emin değilim.

BU KİTAPTA DÜNYANIN ÇEHRESİNİ DEĞİŞTİREREK BİZİ YENİ VE KORKUTUCU bir döneme iten, bir bütünün ayrılmaz parçaları olan on üç yıl, yani 1990 ila 2003 yılları arasında yoğunlaşmayı tercih ettim. Ayrıca 11 Eylülün sonuçlarını ele alacağım ve 2005 yılında Londra'da gerçekleştirilen bombalamaları

ve bunların günümüz için ne anlam taşıdığı da dahil olmak üzere mevcut uluslararası durumu değerlendireceğim.

1988 ve 1989 yılları hem Ortadoğu hem de dünyanın geri kalan bölgelerinde yaşanan çarpıcı olaylarla doluydu. İran-Irak savaşı, ardında yüz binlerce ölü bırakarak sona ermişti. İran'ın Irak'taki Saddam Hüseyin yönetimini yıkma girişimi, Arap dünyasının müthiş mali yardımı ve ABD'nin sağladığı önemli istihbarat desteği sayesinde Bağdat tarafından püskürtülmüştü. Saddam bu savaştan tam bir kahraman olarak çıkmış; radikal Tahran Şii yönetimine karşı koyarak yalnızca Arap devletlerini değil, aynı zamanda Batı dünyasını İran devriminin yayılması tehdidine karşı başarılı biçimde koruyan bir siper görevi görmüştü. Bölgede eşsiz bir popüleriteye sahip olan Saddam Arap dünyasının cesaretini ve gururunu simgeliyordu. Başkalarında ve Kral Hüseyin ile Mısır Cumhurbaşkanı Hüsnü Mübarek gibi ona hem saygı duyan hem de ondan korkan liderlerde fiziki ve askeri açıdan korku uyandırıyordu.

İsrail, yaşananları büyük bir ilgi ve tedirginlikle izliyordu. Ayetullah Humeyni'nin 1979 yılında İran Şahını devirip Tahrandaki radikal dini bir rejim kurduğu dönemden itibaren İsrail bu ülkedeki olayları dehşet içerisinde izlemekteydi. İran, yaklaşık yirmi yıl boyunca İsrail'in stratejik bir müttefiki olmuş ve bu iki ülke, Türkiye'yle birlikte, Arap dünyasına karşı etkili bir karşı denge oluşturmayı başarmıştı. 1978 yılıyla birlikte bu stratejik ve gizli ittifak yıkılmıştı; oysa Irak-İran savaşı sürdüğü sürece olası düşmanlarının ikisi arasındaki bu kanlı savaştan açıkça yararlanan İsrail olmuştu. Böylece, İran ittifakının yaklaşık on yıl boyunca kaybolması savaşla telafi edilmişti, ama artık savaş sona ermişti ve İsrail'de, İsrail'in Irak'la ittifak kurmaya mı çalışması veya yeniden İran'la işbirliği yapması mı gerektiğine dair bir tartışma başlamıştı. Doğrusu her iki seçenek de mevcut değildi. Irak, Osirak'taki nükleer reaktörünü imha ettiği için İsrail'den intikam almak için

sabırsızlanıyordu. Bu reaktör, 1970'lerde, Saddam Hüseyin'in arkadaşı ve hayranı olan Jacques Chirac hükümeti tarafından kurulmuştu. Humeyni yönetimindeki İran, İsrail'in yaşama hakkı olmadığını resmen ilan etmiş ve seksenlerde Lübnan'da müthiş yoğunlukla faaliyet gösteren ve doksanların başından itibaren küresel çapta eylemlerde bulunacak gizli bir terörist güç oluşturarak kötü niyetini göstermişti. Kudüs'ten doğuya bakıldığında ise ufukta kaygı verici tehditler belirliyordu ve yetmişlerin başlarından beri bütün İsrail liderleriyle ihtiyatlı ilişkiler kuran Kral Hüseyin yönetimindeki Ürdün, İsrail'le olan geleneksel bağları ile Saddam Hüseyin'e yönelik artan yakınlığı ve korkusu arasında bir denge kurma baskısı altındaydı.

Ortadoğu'yu çevreleyen bölgelerdeki gelişmeler, İsrail'e ihtiyatlı bir iyimserlik takındırmıştı. Kurnaz Hafız Esad yönetimindeki Suriye, stratejik açıdan İsrail'le aynı noktaya gelmekten ümidini kesmişti. Sovyetler Birliği çöküşün eşiğindeydi. Eskimiş uydularını yeni nesil askeri donanımla değiştirmeyi ve buna kaynak ayırmayı ne gerçekleştirebilecek durumdaydı ne de böyle bir değişimi istiyordu. Arafat ve ona bağlı Filistin Kurtuluş Örgütü , İsrail'e yönelik politikalarında stratejik veya taktik bir değişimin sinyallerini veriyordu. Bu ani ve köklü bir değişim miydi yoksa geçici bir strateji miydi? 1988 yılında bu hamlenin hangi amaçla yapıldığını tam olarak kestirebilmek için henüz erkendi. İsrail'le barış anlaşması imzalamış tek Arap devleti olan Mısır, Arap dünyası tarafından soyutlanmasının ardından yeniden bu devletler arasına kabul edilmenin eşiğindeydi. Mısır artık bölgede istenmeyen bir devlet konumunda değildi. Neticede, Arap dünyası ile İsrail arasındaki çatışmanın aşılması olasılığı hiç olmadığı kadar yüksekti.

1988 yılında ABD'ye ve özgür dünyaya yönelik yeni bir tehdidin ortaya çıkışını işaret edecek olayın gerçekleşmesine on yıl vardı. Kenya'nın başkenti Nairobi ve Tanzanya'nın başkenti

Darüsselam'daki Amerikan büyükelçilikleri Usame bin Ladinin teröristleri tarafından eşzamanlı olarak havaya uçurulacaktı. Bu arada 1988-1989 süreci, Irak'ın yeniden nükleer silah geliştirme ve üretme yoluna girdiğinin açıkça görülmeye başladığı dönem olmuştu.

Bu nedenle, Ortadoğu'da barış sağlanması olasılığının her zamankinden daha yüksek görünmesiyle birlikte bulutlar kü-melenmeye başladı. Bütün dünya Üçüncü Dünya Savaşıyla sonuçlanacak on üç yıllık bir döneme tanıklık edecek ve bu süreci yaşayacaktı.

darkmalt

Bu süre içerisinde bölge, Irak'ı hedef alan iki ABD harekâtı yaşayacaktı. İkinci harekâtla birlikte ABD, özgürlük getiren işgalci güç sıfatıyla kuvvetlerini büyük bir Arap devletinde konuşlandıran bir güç olarak bölgeye girecekti. Daha da doğuda ise ABD, yardımına koşan diğer ülkelerle birlikte, El Kaide tehdidini ortadan kaldırmak veya en azından kontrol altında tutmak ve geri kalmış bu ülkeyi Molla Ömer ve Taliban'ın egemenliğinden kurtarmak amacıyla Afganistan'ı işgal edecekti. Başlangıçta bölgesel tehdit niteliğinde olan unsurlar hızla özgür dünyanın varlığını ve esenliğini tehlikeye sokan uluslararası tehditlere dönüşmüştü. Medeniyetin geleceği, Ortadoğu'da doğan ve beslenen iki tehlide karşı alınacak zafere bağlı olacaktı.

Hızla gelişen bu olaylar zincirinin birçok yönünden biri, istihbarat ve istihbarat liderlerinin rolünün eşi görülmemiş boyutlara ulaşmasıydı. Hayati önem taşıyan bu bölgedeki başarılar ile başarısızlıkların, halkların ve siyasi liderlerin kaderi üzerinde geniş etkileri olacaktı. Geleneksel casusluk oyunları devrim niteliğinde değişimlere maruz kalacaktı. Çünkü oyunun Washington, Londra ve Moskova tarafından konulan kurallarının birdenbire bin Ladin, Hizbullah, Bağdat, Kabil veya Riyad için uygulanmasının mümkün olmadığı anlaşılmıştı. Geleneksel bakış açısının bir an önce bırakılması ve tamamen farklı bir dizi gerçeklik ve

değerle yüzleşilmesi gerekecekti. İstihbarat şefleri ve liderleri, yalnızca siyasi liderlerinin yakın ve güçlü danışmanları olarak değil, aynı zamanda devlet başkanları ve ulusal hareketlerin liderlerinin tercih ettikleri temsilciler olarak ün yapacaklardı. Yaşamla ölüm arasındaki keskin çizgi olan bilgi, hiç olmadığı kadar rağbet görüyordu ve müttefikler arasında bilgi paylaşımı, ortak kaderin hayati bir parçasıydı. Bilginin olmaması veya yanlış yorumlanması, kelimenin tam anlamıyla ulusal bir felakete yol açabilirdi. Dünya birkaç yıl içerisinde bambaşka bir dünya olacaktı.

Bugün bulunduğumuz noktaya nasıl geldiğimizi göstermek amacıyla girdiğimiz yolun haritasını çizmeye çalışacağım. Bunu yaparak bizi bulunduğumuz noktadan daha güvenli bir dünyaya götürecek bir yol belirleyebileceğimizi ümit ediyorum.

SEKİZ YIL SÜREN SAVAŞIN SONA ERMESİ (1988-1989)

İran-İrak savaşının sonuna geliniyordu. Irak, hem İranlı Şiilerin şiddetli saldırılarını durdurmak hem de içerdeki Kürt direnişini bastırmak için konvansiyonel olmayan yöntemlere başvuruyordu. İsrail, Sünni-Şii çatışmasını büyük bir memnuniyetle izleyerek yaklaşık sekiz yıl boyunca tarafsız kalmıştı. Her ikisi de İsrail'in ezeli düşmanı olan Irak ve İran'ın zayıflaması, uzun bir süre boyunca İsrail'in stratejik çıkarlarına hizmet etmiş ve İsrail'in strateji planlamalarında on yıllardır kilit bir noktada olan doğu cephesi tehdidinin zayıflamasına katkıda bulunmuştu.

Diktatör Hafız Esad yönetimindeki kuzeydeki Suriye, o aşamada stratejik açıdan İsrail'le aynı noktaya gelmesinin imkânsız olduğunu anlamıştı. On yıl önce İsrail'le barış anlaşması imzalamış ve hemen ardından Arap dünyasından dışlanmış olan Mısır, Arap Birliğine yeniden kabul edilerek kısa süre içerisinde tekrar Arap devletleri saflarına alınacaktı. Mısır, İsrail'in 1982 yılında Lübnan'a girmesine göz yummuş, böylece İsrail'le diplomatik ilişkilerinin zarar görmesine izin vermemişti. Arap dünyasındaki statüsünü yeniden kazanmayı ve aynı zamanda

İsrail'le stratejik barışını sürdürmeyi başarmıştı. İsrail-Filistin anlaşmazlığı konusuna gelecek olursak, ilk *intifada* olarak bilinen Filistin ayaklanmasının ilk yılı İsrail'in güçlü konumu üzerinde çok fazla etki yaratmadan geçmişti. Yaşanan bazı tatsız olaylar İsrail'in temel gücünü etkilememişti. O dönemdeki tabloyu dikkatle inceleyecek olursak İsrail'in, haklı olarak, bölgedeki konumunun hemen hiç olmadığı kadar güçlü olduğu sonucuna varması mümkündü.

Ümit verici bu tabloda çok önemli bir değişiklik oldu. Kral Hüseyin, ülkesinin Batı Şeria'daki toprak hakkından feragat etmiş ve artık Filistinlilerin kendi geleceklerini kendilerinin belirlemesinin zamanının geldiğini ilan etmişti. Kral Hüseyin bu açıklamasını 1988 yılında, amacı çoğunlukla Londra Anlaşması olarak bilinen bir çözüm üretmek olan ortak bir İsrail-Ürdün girişimi başlatma çabasının 1987 yılında başarısızlıkla sonuçlanmasının ardından yapmıştı. Anlaşma, o dönemde İsrail dışişleri bakanı olan Simon Peres ile Kral Hüseyin arasında her ikisinin de yakın dostu olan Lord Mishcon'un Londra'daki konutunda gerçekleştirilen gizli bir toplantıda yapıldı. Bu anlaşmanın hayata geçirilememiş olmasının çeşitli nedenleri vardı. Mutabakat metnini yazan söz konusu iki kişi, metnin Amerikan yönetimine verilmesi ve ardından ABD'nin bunu taraflara bir Amerikan girişimi olarak sunması konusunda anlaşmaya varmıştı. Bu sözde bir centilmenlik anlaşması olduğu için Sayın Peres metnin bir nüshasını başbakanı İzak Şamir'e vermeyi reddetmiş ve ona, metni kendisine daha sonra Amerikan büyükelçisinin iletceğini söylemişti. Sayın Şamir, bir "komplo" olduğunu sezmiş ve derhal bütün plana karşı düşmanca bir tutum takınmıştı. Sayın Şamir'in fikrini değiştirmek için son çare olarak 1987 yazında ona Kral Hüseyin'le başa gizli bir görüşme ayarlama çabası da işe yaramayacaktı. Şamir, Londra Anlaşmasını kabul etmedi çünkü bu anlaşmanın ortak bir Amerikan-Sovyet himayesinde uygulanması öngörü-

lüyordu ve İsrail her zaman, dayatılan bir çözümün özelliklerini taşıyan Büyük Güç himayesinden uzak durmuştu.

Kral Hüseyin 1987 yazında Peres'in bakanlıktan istifa edeceğini ve Londra Anlaşması için onay alamaması üzerine İşçi Partisi-Likut ulusal koalisyonunu bozacağını tahmin ediyordu. Ne var ki Peres bu yola başvurmamıştı için Kral Hüseyin yalnızca hayal kırıklığına uğramakla kalmamış, aynı zamanda Arap dünyasında hainlik suçlamasına maruz kalmıştı. Peres yüzünden konumunun sarsıldığını düşünüyordu. Batı Şeria'daki Filistin nüfусundan aldığı desteğin hızla azaldığını görünce daha fazla batmadan bölgeyle ilişkisini koparmaya karar vermişti. Böylece Kral, Filistinlileri kendi kaderleriyle baş başa bırakarak Batı Şeria'yla bağlarını koparmıştı ve uzun yıllardır Filistin anlaşmazlığı için uygun çözümün Ürdün'ün Batı Şeria'ya yeniden müdahale etmesi olduğu yönünde bir politikayı savunan İşçi Partisi, İsrail'deki 1988 genel seçimlerini kaybedecekti.

Londra Anlaşması aynı zamanda genel tablonun içerisinde nispeten küçük bir olay olarak değerlendiriliyordu. Öyle görünüyordu ki İsrail, Batı Şeria'nın 1967 yılında kendisinin eline geçmesinin ardından Ürdün'ün buradaki nüfuzunda hızlı bir düşüş yaşandığını seziyordu. İsrail, 1980'ler boyunca, Ürdün destekli grupları ve bireyleri desteklemek için sayısız girişimde bulunmuş, fakat açıkçası bunun faydası olmamıştı. Doğrusu Kral Hüseyin ile Sayın Şamir'in amacı aynıydı; her ikisi de Filistin meselesine hızlı bir çözüm bulunmasını gerçekten istemiyordu. Yaser Arafat'a da güvenmiyorlardı. Kral, 1970 yazında Haşimi yönetimini devirmeye ve kendisine suikast düzenlemeye çalışan kişinin Arafat olduğunu asla aklından çıkarmıyordu. Bu nedenle iki lider de statükoyu değiştirme gibi bir telaş içerisinde değildi. Aslında kral, Filistin meselesiyle ilgili "uç" görüşlerine bakılacak olursa, kendisinin en amansız rakibi olan Sayın Şamir'e karşı büyük bir hayranlık besleyecekti.

Uluslararası tabloya bakıldığında İsrail'in kendisini oldukça rahat ve güvende hissetmesi için yeteri kadar nedeni vardı. Mihail Gorbaçov yönetimindeki Sovyetler Birliği, Ortadoğu'daki eski müşterilerine para ve yeni nesil silah sağlayacak ekonomi kapasitesini hızla kaybediyordu. Ayrıca Sovyetlerin İsrail'e yönelik tutumlarının değişeceğine dair belirtiler vardı. O dönemde Sovyetler Birliği, Kudüs'le 1967 yılında kopan diplomatik ilişkilerini sürdürmüyordu, fakat Moskova'nın bir dizi temas yoluyla İsrail'le ilişkilerini normale döndürmeye hevesli olduğu anlaşıyordu. Dönemin İsrail başbakanı Şamir, Sovyetler Birliğindeki tabloya tamamıyla hâkimdi ve bu cephedeki bir çözülmenin Sovyetler Birliğinden İsrail'e doğru yeni bir göç dalgasının kapılarını açacağını ümit ediyordu. Yaklaşık dört yıllık bir zaman diliminde bir milyon insanın İsrail'e göç edip ülkedeki Yahudi nüfusunu yüzde yirmi beş oranında artıracığını o zamanlar rüyasında görse inanmazdı. Nüfusun çarpıcı biçimde artmasının devletin ekonomisi ve güvenliği üzerinde muazzam bir etkisi oldu. İsrail bir gecede nüfus büyüklüğü bakımından Avrupa'nın Danimarka, Norveç ve İrlanda gibi birkaç önemli ülkesiyle aynı noktaya geldi. Norveç ve İrlanda'nın nüfusları artık İsrail'inkinden oldukça azdı. Danimarka ve İsrail artık neredeyse aynı nüfusa sahipti.

İlk *intifada* ikinci yılındaydı ve somut başarıya dair henüz herhangi bir işaret yoktu. Görünüşe göre Filistinliler, İsrail'e karşı verdikleri mücadeleyi hızla kaybediyorlardı ve "işgal edilmiş" ya da "tartışmalı" bölgeler olan Yahuda ve Samara'ya yerleşen Yahudilerin sayısı her geçen gün arttıkça Filistin dünyasındaki nüfusun büyük bir kısmında topraklarını tamamen kaybetme ve dağılma korkusu baş gösteriyordu. Arafat 1988 yılında izlediği yöntemi değiştirip İsrail'le uzlaşma arayabileceğine dair ilk işareti verdi. Herkesin aklındaki temel soru, bunun güç toplamak için yapılmış taktiksel bir hamle mi yoksa gerçek bir stratejik değişimin başlangıcı mı olduğuydu. Bu mesele, bu kitabın kapsa-

dığı bütün süreç içerisinde İsrailde şiddetli bir tartışma konusu olacaktı.

Bu önemli gelişmelerin temelinde, nükleer silahlanma teknik bilgisinin Ortadoğu'da yaygınlaşması şeklinde ciddi bir tehlike gizlenmeye başlıyordu. İlk belirtiler, Irak'ın, Jacques Chirac başbakanlığındaki Fransız hükümeti tarafından hibe ve inşa edilen Osirak nükleer reaktörünü İsrail'in 1981 yılında bombalayıp imha ettiğinde ağır bir darbe alan nükleer imkân ve faaliyetlerini geliştirme çabalarını yeniden canlandırma eğiliminde olduğunu gösteriyordu. Kendimize ayrıca Pakistan'ın "İslam bombası" yapılmasında yardımcı olacağı şeklinde gerçek bir tehlikenin mevcut olup olmadığını soruyorduk; yoksa bu yalnızca akla gelmeyecek şeyleri düşünmeye dünden hazır birkaç kaçık istihbarat görevlisinin hayal ürünü müydü? Nihayetinde, Ortadoğu'daki Müslüman devletlerin kitle imha silahları edinme çalışmalarına başlamayı düşünüp düşünmediklerini merak ediyorduk.

Sonuç olarak, Ortadoğu'nun on yıllık karanlık bir savaş döneminden çıkması ve İsrail-Filistin anlaşmazlığında ilk ümit ışığına çok yaklaşmasıyla birlikte ufukta şiddet ve bölgesel istikrarsızlık bulutları yoğun biçimde kümelenmeye başlıyordu. İstihbarat çevrelerinin bu yeni tehditleri konvansiyonel ve alışıldık tehditlerin önünde tutmaya pek niyeti yoktu. 1973 yılında Yom Kipur Savaşına yol açan istihbarat başarısızlığı deneyimi, savaş tehditlerini uzun yıllardır olduğu gibi izlemeyi seçenleri harekete geçirdi. Geleneksel düşünen istihbarat görevlileri, yeni ve bilinmeyen tehditleri araştırmak amacıyla ufuklarını genişletmeye çalışmak yerine, ülkelerini daha yakından ilgilendiren meselelere odaklanmayı ve Suriye'nin İsrail'e ani bir saldırı başlatmak ve kartları karıştırıp yeni bir siyasi gerçekliği engellemeye yönelik bir adım atmak amacıyla ülkeyi ele geçirmek üzere olup olmadığı gibi sorular üzerinde düşünüp durmayı tercih ediyorlardı. Bu, Esas Bilgi Unsurlarının -yani kutsal EBU'nun- her gün en tepesinde bu-

lunan soruların yalnızca bir örneğiydi. Konvansiyonel olmayan tehditler ciddiye alınıyor, yaşanması uzak ihtimal addediliyordu. Bu tür tehditler ciddi biçimde ele alınırken gerçek ağırlıkları ve değerleri göz ardı ediliyordu. Bu yüzden 1988 ve 1989 yılları, büyük bir istihbarat başarısızlığının kolaylıkla yaşanabileceği yıllar olacaktı.

İsrail o dönemde batıya bakıyor ve her yönüyle Libya sorunu üzerinde duruyordu. Libya yalnızca Arap terörist akımlarının ve cinayet timlerinin geleneksel bir yuvası olmakla kalmıyordu. Yerden fırlatılan füzeler geliştirmesi ve/veya satın alması, İsrail'in Akdeniz'deki sivil hava koridorlarını Libya'nın imkân ve kabiliyetlerinin menziline dahil etmişti. İsrail'in bu tehdide verecek cevabı yoktu; kıyılarına olan uzaklığı nedeniyle hava sahasını sürekli kontrol altında tutamıyordu ve sırtını Akdeniz'in kuzey kıyılarındaki Güney Avrupa ülkelerinin güçlerine ve iyi niyetlerine dayanamazdı.

İsrail'in Muammer Kaddafi'nin yöneltebileceği olası tehditten duyduğu kaygının yanı sıra Afrika'ya genel anlamda duyduğu ilgi doruk noktasına ulaşıyordu. Ülke birkaç yıldır Fildişi Sahilinin devlet başkanı Felix Houphouet Boigny gibi deneyimli liderlerle geleneksel stratejik ilişkilerini sürdürmeyi başarmıştı. İsrail, bu stratejik ilişkilerin hepsinde genellikle diktatör ve bazen zorba olarak nitelendirilen yönetimlere sadık askerleri eğiterek ve onlara danışmanlık yaparak öncelikle savunma alanına yatırım yapmıştı. Fildişi Sahilinin daha güneyinde ise Güney Afrika'nın beyaz yönetimiyle ittifak kurmuş ve Pretoria'yla yine çoğunlukla savunma alanında olmak üzere uzun vadeli anlaşmalar yapmıştı. İnsan haklarına çok az özen gösterilen politikaları çoğunlukla, stratejik çıkarlarına dayanıyordu.

İsrail'in Afrika politikaları, sürekli gözden geçirilmesi gereken bir konuydu; Kenya'daki Kenyatta ve Tanzanya'daki Nyerere gibi yenilikçi ve uluslararası platformda saygı duyulan liderlerle

ilişkiler kurmuş ve bu ilişkileri güçlendirmişti. Ne var ki zalim bir diktatör olarak kabul edilen Mobutu Sese Seko gibi kişilerle de stratejik ilişkiler sürdürülüyordu. Bu ilişkiler, ABD önderliğindeki Batı ile Sovyetler Birliği ve Komünist Çin önderliğindeki Komünist cephe arasındaki çekişmenin doruk noktasında olduğu 1960'larda kurulmuştu. Mobutu, Orta Afrika'nın kontrolüne ele geçirmek için Sovyetler Birliği liderliğindeki bir taarruzu bertaraf etmiş olması ve son derece stratejik doğal kaynakları nedeniyle Batının "sevgilisi" olmuştu. İsrail, Batının Mısır'ın Afrika'daki nüfuz alanlarını daraltma hedefinin desteklenmesinde oldukça etkin bir rol oynamıştı. Afrika politikaları, o dönemde Yahudilerin yeni kurulan devletlerini uluslararası alanda izole etmeye ve bu devlete yönelik büyük bir boykot uygulamaya çalışan Mısır'ın karizmatik ve Sovyet yanlısı lideri Cemal Abdul Nasır önderliğindeki Arap dünyasının çabalarını boşa çıkarmamızı sağlıyordu. Bu arada İsrail'in Afrika'da oynadığı önemli rol açıkça Batının, çoğunlukla ABD'nin çıkarlarına hizmet ediyordu ve ABD, bu katkıyı kısa sürede fark ve takdir edecekti.

öte yandan İsrail, diplomatik gözlerden uzakta, 1988 ve 1989 yılları boyunca hem kendisi hem de uluslararası sahnedeki diğer pek çok aktör için önemli sonuçlar doğuracak eylemler ve politikalar yürütülüyordu. Afrika kıtasında Etiyopyalı Yahudileri kendi topraklarına getirmeyi amaçlayan büyük bir kurtarma operasyonu yürütüyordu. Addis Ababa yönetiminin bu Yahudilerin ülkeyi terk etmelerine izin vermemesi üzerine, Sudan'da bir kurtarma operasyonu başlatılmıştı. Etiyopya Yahudilerinin, sınırdan Sudan'a geçmeleri ve bu fakir ülkenin başkenti Hartum'a yaklaşık beş yüz kilometre mesafede bulunan mülteci kamplarına ulaşmaları sağlanmıştı. Mossad tarafından planlanan ve yönetilen bu kahramanca operasyon, yaklaşık on yıllık bir dönem içerisinde yirmi bine yakın insanın hayatını kurtardı. 1989 yılının sonlarına gelinirken operasyon son safhasına giriyordu ve artık İsrail'in eze-

li düşmanı olan ve o dönemde Libya'nın radikal lideri Kaddafi'nin baskıcı yönetimi altındaki bir ülkede yürütülüyordu. Mossad çalışanları, başarılarını yalnızca kurtarılan hayatların sayısına değil, aynı zamanda düşmanın yol açtığı zayıatların sayısına bakarak ölçüyorlardı. Zayıat sayısı sıfırdı.

Bu operasyon pek çok açıdan bir istihbarat servisinin alışıldık sorumluluk alanının dışındaydı. Normalde bir istihbarat görevlisi risk alanını ve çevresiyle temasını en alt düzeyde tutmaya ve gerçek kimliğini bilenlerin sayısını birkaç kişiyle sınırlandırmaya çalışırken, bu olayda Mossad ajanları, aralarında diğerlerinin haberi olmadan gruba sızdırılmış olan düşman birilerinin de olabileceği ve daha önce hiç görmedikleri binlerce insanla kelimenin tam anlamıyla haşır neşir olmuşlardı. Bu nedenle, bu tür bir girişimin icra tarzı konvansiyonel istihbarat hizmetinin icra tarzına tamamen aykırıydı. Öte yandan operasyonun başarısı, hiç de azımsanamayacak ölçüde, istihbarat ajanlarının mesleki becerilerine dayanıyordu - başarılı olmalarını sağlayan şey, yeni kimlikler ve takma isimler edinme kabiliyetleri, görünüşte zararsız görevler için yöre halkının desteğini alma hünerleri ve çok zor koşullarda bile gizlilik esasına bağlı kalmalarını sağlayan mutlak cesaretleriydi. Operasyon, bin beş yüz kilometre uzunluğundaki bir alanda faaliyet göstermeyi gerektiriyordu. Operasyon boyunca bu çok geniş ülkenin bütün anayollarını kontrol altında tutan yerel güvenlik güçlerince takviye edilen barikatlar aşılacak ve faaliyetler on yıldan fazla bir süre boyunca, daha önce belirttiğim gibi, tek bir zayıat verilmeden sürdürülecekti. Tüm bunlar, toplam kapasitesinin yalnızca yüzde beşinden az bir kısmını bu eşsiz göreve yönlendiren Mossad tarafından gerçekleştirilmişti.

1989 yılına ayrıca İsrail'in Fas topraklarındaki sürekli varlığı ve Fas Kralı İkinci Hasan ile ardı ardına bütün İsrail hükümetleri arasında kurulan benzersiz ilişki damgasına vurdu. Kral'la Mossad arasındaki işbirliği, 1960'ların başlarında başlamıştı. O

dönemde, yeni kurulmuş Cezayir, komşusu Fas'a karşı savaş açmıştı ve Mısır birlikleri de Cezayirlilerin yanında savaşıyorlardı. İsrail ile Arap Birliği üyesi Fas arasındaki ilişki hızla stratejik bir kimliğe bürünmüş ve sonunda kralın, İsrailli ve Mısırlı üst düzey temsilcileri 1970'lerde İsrail ile bir Arap devleti arasında imzalanan ilk barış anlaşmasına zemin hazırlayan toplantılarda bir araya getirmesine olanak sağlamıştı. Mısır, yaklaşık on yıl boyunca Arap dünyasından soyutlanacaktı. 1989 yılı, Mısır'ın tarihindeki bu sıkıntılı dönemden çıkışının başlangıcına tanıklık edecekti. Kahire, Arap devletler topluluğuna yeniden kabul edilince Kral Hasan, çabalarını İsrail'i Filistin Kurtuluş Örgütünü ve onun lideri Yaser Arafat'ı yasal müzakere muhatabı olarak görmeye ikna etmeye yönlendirmişti. Kral Hasan, İsrail başbakanı İzak Şamir'le bu konuyla ilgili yoğun diyaloglar yürütmüş, fakat hiçbir sonuç elde edememişti. Şamir, Tunus'ta sürgünde olan Arafat'la diyalog kurmayı inatla reddediyor ve Filistin lideriyle başka birisinin görüşmesine yönelik kendisine sunulan her teklifi geri çeviriyordu. Şamir, Fas kralıyla bir araya gelmeyi çok istiyordu; bu tür bir buluşmanın her iki ülkenin de yararına olacağına inanıyordu. Fakat bu isteği hiçbir zaman gerçekleşmeyecekti. Devam eden karşılıklı görüş alışverişi, İsrail başbakanının özel bir temsilcisiyle kral arasında yürütülecekti.

1989 aynı zamanda Berlin Duvarının yıkıldığı ve Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliğinin -SSCB- dağılmasıyla sonuçlanacak yolculuğuna başladığı yıl olmuştu. Sovyetler Birliğindeki gittikçe kötüleşen ekonomik koşullar, içinden çıkılmaz bir hal alıyordu ve Mihail Gorbaçov, sonunda imparatorluğunu yutacak ve dramatik çöküşünü hızlandıracak dalgayı durdurmaya yönelik girişimlerinde birbiri ardına engellerle karşılaşlıyordu. Çıkmazdaki Gorbaçov, 1989 yılında İsrail'e yanaştı ve gizlice İsrail'den ABD'yi kendi yönetimini desteklemeye ve çöküşünü önlemeye ikna etmesini rica etti. Anlaşılan Gorbaçov, İsrail'in Washington'daki

nüfuzunun ABD yönetimini ve Kongreyi Sovyetler Birliğine büyük mali ve ekonomik destek vermeye ikna edebileceğine inanıyordu. Bu talebi değerlendiren Şamir, bununla ilgili hiçbir girişimde bulunmamaya karar verdi. Şamir'in aksi yönde karar vermesi durumunda bile Amerika'nın başkentindeki güçleri harekete geçirip Rus imparatorluğunu kurtarmaya ikna edebileceğini zannetmiyorum.

1989 yılında yaklaşık dört milyonluk nüfusa sahip bir devlet olan İsrail, bölgede kilit bir oyuncu konumuna gelmişti ve Ortadoğu sınırlarının çok ötesindeki meselelerde oldukça becerikli ve etkili bir unsurdu. Bölgedeki en güçlü rakibi Mısır, bu Yahudi devletini bozguna uğratmaktan ümidini on yıldan uzun bir süre önce kesmiş ve eski düşmanı ile barış anlaşması imzalamaya karar vermişti. Bir tanesi dışında bütün meselelerde anlaşmaya varılmıştı: İsrail'in en güneyindeki liman kenti Eliat'ın hemen güneyindeki Taba bölgesinde iki ülke arasındaki kesin sınır çizgisi. 30 Ocak 1989 tarihinde 91. sınır taşına İsrail ile Mısır arasındaki sınırı belirleyen Mısır bayrağı çekildi. İki devlet, anlaşmazlığı tahkim yoluyla çözmüş ve davayı kaybeden taraf İsrail olmuştu.

1989, Sovyet güçlerinin Afganistan'dan tamamen çekildikleri yıl olarak da hatırlanacaktı. Bu olay o dönemde "özgür dünyanın" Komünist imparatorluğa karşı kazandığı en büyük zaferlerden biri olarak nitelendirilmişti. Bu aynı zamanda, Sovyetlere karşı karmaşık savaşı yöneten ve modern çağda küresel çapta gerçekleştirilen başarılı istihbarat operasyonlarından birini yürüten CIA açısından da dikkate değer bir başarıydı. CIA'nın son derece yetenekli ve profesyonel ajanları, Ruslara karşı yürütülen savaşta destekledikleri acemi askerlerin Afganistan'daki savaş alanlarını kökten dinci Müslüman teröristlerin beyinlerinin yıkandığı ve eğitildiği üslere dönüştürüleceğinin pek farkında değillerdi. Bu teröristler, çok geçmeden kendilerine yardım edenlere ihanet et-

mekle kalmayacak, aynı zamanda on yıllık bir süre içerisinde onlara karşı öldürücü bir savaş başlatacaklardı. 1998 yılında Kenya'nın başkenti Nairobi ve Tanzania'nın başkenti Darüsselam'daki ABD büyükelçiliklerinin ardı ardına bombalanıp yok edilmesi, dünya tarihinde yeni bir dönem açacaktı. 1989 yılının tohumlarının tomurcuklanıp öldürücü meyvelerini vermesi çok uzun sürmeyecekti. Bu süreç on yıldan kısa sürdü. Usame bin Ladine sorulacak olsa muhtemelen geri sayımının 1989 yılının Ocak ayının son haftasında, Sovyet güçlerinin Afganistan'ın başkenti Kabil'den geri çekilmelerini tamamladıklarında başladığını söylerdi.

İsrail, Afganistan'da yaşananlara müdahil olmamıştı, ama aslında orada hiç bulunmasa da varlığı hissediliyordu. İsrail'le ne Hindistan ne de Pakistan arasında doğrudan diplomatik ilişkiler vardı, ama basında sürekli olarak İsrail'in bir tarafı diğerine karşı desteklediğine dair söylentiler yer alıyordu. İsrail'in Bombay'da (bugünkü Mumbai) konsoloslugu vardı, fakat bunun ötesinde hiçbir şey yoktu. Ne var ki İsrail'in müdahalesi hakkındaki haberler, İsrail'in küresel etkisinin bir diğer yüzünü ortaya çıkarıyordu. İsrail bölgesel bir güç haline gelmişti ve artık bir güç olarak hareket edecek ve "eşsiz" konumunun meyvelerini iyi veya kötü toplayacaktı. Ünü, gittikçe büyüyen efsanesinin meyvelerini toplamasını sağlayacak noktaya varmıştı.

İşte böylece yaklaşan Körfez savaşına sahne hem uluslararası hem de bölgesel düzeyde hazırlanmıştı. Şiddetli Irak-İran savaşının kahramanı iki yıl içerisinde tüm zamanların en çok lanetlenen kötü adamı olacaktı.

SAVAŞA GERİ SAYIM

1990 yılına girilirken bütün dünyada büyük ümitlerle dolu olumlu bir hava esiyordu. Uluslararası zemin son derece ümit vericiydi. Almanya'nın yeniden birleşmesi ve Sovyetler Birliği liderliğinde Doğu Avrupa Komünist bloğunun yaklaşan çöküşüyle birlikte dünyadaki geleneksel dengeler çarpıcı biçimde değişiyordu. Yıllardır Sovyetler Birliğinin müşterisi olan Suriye ve Irak gibi Ortadoğu devletleri neredeyse bir gecede süper güç desteğini ve yardımını kaybetmişlerdi ve ufukta yeni gruplaşmalar ve ittifaklar belirmek üzereydi.

İsrail'de ise ilk Filistin *intifadası* üçüncü yılına giriyordu; Filistinliler aynı zamanda İsrail'le siyasi müzakereler başlatabilmeyi amaçlayan yeni bir politika geliştirmenin gayreti içerisindeydi. Filistin Kurtuluş Örgütüyle bir nevi temasa veya müzakerelere başlaması konusunda İsrail'i ikna etmek için aralarında George Bush yönetiminin ve dışişleri bakanı James Baker'ın tüm çabalara rağmen Şamir'in tavrında en ufak bir değişiklik olmamıştı. Şamir, uluslararası tabloya bakıp da Sovyet imparatorluğunu parçalanma süreci ile İsrail'e doğru müthiş bir Yahudi göçmen dalgasının başlangıcını izlerken kendisini oldukça güvende hissediyordu. İsrail'e yönelik bu büyük Yahudi akını olasılığı, Arap

devletlerini eski destekçileri ve Büyük Güç konumundaki koruyucularını bu akını durdurmaya ve kapılarını yeniden kapatmaya ikna etmeye çalışmak üzere harekete geçirmişti; fakat bu çabalar hiçbir sonuç vermemişti. Arap liderlerinin göçü kınayan demeçlerine aldırış edilmiyordu. Bu tür demeçler verenler arasında, eleştirel yorumlan Kudüs yönetimi tarafından özellikle hoş karşılanmayan Ürdün Kralı Hüseyin de vardı.

Kral Hüseyin ile Kudüs yönetimi arasındaki ilişkinin çok daha iyi olduğu dönemler olmuştu. 1960'ların sonlarından beri İsrail ile Ürdün arasında stratejik bir ilişki vardı. 1970 yılında İsrail'in askeri sevkıyatları Suriye'yi, eylül ayında Ürdün Krallığı ile Arafat liderliğindeki FKÖ arasında patlak veren çatışmaya müdahale etmekten vazgeçirmişti. Sonraki yıllarda hem Kral Hüseyin hem de kardeşi Velihaht Prensi Hasan, bana başkent Amman yakınlarında mevzilenen Filistin güçleri tarafından atılan topçu mermilerinin konutlarında açtıkları delikleri gösterecekti. İsrail İşçi Partisi iktidarda olduğu sürece İsrail ile Ürdün arasında çok yakın ilişkiler yürütülmüştü. Mayıs 1977'de Menachem Begin iktidara geldiğinde Ürdün Kralı bu özel ilişkinin süreceğini ümit ediyordu. Ne yazık ki öyle olmadı. Begin, şahsi ilişki kurma konusunda hevesli değildi ve dışişleri bakanı General Moshe Dayan ise kralla yalnızca bir kez bir araya gelmişti. Bu görüşme Dayan'da kötü anılar bırakmıştı.

1980'lerde Likut ile İşçi Partisi tarafından ulusal bir koalisyon kurulmuş ve hükümetin İşçi Partisi kanadı kralla yakın teması sürdürmüş, hatta onunla Filistin meselesinin geleceği hakkında tarihi bir anlaşmaya varmaya çalışmıştı. Daha önce belirttiğimiz gibi tüm bu girişimler başarısızlıkla sonuçlanmıştı.

1990 yılında Başbakan Şamir'in Likut partisi başkanlığındaki kabinesi ile Ürdün Kralı arasında anlamlı ve güvenilir bir ilişki kurma çabası aslında siyasi zemine uygun değildi.

Kral Hüseyin'in içinde bulunduğu çıkmazın, onu büyük endişelere sevk eden bir dizi nedeni vardı. Filistin *intifadası* Batı Şerianın gündelik yaşamında varlığını her gün hissettirirken Batı Şeriattaki Filistinler durmadan ve kaygı verici biçimde Ürdün'e kaçıyordu. Ürdün, yerli nüfusla sayıları bir kez daha çok fazla artan Filistinli mülteciler arasında artan dengesizlikten Filistin'den daha fazla endişe duyuyordu. Körfez devletlerinde gerilim yaşanması olasılığı, Kral Hüseyin'in doğusundaki bu ülkelerden daha büyük bir Filistinli akını yaşanmasından endişelenmesine neden olmuştu. Kral, o yılın mart ve nisan aylarında bütün hassas dengeyi krallığın varlığını tehlikeye atacak ölçüde bozulabileceğinden ciddi endişe duyuyordu.

1990 yılının ilkbaharındaki durum, Ürdün krallığının gözünden bakıldığında hem tehlikeler hem de eşsiz fırsatlarla doluydu. Irak, İran'la yaptığı savaşı kazanmış, ama hem can kaybı vermiş -bir milyona yakın ölü- cizgiliforum.com hem de ekonomik açılarından çok büyük darbe almıştı: Irak, dost Arap ülkelerinden milyarlarca dolar borç almak zorunda kalmıştı ve iflasın eşiğindeydi. Ürdün Kralına göre Saddam, Tahran'daki nefret edilen Şii düşmana karşı acımasız ve uzun bir savaş vermiş ve Sünni Arap dünyasını yok olmaktan kurtarmıştı. Ne var ki Sünni liderliği, ne minnettarlığını göstermiş ne de bu ülkenin borç yükünün hafifletilmesine yardım etmişti. En büyük nankörlüğü de, Tahran'daki Şiilerin savaşı kazanmaları durumunda ülkeleri düşmanın eline geçecek ilk ülkelerden olan Kuveytliler yapmıştı. Kral Hüseyin, savaşı sürdürebilmesi ve düşmanına fazlasıyla can kaybı yaşatabilmesi için ABD'nin Saddam Hüseyin'e verdiği hayati desteğin farkındaydı. Kral bana, ABD'nin politikasının yönünün neredeyse bir gecede değişmesinden hayrete düştüğünü birkaç kez söylemişti. Kral, Kuveyt'in işgalinin yanlış bir eylem olmasıyla birlikte, Saddam'ın Şiilerin Sünnilerin duvarlarını yıkmaya

yönelik baskılarına karşı koyarak Ortadoğu'nun ılımlı ülkelere için yaptığı her şeyi silip götürdüğünü düşünüyordu. Kral aynı zamanda Washington'un Saddam Hüseyin'in amaçlarına yaklaşımında birdenbire uygulamaya koyduğu bu yeni ve ona göre gereksiz uzaklaşma politikasına anlam veremiyordu. Kral Hüseyin'in Irak'a ve onun amaçlarına tamamıyla olumsuz yaklaşmadığı unutulmamalıdır. Dönemin Irak Başbakanı Nuri Said, 1958'in Temmuz ayında kralla Amman'da görüşmüş ve ona Irak'ın Kuveyt üzerindeki hak taleplerinin Londra'da görüşülmekte olduğunu ve ay sonuna kadar bir cevap verilmesinin beklendiğini söylemişti. Görüşmenin üzerinden henüz bir hafta bile geçmeden Bağdat'ın sokaklarını kanlı bir devrim kasıp kavurmuş ve Said'in cansız bedeni, Kral Hüseyin'in kuzeni Kral Faysal'ınla birlikte halkın alkışları ve tezahüratları arasında şehrin caddelerinde sürüklenmişti.

Bu noktada Ortadoğu tarihine bakmakta fayda vardır. Osmanlı İmparatorluğunun parçası olan toprakların kaderi Birinci Dünya Savaşının ardından, arka planda ABD olmak üzere galip devletler, yani İngiltere ve Fransa tarafından tayin edildi. Bazı bölgelere bağımsızlık verildi Filistin, Suriye ve Lübnan gibi diğer ülkelere ise manda statüsü verildi; bu devletler yaklaşık yirmi beş yıl boyunca sömürgeci güçler tarafından yönetilecekti. Irak ve Eski Ürdün Devleti gibi ülkelere ise krallar ve yöneticiler atandı. Kesin sınırlar, her birinin kendi çıkarlarına göre, sömürgeci güçler tarafından belirlendi. Özgür Batı dünyası için büyük önem taşıyan Ortadoğu'daki çok önemli petrol kaynakları üzerindeki nüfuzun veya kontrolün sürdürülmesi gerekliliğine özel önem verildi. Bu şartlar altında Irak Kralı Faysal ile başbakanı Nuri Said'in 1950'lerde Körfez'de hâla hüküm sürmekte olan İngiltere'ye yönelmeleri ve Kuveyt üzerindeki hak taleplerinin ciddi biçimde değerlendirilmesini beklemeleri hiç de şaşırtıcı değildi.

Bundan otuz yıl sonra Kuveyt, Irak sınırı yakınlarındaki zengin petrol yataklarına sahip bölgelere gözünü dikmiş tam bağımsız bir ülke haline geldi. Kuveyt yalnızca zengin ve hırslı değil, aynı zamanda eşi görülmemiş derecede nankördü. Deneyimli Ürdün Kralı, tabloyu incelerken dikkatini ülkede büyük bir istikrarsızlığın tohumlarını eken bir iç meseleye yoğunlaştırdı. Filistin *intifadası* devam edip "işgal altındaki" bölgelerdeki nüfusların tamamına zorluklar ve sıkıntılar yaşatırken geride kalan yıl boyunca Batı Şeria'dan Ürdün'e Filistinli akını yaşandı. Ürdün, bir önce şiddetli isyanlarla dalgalanmış ve gözü dönmüş kalabalıklar ile güvenlik birimleri arasında yaşanan tatsız çatışmaların açtığı yaraları henüz sarmamıştı. Kral, yaptığı gizli görüşmelerde, Irak'ta artan gerilime bağlı olarak Körfez devletlerindeki koşulların kötüleşmesi durumunda on binlerce, hatta yüz binlerce Filistinlinin Körfez'den göç edebileceğinden endişe duyduğunu belirtiyordu. Bu insanların büyük bir kısmı da muhtemelen Ürdün'e gidecekti ve bu da krallığın içindeki hassas dengeyi daha da bozacaktı.

Bu noktada İsrail'in önüne bir soru çıktı: Mantıklı adımlar atarak Ürdün'e yardım etmeli ve ardından konumunun sağlamlığını pekiştirmeli miydi? Kral Hüseyin, 1990 yılının ilkbaharında yaptığı konuşmasında, İsrail'e Filistinlilerle siyasi diyalog yoluna girmesini ve Irak'taki gelişmeleri daha yakından incelemesini öneriyordu. Saddam Hüseyin'in "İsrail'in yarısını yakacağı" tehdidinde bulunduğu doğrudu, ama kral bu ifadeyi yalnızca budalaca yapılan bir güç gösterisi, halkının desteğini almaya yönelik sarfedilen sözler olarak değerlendiriyordu. İsrail'de her ne kadar o yönde atılan her adım engellenmiş olsa da Irak yerine İran'la diyalog süreci başlatılması için girişimde bulunmayı tercih eden güçlü bir grup olduğu söylendiğinde Kral Hüseyin, bunun yalnızca doğru kanalı seçme meselesi olduğunu söyleyerek sert bir karşılık vermişti.

Fakat hikâye burada bitmiyordu. Ürdün Kralı, Bağdat'ın yöneticisine karşı çok büyük bir saygı besliyordu. Krallığının içerisinde halkın büyük bir kısmının Irak'ı sevdiğinin farkındaydı ve savaş uçağı pilotlarını Irak topraklarında Irak hava kuvvetleriyle birlikte eğitmeye başladı. Kendisine bu bilginin doğru olup olmadığı sorulduğunda kral bunu inkâr etmedi, ama bu olayın öyle büyütülecek bir şey olmadığını ifade etti. Krala göre bu yalnızca pilot eğitiminin yüksek maliyetini azaltma yöntemi ve İsrail'e karşı bir politika değişikliği anlamına gelmiyordu. Bu mesele, Ürdün Nehrinin her iki yakasındaki iki liderin içinde bulundukları duruma dikkati çekiyordu. Kral Hüseyin batıdaki komşusuyla uzun yıllar boyunca çok özel ve gizli bir ilişki yürütmüştü. İsrail'in 1970 Eylül'ündeki askeri intikalleri, Suriye'yi, kralı ve hanedanlığını devirmek amacıyla Ürdün Silahlı Kuvvetleriyle savaş halinde olan Filistinli güçleri desteklemek üzere Ürdün'e girmekten vazgeçirmişti. Ürdün, İsrail'de yaşanan hükümet değişikliklerine aldırmaksızın, bu Yahudi devletiyle arasındaki uzun sınır boyunca güvenliği sebatla korumuş ve iki ülkenin ortak stratejik çıkarlarını ilerletmek için titiz çalışmalar yürütmüştü. Ürdün'ün anlaşmazlığın çözümü sürecinde Irak'a yaklaşması gerektiği yönündeki düşüncesine bakılacak olursa, bu işbirliği ortamının değişmesi söz konusu olabilir miydi?

1990 ilkbaharında hâlâ manevra alanı vardı. O esnada Kral, Irak ile Arap dünyasının diğer devletleri arasında bir uzlaşma sağlamaya çalışmakla meşguldü. Kral bu daha derin anlaşmazlığı, daha belirli ve görünüşte daha dar Filistin anlaşmazlığı meselesiyle birleştiriyordu. Filistinlilerin İsrail'i tanımama politikalarını gerçekten de değiştirdiklerine ve gerçek uzlaşmaya hazır olduklarına inanıyordu. Üstelik Kral, Ürdün de dâhil olmak üzere Arap dünyasında gittikçe büyüyen bir radikal eğilimin olduğunun da son derece farkındaydı. Ürdün'deki aşırı dinci Müslümanlar ile İsrail'deki Arap cemaatinin içindeki

gruplar arasında kurulan bağların farkına varılmasını istiyordu. 1990'ların başlarında, radikaller Filistin Ulusal Hareketinin çökmesine neden olabilecek ölçüde güç kazanmadan önce İsrail'in Filistinlilere diyalog elini uzatması gerektiğini düşünüyordu. Bu tür bir olasılık bütün Ortadoğu'ya çok ciddi hasar verebilirdi. Bugün geçmişe baktığımızda bu düşüncenin tamamen doğru olduğu anlaşılıyor.

İsrail, gerçekçi bir fikir olmadığını düşünerek kralın Filistinlilere diyalog elinin uzatılması önerisini kabul etmedi. İsrail bunun yerine yaklaşan somut gerçekliklere odaklanmaya ve günler ilerledikçe daha hassas bir hal alan bir durumu yakından izlemeye karar verdi. Beklenen gelişmelerin yaşanması uzun sürmeyecekti. Irak, o yılın ağustos ayında Kuveyt'i işgal ederek dünyayı şaşırtacaktı. Bu olaydan yalnızca bir gün önce ABD büyükelçisi April Gillespie, Saddam Hüseyin tarafından kabul edilmiş ve asla bu denli çarpıcı bir adımın atılmak üzere olduğu izlenimine kapılmamıştı.

Bundan kısa süre sonra İsrail, Ürdün Kraliyet Hava Kuvvetleri amblemi taşıyan Irak uçaklarının Lut Gölünün güneyindeki Ürdün-İsrail sınırında, yani Dimona bölgesindeki İsrail'in atom reaktörünü vurabilecek mesafede, devriye uçuşlarına başladığını fark etti. Bu uçuşların Ürdün kralının bilgisi ve onayı olmadan gerçekleştirildiğine inanmak mümkün değildi. Artık Kudüs'te Ürdün ile İsrail arasındaki uzun ve gizli halayına son verilmesini savunan gür sesler duyuluyordu. Yıllardır Filistin sorununu nehrin doğu kıyısında çözmeyi savunanlar, yaklaşan savaşı bir taşla iki kuş vurmak için altın bir fırsat olarak görüyorlardı: Savaşı aynı anda Irak topraklarına taşıyıp, diğer yandan da Ürdün'ün hava sahasında uçuşlar yapıp Ürdün Hava Kuvvetleriyle savaşarak İsrail'e yönelik olası bir Irak füze saldırısına misilleme yapmak. Bu tür bir senaryo, en iyi olasılıkla, krallığın yıkılmasıyla sonuçlanabilirdi.

Bu tür bir olaylar ve faaliyetler zinciri başlatılmadan önce Ürdün lideriyle bir araya gelinmesine ve onun en son gelişmenin olası sonuçlarına karşı uyarılmasına karar verildi. Kral, Eylül ayı içerisinde Londra'ya gidecek ve burada karşısında oldukça sınırlı ve sert konuşan bir Margaret Thatcher bulacaktı. Aynı gün kendisine Irak uçaklarının uçuşlarının derhal durdurulması yönünde sert ve kesin bir uyarıda bulunuldu. Kral daha sonraki sohbetlerinde Bayan Thatcher'in tonu ve tavrının biçim itibarıyla son derece sert ve tatsız olmakla, birlikte İsrail'in verdiği mesajın biçim itibarıyla çok daha kibar, fakat içerik itibarıyla çok daha ciddi ve korkutucu olduğunu söyleyecekti. Mesajı iletme zorunluluğunun sağladığı fırsat, kralın doğacak temel sonucun yönlerini nasıl gördüğünü açıklamak ve ayrıntılandırmak için de kullanılacaktı.

Kral, sokaktaki Arapların gözünde Saddam Hüseyin'in gerçek bir kahraman olduğu gerçeğini kelimeleri özenle seçerek anlatmıştı. Saddam, Sünni dünyasını İranlı Şiiilerin zulmünden korumuş ve büyük bir cesaret, liderlik ve güç örneği göstermişti. Kralın deyişiyle her Arap, Nebukadnezar'ın rolünü üstlenen bir lider görmek istiyordu. Bazen bu lider askeri bir kahraman oluyordu. Bazen de bir peygamber. Bu liderlik nitelikleri, hem çöldeki bedevileri hem de bir kabilenin şeyhini cezbedecek şeylerdi; bu kişi yalnızca saygı değil, aynı zamanda huşu ve korku uyandırarak komuta etmeliydi. Bu liderin bir rüyayı, şan ve şeref, fedakârlık ve başarı rüyasını gerçeğe dönüştürme iradesi sergilemesi gerekiyordu. Arap dünyasındaki insanların çoğunun gözünde Saddam tüm bunlara ve daha fazlasına sahipti. Herhangi bir Batı şehrindeki bir insanın acımasızlık ve gaddarlık olarak değerlendirdiği şey, onlar için cesaret, güç ve gururdan başka bir şey değildi. Saddam'ın zaman zaman sergilediği gurur, gerçekten de asla unutulmaması gereken bir unsurdur.

Özellikle George H. W. Bush'tan gördüğü muamele kralı son derece üzmüştü. Kral, Başkan Dwight Eisenhower'la başlamak üzere her Amerikan başkanıyla tanışmış ve ilişki içerisinde olmuştu. Başkan Bush'un 1970'lerin ortalarında kısa bir süreliğine CIA başkanlığı yaptığı dönemde onunla da çalışmıştı. Kral, Bush bu görevden ayrıldıktan sonra ve hatta kendisine onun Washington'da seilmeyen biri olduğu için ondan uzak durması tavsiye edildiğinde bile Bush'la irtibatını sürdürmüştü. Şimdi Bush onu köşeye sıkıştırıyordu ve kral artık Irak meselesiyle ilgili bu denli açık baskıya dayanamıyordu. Artık Kralın yıllar süren sabırlı ve başarılı çalışmaları sonucunda ABD'yle arasında geliştirdiği bağların hiçbir işe yaramadığı anlaşıyordu. Kralla çok eski müttefiki arasındaki ilişkiler bozulmaya başlıyordu. Bu, hem Ürdün hem de kralın kendisi açısından olabilecek en büyük felaketti, ama kralın savaşın arifesinde yaşanan bu düşüşü durduracak gücü yoktu. O aylar içerisinde kralla ne zaman görüşsem bana şerefli ve saygın biçimde hareket ettiğine inandığını, tıpkı geçmişte aldığı krallığının varlığına ve yaşamına yönelik tehditlerle karşılaşmaya hazırlandığı gibi şimdi de kaderiyle yüzleşmeye hazır olduğunu söylüyordu. Başkan Bush'un liderliğindeki koalisyon ülkeleri yavaş yavaş belli olurken ağırbaşlı ve kaderci, kendisiyle barışık, Allah'ın kendisi için takdir ettiği şeyle karşılaşmaya zihinsel ve duygusal olarak hazır bir lider görüyordum.

Çok geçmeden, ABD'nin Irak'la mücadelede olabildiğince çok sayıda Arap ülkesini yanına çekmeye çalıştığı ortaya çıktı. ABD'nin, Suudi Arabistan gibi geleneksel müttefiklerine ve Basra Körfezinin güney ucunda bulunan Umman gibi stratejik konumdaki devletlere ek olarak Mısır'ın, hatta Suriye'nin bile desteğini alma arzusu açıkça görünüyordu. Bölgedeki bütün ülkeler içerisinde scanned by darkmalt1, İsrail, koalisyonun dışında özellikle tutulmuştu. Gerçeği söylemek gerekirse İsrail'in koalisyonda şu veya bu biçimde yer almasının koalisyonun varlığını sürdürme-

sine zarar vereceği düşünülüyordu. İsrail ile herhangi bir Arap devletinin bir başka Arap devletine karşı yan yana savaşabilecekleri düşüncesi, Arap kitlelerinin zihinlerinde ve gönüllerinde yalnızca çirkin değil, aynı zamanda haince bir davranış olarak değerlendiriliyordu. Bu nedenle İsrail'i savaşın dışında tutmak artık bir zorunluluk haline gelmişti. İsrail'in Bağdat tarafından gerçekleştirilebilecek olası füze saldırılarına karşı korunması ise başka yollardan sağlanmalıydı. ABD, İsrail'e kesin taahhütlerde bulunacaktı. Örneğin hareketli füze rampalarının füzeleri fırlatıp hızlı biçimde gözden kayboldukları Irak'ın batısındaki çöl bölgesi üzerinde azami kontrol sağlama çabasına öncelik verecekti. ABD, İsrail'in endişelerini gidermek için birkaç ay sonra sınırlı eylemde bulunacak ve Patriot uçaksavar füze bataryalarının bir kısmını bölgeden çekecekti. Uygulamada ise bunların çoğunun hiçbir faydası olmayacaktı. Aynı şekilde, koalisyon hava kuvvetlerinin Irak'ın batısındaki çöl bölgesinin hava sahasında faaliyet gösterecek yeterli sayıda kaynak tahsis edecek durumda olmadığı ortaya çıkacaktı. Bu yüzden İsrail, Birinci Körfez Savaşı boyunca otuz dokuz Irak füzesinin hedefi olacaktı.

Tüm bunlar gerçekleşecekti; bu arada Ürdün'le belli ölçüde mutabakat ve işbirliği sağlama ihtiyacı İsrail için acil bir mesele haline gelmişti. İsrail'in Kral Hüseyin'e Ürdün'le güney sınırının çok yakınında devriye uçuşları yapan Irak uçaklarıyla ilgili sert bir uyarıda bulunmasının ardından kralla Başbakan Şamir'in bir araya gelmesi olasılığını gündeme getirmenin doğru olacağını düşünüyordum. Bu tür bir zirvenin amacı, Ürdün'ün bütün varlıklarının veya tesislerinin Irak tarafından kullanılmasını önlemek ve muhtemelen İsrail'in bazı koşullar altındaki ihtiyaçları konusunda kesin bir mutabakata varmak olacaktı. Şamir'le bir araya gelmeyi isteyip istemediği sorulduğunda kral olumlu cevap vermiş, ama aralarındaki ilk ve tek görüşmede yaşanan mutlak anlaşmazlığı göz önünde bulundurduğunda Şamir'in bu fırsatı

değerlendirip değerlendirmeyeceğine dair kuşkuları olduğunu belirtmişti. Daha sonra krala Şamir'in de bulunacağı bir toplantıya katılıp katılmayacağını sordum ve soruma anında hızlı bir "Evet" yanıtı aldım. Ülkeme dönünce başbakanla bir araya geldim ve kendisine kralla bizzat görüşmeyi isteyip istemediğini sordum. Başbakan, derhal, bu tür bir fırsatı değerlendirmek isteyeceğini söyledi, fakat kralın bu olayın kamuoyuna sızdırılması ve bunun hem kendi halkının büyük bir kısmı hem de Irak ve özellikle Saddam Hüseyin'le hassas ilişkileri üzerinde yaratacağı etkinin riskini almaktan kaçınacağına dair ciddi endişeleri olduğunu da sözlerine eklemekten geri kalmadı. Bunun üzerine başbakana kralın görüşmeyi zaten kabul etmiş olduğunu ve bir toplantının gerçekleşebileceğini söyledim.

Hayati önemdeki zirveye uzanan bu süreç çok büyük risk taşıyordu. Başarısızlığın bedeli son derece ağır olabilirdi çünkü böyle bir başarısızlık İsrail'deki Ürdün karşıtı lobinin elini güçlendirebilir, hatta bu lobinin düşüncelerinin ve politikalarının belli bir ölçüde kabul görmesini sağlayabilirdi. İki lider, önceki görüşmelerinde, birbirlerini açıkça sevmişlerdi, fakat temel yaklaşımlarda kesinlikle zıt kutuplardı. Bir araya gelip toplantıdan tam bir anlaşmazlık içerisinde ayrılmaları, gelecekteki Ürdün İsrail ilişkilerine ağır bir darbe vurabilirdi. Görüşme tarihinin yaklaştığı dönemde buluşmanın gerçekleşip tam bir başarısızlıkla sonuçlanmasına izin vermek yerine buluşmayı iptal etmek daha akıllıca olmaz mıydı? "

Başbakan ve yardımcıları İngiltere'ye, koalisyon güçlerinin ilk taarruzu başlatmalarından birkaç gün önce vardılar. Cuma gününün geç saatleriydi ve başbakanın en yakın yardımcılarının ikisi, asla Yahudiler için kutsal olan cumartesi gününe aykırı davranışlarda bulunmayarak titiz Yahudilerdi. Heyetin Londra'ya günbatımından önce inmesi gerekiyordu çünkü kutsal günde seyahat etmek yasaktı. Bu kişilerin dışında İsrail Genelkurmay

İkinci Başkanına da heyete katılması emredilmişti. Bu kişi, daha sonra İsrail başbakanı olacak olan Ehud Barak'tı. Krala ise eski bir genelkurmay başkanı, kralın yakın bir sırdaşı ve akrabası, aynı zamanda krallıkta en fazla saygı duyulan isimlerden biri olan Mareşal Zeyd Bin Şakir eşlik ediyordu. Kralın yanında ayrıca kendisine siyasi danışmanlık yapan ve yönetimde pek çok mevkide görev yapmış emekli bir asker olan Filistin asıllı Ürdünlü Adnan Ebu Odeh vardı. Ve her zaman olduğu gibi kralın güvenilir yardımcısı Albay Ali Şükri vardı.

Savaşın arifesinde bir araya gelecek iki lider, karşılıklı çıkarlarıyla ilgili meseleleri daha önce yalnızca bir kez, üç yıl önce, görüşmüş ve masadan anlaşmaya varamadan kalkmıştı, ama yine de birbirlerinin gözlerinin içine bir kez daha baktıklarında orada birbirlerine karşı açıkça hayranlık, saygı ve güven duyan iki kişinin olduğu izlenimine kapılmamanız mümkün değildi. Görüşmenin başında yanlarında yardımcıları vardı, ama çok geçmeden yanlarında yalnızca birer kişiyle baş başa oturmayı tercih ettiler.

Görüşmelere geçilmeden önce Yahudilerin dini yasalarının ortaya koyduğu karmaşık bir sorunun çözülmesi gerekiyordu. Bunun en ciddi meselelerin görüşüleceği bir toplantı olacağını anlayan başbakan, orada söylenen veya üzerinde anlaşmaya varılan şeylerle ilgili gelecekte herhangi bir yanlış anlamaya meydan vermek istemiyordu. Bu nedenle konuşulanların yazılmasını talep etti. Bu talebe bakan Elyakim Rubinstein ve başbakanlık genel sekreteri Yossi Ben Aharon şiddete karşı çıktı. Bu iki isim, yazı yazmanın kutsal Şabat kurallarına saygısızlık olduğunu ve bu nedenle yazı yazılamayacağını iddia ediyordu. Ayrıca yanlarında başkalarının yazmasına da karşı çıkıyor ve beş saatin üzerinde sürececek olan toplantıda görüşülen her şeyi doğru olarak hatırlayacaklarını taahhüt ediyorlardı. Başbakan bana baktığında kendisine söz konusu şeylerin ölüm kalım meseleleri olduğunu, kutsal

kitaba göre bu tür ciddi meselelerin yasanın bu kesin maddesine uymaktan daha önemli olduğunu düşündüğümü söyledim. Doğrusu yasa bu gibi durumlarda yasaya "uyulmamasını" emreliyordu. Böyle koşullar altında bu tür bir tartışmaya tanık olmak, Yahudi olmayan biri için son derece tuhafolsa gerek. "Çözüm" de tipikti. Başbakan dindar yardımcılarının lehine karar verdi, ama aynı anda benden de "gizlice" notlar almamı istedi.

Görüşmenin başından itibaren gündemdeki meseleler son derece açıktı: Ürdün egemenliğindeki toprakların ve hava sahasının yaklaşan savaş boyunca Irak kuvvetlerinin kullanımına sunulmayacağı konusunda İsrail'e güvence verilmeliydi. Önceki aylarda yaşanan olaylar göz önünde bulundurularak, bunun bir kez daha yaşanmasına izin verilemezdi. Belli ki kral bu meseleyle ilgili görüşmeye hazırlanmıştı ve Ürdün'ün İsrail'e karşı askeri açıdan hiçbir şekilde kullanılmayacağına taahhüt etti. İkinci mesele ise çok daha hassastı: Ürdün kendi hava sahasının Irak'ın balistik füzelerince kullanılmasını önleyemeyeceği için İsrail, Irak'ın İsrail'e yapacağı olası saldırılarda bu ülkeye misilleme yapmak zorunda kalması durumunda Ürdün'den hava sahasının sınırlı kullanımı konusunda anlayış ve itirazsız onay istiyordu. Bunun önemi gayet açıktı. Ürdün hava kuvvetleri ile karadaki uçaksavar sistemlerinin İsrail Hava Kuvvetlerine saldırması durumunda Ürdün'ün kapasitelerini yok etmek üzere harekete geçmekten başka seçenek yoktu. İsrail ile Ürdün arasında çok küçük bile olsa patlak verecek bir savaş, özellikle Saddam Hüseyin'e karşı başlatılan koalisyon harekâtıyla birlikte sürdürülmesi durumunda felaket anlamına gelebilecekti. Kral kararlı davrandı ve başbakanın talebini kabul etmedi. Eğer İsrail kendisini Irak'a saldırmak zorunda hissediyorsa, onun İsrail'le gizli anlaşma yapıyormuş gibi görünemeyeceğini uzun uzadıya açıkladı. İsrail'in Ürdün hava sahasını işgal etmesi durumunda ülkesinin egemenliğinin savunulması ve korunması emrini vereceğini açık bir dille ifade etti. Ne yazık ki Ürdün'ün

Irak kuvvetlerinin füzelerini kendi hava sahasını kullanarak fırlatmasını engelleyecek gücü yoktu ve bu anlamda "egemenliğini savunamazdı, ama işin bu yüzü, krala İsrail'in sınırlı hareket özgürlüğü talebiyle ilgili kesin tavrından geri adım attıramadı.

İki liderin yaklaşan krizle ilgili makul olarak uzun uzadıya görüşmeleriyle birlikte, savaşla ilgili öngörülerde bulunmaya ve savaşın başlamasının hemen ardından yakın geleceğin nasıl görüneceğini kestirmeye çalışmaya da zaman ayrılmıştı. Sayın Şamir, savaş hızla yaklaşmaktayken bile, kralı İsrail'e yapacağı bir ziyarette ağırlayarak kendisine gösterilen misafirperverliğe bir gün karşılık verme fırsatı bulabileceğine inandığını ifade etmeyi de ihmal etmedi. Kral ise bölgede, özellikle de Ürdün ile İsrail arasında barışın sağlanması temennisini belirtti. İki lider bir kez daha anlaşmaya varamadan masadan kalktı. İlk görüşmede iki lider teknik ayrıntılar ve bir barış müzakeresinin yetki alanları üzerinde anlaşmazlığa düşmüşken, bu kez söz konusu olan bir "ölüm kalım" meselesiydi ve görüşmenin sonucu, İsrail'in talebinin ve beklentilerinin reddedilmiş olmasıydı.

O toplantıda yapılan bütün yorumların içerisinde bir tanesi son derece önemliydi. General Barak, yaklaşan savaşın Soğuk Savaş'ın sona ermesinden beri gerçekleşecek olan ilk düşmanca çatışma olacağını söylemişti. Ona göre ne pahasına olursa olsun savaştan Saddam'ın mağlup çıkması şarttı.

Görüşmeden birkaç gün sonra savaş patlak verdi ve İsrail halkı, hava saldırılarına karşı korunma sığınaklarını etkin hale getirerek ve gaz maskelerini hazırlayarak olası saldırılara karşı hazırlıklarını yaptı. Hem askeri hedeflere hem de sivil nüfusa yönelik kimyasal savaş başlıklı füze saldırılarından endişe ediliyordu. İsrail topraklarına toplam olarak otuz dokuz Scud füzesi atıldı. Hiçbir askeri veya stratejik hedef isabet almadı. Birkaç ev ağır hasar aldı veya yıkıldı ve muhtemelen fırlatılan füzelerden biri yüzünden bir sivil kalp krizinden öldü. Füzelerin pek çoğu

boş arazilere düştü. Bu füzeler kuşkusuz hedeften yanlışlıkla sapmıştı. Amerikalı mürettebatıyla birlikte İsrail'e getirilen Patriot uçaksavar füze bataryalarının neredeyse hiçbir faydası olmadı ve muhtemelen mülklere verilen zararın bir kısmına bunların yol açtı. Görünüşe göre İsrail, savaştan yara almadan çıkmıştı.

Ne yazık ki bu, hikâyenin yalnızca bir kısmıydı. Sayı olarak kısıtlı olsa da yaşanan füze yağmuru, halkın moralini son derece bozmuştu. Aceleyle inşa edilen erken uyarı sistemi, ABD'nin gözetleme birimlerinin İsrail' deki bir komuta merkezine füzelerin fırlatıldığını bildiren mesajlar göndermelerini sağlıyordum. Bu sistem İsrail'e halkı uyarma fırsatı tanıyordu; halk da uyarının ardından sığınaklara koşarak gaz maskelerini takıyordu. Bu işlem tekrar tekrar uygulandıkça halkın morali dibe vuruyordu. İsrail nüfusunun büyük bir kısmının yaşadığı Tel Aviv bölgesinin on binlerce sakini evlerini aceleyle boşaltıp ya menzil dışında ya da Iraklıların öncelik verdikleri bölgelerin dışında olduğunu düşündükleri daha uzak bölgelere gidiyordu. Bu dönem boyunca kayda değer sayıda insan ülkeyi terk etti. Bu, İsrail tarihinde daha önce hiç yaşanmamış bir olaydı. Tel Aviv, akşamları, ıssız sokakları ve bomboş park yerleriyle hayalet bir kenti andırıyordu.

Devletin karar mercilerinde ise İsrail'in derhal askeri bir karşılık vermesini isteyenlerle itidalli davranmayı savunanlar arasında hararetli bir tartışma yaşanıyordu. ABD, itidalli davranmayı isteyenlerin elini kuvvetlendirmek için dışişleri bakanı yardımcısı Laurence Eagleburger'i Kudüs'e göndermişti. Eagleburger, ülke yönetiminde itidalli davranmayı tercih edenlerin sürekli olarak bulunmalarını sağlamak üzere görevlendirilmişti. Irak saldırılarının amacının İsrail'i misilleme yapmaya kışkırtmak olduğu gayet açıktı. Saddam Hüseyin, İsrail'in Bağdat'ı vurduğu anda koalis-yondaki hayati önem taşıyan Arap unsurunun geri çekilmek zorunda kalacağını hesaplıyordu. Arap devletlerinin İsrail'in yanında kardeş bir Arap devletine savaşmaları düşüncesi, Iraklıların

tahammül edemeyecekleri bir şeydi. ABD'nin İsrail'in savaşa girmesini önlemeye çalışması olumlu bir gelişmeydi ve anlaşılan Başkan Bush, bunun gerçekleşmesini engellemek için elinden gelen her şeyi yapmaya hazırdı. Eagleburger'in görevi başbakanla her gün bir araya gelmek ve ABD ile müttefiklerinin Irak'ın Scud füzelerini İsrail'e yöneltmek için kullandığı hareketli füze rampalarının yerlerini tespit etmek amacıyla yapılacak uçuşlara öncelik verdiklerine dair ona güvence vermektir. İsrail'in öfkesine yenik düşüp harekete geçmesini önlemek amacıyla İsrailli yöneticilerin ABD'nin gerçekten de elinden gelenin en iyisini yaptığına inandırılmaları gerekiyordu. İsrail Silahlı Kuvvetlerinin ana karargâhının yakınlarında bulunan Tel Aviv'deki savunma kuruluşlarının çoğu, ABD'nin füze rampalarını etkisiz hale getirmek için elinden gelenin en iyisini yaptığına inanmıyordu. Bu, ABD'nin herhangi bir durumda gerçekten ne yapacağına dair ileride yapılacak değerlendirmeler için hassas bir referans noktası teşkil edecekti. Bu olay İsrail yönetimin her kademesinde yankı bulmuştur ve İsrail devletinin varlığı ne zaman söz konusu olsa önemli bir husus olarak göz önünde bulundurulmaktadır. **darkmalt**

Ne var ki denklemin bir de ürkütücü yanı olduğu ortadaydı. İsrail Devleti kurulduğundan beri savunma politikasının en temel ilkelerinden biri, düşmanlarına karşı caydırıcı bir duruş sergilemek olmuştur. Bu, devletin genel güvenlik tutumunun başlangıç noktası olarak değerlendiriliyordu. Sürekli olarak öne sürülen karşı iddia ise, İsrail'in doğrudan saldırıya uğradığında harekete geçmemesi durumunda caydırıcı duruşunun tamir edilemez biçimde zarar göreceği, bunun da İsrail'in savunma ve güvenlik yapısının en önemli temelleri üzerinde kalıcı hasara yol açacağıydı. Bu güçlü iddiayı savunanlar arasında savunma bakanı Moshe Arens, genelkurmay başkanı General Shomron, hava kuvvetleri komutanı ve diğer üst düzey yetkililer bulunuyordu. Bu iddianın dayandırıldığı bir nokta daha vardı: Harekete geçmemek silahlı

kuvvetlerin ruhuna aykırıydı ve silahlı kuvvetlerin kendine güvenini yeniden kazanması uzun yıllar alacaktı. Üçüncü nokta olarak da bazıları, fiziki güvenliği için ABD'ye -ister sabit ve hareketli füze rampalarına karşı Irak hava sahasında faaliyet gösteren Amerikan hava kuvvetlerine ister Tel Aviv'in kıyılarından görülebilen uçaksavar Patriot füze bataryalarına- güvenen İsrail görüntüsünün, özellikle ABD'nin koruyucu kolunun büyük ölçüde işe yaramadığının anlaşılmasında beri, İsrail vatandaşlarının işlerine sindiremeyecekleri bir görüntü olduğunu söylüyordu.

Başbakan Şamir'e yapılan baskıların eşi benzeri görülmemişti ve Şamir yıllar sonra yaptığımız özel bir sohbette bana itidalli duruşunu korumasında kendisine yalnızca ABD'ye verdiği taahhütler değil (bunlar, Washington'un işlevsel olarak başlangıçta öngörüldüğü gibi karşılık veremeyeceği taahhütlerdi), aynı zamanda Kral Hüseyin'in sadakatine duyduğu güven ve Ürdün kralına karşı davranışının mükâfatını bir gün mutlaka alacağına duyduğu inancın rehberlik ettiğini söyleyecekti.

Savaşın arifesinde Sayın Şamir ile Kral Hüseyin arasında yapılan görüşmenin önemli özelliklerinden biri, bunun iki ülkenin acil karşılıklı çıkarları nedeniyle yapılan tamamen bölgesel bir görüşme olmasıydı. Görüşmenin yerel yetkililerin bilgisi dahilinde İngiltere'de gerçekleştiğine bakılacak olursa, ABD'nin olaydan tamamıyla haberdar olduğunu tahmin etmek yanlış olmaz. ABD bu girişimden kendi payını alacaktı, ama bu girişimi ne başlatmıştı ne de girişimin sonucunun belirlenmesinde taraf olmuştu. Bana göre ortada iki aklın değil, iki kalbin toplantısı vardı. Her ikisi de deneyimli devlet adamıydı ve önlerinde ne olduğunun farkında oldukları aşikârdı. Ayrıca öyle görünüyordu ki birbirlerinden güç ve güven alıyorlardı.

Birinci Körfez Savaşına giden günlerde Arap dünyasında Saddam Hüseyin'e duyulan sevgi rekor düzeye ulaşmıştı. Iraklı

diktatör lehine çılgınca tezahüratlarda bulunan ve onun ABD'ye ve özgür dünyaya karşı cesur duruşunu destekleyen yüz binlerce gösterici Kahire, Amman ve Rabat'ın ana caddelerini dolduruyordu. Bir sabah Fas Kralı İkinci Hasan, askeri üniformasıyla televizyona çıkmış ve gösterici grupları itaatsizce eylemlerini sürdürmemeleri konusunda uyarmış ve aynı günün akşamında geleneksel kıyafetiyle yeniden televizyona çıkıp halktan anlayış göstermelerini ve sakinleşmelerini rica etmişti. Bölgedeki geleneksel ve ılımlı yönetimler son derece gerilmişti ve havaya devrim korkusu hâkimdi. İsrail, kendisinden mevcut durumu değerlendirmesini isteyen, yardımını ve desteğini almaya çalışan devletlerle birebir ilgilenmeye işte tam bu dönemde başladı. Artık İsrail'in elinde, bölgesel bir güç olduğunu kanıtlayabileceği bol miktarda kanıt vardı. Geçmişte bölge liderlerinin gözleri İsrail'e, onun yönetimine ve ondan tavsiye almaya çok nadiren bu denli odaklanmıştı. Daha uzun vadeli stratejik çıkarları açısından bakacak olursak, İsrail'in genelde insanlar ve özelde yönetim kademeleleri tarafından algılanma şekli, israil'in sonraki yıllarda bölgedeki imajını biçimlendirecekti.

İzak Şamir'in sabredip Irak'ın batısında bağımsız bir İsrail askeri operasyonu başlatmama kararı, siyasi kariyerinin en önemli kararıydı. Bu kararı, koalisyonun dağılmasını ve ABD'nin Ortadoğu'da yalnız kalmasını önledi. Ayrıca ABD ile İsrail'in karşı karşıya gelmelerinin ve İsrail'in uluslararası arenada yalnız başına kalmasının önüne geçti. cizgiliforum.com, İsrail'in uluslararası duruşundaki eş benzeri görülmemiş ani ve köklü değişimin başlangıç koşullarını hazırladı. Fakat tüm bunların bir bedeli vardı: Kuşkusuz İsrail'in caydırıcı imajı zarar görmüştü. İsrail'in sergilediği bu alışılmadık itidalli hareket etme politikası, somaki yıllarda İsrail'in diğer devletler tarafından değerlendirme ve algılanma biçiminde yavaş yavaş ve amansız bir değişikliğe yol

KARANLIKTAKİ ADAM

açacak bir dizi eyleminin ve eylemsizliğinin ilkiydi. Doğrusu bu, varlığı bugüne kadar bölgenin hiçbir ülkesi tarafından kabul edilmemiş bir devlet için son derece ağır bir bedeldi.

Irak'a yönelik savaş kısa sürdü ve askeri açıdan "şık" oldu. Irak zorla Kuveyt'ten çıkarıldı ve Kuveyt'in özgürlüğü, bağımsızlığı ve rejimi yeniden sağlandı. Irak silahlı kuvvetleri çok ağır bir darbe aldı ve ağır kayıplar verdi. Savaş sona erdiğinde Irak artık yoksul bir ülkeydi ve halkı ekonomik açıdan bitmişti. Koalisyonu oluşturan unsurlar, ABD'nin ülkenin yönetimini fiili olarak ele almasını ve rejimi yıkmasını olanaksızlaştırmıştı. Yabancı birliklerin bir Arap başkentine girip orayı ele geçirmeleri düşüncesi koalisyonun Arap ortaklarına göre berbat bir şeydi. Bu yüzden hızla bir ateşkes düzenlendi ve savaş, Saddam yönetimi devrilmeden sona erdi. Yenilginin büyüklüğünün, utanç ve aşağılanma duygusunun rejimi yıkacak bir iç sarsıntı yaratacağı tahmin ediliyordu. Hepimizin bildiği gibi böyle bir şey gerçekleşmedi.

Peki, savaşı kim kazandı? Görünüşe bakılırsa bunun cevabı gayet açıktı. Kuveyt özgürlüğüne kavuşturulmuş ve Irak ordusu ateşkesi kabule zorlanmıştı. Irak, sonraki yıllarda, konvansiyonel olmayan imkân ve kabiliyetlerinin eşi benzeri görülmemiş bir denetim ve kontrol sistemine tabi tutulmasına boyun eğecekti. Nükleer, kimyasal ve biyolojik kapasiteleri açığa çıkarılmış ve yok edilmişti. Füze fırlatma sistemleri ve füzelerinin de büyük bir kısmı imha edilmişti. Ülke, yaptırım rejimini kabul etmek zorunda kalmıştı. Petrol ihracatı yabancı makamlar tarafından kontrol ediliyor ve petrol gelirleri gıda ve tıbbi ihtiyaçların karşılanmasına harcanıyordu. Görünüşe göre Irak tükenmiş bir halde siyasi iflası yaşıyordu. Dünyanın pek çok başkentindeki izlenim bu yöndeydi.

Ne var ki bu destanın farklı bir yönü daha vardı. Saddam Hüseyin bütün dünyaya karşı koymuş ve koalisyon onu devirmeyi başaramamıştı. Tek gerçek süper güç ABD'ye karşı koyan en

cesur Arap lideri ve gerçekte savaştan galip çıkan o değil miydi? Müslüman kitleler ilk Körfez Savaşının sonucunu böyle değerlendirdiyordu. Doğrusu Saddam, ABD'nin yenilmez olmadığını, cesaret ve kurnazlığın bileşiminin yeryüzündeki tek süper gücün niyetlerini bozguna uğratabileceğini kanıtlayan ilk kişiydi. Saddam'ın Usame bin Ladine yol gösterdiğini ve gelecekteki girişimlerinin fayda vereceğine inanmasını sağladığını düşünüyorum. Birkaç yıl içerisinde ABD Somali'ye ani bir saldırı düzenleyecek ve askerlerinin cesetleri parçalanıp Mogadişu'nun sokaklarında sürüklendikten sonra bu ülkeden hızla geri çekilecekti. Sonraki on yılda Somali'nin, gözlerinde gittikçe zayıflayan bir Amerika'dan cesaret alan El Kaide militanları için eğitim merkezi ve güvenli bir üs olacağına hiç şüphe yoktu.

İşte bu bağlamda General Barak'ın savaşın arifesinde gerçekleştirilen Hüseyin-Şamir görüşmesinde dile getirdiği düşünceyi hatırlatmak istiyorum: "Ne pahasına olursa olsun Saddam savaştan galip ayrılmamalıdır. Savaşı gerçekten de kaybeden kişi olarak görülmeli." Ne var ki böyle olmayacaktı.

Görünüşe bakılırsa savaşın en büyük kaybedeni Filistinlilerdi. Saddam Hüseyin'in yanında yer almışlar ve bunun sonucunda onların davalarını nesillerdir destekleyen ılımlı Arap devlet adamlarıyla zaten gergin olan ilişkilerini daha da kötü bir hale sokmuşlardı. Görünüşte Filistinlilerin ne ABD ne de bölgedeki herhangi bir güç timsali üzerinde etkisi vardı. Fakat tarihin tuhaf bir cilvesiyle Filistinliler, ABD'nin güçsüzlüğünden kendilerine bir fayda çıkarmayı başardılar. Savaş sesleri uzaklaşırken ABD, Irak diktatörüne karşı elde ettikleri büyük zaferin kendisini ve Arap müttefiklerini tamamen savunmasız bir duruma sokmuş olduğunu görecekti. Filistin meselesi üzerinde gelişme ve ilerleme kaydetmek amacıyla kararlı ve açık bir biçimde harekete geçmek Washington için birdenbire hayati ve acil bir hal aldı. Bu durum süratle ABD için Arap devletlerinin "düşmanı" olmadığını kanıtlayacağı turnusol deneyi haline gelecekti. Ve böylece savaşın görünürdeki iki mağ-

KARANLIKTAKİ ADAM

lubu da -bir yanda Irak, diğerk yanda Filistinliler- içinde bulundukları kötü durumdan kendilerine büyük kâr çıkarmayı başardı. Anlaşılan yalnızca Ürdün ile İsrail'in pek kazancı olmamıştı. Ürdün, ılımlı Arap devletleri Mısır ve Suudi Arabistan tarafından cezalandırılmış ve Körfez'deki prensliklerden sürekli olarak aldığı hayati önemdeki mali yardımlardan mahrum edilmişti. Ülke tam anlamıyla kuşatma ve ambargo baskısı altındaydı. Amerikan savaş gemileri Akabe Körfezine ulaşımı kontrol altında tutuyor ve Amerikan askerleri denetim amacıyla Akabe limanına giden her gemiye çıkıyordu çünkü Ürdün, Irak'a deniz yolundan tek ulaşım yolu konumuna gelmişti. Ürdün-Amerika ilişkileri ağır bir yaralmış ve kral manzarayı incelerken İsrail'le ilişkilerinin daha önce hiç görülmemiş boyutlara ulaştığını görmüştü.

İsrail'e gelince, ülke çok karışık bir durumla karşı karşıya kalacaktı. Irak'ın yenilgiye uğratılması, Irak, Suriye ve diğer devletleri kapsayan doğu cephesinden yönelen tehdidi büyük ölçüde azaltmıştı. Bu duruma bakılacak olursa İsrail, Körfez Savaşı boyunca uyguladığı itidalli hareket etme politikasını telafi etmese de biraz takdir görmeyi bekleyebilirdi. Savaş, İsrail ekonomisini ciddi kayıplara uğratmıştı. Özellikle önemli turizm endüstrisi ağır darbe yemiş ve diğer endüstriler de savaştan nasiplerini almıştı. Ne var ki İsrail, övgü ve maddi tazminatın keyfini çıkarmak yerine, savaşın neredeyse hemen ardından tavrını değiştirip Filistinliler, Suriyeliler ve hatta Ürdünlülerle anlaşma çalışmalarını yürütmesi konusunda şiddetli baskılara maruz bırakıldı. Bütün bunlar neden ve nasıl oldu?

SAVAŞTAN SONRAKİ GİZLİ VE AÇIK KANALLAR

Savaş sesleri dinerken Ortadoğu ülkeleri uykularından uyanıp bölgeye göz gezdirdiler ve koalisyon güçlerinin yol açtığı ölümün ve yıkımın enkazından doğan yeni durumu değerlendirdiler. Galip koalisyonu yöneten Başkan Bush hızla, "Yeni Dünya Düzeni'nin ve sonraki yıllarda bölgenin siyaset sahnesine hâkim olması planlanan uzlaşma ruhunun gelişini ilan etti. Söylendiğine göre Ortadoğu'daki kötü niyetli güçler tamamıyla yenilgiye uğratılmıştı ve geriye, dünyadaki büyük güçlerin bu yeni altın çağı sonraki nesiller için sağlamlaştırması kalıyordu.

Çok kısa bir süre içerisinde Birleşmiş Milletler, ABD yönetimindeki galip koalisyonun önderliğinde, Irak'ın konvansiyonel olmayan imkân ve kabiliyetlerini devre dışı bırakan ve ülkenin ilgili alanlarda gelecekteki faaliyetlerini izleyecek bir sistem kurmayı başardı. Irak'ı dize getirmek için bir yaptırım rejimi uygulanmaya başlandı. Irak'a giriş kısıtlanıyordu ve Bağdat'a mal taşıyan gemiler, Akabe boğazında devriye gezen ABD donanması gemileri tarafından sıkı aramalara tabi tutuluyordu. Irak limanları kapatıldı. Uluslararası hava trafiği geçici olarak durduruldu ve

bu kuşatılmış ülkeye gitmeye çalışan yabancılar çoğunlukla bunu kara yoluyla komşu ülkeler Ürdün veya Suriye üzerinden yapmak zorunda kaldı. Irak hava sahasının büyük bir kısmının Iraklılara yasaklandığı açıklandı ve hava sahasının hem kuzey hem de güneyde olmak üzere önemli kısımları, zaman zaman Irak'ın yerden havaya füze mevkilerini ve radar tesislerini hedefalma fırsatından yararlanan Amerikan ve İngiliz savaş uçaklarının düzenli devriye alanları haline geldi. Irak sınırına hayati önemi olan malzemeler taşıyan yüzlerce ağır yüklü kamyon Ürdün'ün güney anayollarını tıkadı.

Irak tehdidinin uluslararası boyutlarda olduğuna inanmış olanların derin bir oh çektiklerini duymanız mümkündü. "Amerikan Barışı" kendisini kanıtlamıştı ve o andan itibaren bir numaralı öncelik, hâlâ devam eden anlaşmazlıkları sıralamak ve bunları karara bağlayıp çözmeye yönelik çabalar başlatmak olmuştu. Koalisyonun Arap müttefikleri, hızla, ABD'yi Filistin anlaşmazlığı konusunda ilerleme kaydedilmesinin mutlak gerekliliğine ikna etmeye çalıştılar. Bu talep Washington'da kabul gördü ve bunu, Amerika'nın her iki tarafı da masaya getirmeye çalışma girişimi izledi. İsrail'e meselelerin görüşülüp karara bağlanacağı uluslararası bir konferansı kabul etmesi için yapılan baskı, Başbakan Şamir ve partisi Likut önderliğindeki hükümetin görüşüne tamamen ters düşüyordu. Şamir, Arafat liderliğindeki FKÖ'yü tanımayı ve böylece onunla müzakere masasına oturmayı reddediyordu. Sonunda, pek çok çabanın ardından, nihai bir anlaşmaya varılarak ABD ve Sovyetler Birliğinin himayesinde Kasım 1991'de Madrid'de bir konferans yapıldı. Bu konferansta Mihail Gorbaçov liderliğindeki Sovyetler Birliği, Amerikan süper güç mukabiliyle bir diğer süper güç olarak son kez yan yana duracaktı. Bundan kısa süre sonra Sovyetler Birliği dağılacak, Gorbaçov koltuğunu kaybedecek ve ABD, dünyayı denetimi altında tutan tek şerif olarak kalacaktı.

Konferans 30 Ekim'de başladı ve birkaç gün sürdü. Konferansta iki ana hamî, Başkan George Bush ve Başkan Mihail Gorbaçov da yer aldı. Başlangıçtan itibaren, ayrıntılı davetiyeye göre, konferansın uygulanabilir sonucu olarak gelecekte yapılacak iki türlü müzakere öngörülüyordu. Bunların ilki, İsrail ve Arap devletleri ile Ürdün'ün ortak bir Ürdün-Filistin heyeti için "cephe" görevi göreceği İsrail ile Filistinliler arasında yürütülecek ikili görüşmelerdi. Ürdün'ün rol oynayacağı ikinci ikili görüşme gerekliydi, çünkü İsrail o dönemde Filistinlilerin kendi devletlerini kurma haklarını tanımıyordu. İkincisi ise silahlanma kontrolü, bölgesel güvenlik, su, mülteci meseleleri, çevre, ekonomik kalkınma gibi bölgesel meselelere ve karşılıklı çıkarlara değinen diğer konulara eğilmesi tasarlanan çok taraflı görüşmeler yoluydu. Filistinlilerle ilgili bu müzakerelerin çerçeveleri, tarafların üzerinde anlaşmaya varmalarından on beş yıl sonra bugün bile önemini korumakta ve ilgi uyandırmaktadır. Konferans davetiyesinden alıntı yapıyorum:

İsrail ile ortak Ürdün-Filistin heyetinin üyesi olan Filistinliler arasındaki müzakereler, geçici özerklik düzenlemeleri üzerine görüşmelerle başlamak üzere safhalar halinde yürütülecektir. Bu görüşmeler, bir yıl içerisinde anlaşmaya varma amacına bağlı kalınarak yürütülecektir. Üzerinde anlaşmaya varılması durumunda geçici özerklik düzenlemeleri beş yıllık bir süreç içerisinde gerçekleştirilecektir. Özerklik düzenlemeleri sürecinin üçüncü yılıyla birlikte müzakereler kalıcı statü meselesi üzerinde gerçekleştirilecektir. Bu kalıcı statü müzakereleri ve İsrail ile Arap devletleri arasındaki müzakereler, BM'nin 242 ve 338. sayılı kararları temelinde gerçekleştirilecektir.

Madrid konferansında varılan anlaşmanın pek çok yönü vardı; anlaşma, İsrail ile Suriye, Ürdün ve Ürdün-Filistin'den oluşan

bir heyet arasında üç yol izlenecek ikili müzakereleri öngörüyordu. İkili görüşmeler trafiği aynı anda Washington'da da başladı. Günün sonunda bu görüşmelerin veya diyalogların hiçbirinden somut bir sonuç elde edilmediğini söylemem yeterli olur sanırım. Konferansın özgün davetiyesinde belirtilen tüm meselelerle ilgili çok taraflı görüşmeler, dünyanın çeşitli başkentlerinde başlamıştı. İkili görüşmeler hiçbir somut sonuç vermeyince bu çok taraflı görüşmelere duyulan heves de yavaş yavaş azalıyordu.

Peki, durum neden böyleydi? öncelikle müzakereler medyanın gözleri önünde yürütülüyordu ve taraflar, her ne kadar toplantılarda bilfiil yer almasalar da, gelişmelerle ilgili günlük bilgi alıyorlardı. İkinci olarak, üç turlu müzakerelerin eşzamanlı yürütülmesi, İsrail'le müzakere eden ortaklardan her birinin İsrail'e herhangi bir ödün verilip verilmediğini öğrenmek için diğerini gizlice gözetlediği bir durum yaratmıştı. Bunun doğal sonucu olarak da kimse, diğerleri tarafından Arap dünyasının hayati çıkarlarını ilgilendiren meselelerde tavizkâr ve "yumuşak" olmakla alenen suçlanmamak için hiçbir konuda adım atmaya cesaret edememişti. Sayın Şamir, İsrail'de 1992 yılında yapılan genel seçimleri kaybetti ve İzak Rabin başkanlığındaki muhalefetteki İşçi Partisi iktidara geldi. Açık müzakere yolları bir süre daha işlemeye devam etti. Filistinliler, İsrail tarafından dayatılan Ürdün himayesinden kurtuldular (bu durum Ürdün'ü de rahatlattı), ama bunun dışında hiçbir şey değişmedi. Öyle görünüyordu ki Madrid'deki müzakereler her açıdan tam bir çıkmaza girmişti.

Körfez Savaşının sonrasındaki süreçte ABD dışişleri bakanı James Baker'ın sarf ettiği yoğun diplomatik çaba, büyük ölçüde, İsrailliler ile Filistinliler arasında yürütülen daha yakın ve samimi bir diyalogun, aynı zamanda İsrailliler ile Ürdünlüler arasında gizli kanallardan yürütülen müzakerelerin dış yüzünü sergiliyordu. Filistinlilerin izledikleri "yol" gayri resmi iken, Ürdünlülerinki ise her iki tarafın da en üst düzeyde katılım sağladığı resmi bir

yoldu. Filistinlilerin sayısız kanalı vardı ve genellikle, görüşmeleri yapanların kendi taraflarını temsil etme iznine veya statüsüne sahip olduklarını tespit etmek her zaman mümkün olmuyordu. Bu görüşmelere katılan İsraililer ise siyasi yöneticileri adına konuşma iznine sahip değildiler ve bunun sonucu olarak da bu görüşmelerde yer alan İsraililer arasında kafa karışıklığı ve rekabet yaşanıyordu. Daha sonra "Oslo" hikâyesi olarak bilinecek gizli ve gerçek bir kanal ancak daha sonraki bir safhada inşa edilecekti. (Ben bu kanalda veya o müzakerelerde yer almadım. Bu, dışişleri bakanı Simon Peres tarafından yürütülen ve ilk İsrail-Filistin anlaşmasını doğuran gizli bir müzakereydi. Yapılan anlaşma, Yaser Arafat'ın Filistin topraklarına dönmesine ve İsrail'in 1967'deki Altı Gün Savaşında ele geçirdiği toprakların bir bölümü üzerinde Filistin Yönetimini kurmasına olanak sağlamıştı. Bu girişimin ne kadar akıllıca veya faydalı olduğu, başlangıcından beri İsrail'deki bir iç tartışmanın merkezinde yer almıştır.)

O dönemde önem taşıyan ve bugün bahsedilmeye değer olan başka anlaşmazlıklar da vardı. Filistinliler devlet inşa etme sürecinde oldukları için diğer meselelere at gözlüğüyle yaklaşıyor, Ortadoğu ve uluslararası ilişkilerin geniş yönleriyle ve bunların taşıdıkları anlamlarla yok denilebilecek kadar az ilgilieniyorlardı. Bu tür meselelere yalnızca bağımsızlık mücadelelerinde dış güçleri kendilerini desteklemek üzere yanlarına nasıl çekebilecekleri açısından dikkat ediyorlardı. Ürdün ise çıkarlarını ve kaderini uluslararası meseleler bağlamında değerlendirerek tamamen farklı hareket ediyordu. Bu diyalogun özel ve gizli kanalları, kilit konuları derinlemesine tahlil etme ve yapılan hamleler ile politikaların uzun vadeli uzantılarını halkın gözünden uzakta değerlendirme konusunda eşsiz ve etkileyici bir fırsat sunuyordu. Ne var ki açık kanallar her ne kadar barış girişimlerinin başlatılmasında olumlu rol oynasalar da, siyasetçileri gittikçe belirginleşen ve on yıldan kısa bir süre içerisinde

dünyanın karşısına çıkacak temel tehditlere karşı duyarlı hale getirmeyi başaramadılar.

1991 yılı boyunca, birinci Körfez Savaşının sonunda, Amerika liderliğindeki koalisyonun başarısı, bu zaferin Arap üyelerinin Filistin'in devlet olma davasını destekleme arzularını aşırılıkçı Müslümanlara yönelik bir yatıştırma ve yumuşatma politikası ile paralel olarak sürdürebileceklerini düşünmelerine yol açtı. Doğrusu radikal İslam'ın doğum yeri ve esas kaynağı olan Suudi Arabistan, eski Sovyetler Birliğinin güneyindeki Müslüman cumhuriyetlere çok büyük mali kaynak ve sayısız din adamı gönderilmesine izin vererek ve bunu teşvik ederek dikkatleri "kardeş" bir Arap ülkeye yönelik savaşa katıldığı gerçeğinden uzaklaştırmaya çalışıyordu. Sovyetler Birliğinin dağılmasından faydalanan ilk yabancı güçlerden biri Suudi yönetimi olmuştu. Suudi yönetimi, dini ve milli harareti yabancı kanallara yönlendirerek Körfez Savaşının şiddetlendirdiği iç gerilimleri azaltmayı ve aynı zamanda yakın döneme kadar İslam'ın etki alanı dışında kalan Müslüman nüfusa sahip bölgelerde Suudilerin ve Müslümanların itibarını artırmayı umuyordu.

Suudiler Ortadoğu'nun sınırlarının ötesine geçmekle yetinmiyorlardı. Ayrıca bölgedeki Sünni devletlerdeki, özellikle savaş boyunca Saddam Hüseyin'in yanında yer almakla suçladıkları Ürdün'de bulunan aşırıcılık yanlısı unsurları teşvik ediyorlardı. Ürdün'deki Müslüman Kardeşler örgütünün Riyad'dan aldığı destek, Haşimi rejimini istikrarsızlaştırma gücüne sahipti ve bu nedenle Amman'da büyük bir endişe kaynağıydı. Bu yardım başlangıçta dolaylı olarak, 1990'ların başlarında Filistin'in işgal altındaki topraklarında destek toplayan aşırılıkçı Hamas hareketi için cesaret ve güç kaynağı haline gelecekti.

Geleneksel Suudi politikalarını uzun yıllardır belirleyen nokta, krallığın esenliğinin "satın alınabileceği" varsayımıydı - yani düşman veya olası düşman unsurların yatıştırılıp bunların çabala-

rının başka yerlere yönlendirilebileceği, böylece Suudi Arabistan krallığının dimdik ayakta kalacağı düşünülüyordu. Suudiler için önemli olan tek şey her zaman için krallığın huzuru ve güvenliği olmuştur ve bunun sağlanmasının diğer ülkelere zarar vermesi onların umurunda değildi.

ABD, Filistin anlaşmazlığıyla ilgili bir barış konferansı başlatma girişiminde bulunmadan önce Suudilerin desteğini almaya çalışıyordu. Dışişleri Bakanı James Baker, Suudi Arabistan'ın Washington büyükelçisi Prens Bandar bin Sultanın Madrid barış konferansında yer almasını sağlamayı başarmıştı. Ne tuhaf-tır ki geçmişe dönüp baktığımızda, Suudilerin desteğini alma çabasını Suudi iç politikasının tehlikeli bir yanını, yani radikal İslamcılığa verdiği destekteki hızlı artışın göz ardı etmesi anlamına geliyordu. Doğrusu Suudiler uzlaştırmacı bir barış sürecinde ilk kez alenen yer almak için cesaretlerini toplarken dışişleri bakanı Baker, Suudilerin bilgeliğini ve öngörüsünü müthiş bir coşkuyla övüyordu. Suudiler, eşi görülmemiş ve kesinlikle cesur olarak nitelendirilen bu adımlarının karşılığını, İslami arınma ifadesinin Müslüman dünyasının her yanına yayılması sürecine Suudilerin dahil olmasını Amerika'nın bilfiil kabul etmesiyle alacaklardı. Ortadoğu'daki ılımlı Arap liderlerinin bu Suudi politikasının sonunda bütün bölgenin istikrarını tehdit edecek gergin bir durum yaratabileceği yönündeki uyarıları önemsenmedi.

Müslüman radikalizminin gücünü önemsemeyen tek ülke ABD değildi. Aslında Arap dünyasına son derece yakın ve komşu ülkelerdeki her değişimi ve eğilimi izleyen bir ülke olan İsrail'de bile yaşananların nelere yol açabileceğinin o dönemde ülkedeki analiz uzmanları ile yönetim makamlarının dikkatini pek çekmediğini itiraf etmek gerekir. Bütün bölge halklarının tarihinde belirleyici bir etken olarak din, milliyetçiliğin merkezi kapladığına inanılan uygar çağda henüz kilit bir unsur olarak kabul edilmemişti. O dönemde yapılan gizli toplantılardan doksanlı yıllar

KARANLIKTAKİ ADAM

boyunca sızan haberlere göre, görüşmelerin Arap tarafları bazen bu tehlide değiniyor, ama Arap olmayan muhatapları tarafından kibarca susturuluyorlardı. Din kökenli bir savaş düşüncesi, uygar çağ insanların akıllarına bile getirmek istemeyecekleri bir gelişmeydi.

Likut üyesi başbakan Şamir'in hükümeti, Yaser Arafat liderliğindeki FKÖ ile herhangi bir resmi temasta bulunulmasına sert biçimde karşı çıkıyordu. Hükümet ayrıca örgütle hiçbir gayri resmi veya gizli diyalog kanalına izin vermiyor ve bu örgütü bu şekilde muameleyi hak eden bir terör örgütü olarak görüyordu. Bununla birlikte, Şamir'in dolaylı yollardan yapbozdaki bu kilit parçaya açılan bir kapı bulundurduğunu söylemek doğru olacaktır. Eline geçen raporları hevesle okuyor ve geleneksel ajan kullanma yöntemine başvurulmadan elde edilen bilgilerin kendisine "sunulmasını" sağlıyordu. Bu veriler, barış uğruna görevlerini gönüllü olarak yapan, çeşitli meslekler icra eden şerefli insanlar olmalarının yanı sıra ajan olarak tanımlanabilecek "kaynaklar" yoluyla yavaş yavaş sızdırılıyordu.

Şamir, diğer başbakanların aksine, bu bireylerle asla görüşmedi. İsrail'in henüz devlet olmadığı dönemde İngiliz Mandası karşıtı mücadele örgütü Lehinin (İsrail Özgürlük Savaşçıları) lideri, ardından Mossad'da kısım amiri olarak elde ettiği deneyimleri sayesinde istihbarat servislerinin iç işleyişine ve bu mesleğin yöntemlerine olağanüstü ölçüde hâkimdi. Onunla yaşadığım deneyim benim için kesinlikle eşsizdi. Bir yandan, sanırım onun güvendiği biriydim ve beni kendi adına sayısız hassas görevlere göndermişti. Öte yandan beni çok nadiren ayrıntılı biçimde bilgilendiriyordu ve genellikle bir sonraki görüşmesinde ne söylemesi gerektiği konusunda kendisine tavsiyede bulunmam için beni davet etmeyi tercih ediyordu. Bu bilgilendirme toplantıları hem stenografi yöntemiyle hem de teybe kaydedildiğinden Şamir, tıpkı diğerleri gibi, tarihi en az devletin mevcut meseleleri

kadar özenle izliyordu. Sonuç olarak, başbakanın aslında özel bir temsilciyi bilgilendirdiğinin tamamen farkında olmasıyla birlikte, yazılı olarak bir politika beyanatında bulunduğu nadiren rastlanıyordu. İzin verdiği bir görüşmede olup bitenlerle ilgili bir raporu okuduğunda ya herhangi bir tepki vermiyor ya da, yazılanlar hoşuna gittiyse, bana bazen "Aferin! Görüşümüzü tam benim istediğim gibi sunmuşsun," diyordu. Sunduğum hiçbir raporun başbakanı memnun etmediğini anımsamıyorum. Böyle bir şey yaşanmış olsaydı, beni bilgilendirmek için uyguladığı yöntem sayesinde benim söylediklerimden her an farklı düşünebileceğini biliyordum. Başbakana sunduğum raporların içeriği, başbakanın kendi düşüncelerinin çok az bir kısmını ifade ediyordu. Başbakan yalnızca hareket değil, aynı zamanda kendi yönetimin bütün geçmişini yazma özgürlüğüne sahipti.

Likut partili başbakan böylece çok sayıdaki kanalda yaşananlar ile yetkisiz kişiler tarafından sürdürülen temaslardan haberdar olmakla birlikte yeri geldiğinde inkâr etme seçeneğini kullanabiliyordu. Başbakan ayrıca, bu yöntemler sayesinde, Filistinlilerin Körfez Savaşı esnasında Saddam Hüseyin'in yanında yer almalarının ardından oldukça güçsüz bir durumda olduklarını görebiliyordu. Filistinlilerin, İsrail'in geleceklerini kendi "bayrakları" altında değil, Ürdünlülerin yazılı himayesi altında müzakere edebilecekleri şartını kabul etmekten başka seçenekleri olmayacaktı. Şamir bir yandan Filistinlilerle pratik düzeyde iş yaparken diğer yandan da Filistin'in koşulsuz olarak devlet sıfatıyla tanınma talebini kabul etmeme duruşunu sürdürebiliyordu.

Filistinlilerin İsraillilerle sürdürdükleri gizli kanalların temel sorunu, bu kanalların sayılarının gerçek değerleri ve güvenilirlikleri konusunda kuşku duygusu uyandırabilecek ölçüde fazla olmalarıydı. Özel temsilciler yönetimlerini gerçekten de temsil ediyorlar mıydı? FKÖ'nün lideri neden bu kadar diyaloga izin veriyordu? Bunun nedeni onun İsrail kesimiyle mümkün olduğunca fazla te-

mas kurmaya çalışması mıydı yoksa gerçek amacı kafa karışıklığı yaratmak ve kendisine inkâr fırsatı yaratmak mıydı?

Şamir iktidarda olduğu sürece bu sayısız kanal kendisine, Filistinlilerin esasında İngiliz mandasındaki Filistin'in bir kısım üzerinde bağımsızlık ve egemenlik arzularını görmezlikten gelme politikasını sürdürmesini sağladı. İsraili siyasetçiler ve devlet adamlarının mevcut duruşlarının köklerini yakın geçmişlerinde geliştirdikleri temel görüşlerinde aramak genellikle doğru olacaktır. Her ne kadar bazen politikalarını değiştirmiş veya öncekilerin tamamen tersi yönde politikalar geliştirmiş gibi görünseler de son tahlilde bunların çoğunlukla gerçek değişimden ziyade kısa vadeli düşüncelerin yarattığı taktiksel hamleler olduğu anlaşılmaktadır. Bu nedenle Şamir'in tutumlarının köklerini İsrail Parlamentosu Knesset'de oylanan İsrail-Mısır barış anlaşmasına hangi yönde oy verdiğinde aramak gerekmektedir. Şamir oyunu anlaşmanın kabul edilmemesi yönünde kullanmıştı ve böylece o dönemki başbakanı Menachem Begin'in tutumuna karşı oy vermişti. Şamir o dönemde meclis başkanıydı ve dönemin hükümetinde herhangi bir idari rolü yoktu. Ne var ki iki yıldan kısa süre içerisinde Sayın Begin'in kabinesinde dışişleri bakanlığı görevini üstlenecek ve birkaç yıl sonra da Begin'in yerine başbakanlık koltuğuna oturarak, bu görevi altı yıldan uzun bir süre sürdürecekti.

Bu çarpıcı detaylar göz önünde bulundurulacak olursa Şamir'in dış ve savunma politikasının gizli kanal yönüne yaklaşımı, genellikle ismiyle ve hizmet süresiyle ilişkilendirildiğinden çok daha fazla önem taşıyordu. Her şeyden önce, Yahudi halkının kaderinin sorumluluğunu bizzat taşıdığına dair güçlü bir inançla doluydu. Buna bağlı olarak, bu sorumluluk alanıyla ilgili çalışmalarında sürekli olarak "tarih"i düşünüyordu ve ayrıca yalnızca doğru kararlar almak zorunda olduğunun değil, aynı zamanda tarihin kendisini doğru ve olumlu olarak yargılamasını sağlamak zorunda olduğunun da son derece farkındaydı. Bunun İsrail'in

şimdiye kadarki kısa tarihinde başbakanlık görevinde bulunan siyasetçilerin çoğunun, hatta hepsinin ortak bir özelliği olduğunu belirtmekte fayda var sanırım. Şamir'in onayladığı ve faydalandığı gizli kanallar, bana göre, onun sert, taviz vermeyen ve dogmatik bir siyasetçi olduğu imajını gizleyerek aslında onun dinamik ve yenilikçi bir lider olduğunu kanıtlayacak temel bir unsur olarak görev yapıyordu. Şamir, krallar, Arap ve Müslüman liderlerle kurduğu gizli kanallar sayesinde herkesçe bilinen geleneksel tutumlarından taviz vermeden yeni ufuklara ve düşüncelere yelken açabiliyordu. Şamir, Kral Hüseyin'le yalnızca üç kez bir araya gelmiş ve Haşimi krallığıyla diğer ilişkilerini çoğunlukla gizli kanallardan yürütmüştü, ama Lut Gölü'nün güneyindeki ve İsrail'in Eliat ve Ürdün'ün Akabe şehirlerinin güneyindeki Arava Vadisinde Ürdün ile İsrail arasında görkemli bir törenle barış anlaşması imzalandığında Kral Hüseyin, Sayın Şamir'in görevden ayrılmasının üzerinden yaklaşık iki yıl geçmiş olmasına rağmen, onunla orada bir araya gelmeyi ve kendisini herkesin önünde tüm içtenliğiyle kucaklamak istediğini açık biçimde ifade etmişti. Şamir'in, özellikle rahmetli Fas Kralı 2. Hasanla sürdürdüğü başka temasları da vardı. Bu iki isim hiçbir zaman bir araya gelmemişti, ama Kral Hasanın Şamir'e gerçek bir saygısı ve güveni vardı. İlk Körfez Savaşına geri sayım ciddi biçimde başladığında Kral Hasan, İsrail başbakanından tavsiye ve ne olursa olsun İsrail'in olası bir Irak saldırısında onları yüzüstü bırakmayacağına dair güvence almayış çalışmıştı. scannedbydarkmalt1-cizgiliforum.com, Saddam Hüseyin ya ateş o dönemde Müslüman dünyasını sarmıştı ve Fas'ın başlıca şehirlerinin caddeleri, krallıkta eşine nadiren rastlanmış olan cüretkâr gösterilere sahne oluyordu. Kral Hüseyin'in Şamir'den aldığı güvenceler, krallığın tarihinin son derece kritik bir noktasında sakinleşmesini sağlamıştı.

Yıllar içerisinde örülen ve beslenen olan karmaşık gizli kanallar ağı, sırasıyla bütün İsrail liderlerinin ülkenin stratejik

varlıkları ile imkân ve kabiliyetlerini güçlendirme ve sağlamlaştırılmalarına büyük katkıda bulunmuştu. Bu nedenle, iş anlamlı müzakereler başlatmaya ve bunları ilerletmeye geldiğinde İsraili liderlerin gizli yolları açık yollara tercih etmeleri hiç de şaşırtıcı olmasa gerek. İsrail, barış yolunda atacağı her bir adımın genel stratejik öncelikleri ve çıkarları bağlamında nelere yol açabileceğini ancak bu sayede gerçekçi biçimde tartıp değerlendirebiliyordu.

Gizli kanalın yapısı ve özelliği, onun bölgedeki olaylar üzerindeki etkisi değerlendirilirken göz önünde bulundurulmuş hususlardan yalnızca biriydi. Çok büyük öneme sahip bir diğer husus ise siyasi yönetim tarafından İsrail'i gizli kanalda temsil etmek üzere seçilen özel temsilci veya temsilcilerin kişilik özellikleriydi. Farklı türlerde temsilcilerin olması, sonu gelmeyen tartışmaların sonuçları üzerinde çok büyük bir etki yaratırdı.

İsrail'in Filistin kanalının ayırt edici özelliği, Sayın Şamir'in başbakanlık görevinden ayrıldığı andan itibaren, İsraili müzakerelerin çoğunlukla yöneticileriyle siyasi olarak aynı görüşte kişiler olmalarıydı. Bu İsraililerin birkaçının görünüşte genel adıyla "devlet memuru" oldukları doğrudur, fakat bu olayda bu devlet memurları siyasi danışmanlarıyla, yani dönemin İsrail dışişleri bakanı Sayın Simon Peres'le, hemen bir bağ kurmuş ve onunla aynı fikirde olmuşlardı. Mümkün olduğunca kısa sürede bir anlaşmaya varmak hızla çok önemli bir gereklilik haline gelmiş ve bu gerekliliği yerine getirmek için de hükümetin profesyonel birimlerini yalnızca müzakere sürecinin dışında değil, böyle bir müzakerenin gerçekten de yürütülmekte olduğuna dair bilgiden yoksun bırakmak da hayati önem kazanmıştı. Bu nedenle gizli kanalın amacı ve görevi temel bir değişime uğramıştı. Bu gizli kanal, bir yandan devletin temel çıkarlarını yakından izlerken diğer yandan da ulusun kaderini yakından ilgilendiren meselelerle ilgili samimi görüşmeler yürütmenin gizli ve güvenilir bir yolu olma

özelliğini taşıyordu. Gizli kanal artık sadık müzakerecilerin yaşamın gerçekleriyle karşılaşp bunların üstesinden gelmeleri yerine barış rüyalarıyla meşgul olmalarını sağlamaya yönelik tasarlanmış bir stratejiye dönüşmüştü. "Profesyonellerin" devre dışı bırakılmasını yalnızca gizliliğin sağlanması değil, ayrıca bir anlaşmayı gerçekleştirmeye giden yolun savunma, güvenlik hususları ve ilgili etkenlerce tıkanmaması zorunluluğu gerekli kılıyordu.

1990'lardaki üç müzakere hattından bir tanesinde, Suriye Ürdün gizli kanallarında çalışan iradesi kuvvetli bir profesyonel unsur vardı. Öte yandan Filistin kanalında hiçbir şekilde gerçek veya konuyla ilgisi olmayan profesyoneller bulunuyordu. Güvenlikle ilgili meselelerin önemli ve son derece karmaşık olduğu gerçeğini göz önünde bulunduracak olursak bu durum daha da akıl almaz bir hal alıyordu. Sayın Şamir'in halefi eski genelkurmay başkanı İzak Rabin nasıl olur da böyle bir şeyin gerçekleşmesine izin verebilirdi? Söz konusu İsrail'in güvenlik çıkarları olduğunda daima titiz ve kararlı hareket eden biri olarak biliniyordu. Rabin ayrıca 1969-1973 yılları arasındaki birkaç yılını İsrail'in ABD büyükelçisi olarak geçirmiş tam bir istihbarat analizi ve strateji uzmanı olarak nitelendiriliyordu. Rabin, Henry Kissinger'la birlikte çalışmış ve onunla olağanüstü ilişkiler kurmuştu. İsrail'de her bir güvenlik unsurunu göz önünde bulundurmadan Filistinlilerle müzakerelerin tehlikeli yolunda ilerlemenin güçlüklerini bilen tek bir kişi varsa o kişi Rabin'di. Tüm bunların yalnızca gizli kanal yoluyla gerçekleşmiş olmasına şaşkırmamak mümkün değil.

Filistin meselesiyle ilgili Oslo anlaşmasının sürpriz biçimde ilan edilmesinden önceki aylarda İsrailli yetkililer ve Filistinli muhatapları arasında tümü gizli biçimde gerçekleştirilen toplantı ve müzakerelerin çok sayıdaki raporunu okuma şansı bulmuştum. Bu raporların veya söylentilerin bir kısmı Kral Hüseyin'in kulağına da gitmişti. Kral, sürpriz bir İsrail-Filistin anlaşmasının nüfusunun yarısından fazlası Filistin asıllı olan ülkesini olumsuz

biçimde etkilenmesinden endişelendiği için bana sürekli olarak bu raporları soruyordu. Bir barış anlaşmasına varılması olasılığı üzerine İsrail'le gizli diyaloglar yürütmesi olması nedeniyle hayati çıkarları üzerinde doğrudan etkisi olan gelişmelerden haberdar edilmesinin kendisinin hakkı olduğuna inanıyordu. Elbette kralın bu endişelerini Sayın Rabin'e ilettim ve Rabin alışıldık el hareketiyle bu endişeleri yerinde bulmadığını belirterek bana Kral Hüseyin'i rahatlatmamı, endişelerini ve kuşkularını gidermemi emretti. Rabin'in son derece iyi bildiği "Oslo" kanalında yaşananlardan benim kesinlikle haberim yoktu. Rabin'le bu mesele üzerinde çalıştığımız esnada kendisini en az yirmi yıldır tanıyordum. Washington büyükelçiliği yaptığı dönemin büyük bir bölümü boyunca kendisiyle çok yakın çalışmışım ve elçilikte en güvendiği sırdaşı olmuştum. En özel devlet meselelerini dönemin başbakanı Golda Meir'e iletmek ve onunla bunları tartışmaktan sorumlu özel temsilcisiydim ve Rabin'le aramızdaki özel ilişki Washington'da uzun zamandır herkes tarafından biliniyordu. Rabin'le irtibatımı yıllar boyunca sürdürdüm. 1992 yılında ikinci kez başbakanlık koltuğuna oturduğunda Mossad'ın başkan yardımcısı olarak çalışmaktaydım ve onunla hem başkanım Shabtai Shavit'yle birlikte hem de Shavit'in yokluğunda vekâleten Mossad başkanı olarak görev yaptığımda çok sık görüşüyordum.

Rabin'in devlet meseleleriyle ilgili bana yalan söyleyebileceğini veya beni yanlış yönlendirebileceğini düşünmemi gerektirecek hiçbir neden yoktu. Bu ne onun kişiliğine ne de özel ilişkimizin doğasına uygundu. Dışişleri bakanı Simon Peres'le arasındaki karmaşık ilişkiyi göz önüne alınacak olursa, Rabin'in Peres'le olan ilişkisini benimle olanın üzerinde tutmuş ve onunla bana yalan söylemesine bile yol açabilecek ölçüde bir gizlilik bağı kurmuş olduğuna inanmıyorum. Rabin'den benimle bütün sırlarını paylaşmasını beklemiyordum. Bununla birlikte beni açıkça yanlış yönlendirebileceğini de düşünmüyordum.

Filistin meselesiyle ilgili "Oslo anlaşmasının" kamuoyuna duyurulduğu gün, Ürdün'le yapılan gizli görüşmelerin nasıl sürdürüleceğine dair talimatlar almak üzere başbakanın Tel Aviv'deki makamına çağırıldım. Rabin'in makamına girmeden önce askeri istihbarat dairesi başkanı General Uri Sagi ile karşılaştım. Koridorda biraz sohbet ettik ve bana, Rabin'in Oslo anlaşmasından bir şey çıkacağını düşünmediğine inandığını söyledi. Rabin, bunun tıpkı önceki yıl ufukta belirip kaybolanlar gibi, bir sonuca varmayacak önemsiz bir gizli diyalog kanalı olarak kalacağını düşünüyordu. Anlaşmanın sonucu Rabin'i de şaşırtmıştı, ama siyasi olarak kendisini profesyonel olmayan kişilerin ördüğü ağdan kurtaramıyordu. Bu profesyonel olmayan kişiler, Rabin'in daha sonra deliklerin sayısının peynirin hacminden fazla olduğu İsviçre peyniri olarak tanımlayacağı şeyi desteklemiş ve üretmişlerdi.

Çok uzun dakikalar baş başa kaldığım biri olan Rabin'e asla düşündüklerimin doğru olup olmadığını sormadım. Bu, bir astın siyasi yöneticisine yönelteceği türden bir soru değildir. Oysa Ürdün barış anlaşması müzakerelerinde nihai sürece başlama zamanı geldiğinde Sagi ile benim düşündüklerimizi dolaylı yoldan teyit eden bir gelişme yaşandı. Rabin bana hiçbir koşulda Peres'i bilgilendirmemem ve neler yaşandığından haberdar olmasını önlemek için gereken her önlemi almam talimatını vermişti. Etrafta yapılan yorumlardan Rabin'in, İsrail'in temel güvenlik ve stratejik ihtiyaçlarını karşılayacak koşulları tüm ayrıntılarıyla ortaya koyarak Oslo müzakerelerinin ilk safhalarında verilen hasarı onarabileceğini düşündüğü izlenimini aldım. Şeytan her zaman ayrıntılarda gizli olduğu için temel ihtiyaçlarını bu şekilde karşılayabileceğini düşünmüş olmalıydı.

Filistin müzakereleriyle ilişkisi olan sayısız husus ve etki arasında bana göre çok önemli ve bahsedilmeye değer olan iki

unsur vardı. Filistin tarafında birinci Körfez Savaşının ardından Filistin Ulusal Hareketinin geleceğiyle ilgili gittikçe artan bir endişe vardı. Arafat, Saddam Hüseyin'in yanında yer almış ve bu nedenle adı Ortadoğu'nun "kötü adamları'nın arasına yazılmıştı. Davanın imajını düzeltmek ve esas itibariyle hiçbir tavizde bulunmadan uzlaşma isteklerini yüksek sesle dile getirmek artık şart olmuştu. Diğer tarafta İsrail ise Körfez Savaş'ında koalisyonun yanında yer alan Arapların kardeşleri olan Filistinlilerin içinde bulundukları kötü durumu düzeltmek için bir şeyler yapması yönünde uluslararası baskı altındaydı. Fakat İsrail tarafında gözle görülmeyen bir unsur daha vardı - bazı siyasetçilerin, ne pahasına olursa olsun başarıma hırsı. Bunu örneklemenin Likut partili başbakan Şamir ile İşçi partili başbakan Peres'i karşılaştırmaktan daha iyi bir yolu yoktur. Şamir tarihi sürekli olarak göz önünde bulundurmamakla birlikte gerçek anlamda günlük işleri astlarına ve profesyonellere havale etmeyi ve uygun zamanı beklemeyi tercih ediyordu. Halkının ve ülkesinin tarihindeki rolüne ve konumu hakkında son derece hassastı, fakat ihtiyatlı ve şüpheli biri olduğu için ne başarıya derhal ulaşma gibi bir telaşı ne de popülist hareketlerde bulunma ve hemen ün kazanma gibi bir arzusu vardı. Şamir'in siyasi rakibi ise ne kadar da farklıydı. Peres sürekli olarak halkın takdirini kazanmaya çalışıyordu. Bu yüzden her zaman ihtiyatlı davranmayı ve tavsiyeler almayı göz ardı ettiğini düşünmüşümdür. Gizli kanallar Peres'in profesyonellere duyulan kuşkuları ortadan kaldırmasını ve dikkatli Rabin'in bile ertelemeyeceği veya tamamen reddetmeyeceği bir olubittidurumuyaratmasınısağlıyordu....scannedbydarkmalt1

Gizli kanal başlangıçtaki noktaya dönmüştü. İsraili yaratıcıları tarafından başlangıçta İsrail'in ve onunla alenen görüşmeler yapamayan çok sayıdaki müttefikinin stratejik çıkarlarını güçlendirmek, sürdürmek ve kullanmak üzere tasarlanan gizli kanal, ar-

tık kişiler için şan ve şöhrat elde etme aracı haline gelmişti. Sürece profesyonellik görünümü kazandırmak için bir unsur daha eklenmişti: Taraflar arasında üzerinde mutabakata varılan anlaşmaların nihai taslağını hazırlayacak olan bir hukukçunun süreçte bulunması ve görüşmelere katılması. Bu ilave, çift yönlü bir yanlış izlenim yaratmıştı. Taraflarda ve ardından elbette kamuoyunda nihai mutabakatlara ulaşılmasında profesyonel bir elin rol oynadığı duygusunu yaratmış ve gereksiz oldukları düşünülerek sürece dahil edilmeyen diğer profesyonel unsurların yokluğunu haklı çıkaran bir bahane haline gelmişti. Sonuçta yanınızda hukuk danışmanınız olduktan sonra başka birine ihtiyacınız yoktur. Süreçte bir hukukçunun bulunması, esasen tarafları yasal hilelere başvurma zorunluluğundan kurtarmak üzere tasarlanmış olan gizli müzakerenin doğasına aykırıydı. Kimileri, hukukçunun görüşmelere dikkat ve tereddüt unsuru katacağını düşünmüş olabilir. Doğrusu hukukçular ve müstakbel hukukçular tarih yazma hastalığına kapılmışlar, üzerinde neredeyse hiç bilgi sahibi olmadıkları konularda hızlı çözümler sağlayan kişiler haline gelmişlerdi; ünü veya üstünlüğü, yalnızca yöneticilerinin siyasi gereksinimlerine uyan yasal reçeteler hazırlama becerileriyle elde etmeye çalışıyorlardı. Ne yazık ki bu durum, bir dizi talihsizliğin yaşanmasına zemin hazırlayacaktı.

Diğer gizli kanallar (Filistinlileri kapsayanların dışındakiler) ise bambaşka bir hikâyeydi. Ürdün kanalı on yıllar boyunca kesintili olarak çalışmış ve kanaldaki unsurların hepsi olmasa da büyük bir çoğunluğu kimliğini saklamayı başarmıştı. Kimliklerinin veya rollerinin kamuoyunca bilinmesi için ne can atıyor ne de böyle bir şeyi umuyorlardı; dolayısıyla tarihte kendilerine sözde bir yer edinme endişesi taşıyorlardı. Bazen yöneticiler toplantılara katılıyor ve görüşmeleri kendileri yürütüyordu. Bu yöneticilerin bazılarını çok yakından tanıma fırsatı bulmuştum. Bu kişilerin gerçekten ilerleme kaydedileceğini düşündüklerini

sanmıyordum. Ürdün kanalını, her iki ülkeyi resmi ve açık bir barışa götürmekten ziyade onların temel hayati çıkarlarını koruyacak bir kanal olarak görüyorlardı. Süreçte yer alan yöneticilerin çoğunun diyalogun yürütülmesini profesyonellerin ellerine gönül rahatlığıyla bırakmasının nedeni buydu. Bunun tek istisnası, 1984-1988 arasındaki dört yılda başbakanlık ve dışişleri bakanlığı yaptığı dönemde profesyonellere yalnızca teknik rolleri veren ve gerçekleştirdiği önemli görüşmelere bu kişilerin aktif katılımlarına izin vermeyen Simon Peres'ti. Peres'in gizli kanallar kurma ve ardından kendi seçtiği vakitte bunları kamuoyuna yansıtma ve ününe ün katma eğilimi çok geçmeden Ürdünlü muhatapları tarafından keşfedilecekti. Peres'in bu tutumu, yürüttüğü müzakereleri çoğunlukla amaçsız ve faydasız kıldı.

Ürdün'le barış anlaşmasının imzalanmasından önce kurulan gizli kanalın sağladığı fayda yalnızca her iki liderin ve ulusun karşılıklı çıkarlarının korunmasında oynadığı rolle sınırlı değildi. Çalkantılı ve çoğunlukla bölgesel istikrarsızlıklara gebe yıllar boyunca İsrail, etrafını saran Arap dünyasında yaşananları yakından izleme ve o dönem yaşanan birçok olayı etkileyen şartları daha iyi anlama imkânına sahip olmuştu. Bu kanalda görevli olan ve görüşmelere katılan istihbarat görevlileri bile duyduklarından ve görüştükleri kişilerden etkileniyorlardı. Bu olağanüstü toplantılar, yirmi beş yıldan uzun bir süre boyunca politikaların belirlenmesi sürecinde yardımcı olmuştu.

Filistin ve Ürdün kanallarıyla karşılaştırıldığında Suriye diyalogu tamamen farklıydı. Birinci Körfez Savaşının ardından Suriye lideri Hafız Esad, ülkesinin ve rejiminin kaderini ABD'ye bağlayan bir politika belirlemişti. Yürümek istediği yolun Washington'a giden yol olduğuna inanıyordu ve hedefine ulaşmak için İsrail'le barış yaparak Kudüs'ten geçmesi gerekeceğini anladığında bu güzergâhı izlemeye karar vermişti. Barış için şartını belirlemişti: Golan Tepelerinin Suriye hâkimiyetine tamamen iade edil-

mesi ve Suriye'nin Galile Denizini kullanmasına izin verilmesi. Bu ayrıca Esad'ın gizli kanallarla ilgili benimsediği yaklaşımını belirlemişti. Bu kanallar ABD'nin bilgisi dahilinde ve katılımıyla kurulup çalıştırıldıkları sürece onlara karşı çıkmıyordu. Suriye liderinin bu tutumu her ne kadar bu diyalog yolunun önemini azaltmış olsa da, İsrail'in geçtiğimiz yüzyılın son on yıllık dönemi boyunca bu yönetime başvurmuş olması dikkate değerdir. Ne var ki İsrail'deki siyasi yönetimler, bir istisna dışında, profesyonellerin gündeme getirilip tartışılan bütün hassas konulardaki gelişmelerden haberdar edilmesine özen gösteriyordu. Aslında Sayın Rabin başbakanken, öldürülmeden bir yıl önce, Suriyeli mukabiliyle gizli görüşmeler yapması için genelkurmay başkanı General Ehud Barak'ı Washington'a göndermişti. Bunun gibi bir meselede profesyonellerin dışlanmaları gerektiğini veya dışlanabileceklerini bir an için bile düşünmemişti. Belli ki profesyonellerin devre dışı bırakıldığı ve bunun sonucunda anlaşmanın yürürlüğe konmasıyla ilgili karmaşa ve sorunların yaşandığı Oslo sürecinden dersler çıkarıyordu.

Suriye kanalındaki tek istisna, Rabin'in trajik biçimde öldürülmesinin ardından Sayın Peres'in başbakanlık yaptığı altı aylık kısa bir dönemdi. Peres Suriye ile anlaşmaya varmak için derhal yoğun çaba sarf etmeye başladı. Bu isteğini gerçekleştirmek için o dönemde İsrail'in Washington büyükelçisi olarak görev yapan Suriye uzmanı Profesör Itamar Rabinovich yönetimindeki deneyimli müzakerecilerini görevden aldı ve işi bir an önce bitirmesi için Oslo ekibini görevlendirdi. Strateji bu kez tutmadı. Filistinli teröristler tarafından düzenlenen bir dizi kanlı terör saldırısı, Amerikanın başkanlığında yapılan görüşmelerin askıya alınmasına neden oldu. Bu arada Suriye lideri Hafız Esad, birkaç ay sonra iktidarda olmayabilecek bir İsrail lideriyle anlaşma imzalamak yerine İsrail'de yapılacak olan seçimlerin sonuçlarını beklemesinin daha iyi olacağına karar verdi. Esad'ın İsrail'in bu iç mesele-

siyle ilgili değerlendirmesi doğru çıkmıştı. Pek çok tahminin aksine Peres seçimi kaybedecek ve onun Suriye girişimi bir sonuca varamayacaktı.

Başarılı ve sağlam anlaşmalar için gizlilik tek başına yeterli değildir. Bu kanalların gerçek etkisi, onları onaylayan kişilerin kafalarındakine ve kanalları idare eden kişilerin dūřüncelerine ve inançlarına dayanır. Açık diplomasi bugüne kadar Ortadoęu'da asla kalıcı uzlaşmalar sağlayamamış olsa da gizli diplomasi yolları da, gördüğümüz gibj, istenilen sonuca ulaşmanın güvenilir bir yolu olmamıştır.

BÖLGESEL ORTADOĞU ANLAŞMAZLIKLARINA ULUSLARARASI BAKIŞ

Ortadoğu'daki anlaşmazlıkları kontrol altına alma veyahut çözme çabaları 1990'larda hız kazanınca bölgenin eylemlerinin ve aktörlerinin yol açtığı uluslararası etki de arttı. Bu etkinin en ön cephesinde olanlar Batı ve Orta Avrupa devletleriydi, fakat bu ülkeler Avrupa'nın temel ikilemlerinin bugün bile odak noktaları olan gerçek meselelerle yüzleşmemek için ellerinden geleni yaptılar. Şiddetli ilk ayaklanmaya, elbette, geçmişten gelen dini ve etnik farklılıkların ön plana çıkıp uzun süren bir dizi acımasız ve kanlı savaşa yol açtığı Yugoslavya sahne olmuştu. Dünya, etnik temizleme olaylarına tanıklık etmişti. Yüz binlerce insanın evlerinden, köylerinden ve kasabalarından edilip sürgüne gitmeye ve son derece güç koşullara mahkûm edildiğini gördük. Ortadoğu'dan bakıldığında Yugoslavya trajedisi hemen kültürel ve dinler arası bir çatışma kimliğine bürünmüştü. Bununla birlikte, pek çok nedenden dolayı, devletlerin çoğu Müslüman kurbanlara destek vermek amacıyla adeta sıraya girmiş ve sonunda Amerika Birleşik Devletleri bile olaya müdahale etmiş ve Yugoslav Sırplarının mağlup edilmesinde, bunun ardından devletin dini-etnik çoğunluk-

lara dayanan küçük, bağımsız devletlere bölünmesinde kuşkusuz en etkin güç olmuştı.

1990'lı yıllar boyunca Avrupa'nın tam ortasında yaşanan bu savaşta Yugoslavya'daki Müslüman unsurlarla birlikte faaliyet gösteren son derece militan ve etkili bir İran istihbaratının varlığı ortaya çıktı. Miloşeviç önderliğindeki Sırp yönetiminin işlediği savaş suçlarının, eğitim ve teçhizat bakımından oldukça yetersiz olan Müslümanların işledikleriyle ne niceliksel ne de niteliksel olarak kıyaslanamayacağı da görüldü. Kosova ve Bosna'daki Müslümanlara ABD ve Avrupa, bizzat NATO tarafından verilen desteğin Batı dünyasına İran'ın Orta Avrupa'ya akının üstesinden gelme imkân, kabiliyeti fırsatı sağladığını düşünenler olmuş olabilir. Ne var ki böyle bir şey olmayacaktı.

Belgrad'ı bombalayarak Sırp yönetimini savaşı bitirmek zorunda bırakan koalisyonun izlediği politikanın temelinde hangi mantık yatıyordu ve bu politika Ortadoğu halkları için ne ifade ediyordu? İsrail'in bütün liderleri içerisinde yalnızca biri koalisyonun Sırp karşıtı politikalarıyla ilgili kuşkusunu dile getirmişti - bu kişi, 1990'ların sonunda dışişleri bakanlığı görevinde bulunan Likut partili Ariel Şaron'du. Şaron kelimelerini özenle seçse de, onun bu görüşü, çeşitli nedenlerden dolayı, hem İsrail'in içinde hem de uluslararası platformda çok büyük eleştirilere maruz kaldı, öncelikle, İsrail'in ileri gelen bir devlet adamının dünyanın dört bir yanında yankılanan etnik temizleme ve acımasızlıklara başvuran bir ülkenin yanında yer alması uygunsuz bir tutum olarak görülüyordu. Neticede sesini çıkarıp İkinci Dünya Savaşı boyunca kendisinin başına gelenlere benzer eylemleri kesin bir dille lanetlemesi beklenen ilk halk Yahudi halkı değil miydi? İnsanlar, Yahudi soykırımı kurbanlarının Slobodan Miloşeviç yönetimine anlayışla yaklaşmalarına şaşıırıyordu. İkinci eleştiri hususunu söylemeye gerek bile yoktu. Belgrad yönetimine karşı yürütülen savaşın ba-

şını ABD'nin çektiği gerçeği göz önünde bulundurulduğunda, ABD'ye aşırı ölçüde bağımlı olan İsrail'in, başlıca akıl hocası ve müttefikinin politikalarına, ihtiyatlı ve sessiz biçimde olsa da, kuşku düşürmesi siyasi olarak akılcıca ve doğru bir adım mıydı? İsrail'in Balkanlar'da devam eden savaştan çıkarı olsa da sonuçta Balkanlar Ortadoğu'nun dışında yer alan bir savaş alanıydı ve bu nedenle İsrail, başkalarının işlerine karışmayacak kadar akıllı davranmalıydı. **darkmalt**

Bunlar mantıklı argümanlardı ve İsrail'deki siyasi makamların çoğunluğu tarafından kabul görüyordu. Bununla birlikte, dışişleri bakanı Şaron'un görüşleri, İsrail'in düşüncelerini ve politikalarını bakanın bu açıklamasını yapmasından çok önce belirlemiş ve sonraki on yılda da kesinlikle belirleyecek olan temel stratejik yaklaşımlara paraleldi. Şaron'un yaklaşımı, her ne kadar nahoş olsa ve rağbet görmese de, ilhamını İsrail'in temel uluslararası strateji kavramlarından birinden alıyordu: Müslüman olmayan, saldırgan İslamcı devletler veya gruplarla savaş halinde olan ya da onlara karşı çıkan ülkeler ve kültürlerle uzlaşıp ittifak sağlayarak bunu geliştirme zorunluluğu ve arzusu. Böylece yetmişler, seksenler ve doksanların başlarındaki İsrail, Güney Afrika'da faydalı bir müttefik bulma çabasına girmiş ve aradığını da bulmuştu. 1960'larda Singapur Malezya'dan ayrıldığında sahneye adım atacak ilk ülkelere biri İsrail olacaktı. Singapur'un ayrılıp bağımsızlığını ilan etmesinden yalnızca birkaç hafta sonra İsrail'in askeri ve güvenlik danışmanları, yeni doğan bu devlete kendi güvenlik ve savunma imkân ve kabiliyetlerini oluşturmalarına yardım etmek için bu ülkeye gideceklerdi. İsrail Silahlı Kuvvetlerinin İsrail'in güneyinde inşa edilecek olan subay eğitim kampının projesi derhal Singapur'a gönderilmiş ve kamp, çok kısa bir süre içerisinde yerleşime ve eğitime hazır hale getirilmişti. Doğrusu bunlar, ne pahasına olursa olsun, geniş kapsamlı ortaklıklar kurmaya yönelik tasarlanmış stratejik hamlelerdi.

Şaron'un taktiksel hamlesinin ayırıcı özelliği, bu yaklaşımın Sırp meselesinde ABD'nin izlediği yoldan iki kilit açıdan ayrılıyor olmasıydı. Oysa geçmişte İsrail sürekli olarak ABD'nin politikalarına ve çıkarlarına uygun biçimde hareket etmişti. Bu hamle, İsrail'in, Balkanlar'daki Slav çıkarlarını elinden geldiğince kurtarmak için yoğun bir çaba harcayan Rusya'nın benimsediği görüşleri paylaştığı izlenimi yaratıyor ve İsrail'i, Sırplar ve onların zorba liderleriyle açık biçimde savaş halindeki ABD'ye karşı çıkan bir tutum içerisinde gösteriyordu. Bu nedenle Şaron'un Balkanlar'daki bu anlaşmazlıkla ilgili bireysel tutumunu, benimsedikten çok kısa süre sonra sessizce terk etmesi hiç de şaşırtıcı değildir.....www.cizgiliforum.com

Bu duruma verilebilecek bir diğer ilginç örnek ise Kuzey Kore meselesidir. 1990'lara girildiğinde Kuzey Kore hızla Ortadoğu'nun önemli konvansiyonel olmayan teçhizat sağlayıcılarından biri olarak karşımıza çıkıyordu. Birinci Körfez Savaşından beri ABD'nin önemli bir müttefiki ve Sovyet yapımı silahları ile Sovyetler'in sağladığı hava kuvvetlerini Amerikan tankları ve modern Amerikan uçaklarıyla değiştiren bir ülke olan Mısır, geçtiğimiz yüzyılın sonuna kadar Kuzey Kore yapımı Scud füzeleri satın almayı sürdürmüştü. Pyongyang'ın müşterilerinin arasında İran, Irak ve Suriye de vardı ve Kuzey Kore kısa sürede, özellikle orta ve uzun menzilli balistik füzeler alanında, büyük bir silah tedarikçisi haline gelmişti.

1992 yılının sonlarına doğru İsrail basını, füzelerinin Ortadoğu'nun dört bir yanına yayılmasını durdurma çabası içerisinde Kuzey Korelilerle müzakere etmek amacıyla Pyongyang'da bulunduğuma dair bir haberi gündeme getirmişti. Haberler, Pyongyang'dan Pekine giden bir uçakta görüldüğümü bildiriyordu. Bu haberi çarpıcı bir hikâye yapan şey ise İsrail dışişleri yetkililerinden oluşan bir ekibin de uçakta bulunması ve bu ekiple benim, birbirimizin farkında olmadan ayrı olarak faaliyet

göstermekte olduğumuzdu. Aslında bu, meselenin önemsiz bir ayrıntısıydı. Dışışleri yetkilileri olayla ilgili kendi hikâyelerini bugüne kadar hem kitap olarak yazmış hem de bunların basında yer almasına izin vermişlerdir ve ben de bu paralel ziyaretlerin gerçekten de yapıldığı gerçeğini inkâr etmekte artık bir fayda görmüyorum. İki ekip tarafından gerçekleştirilen bütün görüşmelerin ayrıntıları derhal Washingtona iletiliyordu. İki ekibin ilettikleri, hem içerdikleri haber unsurları hem de Kore'nin tutumlarının yorumlanması ve güvenilirliği açısından farklılık gösteriyordu.

Bana göre dışışleri bakanlığının profesyonelleri ile istihbarat yetkililerinin bu tür bir meseleye karşı tutumlarında temel bir yaklaşım ve görüş ayrılığı vardı. Kore karmaşası, elli yıldan uzun bir süredir uluslararası gündemdeki yerini korumuştur. Kore Savaşı, ABD, Sovyetler Birliği ve bunların müttefiklerini karşı karşıya getirmiş, bunun sonucu olarak dünyanın güvenliğini tehlikeye atmıştı. Bu savaşın sona ermesinden itibaren Amerikan birlikleri kalıcı olarak Güney Kore topraklarına yerleştirilmişti ve Güney ile Kuzey Kore güçleri on yıllardır ince bir ateşkes hattı üzerinde karşı karşıyaydılar. İsrail'in, ABD'yi de ilgilendiren bir konuda ona danışmadan veya onun politikaları ile çıkarlarını hesaba katmadan yalnızca kendisini kapsayacak bir anlaşma yapmaya çalışması uygun ve akılcı bir hareket miydi? Kuzey Kore'nin İsrail'le ayrı bir anlaşma müzakeresi yapmak isteyeceğini düşünecek olursak, İsrail'in bunun karşılığında muhatabına bir şey vermek zorunda kalacağını ve bu "şeyin" ABD'nin Pyongyang'a vermek istemeyeceği bir şey olabileceğini varsaymak mantıklı olmaz mı? Ben her zaman için İsrail'in egemen bir devlet olarak kendi çıkarlarına hizmet edecek stratejiler başlatma ve geliştirme özgürlüğüne sahip olduğunu ve bu özgürlüğünü ne kadar fazla kullanabilirse yalnızca kendisinin değil, geçmişte olduğu gibi gelecekte de ayrılmaz bir parçası olduğu özgür dünyanın çıkarlarına daha fazla hizmet edebileceğini düşünmüştümdür. Ne var ki

KARANLIKTAKİ ADAM

söz konusu uluslararası çaptaki girişimler olduğunda İsrail yalnız başına hareket edip kendi anlaşmalarını yapmaya çalışacak durumda değildi. Bu yalnızca amaca uygunluk açısından değil, aynı zamanda sonucu itibarıyla da önemliydi. Neticede İsrail, ABD desteğine ve yardımına hem mali hem de askeri açıdan aşırı derecede bağımlıydı ve İsrail'in, ABD'nin hayati önemdeki küresel bir çıkarı konusunda bağımsız olarak hareket etmesi düşünülemezdi. İsrail'in imkân ve kabiliyetlerinin bağımsız bir anlaşma yapabilecek güçte olup olmadığı aslında bir soru işaretiydi. İsrail'in bu güce sahip olması durumunda Kuzey Kore, İsrail'in yola yalnız başına devam edip Amerika Birleşik Devletlerinin Pyongyang'la ilişkilerinde özenle oluşturduğu ortak cepheyi terk edeceğine gerçekten inanacak mıydı?

Öyleyse Kuzey Kore'ye yönelik bu eğilimin temelindeki gerçek mantık ne olabilirdi? Bir dışişleri bakanlığının yaklaşımı nasıl olur da İsrail medyasının taktığı adla "Gölge" dışişleri bakanlığının yaklaşımından farklı olabilirdi? Yıllar içerisinde iki farklı birimin ve bürokratik yapının farklı kültürlerinden kaynaklanmış olabilecek bir yaklaşım farklılığının doğduğuna inanıyorum. "Normal" dışişleri bakanlığı, başlıca görevi olarak İsrail'in acil hedeflerine ulaşmasına ve ihtiyaçlarını karşılamasına katkıda bulunacak dış ve diplomatik politikalar geliştirmeyi görüyordu. Esasında bu, belirli sayıda hususta en hızlı ve olumlu sonuçları elde etmek üzere tasarlanmış kısa vadeli bir yaklaşımdı. Basında yer alan haberler, yönetime petrol satın almak için ihtiyaç duyduğu kaynağı sağlamak amacıyla yeniden faaliyete geçirilmesi gereken bir altın madeninden bahsediyordu. Kuzey Kore ciddi bir petrol sıkıntısı çekiyordu. Pyongyang'a altın madeni konusunda uzmanlık sağlanmasının karşılığında bu ülkenin Ortadoğu'ya Scud füzesi tedarikini donduracağını düşünmek kısaca çok saçmaydı. Peki, başka bir seçenek var mıydı? Sıradan bir diplomat, uluslararası olayları ve gelişmeleri birbirine pek bağlı olmayan

sonu gelmez bir dizi bağımsız olay olarak değerlendirirken, istihbarat görevlisi ise daima içinde bulunulan zamanın ötesine bakıp neredeyse hiç sonu gelmeyen bir çizgi üzerinde yer alan orta ve uzun vadeli süreçlere odaklanır.

Bu olayın kısmen dramatik bir finali oldu. Yalnızca Pyongyang görüşmeleriyle ilgili haberler farklılık göstermekle kalmıyor, Amerikanın Kore macerasıyla ilgili aldığı istihbarat raporlarına verdiği tepkiyle ilgili Kudüs hükümetine çelişkili haberler iletiliyordu. Dışişleri yetkilileri, İsrail'in yalnız başına böyle bir girişimde bulunmasına ABD'nin kesinlikle karşı çıkmadığını; istihbarat yetkilileri ise ABD'nin, Washington'un uygulamaya koyduğu kapsamlı Kuzey Kore boykotundan taviz verilmesine kesinlikle karşı olduğunu belirtiyordu. Amerika'nın görüşünün tam olarak ne olduğunun öğrenilmesi için Washington'a bizzat dışişleri bakanı yardımcısı gönderildi. Bakan yardımcısı, istihbarat yetkililerinin verdiği haberi doğruluyordu. Dışişleri yetkilileri o kadar çabuk pes etmeyeceklerdi. Dışişleri bakanının başkanlığında bir toplantı gerçekleştirilmesini talep ettiler. Bu toplantıda, Mossad ile CIA tarafından Kuzey Kore girişimini baltalamaya yönelik bir komplo kurulduğu iddia edildi. Dışişleri bakanı Peres'in ABD dışişleri bakanı Warren Christopher ile Viyana'da yapacağı görüşmeyi bir fırsat olarak değerlendirmesi isteniyor, Viyana'da ABD'nin meseleyle ilgili gerçek politikasının yetkili bir ağızdan ifade edileceğini söylüyorlardı. Ne var ki Peres ülkeye döndüğünde istihbarat yetkililerini doğruladı ve böylece bu komedi acı bir sonla noktalanmış oldu. Geriye kalan tek şey, tarihin, başbakan Rabin'in Sayın Peres'i Mossad'ın -Amerika'yla ilgili- politikasını kabul etmeye zorladığını kaydettiğinden emin olmak kalıyordu. Peres bunun karşılığında yalnızca Oslo'da yürüttüğü Filistin girişimi konusunda Rabin'in desteğini alacaktı. Bu nedenle, bölgedeki düşman ülkelerin ellerinde bulunan Kuzey Kore füzelerinin ileride İsrail'e yaşatabileceği herhangi bir felaket, başbakanın ger-

çek vatanseverler olan bir grup dışışleri temsilcisinin parlak girişimlerini reddetmesine bağlanacaktı. O dönemde, uluslararası izleyici kitlemizin karşısında bu komediyi oynarken olduğumuzdan daha gülünç olabilir miyiz diye düşünüyordum.

Sırp ve Kuzey Kore olayları ve bunların Ortadoğu anlaşmazlığı üzerindeki yansımaları, Ortadoğu'daki anlaşmazlıkların daha büyük, uluslararası boyutlarını ve bunların bölgenin 1990 ile 2003 yılları arasındaki on üç yıllık tarihinin şekillendirilmesi ve yönlendirilmesindeki rollerini vurgulayacak örnekler sunmaktadır. Dışarıdan bakıldığında, sözü edilen varlıklardan ikisinin de Ortadoğu'da doğrudan hiçbir çıkarı yoktu. Sırp Yugoslavya yalnızca bölgenin dış çevresini belirliyordu. Ne var ki Tito sonrası Belgrad'da uzun zamandır hararetlenen iç gerilimler sonunda patlak verip de bütün ülke bir dizi kanlı, acımasız ve insanlık dışı savaşa boğulduğunda Ortadoğu'da yaşananlar birdenbire ülkedeki günlük meselelerden biri haline gelmişti. Kuzey Kore ise bölgeye Yugoslavya'dan çok daha uzaktaydı, ama bölge hızla Kuzey Kore füzeleri ile diğer imkân ve kabiliyetlerinin öncelikli pazarı konumuna gelmişti. Doğrusu bölgede sürekli olarak yenisinden kıvılcımlanan savaşlar ve anlaşmazlıklar, hem ulusal hem de özel silah üreticilerini ve aracılarını on yıllar boyunca bölgedeki devletler ve devlet olmayan gruplarla iş yapmaya teşvik etmişti. Çin Halk Cumhuriyeti, Arjantin, Brezilya, Hindistan, Pakistan ve Sovyetler Birliği, uluslararası toplumun bölgeye müdahil olup oradan kâr elde etmeyi amaçlayan üyelerinden yalnızca birkaçıydı. Bu nedenle de örneğin Arjantin'in Mısır'la birlikte uzun menzilli balistik füzeler üretme projesine girişmesi, İsrail'in gözlerini doğal olarak Kahire'nin yanı sıra Buenos Aires'e de dikmesine neden olmuştu.

Silah anlaşmaları, siyasi ve stratejik çıkarları ve gruplaşmaları belirliyor ve besliyordu. Böylece aralarında İsrail de olmak üzere Ortadoğu ülkeleri, ister istemez uluslararası sahnenin oyun-

cuları haline geliyordu. Çatışmaların düzeyi arttıkça bütün bu devletler doğrudan etkileniyordu. Bölgedeki bazı kilit devletlerin dünya uluslarının ekonomileri ve doğal olarak esenlikleri için hayati önem taşıyan başta petrol olmak üzere doğal kaynakları bulunurken, bu tür zenginlikleri olmayan ve bu nedenle bölge dışındaki ülkelerin nazarında dezavantajlı olarak görülen devletler de vardı. Bu tür devletler, diğer devletlerinkileri dengeleyebilecek alternatif mallar oluşturmaya ve bunlardan en verimli şekilde faydalanmaya zorlanıyordu.

Ürdün'ün başlangıçtaki bu dezavantajını somut bir varlığa dönüştürme konusundaki becerisi ve yaratıcılığı eşsizdir. Başlangıçta "tampon devlet" işlevi gören Ürdün'ün kolaylıkla görünen zayıflığı, onu kuzeyindeki ve güneyindeki komşuları için adeta bir av haline getirmişti. Kuzeydeki Suriye'den yapılan baskınlar, Ürdün'ün başkenti Amman'daki hükümdarın uğraşması gereken manzaranın bir parçası olmuştu. Yönetime karşı çalışan gizli hücrelere veya gözlerini İsrail'e dikmiş gruplara kaçak yollarla silah temin etmek üzere ülkeye gizlice sızmalar yaşanması, Ürdünlü yetkililerin son derece etkili bir güvenlik sistemi geliştirmeleriyle sonuçlanmıştı. Güneydeki Suudi Arabistan'dan yıllardır yaşanan insan akınları, Ürdün toplumundaki şiddet yanlısı Müslüman akımları daha da ateşli bir hale getirmiş ve böylece Haşimi hanedanlığı, yüzleşmek zorunda kaldığı zorlukların üstesinden gelmek için kararlı güvenlik önlemlerini siyasi manevralarla özenli biçimde birleştirmişti. Doğudaki Irak ise aslında Haşimi hanedanlığından bir üyenin yönettiği "kardeş" bir devlettir. Kralın tahttan indirilip öldürüldüğü 1958 yılından itibaren Irak, Ürdün'le son derece yakından ilgilenen bir devlet haline gelmişti ve krallıkta Irak'ın etkisi, bölgesel olayların yönüne göre artıyor veya azalıyordu. Batıdaki İsrail, Haşimi krallığıyla, 1948 yılında verdiği Bağımsızlık Savaşı esnasında yaşanan kanlı savaşla başlayan ve Ürdün'ün (o dönemde Ürdün'ün silahlı kuvvetleri

üzerinde belirli ölçüde kontrol gücü olan) Mısır üzerinden batıdaki komşusu İsrail'e saldırdığı 1967 savaşıyla doruğa çıkan bir düşmanlık yaşamıştı. Bunun sonucunda Ürdün, Batı Şeria'nın kontrolünü İsrail'e kaptırmıştı ve İsrail ile Ürdün arasındaki sınırın büyük bir bölümü olarak Ürdün Nehri belirlenmişti.

Bütün bu devletlerin ve birbiriyle çelişen çıkarların arasında sıkışıp kalan Ürdün, içinde bulunduğu gündelik çıkmazlardan uluslararası çapta stratejik faydalar çıkarmayı başarmıştı. Ortadoğu'nun tam kalbindeki bu tampon bölgeyi korumak ve bu görüşü paylaşmayanların emellerine ulaşmalarını engellemek, bölgedeki bütün tarafların yararınaydı. Ürdün'ün bölgedeki sabit tampon bölge olarak varlığı, yıllar geçtikçe daha da değer kazanacaktı. Kökleri Ortadoğu'da bulunan şiddetli yanlısı radikal İslamcı akımlar uluslararası sahneye sıçradığında Ürdün, uluslararası ilginin odağı olmuştu. Kuşkusuz Ürdün bağımsız bir yapı olarak varlığını sürdürüyor olmasaydı her iki Körfez savaşının da sonucu tamamen farklı olurdu. Aynı şey 2003 yılındaki savaş için de geçerliydi. Koalisyon kuvvetlerine Ürdün topraklarında sağlanan olanaklar olmasaydı savaşın ilk safhaları özel kuvvetlerin elde ettikleri başarılarla dolu olmayabilirdi. Doğrusu Ürdün'ün sağladığı stratejik destek, dolarlar ve sentlerle ölçülebilecek türden değildir. Bu nedenle, Avrupa ülkeleri krallığı on yıllar boyunca kararlılıkla ve önemli ölçüde desteklerken ABD'nin de Ürdün'e stratejik yatırımlar yapması hiç de şaşırtıcı değildi. Ne var ki Ürdün'ün stratejik konumu ülkeye çok büyük mali yardım sağlamamıştı. Aksine, bu ülkeye yapılan yardım, İsrail'e veya Mısır'a yapılanlarla karşılaştırıldığında kısıtlı ve bazen çok yetersizdi.

Ürdün gibi küçük devletlerin uluslararası önemi çoğunlukla hafife alınır. Çoğu kez Ürdün-İsrail ilişkileri çerçevesinde yaşanan olaylara bizzat müdahil olmam ne deniyle, kendime Ortadoğu'nun tam kalbinde sıkışıp kalmış üç veya dört milyon nüfuslu bu devlete verdiğim önemi gereğinden fazla abartmış

olup olmadığını sormuşumdur. Bu soru üzerinde uzun uzun düşündükten sonra bunun öyle olmadığı sonucuna vardım. Ortadoğu halklarının kaderleri, iyi veya kötü, yüzyıllar boyunca bölgenin dışındaki Büyük Güçlerin veya yakın zamanda olduğu gibi Osmanlı İmparatorluğu gibi bölgedeki hâkim bir güç tarafından belirlenmiştir. Ürdün Nehrinin doğu kıyısında bağımsız bir devletin ortaya çıkışı her ne kadar öngörülmemiş veya önceden planlanmamış olsa da, geçmişe dönüp bakıldığında bu olay, uzun yıllardır bölgede hâkimiyeti eline geçirmek için yarışan zıt güçler arasındaki gerekli dengenin sağlanmasına yardım etmiştir. Böylece dış müdahalenin, bu durumda, akıllıca ve etkin bir hamle olduğunu kanıtlamıştır.

Aynanın diğer yüzündeki İsrail ise esasen Ortadoğu'nun siyasi yapısının bir parçası değildi. Yahudiler 19. yüzyılın son yıllarında çorak "İsrail Toprakları'na yeniden yerleşmeye başladıklarında ulusal bağımsızlık henüz gündemde yoktu. Resmen 1897 yılında İsviçre'nin Basel kentindeki Birinci Siyonist Kongresinde başlatılan Siyonist rüyası, evrensel olarak ne kabul edilmiş ne de benimsenmişti. 1917 yılında İngiliz hükümeti adına Lord Balfour tarafından Lord Rothschild'a gönderilen mektupta yer alan, bugün hemen herkesçe bilinen Balfour Deklarasyonu, Yahudi halkına Filistin'de ulusal bir yurt verileceği yönünde bir taahhütten bahsediyordu. Bu ifadenin tam anlamı uzun bir zaman boyunca bir tartışma konusu olarak kalacaktı ve İngiltere'deki yetkili kişiler bunu ne şekilde yorumlasalar da bu ifade, bölgedeki Müslüman nüfus tarafından kabul edilmek şöyle dursun, mesele üzerinde uluslararası bir fikir birliğini yansıtmıyordu.

İsrail 1948 yılında kurulduğunda, çok geçmeden, başta dönemin iki uluslararası süper gücü Amerika Birleşik Devletleri ve Sovyetler Birliği olmak üzere, uluslararası ilginin odağı haline gelmişti. Bu uluslararası ilgi, İsrail'in bölgesel politikalarını uluslararası çıkarlarına göre belirlemesine neden olmuş ve bu dö-

KARANLIKTAKİ ADAM

nemde istihbarat topluluğu ve özellikle Mossad çok hayati bir rol oynamıştı. ABD'nin başlangıçta İsrail'e bölgede Amerika'nın stratejik çıkarlarına hizmet edecek bir rol oynatmaya çalışmak gibi bir girişimde bulunmadığını söylemek gerekir. İsrail, Bağımsızlık Savaşının ardından bölgesel sahneye strateji ve dış ilişki politikaları uygulama konusunda hiçbir tecrübesi olmayan yeni doğmuş bir devlet olarak çıkmıştı. Sovyetler Birliği, yeni kurulan bu devlet ve onun siyasi sistemi hakkında bilgi edinmek amacıyla casusluk çalışmaları yapmakta çok gecikmeyecekti. İsrail'de kendilerini Sovyet diktatörü Stalin'e son derece yakın gören siyasi gruplar ve partiler vardı. Bunlar önemsiz uç partilerden ziyade, İsrail toplumunda savunma teşkilatındaki kilit isimler de dahil olmak üzere seçkin isimlerin yer aldıkları partilerdi.

İsrail'in, başını Sovyetler Birliğinin çektiği Komünist cepheyle yaşadığı ihtilafta özgür Batı dünyasının yanında mı yer alacağı yoksa tarafsız bir yol mu izleyeceği, İsrail yönetiminin çözmesi gereken en önemli meselelerden biriydi. Yaklaşık üç buçuk dört yıl gibi oldukça kısa bir dönem içerisinde başbakan David Ben-Gurion, ABD'nin yanında yer almaya ve savunma teşkilatını, Moskova'ya açık ya da gizli eğilimleri olan profesyonel bireyleri ve gruplardan arındırmaya karar vermişti. Bu önemli karar, verildiği günden bugüne kadar İsrail'in strateji politikalarının temel unsuru olmuştur. Verilen bu önemli kararı uzun bir uygulama listesi izleyecekti. İsrail'in niteliksel üstünlüğünü elinde tutabilmesi için devletin uluslararası sahnedeki değerini arttıracak bir, daha doğrusu bir dizi politika başlatması gerekiyordu. İsrail her ne kadar başlangıçta ancak bir milyon nüfuslu ve yerli nüfusun sayısını aşan milyonlarca yoksul göçmeni hazmetme gibi çok büyük bir görevin yükü omuzlarında taşıyan küçük bir ülke olsa da, kaynaklarının büyük bir kısmının savunma, istihbarat ve güvenlik için ayrılması gerekiyordu. İsrail'in hesabına göre bu faaliyet alanı yalnızca Ortadoğu'nun mevcut sınırlarını değil, ge-

nel olarak dünyayı kapsamalıydı. İsrail, çok geçmeden, dünyanın büyük bir bölümünü "savaş alanları" olarak gören bir yaklaşım geliştirecekti. Eğer bir ülke veya bir halk Ortadoğu'ya müdahil oluyor, özellikle İsrail-Filistin anlaşmazlığında taraf tutuyor veya anlaşmazlığa bir şekilde katkıda bulunuyorsa, İsrail ihtiyaçlarını yalnızca bölgenin sınırları içerisindeki tehditle veya müdahaleyle uğraşarak karşılayacak durumda olamazdı. Uluslararası sahnede hareket etmek ve görünmek kısa sürede bir zorunluluk haline gelmişti. İsrail derhal, devletin vatandaşlarının fiziksel ve insani sınırlarını fazlasıyla aşan uluslararası bir kimliğe bürünecekti. Avrupa, Asya ve Afrika, İsrail'in dış ve savunma politikalarının genişletilmiş eylem alanının birer parçası olmuştu.

Dışarıdan bakıldığında bütün alanların içerisinde en az öneme sahip olanı Afrika bölgesiydi. Neticede, Mısır dışında, kıta pek çok önemli açıdan İsrail'den uzaktı. İsrail ile Afrika kültürleri arasında etkileşim düşük düzeydeydi. İsrail ile bu kıta arasındaki ticaret kısıtlı ve her açıdan önemdi. Yalnızca güvenlik ve savunma açısından bakıldığında ise Afrika'nın askeri birimlerinin, İsrail-Arap anlaşmazlığına, İsrail'in 1948 yılında verdiği Bağımsızlık Savaşında Mısır birliklerinin yanında savaşan Sudan kuvvetlerine ait sınırlı sayıdaki birlikler ile 1973'deki Yom Kipur Savaşında Suriyelilerin yanında savaşmak üzere Fas Kralı İkinci Hasan tarafından gönderilen zırhlı bir birliğin dışında asla çok ciddi bir müdahalesi olmamıştır. Bu iki müdahalenin hiçbiri, söz konusu iki savaşın genel seyri içerisinde çok büyük bir anlam ifade etmemişti. Bu kıtanın yeni kurulan devletleri, Ortadoğu'daki anlaşmazlıklara siyasi veya askeri olarak katkıda bulunamayacak kadar zayıftılar. Tek istisna ise İsrail'in eşsiz bir ilişkisinin olduğu, beyazların yönetimindeki Güney Afrika'ydı. Bu özel ilişkinin kökleri, bir bütün olarak kıtadan bağımsız belirli hususlara dayanıyordu.

Peki, öyleyse İsrail 1960 larda neden kendisini Afrika'da üstünlük elde etmek için verilen yarışın içerisine sokmuştu? Üst düzey savunma ve istihbarat görevlileri neden Doğu, Batı, Güney ve Kuzey Afrika'daki çeşitli devletlere gönderiliyordu? Bu girişim, İsrail gibi küçük bir devlet için hem insan gücü hem de mali kaynak açısından çok büyük bir yatırımdı ve geriye dönüp o günlere bakınca yapılan yatırımın kaç devlete bölündüğünü hesaplayacak olursak kırk yıldan uzun bir süre önce nelerin başarıldığına dair elimizde dişe dokunur çok az kanıt olduğunu görürüz. O dönemde yaşanan olayları daha yakından inceleyecek olursak o günlerde Batı ile Sovyetler Birliği önderliğindeki komünist cephe arasında devam eden mücadelenin hikâyesini çıkarmış oluruz. Sovyetler, kendi ürettiği "üç halka" (Arap, Afrikalı, Müslüman) siyasi "felsefesini" Moskova'nın Batı karşıtı davasına katan karizmatik ve ateşli lider Cemal Abdul Nasır'ın yönetimindeki Mısırlıların yardımını alıyordu. Afrika hızla, neredeyse bütün güçlerin nüfuz ve siyasi üstünlük kazanmak için birbirleriyle yarıştıkları yoğun bir sürüşme ve rekabet sahnesine dönüşmüştü. Doğuda Darüsselam'ın güç odaklarında, batıda Akra, Monrovia veya Abidjan'daki yöneticilerin saraylarında, kıtanın ortasındaki Kinshasa veya Lagos'un sokaklarında, bağımsızlığını yeni kazanmış, ama yeni kazandığı özgürlüğünü çeşitli nedenlerden ötürü sağlamlaştıracak veya koruyacak durumda olmayan bir kıtanın geleceği için şiddetli bir mücadele veriliyordu. İşte tam bu noktada İsrail, eşsiz taze yaklaşımı ve esnekliğiyle ve hiçbir sömürgeci geçmişi olmadan sahneye çıkmıştı. İsrail, çok kısa bir süre içerisinde -üç veya dört yıllık bir zaman diliminde- kıtanın kilit bölgelerinde kurulan devletlerin savunma ve güvenlik teşkilatlarının oluşturulması, eğitilmesi ve varlıklarının sürdürülmesinde hayati bir unsur olarak kıtada kendisine yer bulmayı başarmıştı.

İsrail, yaptığı bu yatırımla ne kazanmıştı? Öncelikle Nil vadisinin "arka bahçesindeki" Mısır'ın ve Nasır'ın müthiş et-

kişini durdurmaya başarmıştı. O günler, Mısırlı istihbarat görevlilerinin İslamiyet ile Batı karşıtı ve antidemokratik politikaların sancağı altında Mısır'ın siyasi nüfuzunu pekiştirmeye çalışarak Afrika kıtasının dört bir yanında dolaştıkları gündeydi. Mısır lideri Cemal Nasır'ın Afrika politikaları çok kısa sürede Sovyetler Birliği'nin genel çıkarlarıyla harmanlanacak ve Moskova-Kahire eksenini hızla, Afrika'nın yeni kurulan bağımsız devletlerini Sovyetler Birliği'nin yanına çekmek üzere tasarlanmış bir araca dönüşecekti. Afrika, istihbarat ve istihbarata karşı koyma operasyonlarının üreme toprağı ve meslek yaşamının başlarındaki genç istihbarat görevlileri için bir eğitim alanı haline gelmişti. Ancak on yaşında olan İsrail, kendisini birdenbire yeni doğan ve gelişen Afrika ve Asya dünyasının içerisinde bulmuş, buraya hızla uyum sağlamış ve hem alışılmışın dışında hem de son derece yararlı politikalar ve yöntemler geliştirmeyi başarmıştı. ABD hükümeti, her ne kadar genç ve deneyimsiz olsa da belirli koşullar altında süper bir gücün bile pek yapmadığı şeyleri başarılı biçimde gerçekleştirip sonuçlar elde edebilen bir müttefikin doğuşunu gözden kaçırmamıştı. Bu nedenle, Ortadoğu 1967 yılındaki İsrail-Arap savaşıyla yaşanacak ani ve köklü değişime yaklaşırken, İsrail ve Amerika Birleşik Devletleri, bölgenin yerel olaylarından fazlasını kapsayan uluslararası meseleler üzerinde devamlı bir diyalog sürdürmekteydi. Altı Gün Savaşıyla başlayan ABD-İsrail ilişkilerinde yaşanan büyük değişime zemin hazırlayan şey, 1960'larda yaşanan bu deneyimlerdi. Washington, İsrail'e kurulduğu günden bu yana silah ambargosu uygularken, ABD artık İsrail'in başlıca silah tedarikçisi ve uluslararası sahnedeki en büyük siyasi destekçisi olacaktı. İsrail yalnızca yardıma ve desteğe ihtiyacı olan bir müşteri değil, aynı zamanda önemli stratejik meselelerde kendisinden istenileni başarıyla yerine getiren, küçük de olsa, bir müttefik olduğunu kanıtlamıştı.

KARANLIKTAKİ ADAM

Küresel manzaranın İsrail'i daha üst düzeylerde uluslararası ilişkiler kurmaya iten bir başka yanı daha vardı - Sovyet Yahudileri meselesi. Sovyetler Birliği önderliğindeki komünist cephe ülkelerinin üzerine Demirperdenin serildiği andan itibaren Sovyetler Birliğinin milyonlarca Yahudi vatandaşı izole edilmiş ve bu insanların özgür dünyada yaşayan aileleri ve akrabalarıyla iletişimleri koparılmıştı. Sovyet Yahudileriyle iletişim kurmak ve bunu muhafaza etmek, 1950'lerden itibaren İsrail'in politikalarının odak noktası olmuştu. İsrailli resmi görevliler ve bireyler, Sovyetler Birliğine yazılı dokümanlar, dua kitapları ve yeni kurulmuş İsrail'le ve diğer konularla ilgili kâğıtlar taşıyor ve bunları Sovyetler Birliği dışındaki Yahudilerle bağlarını her ne pahasına olursa olsun korumayı isteyen Yahudi kalabalıklarının arasında dağıtıyorlardı. En başta ABD'de olmak üzere dünyanın dört bir yanında Yahudi topluluklarının olduğu gerçeği düşünülecek olursa, Sovyet Yahudileri için girişilen seferberlik, Sovyetler Birliği yönetimine yönelik dünya çapında saldırı kimliğine bürünmüştü. Her ne kadar İsrail bu özel meseleyi Soğuk Savaş'ın diğer bütün yönlerinden ayırmak için her türlü girişimde bulunmuş olsa da, hiç kimse Rus otoritelerini bu özel seferberliği Batı dünyası tarafından komünizme ve komünist yönetimlere karşı yürütülmekte olan genel mücadelenin bir parçası olarak ele almakla suçlayamazdı.

Bu yüzden, Sovyet Yahudileri için verilen ve kırk yıldan uzun bir süre boyunca uluslararası sahnenin bir parçası olacak olan bu "savaş", İsrail'in dünyadaki kilit anlaşmazlıklarla yakından ilgilenmesinin yalnızca bir başka yüzüydü. Bu politika girişimi zamanla en bereketli ve muhtemelen en önemli kazancı sağlayacaktı: 1990'larda eski Sovyetler Birliğinden İsrail'e göç eden bir milyonun üzerindeki Yahudi, yalnızca birkaç yıllık kısa bir süre içerisinde İsrail'in Yahudi nüfusunu yüzde yirmi beş oranında artırmıştı.

İsrail'in o dönemde nasıl çalıştığını ve meseleler arasındaki karşılıklı bağlantıyı 1950'lerin ortasında keşfedecektim. O dönemde İsrail Ulusal Öğrenciler Birliğinin başkanıydım ve bu sıfatla ülkemi çeşitli uluslararası örgütlerin yönetimlerinde temsil ediyordum. Bir sonraki yıl gerçekleştirilmesi planlanan büyük bir gençlik festivali düzenlemek üzere Rusların öncülüğünde yapılacak hazırlık toplantısına katılmak için 1956 yazında Moskova'ya gitmiştim. İsrail'den Prag'a uçmuş, buradan üç günlük bir tren yolculuğunun ardından Moskova'ya varmışım. Tren, yol boyunca çok sayıda istasyonda on beş dakikalığına durmuştu ve bu durakların her birinde trenden inip Sovyetler Birliğinin kırsal kesimlerindeki yaşama dair gördüklerimi kaydetmiştim. Rusya'nın başkentine vardığımda, Moskova Üniversitesinin önümdeki birkaç günü geçireceğim yeni inşa edilmiş çok katlı öğrenci yurdu binasına götürülmüştüm. Yapılacak festivalle ilgili toplantılar bu yurtda gerçekleştirilmişti. Festivalle ilgili konuda diğerlerinden farklı çok sayıda görüş belirtmiştim. Bir keresinde binadan gizlice kaçmış ve aralarında *Doktor Jivago'nun* yazarı Boris Pasternak'ın da olduğu muhalif Sovyet yazarlarla bir araya gelmek üzere benimle aynı dönemde Moskova'ya gelmiş olan bir akrabamla, Sir Isaiah Berlin'le buluşmuştum. Herhangi bir profesyonel eğitimim olmadığı için diplomatik bir pasaportla seyahat eden akrabamı tehlikeye atmamak amacıyla "peşime takılan kişiyi" atlatmışım. Moskova'da yaşayan halasının evindeki görüşmemiz gergin geçmişti ve yurda normal saatten çok sonra dönmüştüm. Bunun karşılığında Ruslar beni, uluslararası bir öğrenci konferansına katılmak üzere gideceğim Prag'a götürecek uçaktan indirip bir başka üç günlük uzun yolculuk yapmak üzere trene binmeye zorlamışlardı. Çekoslovakya-Rusya sınırına vardığımda Çek yetkilileri tarafından sözde vize usulsüzlükleri gerekçesiyle alıkoyulmuş ve yirmi dört saat boyunca ahşap bir kulübede gözaltında tutulmuştum. Bu, günahlarıma karşılık verilen çok hafif bir cezay-

dı! Sonunda konferansa vardığımda çok büyük bir ilginin odak noktası haline gelmiş ve katıldığım birçok toplantıda sayısız ilişki kurmayı başarmıştım.

O günler, 1956 yılının ortalarında Macaristan'ın Rusya'ya karşı ayaklanmasının ve Polonya'nın Ponzan kentinde Sovyet işgaline karşı yaşanacak kanlı ayaklanmaların arifesindeki çok gergin günlerdi. Ayrıca havada tüm bunların Sovyetler Birliği ile Komünist Çin arasındaki ilişkiyle bağlantılı olmadığına dair belirtiler vardı. Tüm bu konularla ilgili notlarım onlarca sayfayı buluyordu; bunu neden yaptığıma veya hangi amaca hizmet edeceğine dair en ufak bir fikrim olmadan gördüğüm veya duyduğum her şeyi kaydetmek için elimden geleni yapmıştım. Yıllar sonra, kaydettiklerimin bir şekilde Washington'a ulaşmış ve o dönemde gündemde olan meselelerin anlaşılmasına çok önemli katkı sağlayan bir unsur olarak değerlendirildiğini öğrenecektim. Bu anlattığım olay, İsrail'in ve İsraillilerin uluslararası çaptaki meselelere yaklaşımlarının ufak bir örneğidir. Biz en başından beri yalnızca kendi ülkemizin değil, bütün dünyanın vatandaşları olmuşuzdur ve bu nedenle bizi uzaktan bile olsa etkileyen herhangi bir yerdeki veya zamandaki herhangi bir olay veya durum bizim için anında yakından izlenilmesi gereken bir mesele haline gelir.

Geçmişle ilgili bu gözlemlerin Irak'a yönelik gerçekleştirilen iki Körfez savaşı arasındaki dönemi kapsayan on üç yıllık süreçte İsrail'in uluslararası sahnedeki performansının doğasını anlamaya çalışan kişiler için bir temel teşkil ettiğini düşünüyorum. Yahudilerin kutsal Kudüs kentindeki Tapınak Tepesinde¹ bulunan İkinci Tapınak'ları yıkıldığında gelenek ve tarih, Yahudi halkının dünyanın dört bir yanına dağıtıldığını kaydetmiştir. Egemen Yahudi devletini "İncil'in Diyarında" yeniden kurmanın zamanı geldiğinde sürgüne gönderilenlerin torunları dünyanın yetmişin üzerindeki ülkesinden buraya dönmüş ve yeniden diril-

1 Harem-i Şerif

tilen ulusun öğelerini ve karakterini oluşturmak üzere bir ergime potasından yavaş yavaş çıkmıştı. Bu eşsiz tarih, yeni İsrail devletinin diğer uluslar arasındaki yerine yönelik yaklaşımının güçlendirilmesindeki kilit etkenlerin biriydi. İşte bu şekilde ulusun iki bin yıllık tarihinin unsurları ile mevcut stratejik çıkarlarının acil somut gereklilikleri birbirine geçmişti. İsrail'in uluslararası sahnenin pek çok yerinde yer almasının, karakterinin, ve kabiliyetlerinin, dünya tarihinin bu noktasındaki mutlak ihtiyaçlarının ürünü olduğunu söylemekte hiçbir sakınca yoktur.

5

PROFESYONEL DÜZEY- BARIŞIN SAĞLANMASINDA ÜÇÜNCÜ UNSUR

Birinci Körfez Savaşının -Çöl Fırtınası Harekâtı- sonrasındaki dönem, bölgedeki uluslara siyasi açıdan nefes alma olanağı sundu; Irak'ın, başını ABD'nin çektiği ve Mısır, Suudi Arabistan ve Suriye gibi önemli Arap devletlerini de içeren koalisyon güçleri tarafından yenilgiye uğratılıp küçük düşürülmesi, George Bush yönetiminin gücünü gösterip, Saddam Hüseyin'in işgal ettiği Kuveyt'ten çıkarılmasını sağladı. Fakat Amerika'nın elde ettiği bu başarının çok büyük bir bedeli oldu: -Washington'un hiçbir zaman kolaylıkla kabul edemeyeceği ve sindiremeyeceği bir Amerikan karşıtı düşünce dalgası. Savaşın bu yan etkisini hafifletmenin yollarından biri, ABD'nin genelde İsrail ile Arap devletleri, özelde de İsrail ile Filistinliler arasında barış süreci başlatmaya yönelik kararlı bir girişimde bulunmasıydı. Dönemin İsrail başbakanı İzak Şamir, "bölünmemiş İsrail ülkesi" kavramını savunan akımın sadık bir öncüsüydü ve Kutsal Toprağın bölünmesiyle sonuçlanabilecek bir yönleme başvurmak onun hoşuna giden bir düşünce değildi. ABD dışişleri bakanı Jim Baker'ın yo-

ğun baskıları sonucunda 1991 yılının sonunda Madrid'de uluslararası bir konferans yapmayı ve bir tarafta İsrail, diğer tarafta da Suriye, Ürdün ve Ürdün-Filistin ortak heyeti olmak üzere üçlü müzakerelerin başlatılmasını kabul etmişti. Suriye yolu hiçbir sonuca varamadı; Ürdün ve Filistin dosyaları ise Madrid konferansı bünyesinin dışındaki gizli kanallarda ele alındı.

Bugüne kadar İzak Şamir ve onun engelleyici politikaları hakkında pek çok şey söylenmiştir. Çoğu kez onun müzakerelerin on yıldan fazla sürmesini umut ettiğini söylediği anlatılmıştır. Yine de ben onu gerçekçi biri olarak görüyordum ve onun adına bölgenin liderleriyle yaptığım görüşmelerde bana verdiği serbestlik, Şamir'in, diyalogların kendi ömürlerinin olduğunun ve bunların çoğunlukla yöneticilerin başlangıçta "müzakere" olarak onayladıklarının ötesine geçen mutabakatlarla ve hatta anlaşmalarla sonuçlandığının son derece farkında olduğunu gösteriyordu.

Çok yakın ilişki içerisinde ve böylelikle oldukça aşina olduğum bir müzakere zincirinin karışıklıklarını derinlemesine anlatmadan önce bölgedeki anlaşmazlığın ve müzakerelerin genel resmiyle ilişkili birkaç hususa değinmek istiyorum.

Liderler, krallar, başkanlar ve başbakanlar, uluslararası meselelerle ilgili politikaları çoğunlukla söz konusu şeyin uygulamaya geçirilmesi için gereken süre boyunca görevde olacakları ve bunun kendi görüşleri ile niyetlerine göre hayata geçirileceği düşüncesiyle başlatırlar. Ne var ki olaylar çoğu kez onların düşündükleri gibi gelişmez. Aksine, yöneticilerin halefleri başlangıçtaki politikaları ele alıp bunları başlatan kişinin esas isteğinden bambaşka bir şeye dönüştürürler. Yirminci yüzyılın son on yılında İsrail'de başbakanlık koltuğu beş kez el değiştirmiştir. Her yeni başbakan, sefelinin başlattığı politikayı başlangıçtaki halinden uzak ve bazen bu politikanın tamamen zıttı bir politikaya dönüştürmüştür. Halk, dört başbakanı yasalar tarafından belirlenenden daha kısa süre görev yaptıktan sonra seçimle yerinden etmiştir. Yalnızca

Ariel Şaron genel bir seçimle ikinci kez seçilmiştir ve bu ikinci kez göreve getirilişi sonraki on yıllık bölümde olmuştur.

Şamir, ABD ile Sovyetler Birliğinin himayesinde gerçekleştirilen Madrid konferansının temel kurallarını kabul ettiğinde, Filistinlilerle ilgili temel politikalarının ciddi bir aşınmaya uğramasını önleyecek kadar uzun süre iktidarda olacağını düşünüyordu. Amerika Birleşik Devletleri bu niyetin son derece farkındaydı ve George Bush yönetimi bu yüzden İsrail'de 1992 yazının başında yapılan genel seçimlere giden süreçte bu ülkeye ağır ekonomik baskı uygulayacaktı. Bu hamle, Şamir'in yenilmesinde ve İzak Rabin'in kazanmasında büyük rol oynadı. Rabin iktidara geldiğinde Şamir'in Filistinliler, Ürdünlüler ve hatta Suriyelilerle gerçek bir uzlaşmaya varmak üzere tasarlanan politikalarla birlikte yürütülmesine izin verdiği psikolojik baskıyı kullanmıştı. Aslında Rabin'in oyun planı, öncelikle İsrail'in en esaslı rakibi Suriyelilerle anlaşmaya varılmasını öngörüyordu. Rabin, böyle bir anlaşmanın Filistinlilerin Arap dünyasında aldıkları büyük bir desteği ortadan kaldıracığına ve böylece Filistinlilerin pazarlık gücünü büyük ölçüde azaltacağına inanıyordu. Oysa öyle olmadı. Bunun yerine, Rabin Filistinlilerle son derece hassas bir anlaşmaya vardı: Oslo anlaşması. Bu anlaşma, Filistin'in beş yıl sürecek olan özerkliğe geçiş sürecinin müjdeleyicisi oldu. Bu da, süreci başlatanların da inandıkları gibi, taraflar arasında Filistin'in devlet statüsü kazanmasıyla sonuçlanacak nihai statü müzakereleri için olumlu bir zemin hazırladı.

Rabin'in İsrailli bir fanatik tarafından öldürülmesi, Filistinlilerin çoğunlukla sivil hedeflere yönelik acımasız terörist saldırıları karşısında İsrail'deki havanın değişmiş olduğunun en acı göstergelerinden biriydi. Suikasttan birkaç ay sonra yapılan genel seçim, Rabin'in kısa süre görevde kalan halefi Simon Peres'i koltuğundan etti ve Şamir'in Likut partisinden Benyamin Netanyahu'yu iktidara getirdi.

Netanyahu, başbakanlığı döneminde siyasi olarak karşı olduğu, fakat İsrail'in başbakanı olarak resmiyette bağlı kaldığı Oslo anlaşmasını Rabin'in öngördüğünden farklı bir yöne çevirmeye çalıştı. Netanyahu'nun aklındaki anlaşma modeli Filistinlilere toprakla ilgili ödünler vermenin karşılığında terörü durdurma zorunluluğu yüklüyordu. Netanyahu bunu şöyle özetliyordu: "Eğer bir şeyler verirlerse bir şeyler alırlar! Eğer bir şeyler vermezlerse hiçbir şey alamazlar! Bu politika istenen sonuçları vermedi ve Netanyahu, iktidarda üç yıl kaldıktan sonra, öncelikle "düşmana" çok fazla ödün vermeye başladığına inanan kendi seçmen kitlesi tarafından seçimle iktidardan indirildi.

Netanyahu'nun ardından göreve Rabin'in İşçi Partisinden Ehud Barak geldi. Barak, görünüşte sonu gelmeyen müzakereleri atlayıp doğrudan sonuca -İsrail-Filistin anlaşmazlığında nihai çözüme- ulaşmayı amaçlayan tamamıyla yeni bir politika başlattı. Bu politikanın en önemli meyvesi, anlaşmazlığın her iki tarafın liderlerinin katılımıyla Başkan Bili Clinton'ın başkanlığında 2000 yılında Camp David'de yaşanan müzakere süreciydi. Bu politika hedefine ulaşamayacaktı. İki yıldan kısa bir süre içerisinde Barak'ın siyasi tabanı tamamen aşınacak ve 2001 yılında yapılacak seçim Ariel Şaron'u iktidara getirecekti.

Bu hızlı olaylar zinciri, dünyanın bir bütün olarak büyük bir evrim geçirdiği dönemde yaşandı. Aslında İsrail'in birbiri ardına gelen başbakanları, her biri tamamıyla farklı ve çoğunlukla birbiriyle çelişen gündemi olmakla birlikte, çok gergin bir havayı istikrarlaştırmaya çalışıyordu. Bu denli hızla değişen koşullarda savunma ve güvenlik alanlarındaki daimi üst düzey yetkililerin rolleri, vazifelerinin normal çerçevelerini aşacaktı. İç güvenlik alanında yalnızca profesyonellerin onayladıkları adımlar ve önlemlerin meşru ve sonuç olarak uygulamaya değer olarak görülmesi kural haline gelmişti. Harekât tarzını, İsrail Silahlı Kuvvetleri (İSK) ve önceki adı Genel Güvenlik Servisi (GGS) olan

KARANLIKTAKİ ADAM

İsrail Güvenlik Teşkilatı (İGT) belirtiyordu. Siyasi otorite -dönemin başbakan- profesyonellerin tavsiyesine uymadığında uygulamayla ilgili anlaşmazlık çoğunlukla devlet adamının astlarına boyun eğmesiyle sonuçlanıyordu. Devlet adamının profesyonellerin tavsiyesine uymayarak veya çoğu kez olduğu gibi yalnızca profesyonelleri devre dışı bırakarak kendi bildiğini yapmaya karar verdiği birkaç ender durumda ortaya çıkan tablo, siyasi otoriteyi sonuçtan sorumlu kişilerin görüşlerine uymaya zorlayan ciddi koşullar yaratıyordu.

Bu nedenle, geçmiş zamanlardaki savaş ve barış alanlarındaki geleneksel iki aktörün yerine sahnede artık üç aktörün olduğunu düşünüyorum. Sahnede her zaman liderler veya yöneticiler olmuştur. Ve elbette olaylar zinciri üzerinde dönemin hüküm süren yönetimi veya yönetimlerinin yapısına göre değişen etkileri olan halklar olmuştur. Ben, en azından bu çağda, üçüncü bir unsur, bazen tarihin seyri üzerinde etkisi olabilen son derece güçlü bir unsur olduğunu iddia ediyorum - ülkede asayişin sorumluluğunu taşıyan profesyonel düzey. Genelkurmay başkanlarının, güvenlik şeflerinin ve istihbarat teşkilatlarının toplam etkisi, genellikle bu alandaki diğer bütün aktörlerinkine eşit olmuştur.

1990 ile 2003 arasındaki on üç yıllık dönemde iç güvenlik servisi İGT'yi ve Mossad'ı dörder farklı isim yönetmişti. Her iki taraftaki dörder kişinin yalnızca biri çok kısa süreliğine görev yapmış ve başarısızlık nedeniyle istifa etmişti; yani ülkelerinin ve Ortadoğu'nun kırık tarihinin birçok şeye gebe döneminde işleri her iki taraftaki üçer kişi yürütmüştü. Aynı zaman diliminde İSK'da genelkurmay başkanlığı görevini beş farklı kişi yapmıştı. Bu isimlerin üçü, askeri hizmetten ayrılmalarının hemen ardından siyasete atılmış ve biri de oldukça kısa bir süreliğine de olsa başbakan olarak görev yapmıştı.

Bu yıllar boyunca, siyasi yöneticilerce başlatılan birbirini izleyen siyasi girişimlerin uygulanma sürecini yöneten koşulları

savunma teşkilatı belirliyordu. Güvenlik hususları İsrail'in kurulduğu günden beri kaderini tayin eden iç ve uluslararası genel meselelerde her zaman için egemen olduğundan, sahneye savunma teşkilatının servis şeflerinden oluşan profesyoneller, hâkim olmuş ve nelerin mümkün olduğunu veya nelerin istenmediğini belirlemişlerdir. Siyasi otoritenin "kendi bildiğini yaptığı" ve politika belirleme sürecine profesyonelleri dahil etmediği o ender durumlarda sonuç çoğunlukla başarısızlık olmuştur. Bunun bir örneği, siyasilerin kalıcı statü müzakereleri yolunda Filistinlilere büyük ölçüde özerklik tanıyarak onlarla ilk kez bir anlaşma yaptıkları Oslo süreciydi. Bu süreçte "Filistin Devleti" ifadesinin kullanılmasını önlemek amacıyla başlangıçta örtülü bir ifade kullanılmıştı. Anlaşmanın şartları, deliklerin peynirden fazla olduğu İsviçre peyniri anlaşması olarak nitelendirilecek kadar muğlaklıktı. Ben de dahil olmak üzere pek çok kişinin gözündeki bu, feci bir karar verme yöntemi; yalnızca erişmek istediği hedef değil, aynı zamanda anlaşmanın bizzat kendisi, on yıldan uzun süren bir savaş ve her iki tarafta binlerce insanın ölümüne yol açacaktı.

İsrail'in rakipleriyle ilişkilerini ve müzakereleri pek çok durumda profesyoneller yürütmüştü. Üç İGT servis şefi, Filistin Yönetimindeki muhataplarıyla çalışma arkadaşlığı kurmakla kalmamış, ayrıca Filistin Ulusal Hareketinin lideri ve simgesi Yaser Arafat'ın güvenini kazanmıştı. Bunun yanı sıra, Mossad'ın başkanları da İsrail'in Arap dünyasıyla olan ilişkilerinin birçoğunun yürütülmesinde etkin rol oynamıştı. Bu etkin rollerden en bilineni, Ürdün Kralı Hüseyin ile İsrail yönetimi arasında onlarca yıl sürdürülen ilişkiydi; fakat örnekler yalnızca bununla sınırlı değildi. Dış politika "sistemi", yalnızca İsrail ile bir Arap devleti -Mısır- arasında ilk barış anlaşmasında kilit rol oynamakla yetinmeyip, Filistin meselesiyle ilgili İsrail'e eşsiz fikirler veren ve böylece 1993 yılında gerçekleşen Oslo anlaşmasına zemin hazırlayan Fas gibi İsrail'den çok uzaktaki Müslüman devletlerin yanı

sıra Humeyni öncesi İran ve Türkiye gibi Ortadoğu'daki kilit ülkeleri kapsıyordu.

Bu uzun süreli ilişkilerin yapısı, İsrail'in politikalarına, rakipleri ve müttefikleriyle olan ilişkilerine çok özel bir renk katmıştı. Her birinin diğeri hakkında edindiği ayrıntılı bilgiler, pek çok kez, tarafların büyük hatalar yapmalarını ve yanlış anlamları önlemişti. Ne var ki bu bol miktardaki enformasyon ve istihbarat aynı zamanda tarafların anlaşmazlıklara yaklaşımlarındaki ve tutumlarındaki temel değişimler üzerinde düşünmeleri konusunda kamuoylarını hazırlamak gibi bir çaba içerisinde olmamalarına yol açmıştı. Doğrusu taraflar arasındaki bu yakınlık, profesyonellerin genel anlamda halkların ihtiyaçlarını karşılama gereksinimini göz ardı etmelerine veya küçümsemelerine neden olmuştur. İGT'nin durumundaki gibi, Filistin cephesinde ön plana çıkan siyasi şahsiyetlerin birçoğu yıllarca İsrail hapishanelerinde kalmıştı ve İsraillilerin bu insanları mahkûm olarak değil de eşit bireyler olarak görmeleri psikolojik olarak neredeyse imkânsızdı. Profesyonellerin küçümseyici tutumları yöneticileri etkilemişti ve her ne kadar İsrailliler çoğu kez muhataplarının silahlı mücadeleden devlet olma sürecine geçişi başaramamış olmalarından yakınsalar da her gün yaşanan terör olaylarını ve bunun yol açtığı ağır can kayıplarını görmezlikten gelmeleri ve sanki onlarla eşit noktaya gelmişler gibi Filistinlilerle müzakere etmeleri çok zordu. Doğrusunu söylemek gerekirse bu neredeyse imkânsızdı.

Bu koşullar altında uçurumun iki tarafındaki halkları tutumlarını değiştirmelerini ve birbirini tanımaya çalışmak için devamlı bir çaba sarfetmelerini beklemek neredeyse imkânsızdı. Filistinlilerin yanı sıra onların Arap ve Müslüman dünyalarındaki faal destekçileri ve akıl hocaları tarafından sürekli olarak gerçekleştirilen terör ve şiddet eylemleri, doğal olarak dikkati diğer yönlerden ziyade bu acil zorlukların üstesinden gelinmesine yoğunlaştırıyordu. Ara sıra ekonomik etkenlere ve gereksinimlere de

önem veriliyor, ama ana sorunla karşılaştırıldığında, bu alanlara yapılan yatırım asgari düzeyde kalıyordu. Aslında Filistinlilerle yapılan orijinal Oslo anlaşmalarının ayrıntılı maddelerinde "halklar arası" faaliyetlere ayrılmış bir bölüm vardı. Uygulamada ise neredeyse hiçbir şey yapılmamıştı ve her iki taraftaki başlıca aktörler, bu unsuru göz boyamanın ötesinde bir şey olarak görmüyor ve bu girişimi yalnızca "halkla ilişkiler" alanındaki uygulamalardan biri olarak nitelendiriyorlardı.

Tüm bunların sonucu, çoğunlukla Arap tarafında, İsrail Devletinin kurulduğu günden beri Arap ve Müslüman dünyasında varlığını sürdürmüş fanatizm ve İsrail'e karşı müthiş nefret ortamını değiştirmeye yönelik herhangi bir girişimin olmaması olmuştur. İsrail'le barış anlaşması yapmış (özellikle Ürdün ve Mısır) veya Fas, Tunus, Umman ve Katar gibi mutabakata varmış Arap yönetimleri, "kitleleri" rahatlatmak ve böylece İsrail-Arap anlaşmazlığına yönelik tamamen yabancı nedenlerce oluşturulan ve beslenen, iç baskıları dindirmek için basında İsrail'e karşı kışkırtmalara izin veriyordu. Bu diyalektik yaklaşımın en çarpıcı örneklerinden biri, İsrail-Filistin anlaşmazlığıyla ilgili emsal teşkil eden ve yeni yaklaşımlar getiren politikalar başlatan ve uygulanan Katar Prensiği'dir. Katar, başkenti Doha'da İsrail'in resmi temsilciliğine ev sahipliği yaparak ve uluslararası toplantılara katılmak üzere bu ülkeyi ziyaret eden İsrailli bakanları ağırılarak bölgede İsrail'le sürekli diyalog sürdüren Arap devletlerinin ön sırasında yer almıştır. Katar aynı zamanda intihar saldırılarını savunan ve Filistinliler ile diğerlerini de öldürücü sonuçları olan bu stratejiye başvurmaya teşvik eden kökten dinci Müslüman Şeyh Yusuf Kardavi'ye de ev sahipliği yapmıştır. Katar ayrıca mesajlarını bütün Müslüman dünyasına ulaştırmak için El Kaide ve diğer Müslüman terör örgütleri tarafından geniş ölçüde kullanılan El Cezire televizyon istasyonuna da ev sahipliği yapmaktadır. Tüm bunların açık sonucu, Arap dünyasındaki yönetimlerin üst kade-

melerinde İsrail'in gittikçe bir gerçeklik -ve hatta bazıları tarafından şiddete ve nefrete karşı mücadelede önemli bir müttefik- olarak kabul edilmesiyle birlikte yine aynı yönetimlerin kendilerinin sözde stratejik politikalarına ve çıkarlarına ters düşen faaliyetleri beslemeleri ve bazı durumlarda teşvik etmeleri olmuştur.

Katar, bölgedeki mevcut olaylar zincirinin uzantıları konusunda çok önemli bir örnek olmuştur. On yıldan uzun bir süredir Amerika Birleşik Devletlerinin çıkarlarının ve faaliyetlerinin öncüsü olay ülke Başkan Bush'un Saddam Hüseyin yönetimini deviren savaşı başlattığı tarihten beri Irak'ta faaliyet gösteren silahlı kuvvetlere olanaklar sağlanmasında çok önemli bir rol oynamıştır. Katar yönetimi "beklenenin dışında" olarak nitelendirilebilecek hamleler yapma eğiliminde olmuştur ve bu nedenle bazen güzel sürprizler yapan güvenilir bir müttefik veya bütün planları altüst eden değişken bir ortak rolü oynamıştır. Katarlılar, Filistin hareketinin önemli bir lideri, Yaser Arafat'ın ilk halefi Ebu Mazen'e ev sahipliği yapmakla birlikte, bu Filistin liderinin düşünceleri ve bakış açısı üzerinde, prensliğin büyüklüğü ve söylenene göre yaklaşık yarım milyonluk nüfusu göz önüne alındığında, kendilerinin bile düşünemeyecekleri kadar etkili olmuşlardır. Katarlılar, Filistinlileri cizgiliform.com yumuşatmaya ve İsrail'le uzlaşma yolu aramaya ikna etmeye çalışmışlardır. Katar aynı zamanda, Kral İkinci Abdullah'ın babası rahmetli Kral Flüseyin'in tahtına çıkmasından kısa bir süre sonra Ürdün'den sürülen Hamas hareketinin kilit isimlerine de güvenli bir barınak sağlamıştı. El Fetih ve Hamas'ın önemli yöneticilerinin Katar toprakları üzerindeki yakın ilişkileri, Katarlılara birbirine muhalif Filistin unsurlarını uzlaştırma ve hatta bunların İsrail'le sözsüz mutabakatlar yapmasını sağlama olanağı tanımıştı. 2005 yılında Amerika Birleşik Devletleri, Ebu Mazen'i Filistinlilerin güvenilir lideri olarak kabul etti ve tıpkı Ariel Şaron ve onun seleflerine yaptığı gibi bu Filistin

liderini de sonuna kadar destekleme kararı aldı. Arafat'ın vakitli ölümünden önceki uzun ve verimsiz yıllar boyunca Ebu Mazen gibileri besleyen Katar benzeri devletler olmasaydı Amerika'nın böyle bir tavır sergilemesi mümkün olamazdı. Bu arada, bu satırları Arafat'ın ölümünün üzerinden bir yıl geçmeden yazarken Filistinlilerin yeni yönetim biçimleri geliştirip Arafat ile onun mirasını tarihe gömüp gelecekle ilgili planlar kurarak yollarına devam ettiklerini görmenin benim için çok şaşırtıcı olduğunu da belirtmeliyim.

2002 yılında İsrail basınında Katara gidip orada Başbakan Şaron ile Filistin Yönetiminin muhtemel başbakan adayı arasındaki karşılıklı anlaşmaları ilerletmek üzere Ebu Mazen'le gizlice görüştüğümü belirten sızma haberler yayınlandı. Bu haberler asla inkâr edilmedi. Bu haberlerin o dönemde yayınlanmasındaki amaç, başbakanın hizmetinde çalışan gizli temsilci olarak benim güvenilirliğimi sarsmaktı. Bu haberleri sızdıran üst düzey yetkililerin niyetleri her ne idiye, bu amaçlarına ulaşamadılar ve birkaç ay daha görev yaptıktan sonra başbakanın ulusal güvenlik danışmanlığı görevimden kendi isteğimle ayrıldım. Bu dönem boyunca Katar'ın yanı sıra Arap dünyasındaki diğer güçlü sesler, tam yetkili bir başbakanın atanmasına yönelik güçlü muhalefetinden geri adım atması için Yaser Arafat üzerindeki baskılarını artırıyordu. Arafat'ın bu konuyla ilgili o güne kadar takındığı inatçı tavrından geri adım atmasında bu devletlerin tutumu çok etkili olmuştu. Deneyimli Filistin liderini köşeye sıkıştırmak ve onu kendisinin yanında "tam yetkili bir başbakan" atamaya razı etmek için verilen ortak çaba, Arafat üzerinde baskı uygulayan eşsiz koalisyon güçlerinin elde ettiği sonuç kadar başarılıydı. Bu koalisyon güçleri, Mısır, Ürdün ve Fas gibi ılımlı Arap devletleri ve Katar, Umman gibi Körfez prensliklerinden oluşmaktaydı. Koalisyonda bunların yanı sıra Amerika Birleşik Devletleri,

Rusya, Fransa, Almanya, İngiltere ve pek çok ülke daha vardı. Sessiz diplomasi, tüm bu devletleri, ayrıntılı eylem planını kabul etmeye ve savunmaya ikna etmişti.

Bu başarılı girişimden kitabın ilerleyen bölümlerinde daha ayrıntılı olarak bahsedeceğim. Mevcut durumda, Filistin Yönetiminde "iki kutuplu" yapının oluşturulmanın, anlaşmazlığın Filistin tarafındaki "insanlara" zincirlerinden boşalan duygularını ifade etme ve gerçek bir halklar arası süreç başlatma şansı tanıdığını ifade etmek önemlidir. Halk kitlelerine geleneksel liderlerinin dışında birine veya bir gruba yakınlık duyma fırsatı verilmişti. Bu, 2002 ve 2003 yıllarında gerçekleşti. Bu, Oslo'daki İsrail-Filistin anlaşmasının koşulları altında bu tür bir süreç başlatmak için yapılan ve başarısızlıkla sonuçlanan girişimden yaklaşık on yıl sonra, Oslo anlaşmasının en şiddetli muhalifi Ariel Şaron'un yönetimi altında gerçekleşmişti. Ve tüm bunlar ancak Şaron'un Filistin meselesiyle ilgili, esasında yirmi beş yıldan uzun bir süre boyunca mücadelesini verdiği şeyleri reddederek, yeni bir politika başlatması sayesinde yaşanmıştı.

1994 TARİHLİ İSRAİL-ÜRDÜN ANLAŞMASI

İsrail ile Ürdün arasında bir barış anlaşması imzalanması ilk bakışta dünyada nispeten çok da önemli olmayan bir olay olarak görülebilirdi. Bu iki ülke on yıllar boyunca gizli bir ilişki yürütmüştü ve bu ilişkinin varlığı kamuoyunca uzun zamandır her yönüyle bilinmekteydi. Ürdün hiçbir zaman için İsrail'in büyük bir rakibi olmamıştı. Ürdün silahlı kuvvetleri İsrail devletine karşı asla bir tehdit teşkil etmemişti ve Ürdün, 1967 Haziran'ındaki Altı Gün Savaşında Doğu Kudüs'ün tamamı dahil olmak üzere Batı Şeria'nın kontrolünü kaybetmişti. Bu savaşta İsrail bütün bölgenin yönetimini eline geçirmiş ve Ürdün'ün "işgal edilmiş" topraklar üzerindeki "egemenlik haklarına" aldırmaksızın yeni bölgelerin belirli kısımlarına yerleşmişti. Öyleyse İsrail neden Ürdün'le anlaşma yapma zahmetine girmişti?

Ürdün, nispi zayıflığına rağmen bölgede kilit bir rol oynuyordu. Doğuda Irak'a, kuzeyde Suriye'ye ve güneyde Suudi Arabistan'a bakan bir "tampon" devletti. Ürdün aynı zamanda, çok hızlı biçimde, terör saldırıları için bir fırlatma rampasına dönüşebilir veya aşırıcılık yanlısı dış güçlerin akınına uğrayabilirdi.

Düşman Filistin devletinin "hinterlandı" veya İsrail'le birlikte bir sağduyu ve istikrar adası olabilirdi. İsrail'le yapılacak bir barış anlaşması, krallığı, normal kapasitesinin çok ötesinde bir bölgesel rol oynamasına olanak tanıyacak bir yola koyacaktı. İşte bu yüzden benim gibi ve benden önceki pek çok kişi, her zaman, Haşimi Ürdün Krallığı'yla yapılacak bir anlaşmayı, İsrail'in izlemesi gereken bölgenin stratejik mimarisinin temel bir parçası olarak değerlendirmiştir.

1994 yılının Nisan ayının sonlarına doğru bir akşam, ABD dışişleri bakanı Warren Christopher, Suriye devlet başkanı Esad'la yakın zamanda yaptığı görüşmeler hakkında başbakan Rabin'i bilgilendirmek üzere Şam'dan İsrail'e gelmişti. Amerikan dışişleri bakanı "mekik" diplomasisinin bir turunu daha tamamlıyordu ve başbakanın Kudüs'teki resmi konutunda onuruna bir akşam yemeği yeniliyordu. Toplantının sonunda başbakan, dışişleri bakanına, Ürdün'ün başkenti Amman'dan henüz dönmüş ve elinde onun ilgisini çekecek bilgiler olan biriyle görüşmeyi isteyip istemediğini sormuştu. Bakan bunu hemen kabul etmiş ve kaldığı King David Oteline giderken bitkin düştüğünü hissetmiş ve yardımcıları dışişleri bakanlığı Ortadoğu barış koordinatörü Dennis Ross ve Beyaz Saray Ortadoğu masası başkanı Martin Indyk'a bu meçhul İsrailliyle görüşüp onun söyleyeceklerini dinlemeleri talimatını vermişti.

Akşamın geç saatlerinde bakanın kaldığı otelde buluştuk ve kendimi tanıttım; Ross ve Indyk'le ilk kez karşılaşıyordum ve başbakanımın bana verdiği talimat üzerine, Amerikalı muhataplarımı yakın zamanda Ürdün'ün başkentine yaptığım ziyaret hakkında bilgilendirecektim. Ziyaret gecikmeli olarak gerçekleşmişti; seyahatimi iki kez ertelemek zorunda kalmıştım. İlk ziyareti geçirmek zorunda kaldığım anjiyoplasti operasyonu nedeniyle ertelemiştim. Tıkanan ana damarımın yüzde seksenlik bir bölümü üç ay önce açılmıştı; Kral Hüseyin, kendisine bu tedavi süre-

cine gireceğimi söylediğimde, orada tedavi edilmek üzere beni ABD'ye göndermeyi önermişti ve onun bu jestini nazıkçe geri çevirmiştim. İsraili doktorlar ve hastaneler, benim bütün tıbbi ihtiyaçlarımı rahatlıkla karşılayacak düzeydeydi. İkincisinde ise kralla görüşmek üzere gittiğim Londra'da, kralın benim vardığım günün sabahında, annesi Kraliçe Şerife Zeyn ölmesi nedeniyle apar topar İsviçre'ye gittiğini öğrenmiştim. Bu yüzden, temasların ve müzakerelerin nihai ve en anlamlı son turunun başlaması dört ay gecikmişti.

Ross ve Indyk'le yaptığım ve maslahatgüzarı Larocco'nun da hazır bulunduğu toplantı, kendisiyle ve Veliaht Hasan'le yaptığım birkaç görüşmede Kral Hüseyin'in takındığı yeni tutumlar hakkında aktardığım ayrıntılı açıklamayla başladı. Konunun özü şuydu: Kral Hüseyin, eskiden izlediği safha safha ilerleme ve her safhayı birbirinden bağımsız olarak uygulama politikasının aksine artık hızlı ilerlemek ve sınırlar, su, askeri ve güvenlik koşulları gibi gündemdeki bütün konuların ele alınacağı kapsamlı bir barış müzakeresi sürecine girmek istiyordu. Bu amaçla, Madrid konferansının hamilerinin başkanlığında gerçekleştirilen olan önceki müzakere turlarının yerini "Washington'dan başka bir yere almayı istiyordu. Görüşmeler bölgede, tercihen İsrail-Ürdün sınırı boyunca herhangi bir noktada, gerçekleştirilecekti ve tamamıyla doğrudan görüşmeler yapılacaktı. Kralın yaklaşımının temelinde, Filistin görüşmelerinde elde edilen ve onu son derece şaşırtan başarılı sonuçların İsrail'in Filistinlilere ve liderleri Yaser Arafat'a bir dizi ödün vermesine yol açabileceğine dair önsezisi yatıyordu. Beyaz Saray'ın önderliğinde yapılan ve Başbakan Rabin ile Arafat'ın ortak "İlkeler Deklarasyonu" imzalayıp herkesin önünde el sıkıştıkları törenin ardından Yaser Arafat artık sahneye İsrail'in "stratejik müttefiki" olarak çıkmıştı. Kral özellikle kulağına gelen dedikodularla, yani İsrail'in Arafat'ın Kudüs'ü ziyaret etmesine izin verilmesi talebini onaylamayı değerlendirmekte olduğu iddi-

alarıyla ilgilenmişti. Bu, kralın anlam veremediği bir şeydi. Yoksa İsrail en kutsal saydığı varlığıyla ilgili ödün vermek üzere miydi?

Kudüs meselesi, Ürdün'ün 1967'deki Altı Gün Savaşında İsrail tarafından yenilgiye uğratılmasından ve Tapınak Tepesi ve onun ortasındaki kutsal camilerle birlikte Kudüs'ün antik bölümü dahil olmak üzere Batı Şeria'nın kontrolünü kaybetmesinden beri Kral Hüseyin'in sürekli olarak aklındaydı. Kral geçmişte kendisini kutsal yerlerin muhafızı olarak görüyor ve Müslüman din adamlarının ve Tapınak Tepesinin günlük işlerini idare eden dini mütevellilerin -Vakf- sadakatini kazanmak için yoğun çaba sarf ediyordu. Hz. Muhammed'in soyundan geldiklerini iddia eden ve bu nedenle kutsal yerlerin bakımından ve korunmasından kendilerinin yetkili ve sorumlu olmaları gerektiğini düşünen Arap dünyasının farklı kraliyet aileleri arasında sürekli bir rekabet ortamı vardı. Kral, benimle yaptığı sohbetlerinde bu göreve bağlılığını sık sık dile getiriyor ve hem kendisi hem de kardeşi Prens Hasan, Tapınak Tepesindeki günlük faaliyetleri yakından takip ediyordu. Kral bir keresinde Mescid-i Aksanın restore edilmesi gerektiğine karar vermiş ve altın kubbe bir kez daha altınla kaplanmıştı. Kral, masrafı karşılamak için Londra'daki evlerinden birini satmıştı. Sattığı ev, Yeşil Saray adlı yol üzerinde, İsrail büyükelçiliğinden yalnızca dört bina ötedeydi. Şahsen kralın bu kararına çok üzüldüğümü itirafetmeliyim çünkü Kral Hüseyin'le ilk kez bu evde görüşmüş ve yine bu evde kral tarafından pek çok kez kabul edilmiştim. Elçiliğimden yalnızca birkaç metre ötede sıkı biçimde korunan ve sürekli gözlenen bu konuta fark edilmeden ve tanınmadan girmeye çalışmak çok eğlenceliydi.

Ancak yaptığım sunumda Kudüs meselesi yer almıyordu; kralın fikrini değiştirdiği ve İsrail'le barış anlaşması imzalamak için istekli olmakla kalmayıp sabırsızlandığı ortadaydı. Bütün kilit meseleleri -sınırlar, su ve güvenlik- ele almak için can atıyordu ve en önemlisi, bana, Suriye devlet başkanı Esad'ı hem İsrail'le

temaslarından hem de niyetlerinden haberdar ettiğini, Suriyeli meslektaş ve o dönemde Arap dünyasındaki tek arkadaşının bu niyetlere hiçbir itirazda bulunmadığını anlatmıştı. Kralın bu anlattıkları çok önemliydi çünkü o dönemde genellikle Suriye'nin, kendisini yalnız bırakıp Kudüs'e karşı pazarlık gücünü azaltacakları düşüncesiyle, çeşitli Arap devletlerinin İsrail'le ayrı ayrı anlaşma yapma eğilimine şiddetli biçimde karşı çıktığı düşünülüyordu.

Amerikalı muhataplarımın ayrıntılı raporumu dinlerken hiç de heyecanlanmadıklarını fark ettim. Raporuma bir de onları en yakından ilgilendiren bir madde ekledim: Tüm bu girişimin uygulamaya geçirilip hedefine ulaşabilmesinin ancak ABD'nin Ürdün'e karşı düşmanca politikasını değiştirmesi, ABD donanmasının krallığa karşı Akabe Körfezi açıklarında uyguladığı ablukayı kaldırması, Ürdün Silahlı Kuvvetlerime yeniden destek vermesiyle sağlanabileceğini anlattım. Ürdün Silahlı Kuvvetlerine verilen destek, 1991 yılında, Kral Hüseyin'in Irak'a yakın durarak tarafsızlık politikası izlediği Birinci Körfez Savaşının sona ermesiyle birlikte geri çekilmişti. Fakat bu, ABD temsilcilerinin sergiledikleri sessizliği açıklamaya yeterli değildi.

Temsilcilerin verdikleri ilk tepki, Kral Hüseyin'in daha önce de İsrail'le barış yoluna girmeye istekli olduğu, takat bundan son anda vazgeçtiği yönünde oldu. Açıkçası, görüşmedeki Amerikalılardan birinin dediği gibi, kralın geçmişinde güvenilir olmadığını kanıtlayan olaylar vardı ve onlara göre yeniden boş yere zaman ve çaba harcamanın anlamı yoktu.

Bununla birlikte, Amerikalıların verdikleri ilk tepkiye neden olan ikinci bir derin husus vardı. İsrail ile Suriye arasında dolambaçlı bir barış yolu izledikleri Şam'dan İsrail'e birkaç saat önce dönmüş olan işine sadakatle bağlı birkaç devlet memuruyla görüşüyordum. Bu girişim çok büyük bir Amerikan yatırıımıydı. ABD dışişleri bakanı bizzat Kudüs ile Şam arasında aylardır mekik dip-

lomasisi yürütmüştü; Suriye ile İsrail arasında gerçekleştirilecek barış, bölgede elde edilebilecek en büyük ödül olarak görülüyordu. İsrail'in en aşırı ve inatçı Arap düşmanı Suriye'nin anlaşma yapmaya karar vermesi durumunda bütün Arap ve Müslüman dünyasının da aynı şeyi yapacağı düşünülüyordu. Bu önemli dönemde Ürdün'le ilişkilerin yeniden canlandırılması, Suriye'yi barış masasına oturtma girişimine katkıda bulunacaktı. Amerikalılar, Suriye ödülünün ellerinin uzanabileceği mesafede olduğunu seziyorlardı. Washington'da ayrıca, birinci Körfez Savaşındaki duruşları nedeniyle, genelde Ürdün'e ve özelde Ürdün Krallığına karşı geçmişten kalan bir hoşnutsuzluk vardı. Hatta bazıları Ürdün'ün bu duruşunu kişisel bir ihanet olarak görüyordu. Neticede Başkan Bush ile Kral Hüseyin arasında Bush'un CIA'i 1970'lerin ortasında kısa bir süreliğine yönettiği günlerden beri süregelen yakın bir ilişki vardı. Peki, önünde bu kadar çok mesele varken ABD bu dönemde neden Ürdün seçeneğine öncelik vermeliydi?

Yukarıdaki iddiaların bazıları yüksek sesle ifade edilmişti; diğerleri ise açıkça konuşulmasa da varlıklarını hissettirmişti. Bütün görüşme boyunca tartışmayı kaybetmekte olduğumu hissediyor ve çabalarımın bir sonuca ulaşacağına dair umutlarımı kaybetmeye başlıyordum. Tam sözlerimi bitirip besbelli yorgun ABD temsilcilerinden ayrılmak ve onları hak ettikleri istirahatlarına bırakmak üzereydim ki Dennis Ross bana dönüp söylediklerimin gerçekten de doğru olduğunu teyit edecek başka bir yol olup olmadığını sordu. Bu fırsatı kullandım ve ona dışişleri bakanının kralı bizzat arayıp ona müzakerelerle ilgili üç ana soruyu -müzakerelerin yeri, sınırları tartışma arzusu ve diğer Arap devletlerinin veya unsurlarının konuyla ilgili söylediklerine aldırmaksızın yoluna yalnız başına devam etmeye hazır olması- doğrudan sormasını önerdim. Kralın vereceği cevapların benimkilerle aynı olması halinde birlikte çalışabileceğimizi söyledim, çünkü İsrail ile Ürdün arasında yapılacak bir barış anlaşması, "doğu cephesinin"

sağlama alınması yolunda büyük bir ilerleme olacak ve ABD'ye, ilişkilerini birinci Körfez Savaşından beri askıya aldığı Ürdün'le ilişkilerini yenileme konusunda altın bir fırsat sunacaktı.

Ross'un teklifimi kabul etmesi açıkçası beni şaşırttı ve rahatlattı, ardından toplantı birkaç dakika sonra sona erdi. Ertesi gün başbakanı toplantı hakkında bilgilendirdim. Görüşmenin Ürdün'le ilgili kısmını başbakana bildirip böylece kralı ABD dışişleri bakanının yaklaşımına hazırlama konusunda tereddüt ettim. Yaşadığım ikilem gayet açıktı; Ürdünlüleri önceden uarmamız durumunda onların dışişleri bakanının sorularına "doğru" yanıtlar vermeleri olasılığı artacaktı. Ne var ki böyle bir girişimde bulunduğumun anlaşılması halinde, ağzı sıkı ve zeki bir hükümet temsilcisi olarak saygınlığım bir yana, verilen cevapların inandırıcılığı da çok büyük zarar görebilirdi. Bu yüzden orta yolu buldum: İrtibat halinde olduğum Ürdünlülere, ülkelerine yaptığım ziyareti ana hatlarıyla Amerika Birleşik Devletlerine bildirdiğimizi ve onların da konuyla ilgili Ürdünlülerle irtibata geçeceklerini söyledim. Ürdünlülere, üst düzey İsraili yetkililerin ABD'ye gidip görüşülen ve üzerinde anlaşmaya varılan şeylerin ötesine özgürce geçtikleri geçmişteki durumların aksine, bu kez anlatıklarımızda çok titiz davrandığımız konusunda güvence verdim. Bunun dışında, Amerikalılarla yaptığımız görüşmelerin tarzı ve ortaya çıkan tepki konusunda hiçbir şey söylemedim. Tüm bunları Washington'daki güçlerin inisiyatifine ve takdirine bıraktım.

Birkaç gün içerisinde, bir telefon görüşmesinin gerçekleştiği ve kralın benim söylediklerimin aynısını söylediği yönünde bir haber aldık. O andan itibaren artık "işe koyulduğumuzu" ve muhtemelen kalıcı bir barış anlaşmasına giden yolda olduğumuzu biliyordum.

Ürdün'le yapılacak bir barış anlaşması İsrail için neden bu kadar önemliydi? ABD'nin İsrail ile görünüşte Suriye veya Irak'la kıyaslandığında bölgede çok daha az önem taşıyan bir ülke ara-

KARANLIKTAKİ ADAM

sında anlaşma sağlamak için böyle bir yükün altına gireceğine inanmamız için neden var mıydı? Ortadoğu'nun tam ortasında tampon bölge işlevi gören sözümona bu küçük krallığın stratejik konumunu tarif etmiştim: krallık, (kuzeydeki) Suriye ile (güneydeki) Suudi Arabistan ve (batıdaki) İsrail ve (doğudaki) İran-Irak arasında tampon vazifesi görüyordu. Ürdün'ün tehlikeli ve ciddi durumlarda bir harekât toplanma merkezi veya güvenli bir fırlatma rampası olarak kullanılabilecek hayati bir kara parçası olarak rolü eşsizdi. Dahası, krallığın çeşitli bölgelerinde yer alan eski mülteci kamplarında yaşayan yüz binlerce Filistinli, İsrail-Filistin anlaşmazlığının nihai çözümüyle ilgili geniş resmin kilit bir ögesi idi. Ürdün'ün İsrail'le uzun süredir kullandığı ortak sınırı, bu meseleyi daha da hassas hale getiriyordu. İsrail'in mülteci meselesini (en can alıcı nokta olan "ülkelerine dönme hakları" sorununu) çözmeden Ürdün'le barış anlaşması yapması durumunda yaklaşık elli yıldır -İsrail devletinin kurulduğu günden beri- kanayan bu büyük yarayı kapatma yönünde ilerleme kaydetmiş olacaktık. Uzun yıllar boyunca, bütün anlaşmazlığı Haşimi yönetiminin yerine Filistin yönetimini koyarak çözmeyi savunan, bazıları çok ünlü, İsrailliler olmuştu. "Ürdün Filistin'dir" sloganı bir zamanlar bizzat Başbakan Ariel Şaron tarafından kullanılmıştı ve İzak Rabin'in zamanında düşündüğüm gibi, yapılacak bir barış anlaşmasının bu yapmacık seçeneği bir kenara iteceğini umuyordum. Ürdün, İsrail'in güvenliğinin temel edilmesinde hayati önem taşıyan bir unsurdu ve bu kavramın nihai statüsü bir barış anlaşmasıyla siyasi olarak ne kadar hızlı resmiyet kazanırsa o kadar iyi olacaktı. İşte Ortadoğu'nun gündeminde görünüşte önemsiz olan bir ögenin bu denli önem kazanmasının nedeni buydu.

Birkaç hafta içerisinde, 19 Mayıs 1994 tarihinde, Başbakan İzak Rabin, müzakerelerin parametreleri ve koşulları üzerinde anlaşmaya varmak üzere kralla Londra'da buluştu. Görüşmeler,

İsrail-Ürdün sınırının üzerinde, Eliat ve Akabe'nin yaklaşık elli kilometre kuzeyinde bir noktada gerçekleştirilecek; üçüncü bir tarafın katılımı olmadan doğrudan ve ikili olacak ve nihai bir barış anlaşmasına götürecek ciddi bir girişim olarak ele alınacaktı. ABD, her iki ülke tarafından bilgilendirilecekti ve bu müzakereleri başlangıçtaki Madrid konferansı çerçevesinden yeni bir ikili modele dönüştürmek için teknik bir mekanizma oluşturulup harekete geçirilecekti. Ayrıca Ürdün'e hem ekonomik olarak hem de askeri donanıyla yardım etmenin önemini İsrail'in ABD'ye sürekli olarak hatırlatması konusunda da anlaşmaya varılmıştı. Böylece Körfez Savaşı nedeniyle bozulan ABD-Ürdün ilişkilerinin başlangıçtaki havası ve içeriği yeniden sağlanacaktı.

Washington'dan gelen olumlu sinyaller, Kudüs ve Amman'dan, İsrail ile Ürdün arasında doğrudan görüşmelerin 1994 Haziran'ının ortasında Ehat ve Akabe'nin kuzeyinde bir noktada başlayacağını belirten coşkulu ifadelerin gelmesini sağlamıştı. Görüşme tarihleri, ABD dışişleri bakanı Warren Christopher'ın bölgeye yapması planlanan ziyaretiyle aynı zamana rastlamıştı. Bakan, İsrail ve Ürdün'de görüşmelerde bulunacaktı ve ilerleyen zamanda ilk kez İsrailli bir liderin, dışişleri bakanı Simon Peres'in, Ürdün'e resmi bir ziyarette bulunması önerildi ve bu öneri taraflarca kabul edildi. Bu ziyaret, basında geniş yer alacak bir olay olacaktı, Peres büyük bir coşkuyla ziyaret için hazırlıklara gömülmüş ve çoğu zaman yaptığı gibi, başlatacağı planlar ve girişimler hakkında başbakanı bilgilendirmeye gerek duymamıştı. Ne var ki, bu ziyaretin gerçekleşebilmesi için son bir engelin daha aşılması gerekiyordu.

Her şey yolunda görünüyordu: Doğrudan müzakerelerin gerçekleştirileceği yer belirlenmiş, gündem karşılıklı olarak kabul edilmişti ve ABD, Ürdün'e yönelik politikasının değişeceğinin ve ilişkilerin on yıllar boyunca yürütüldüğü haline döneceğinin sinyallerini veriyordu. Fakat tüm bunlar kelimeler ve sözlerden öte bir şey değildi ve Kral Hüseyin'in İsrail'le doğrudan görüşme-

lere izin verme yönünde atacağı cesurca adımın ödülünü alacağına dair somut kanıta ihtiyacı vardı; özellikle, Körfez Savaşından beri müthiş bir teçhizat ve yedek parça ihtiyacı olan Ürdün Silahlı Kuvvetleri için hızlı bir yardım sağlanması kral açısından hayati önem taşıyordu. Neticede güvenlik kuvvetleri ve silahlı kuvvetler pek çok yönden rejimin omurgasıydı ve bunların zarar görmesi, krallık açısından çok ciddi bir sorun teşkil edebilirdi. Bu nedenle Kral Hüseyin, Haziran 1994'te Washington'u ziyaret etme talebinde bulundu ve ABD'ye davet edildi. Kral, ülkede sıcak karşılanacağını ve attığı cesur adım nedeniyle layıkıyla ödüllendirileceğini düşünüyordu.

darkmalt

Kralın talebi üzerine, orada bulunmak ve gerektiğinde perde arkasından yardım etmek için Washingtona gönderildim. Kral, Washington'daki görüşme turlarına başladığında hiç beklemediği bir durumla karşı karşıya kaldı. İsrail'le ilgili verdiği olduğu cesur kararlarından dolayı övgü aldı, ama görüştüğü yetkililer ona, İsrail'le barış anlaşması imzalamadığı sürece Ürdün'ün hiçbir şekilde ekonomik veya askeri yardım alamayacağını söylediler. Bunun sonucunda kral, Ürdün'e eli boş dönmek ve ordunun karşısına geçip elindeki boş cartayı göstermek zorunda kalacaktı. Bu, rejim ve şahsen kral için felaket anlamına gelebilirdi. Kralla ziyaretinin ilk birkaç gününde birkaç defa görüştüm ve kral bana başarılı bir ziyarette bulunacağına dair onu kasten yanılttığımı veya benim de aldatılarak ziyaretin başarılı olacağına inandırıldığımı söylemişti. İsrail'in ABD büyükelçisi Profesör Itamar Rabinovich, kızının düğünü nedeniyle İsrail'e gitmişti ve ben de bu nedenle doğrudan ABD Dışişleri Bakanlığına gidip bu meselelerle ilgili onlarla görüşmek için yetki istemiştim ve bana yetki verilmişti. Barış koordinatörü Dennis Ross'la yaptığım bir görüşmede Ürdünlülerin davasını savundum ve Ürdün hava kuvvetlerini önemli ölçüde yenileyecek bir F-16 savaş uçağı filosu taleplerini destekledim. Görüşmenin en hararetli anında Ross bana dönüp,

"Söyle bakalım Efraim, burada kimi temsil ediyorsun? İsrail'i mi yoksa Ürdün'ü mü?" dedi. Hiç tereddüt etmeden "İkisini de!" diyiverdim.

Bir diğer görüşme turu da iyi sonuçlar vermedi. Başkan Clinton'la yapılacak nihai görüşmenin arifesinde bir kez daha Ross'la bir araya geldim ve Ross, Washington'da Ürdün'le ilgili görüşü değiştirmek için elinden geleni yapacağına dair bana söz verdi. Ürdünlülerin başlıca ihtiyaçlarını Başkanın dikkatine sunulmak üzere bir iki sayfalık kısa bir notla sıralamalarını istedi. Ross'un bu talebini Ürdünlülere ilettim, ama ertesi sabah bir de öğrendim ki onlarca sayfadan oluşan bir belge göndermişler! Bu konuda yapabileceğim hiçbir şey yoktu. Öğleden sonra bir telefon aldım ve kralla görüşmeye gittim; kral, beni kabul ederken yüzü sevinçle parlıyordu ve bana Başkan Clinton'la henüz yapmış olduğu olağanüstü görüşmeden bahsetti. Başkan kralla elinde tek bir kâğıt parçası olmadan görüşmüştü; görüşme başlar başlamaz başkanın Ürdünlülerin sunduğu dosyayı başından sonuna kadar okumuş ve dosyadaki hiçbir küçük ayrıntıyı atlamamış olduğu anlaşılmıştı. Misafirin taleplerinin çoğuna tatmin edici cevaplar vermişti ve çok kısa bir süre içerisinde günün iş kısmı sona ermişti. İki lider daha sonra kraliçe ile başkanın eşinin katılımıyla birlikte Beyaz Saray'da öğle yemeği yemişlerdi. Atmosfer mükemmeldi ve başkan bir saatten uzun süre boyunca kralı, Ürdün Kraliyet sivil havacılık şirketinin elindeki Airbus filosunu Boeing uçaklarıyla değiştirmeye ikna etmeye çalışmıştı!

Bu noktada başbakan ile dışişleri bakanı arasındaki, üst düzey bir devlet memurunun gördüğü, sıkıntılı ilişkinin bazı yönlerinin açığa kavuşturulmasının gerektiğini düşünüyorum. Başbakan, meslektaşının hareket tarzını çok iyi biliyordu; bu nedenle, Sayın Perese söylenmesi gereken şeyler bana ayrıntılarıyla bildirilmeden onu hiçbir şekilde bilgilendirmemem gerektiği talimatını

vermişti. Başbakan, kralın Perese karşı bu iki kişinin 1987 yılında Londra'da yaptıkları gizli bir toplantıda bir barış süreci başlatmak için bulunduğu başarısız girişimden beri geliştirmiş olduğu tutumun kesinlikle farkındaydı. Bu ikili arasındaki görüşmelerde yaşananlarla ilgili anlatılanlar farklılık gösteriyordu. Bu durum Peres'in Amman'a gizli bir ziyarette bulunup ziyaretten dönüşünün ertesi günü bir İsrail televizyonuna çıkıp ziyaretini kamuoyuna açıkladığı Kasım 2003'te tekrarlanacaktı. Hüseyin, Rabin'e, iki lider arasındaki özel görüşmelerden Peres'in haberdar olması durumunda bütün çabaların tehlikeye gireceğini düşündüğünün işareti vererek Peres hakkındaki görüşünü açıkça belli etmişti.

Kral Hüseyin'in bakış açısından bakıldığında, Peres'in katılımını gerektiren her olay, somut içerikten yoksun bir halkla ilişkiler çalışmasıydı. Bu tür olayların elbette değeri vardı; Ürdün halkını İsrail'le olası bir uzlaşmaya alıştırmaya işlevi görüyorlardı ve bunlar kralın veya kraliyet ailesinin bizzat katılımı veya müdahalesi olmadan gerçekleşebilirdi. Bu yüzden, Peres-Christopher görüşmesi, politikaların açıklanmasına fırsat sunacak şekilde gelişmeyecekti.

Peres'in orayı bu şekilde değerlendirmedeğini söylemeye gerek yoktur. Ona göre bu, sürecin kontrolünü yeniden ele almak ve süreci mutlu sona ulaştırmak için bulunmaz bir fırsattı; böylece iki ülke arasında barış sağlama hedefine ulaşmakla kalmayıp, bu hayati meseleyle ilgili geçmişteki hatalarının izini de silecekti.

Christopher'ın İsrail'e gelmesinden birkaç gün önce Washington'dan, Kral Hüseyin'in Başbakan Rabin'le ilk kez kamuoyu önünde bir araya gelmeye hazır olduğu ve görüşmenin 25 Temmuz 1994'te Washington'da gerçekleşeceği yönünde bir haber geldi. Rabin, önündeki bu olayı, resmi bir barış anlaşması imzalanmadan önce, iki ülke arasındaki ilişkiyi geliştirmeye yönelik bir fırsata dönüştürmeye karar vermişti.

Bana, iki devlet arasındaki savaş halinin sona erdirildiğini ve ilişkilerin normalleştirilmesi yönünde atılacak bir dizi adımın ayrıntılarını belirten taslak bir belge hazırlamam talimatını verdi. Bu adımlardan biri, turistlere ve diğer trafiğe de açık olacak sınırların geçişe açılmasıydı; bir diğer adım da iki ülke arasında telefonla haberleşme sisteminin kurulması olacaktı; bunlara benzer hamleler düşünülüyordu.

Peres ile Ürdün başbakanı Mecalî arasında, ABD dışişleri bakanı Warren Christopher'ın huzurunda, Lut Gölünün doğu kıyısında yapılacak görüşmeden bir gün önce, Amman'da önce Veliâht Hasan ve ardından da bizzat kralın kendisiyle elimdeki taslağın üzerinden kelime kelime geçmiştik. Birkaç ufak değişikliğin dışında belgenin bütünlüğü bozulmadı ve çalışmada başarılı sona ulaştığımızı gördüğümde gurur duyduğumu itirafetmeliyim. Akşam oldu ve kralın sadık yardımcısı birdenbire gelip de kralın biraz düşündükten sonra belgede Ürdün'ün Kudüs şehrindeki rolüyle ilgili bir paragrafın yer alması gerektiğine karar verdiğini söylediğinde kısa bir uyku çekmeden önce başbakana yaşananlar hakkında bilgi vermeye hazırlanıyordum. Tam anlamıyla kalbim durdu! Ürdünlü çalışma arkadaşım Albay Ali Şükriye Kudüs'le ilgili müzakere etme yetkisine sahip olmadığımı ve İsrail'e bu tür bir mesajla dönmem durumunda muhtemelen "asılacağımı, boğulacağımı ve dörde bölüneceğimi" söyledim. Aldığım yanıt sert ve açıktı - ya bu kısım belgeye dahil edilecek ya da bütün barış girişimi toprağa gömülecekti.

Ürdün'ün eklemek istediği metin şöyleydi:

İki ülke, Ürdün Haşimi Krallığının Müslümanların Kudüs'teki kutsal yerindeki tarihi sorumluluklarını yeniden teyit etmiş ve bu şehri bütün inananlar için bir barış ve umut şehrine dönüştürme taahhütlerini bir kez daha belirtmiştir.

Biz metinleri müzakere ederken dışişleri bakanı Peres'in temsilcileri, kral ile başbakan arasında henüz açıklanmamış bir görüşme olacağının farkında bile olmadan, Ürdünlü mukabilleriyle görüşmeler yapıyorlardı. Christopher-Peres-Mecali görüşmesinin parametrelerini görüşen İsraililer, tarafların üzerinde anlaşacakları pratik önlemler listesinin oluşturulmasını sağlayacak kapsamlı bir oturumda bulunulması için baskı yapıyordu. Bu paralel görüşmelerden anında bilgiler alıyordum ve aldığım talimat üzerine, muhataplarıma tüm bu meseleler hakkında karar vermeyi liderlere bırakmayı öneriyordum. Bu yaklaşım onların tutumuna uyuyordu ve onlar da son sözü krala bırakmayı istiyorlardı.

Tarih 19 Temmuz Salıydı. Çarşamba günü, Başbakan Rabin'in Kudüs paragrafına öfkeyle tepki vereceğinden korkarak İsrail'e döndüm. Başbakanla her zaman olduğu gibi, bu dönem boyunca bütün çabalarımı destekleyen amirim Shabtai Shavit'le birlikte görüştüm. Başbakan belgeyi başından sonuna kadar okudu ve yaptığım titiz çalışma nedeniyle beni takdir etti. Kudüs'le ilgili paragrafa geldiğinde bu paragrafı iki kez okudu ve ifadenin tatmin edici olmadığını düşündüğünü belirtti; paragrafla ilgili isimlerini söylemediği birkaç kişiye danışacağını ve bize birkaç saat içerisinde geri döneceğini söyledi. Birkaç saat sonra bizi yanına çağırdı. Başbakan bize, Kudüs meselesiyle ilgili Filistinlilere söylenenlere de uyacağını belirttiği farklı bir paragraf verdi. Başbakana, düzeltmeyi mevcut kanal yoluyla göndereceğimi söyledim. "Asla," dedi. "Şu anda en hassas meseleyle ilgileniyorsun; yarın Ürdün'e dönmeli ve kralla bizzat görüşmek istediğini söyleyip ona, önerdiğim metni vermelisin." Kendisiyle görüşmemiz sona erdiğinde, basın dışişleri bakanı Peres ile Ürdün başbakanı Mecali arasında Ürdün topraklarında yapılan tarihi görüşmeyi bildiriyordu. ABD dışişleri bakanı da töreni onurlandırmak üzere oradaydı. Törende bulunan herkes liderler arasında yapılacak ilk açık görüşmenin birkaç saat içerisinde ilan edileceğinden habersizdi.

Görevime bağlı kalarak 21 Temmuz Perşembe günü Ürdün'e gittim ve İsrail'den ayrılırken başbakanın bir telefon aldım. Kralla yapacağı görüşmenin İsrail-Ürdün sınırı boyunca çölün ortasında bir yerde yapılmasını önerdi. ABD'li "sponsorların" her iki lideri Washington'a davet ettiğini biliyordu ve, bunu "yalnızca yürüme mesafesinde" yapabilecekken, birbirleriyle kamuoyu önünde görüşmek için ABD'ye kadar gitmelerinin tuhaf kaçacağını düşünüyordu! Kralla öğleye doğru görüştüm; üzerinde askeri üniforma ve başında siyah bir asker beresi vardı, sevinç ve memnuniyetle gülümsüyordu. Ona, başbakanın onayladığı şu metni verdim:

İsrail, Ürdün Haşimi Krallığının Kudüs'teki Kutsal Müslüman İbadethanelerindeki mevcut özel rolüne saygı duymaktadır. Nihai statüyle ilgili müzakereler gerçekleştiğinde İsrail, Ürdünlülerin bu ibadethanelerdeki tarihi rolüne öncelik verecektir.

Veliaht Prensi Hasan bu paragrafa aşağıdaki cümleyi ekledi:

İki taraf, buna ek olarak, üç tek tanrılı din arasında inançlar arası ilişkileri ilerletmek için ortak hareket etmeyi kararlaştırmıştır.

Ardından Krala, yapılacak görüşmenin yerinin Washington'dan Ortadoğu'ya alınmasını önerdim ve bu teklifi hemen kabul etti. Hem Kral hem de Veliaht Prensi, üzerinde anlaşmaya varılan metnin iki lider görüşene kadar tamamıyla gizli tutulmasında ısrar etti; "bilmesi gerekenler" listesi çok az isimden oluşuyordu ve bu listeye yeni bir ismin eklenebilmesi için liderlerden birinin onayı gerekiyordu. İçeriğinin gizliliğini bizden daha iyi koruyabilecek durumda olduklarına inanarak belgenin aslının Ürdünlülerde kalmasını kabul ettik.

Ürdün'den ayrılmaya hazırlanırken önceki gün, Peres-Mecali görüşmesinin ardından, ABD dışişleri bakanlığından üst düzey bir yetkilinin Amman'a gönderilmesine karar verildiğini öğrendim. Bu yetkili, Ürdün yönetimiyle görüşme talebinde bulunacak ve liderlerin bir araya geldikleri zaman kamuoyuna ortak olarak açıklayacakları bir metin önerecekti.

Amerikalıların elindeki taslak, pek çok yönden bizim Ürdünlü meslektaşlarımızla hazırladığımız taslağa benziyordu. Ne var ki Amerikalı diplomatlar, önerilerinin çoğunun tarafların anlaşmaya vardıkları bir taslakta zaten yer aldığını öğrendiklerinde çok şaşırdılar. Fakat belgeyi görmek istediklerinde nazıkçe geri çevrildiler ve onlara, bir nüshasını edinmeleri bir yana, belgeyi görmelerinin bile mümkün olmadığını çünkü tarafların böyle bir karar aldıkları söylendi. Bu saklambaç oyunu, ilerleyen günlerde, yaklaşan heyecanlı olaylar dizisinde rol alacak pek çok aktörün sinirini bozacaktı.

Amerika'nın teklifinde, üzerinde anlaşmaya varılanlardan son derece farklı birkaç öğede vardı. Amerikalılar, kamuoyu açıklamasında tarafların terör tehditlerine karşı adımlar atarak ortak eylemlerde bulunacaklarının ve "konvansiyonel ve konvansiyonel olmayan silahların her iki tarafa yönelttiği tehdidi azaltacaklarına dair taahhütlerinin yer almasını teklif ediyorlardı. Bu ifade bizim asla kabul edemeyeceğimiz türdendi, ama bunu tartışmaya gerek yoktu, çünkü üzerinde anlaşılan metin nihaileşmişti. Amerikalıların deklarasyona ekledikleri bir diğer unsur ise askeri bilgileri paylaşmak üzere askeri ve güvenlik uzmanlarının karşılıklı ziyaretler gerçekleştirmeleri isteği idi.. Ayrıca, güvenlik tehditlerinin azaltılmasına yardım etmek amacıyla bilgilerin paylaşılabilceği bir "bölgesel anlaşmazlık merkezi" kurulması öneriliyordu. Deklarasyonda açıkça belirtilmek istenen bir diğer madde ise, taraflar arasında bir askeri ve güvenlik protokolü imzalanmasıydı. Neyse ki bu tekliflerin üzerinde de düşünmeye

gerek yoktu; kuşkusuz ne biz ne de Ürdünlüler bu tür meselelere kamuoyuna açık belgelerde yer vermeyi siyasi olarak akıllı bir hamle olarak görmüyorduk.

Ülkeme döndüm ve onu izleyen perşembe günü başbakanın görevin başarıyla tamamlandığını bildirdim; kendisinin dile getirdiği veya düzelttiği bütün noktalar tatmin edici biçimde çözülmüştü. O günün akşamında kıyamet koptu! Bir toplantıya giderken binamızın önünden geçen başbakan tarafından acilen çağrıldık. Görünüşe bakılırsa, Washington, görüşmenin yerinin ABD'den başka bir yere alınması kararına çok öfkelenmişti. "Bu görülmemiş bir şey," deniyordu. "Bizden düğünün bütün masraflarını karşılamamızı bekliyorsunuz ve ama bizi en azından törene ev sahipliğine davet edebileceğinizi anlamıyorsunuz!" Bu koşullarda kimsenin yapabileceği bir şey yoktu; başlangıçtaki planı kabul ettik ve Ürdünlü arkadaşlarımla irtibata geçtiğimde bana, bu kaçınılmaz adımı kendilerinin de kabul ettiklerini söylediler. Hepimiz Washingtona gidecektik.

ABD dışişleri bakanı Warren Christopher, kısa bölge turunu İsrail'e kısa bir süreliğine uğrayarak sonlandırıyor; Başbakan Rabin'le görüştü ve hazırlanan ortak belgeyi görmek istediğini açık bir dille söyledi. Rabin, Ürdün'de yapılan benzer bir talebin nazikçe geri çevrildiğini biliyordu. Peki, baş başa yapılan bu görüşmede Bakan Christopher bu belgeleri gördü mü görmedi mi? Kendi adıma konuşmam gerekirse kesinlikle bilmiyorum. Söyleyebileceğim tek şey, ortak belgenin bir nüshasının o dönemde ABD'ye verilmediğidir.

O hafta sonunda Washingtona gittim; İsrail'in önde gelen birkaç gazetecisi de uçaktaydı ve çok azı beni tanıyordu. Ortak deklarasyon hakkında bir şey bilip bilmediğimi sordular ve onlara Washingtona başka işlerim için gittiğimi söyledim. Hiçbiri, "Ürdün Dosyası" ile alakamı bilmiyordu.

Washingtona vardığımda İsrail büyükelçisi beni acilen görmek istedi. Büyükelçi, yaşananların tümünden haberdar değildi ve Kraliyet Ailesinin prenslerinden biriyle irtibat halindeydi; bu ikili, yapılacak düzenlemelerin içeriğini "sonuca bağlamaya" çalışıyordu. Büyükelçiye elimden geldiğince oyalamıştım ve sonunda onunla buluştuğumda bir metin olduğunu artık biliyordu ve benden metni istedi; elimde olmadığını, onun "Ürdünlülerin elinde" olduğunu söyledim. Hepimiz liderlerin gelmesini beklemek zorunda kalacaktık.

24 Temmuz'da güneşli bir Pazar sabahında Başbakan Rabin ve beraberindekileri taşıyan İsrail Hava Kuvvetlerine ait Boeing 707, başkent Washington yakınlarındaki Andrews Hava Üssüne indi; başbakan, uzun bir tereddütten sonra dışişleri bakanı Peres'i de heyete dahil etmişti, fakat bu kararı, Peres'in başbakana eşlik edeceği haberinin medyada uzun süre yer almaması için son anda vermişti. Büyükelçi Rabinovich, misafirleri karşılamak üzere ABD Dışişleri Bakanlığından üst düzey yetkililerle birlikte hava üssünde hazır bulunuyordu. "Washington Deklarasyonunun varlığı artık kamuoyunca öğrenilmişti ve bu belgenin bir nüshasını elde etmek için dört bir yandan sesler yükseliyordu; Rabinovich hava üssünde bana, ABD Dışişleri Bakanlığından bir yetkilinin belgenin bir nüshasını almak için üsse geldiğini söyledi. Bu yetkili, nüshanın yüzlerce fotokopisini alacak ve bunları, ertesi gün bahçede gerçekleştirilmesi planlanan Beyaz Saray töreninin ardından alıntı yapılarak yayımlanması için gizli evrak olarak dağıtacaktı. Alana indikten kısa süre sonra başbakanla konuşan büyükelçi belgenin bir nüshasını vermemin emredilmesi arz etti. Büyükelçinin talebi geri çevrildi ve o sabah kimseye belgenin nüshası verilmedi.

Başbakan, kendisine yakın kişilerle bir toplantı yaptı. Bu kişilerin arasında İsrail'in Ürdün'le müzakere heyetinin başkanı Elyakim Rubinstein da vardı. Rubinstein, Ürdünlülerle hazırladı-

ğımız belgeyi ilk kez bu toplantıda gördü ve belgeden son derece memnun oldu. Rubinstein belgeyi okurken şu paragrafa geldi:

İki devlet arasında uzun zamandır devam eden anlaşmazlık artık sona eriyor. Bu amaçla, Ürdün ile İsrail arasındaki kavga sona erdirilmiştir.

Rubinstein, "kavga" ifadesinden duyduğu derin memnuniyetsizliği ifade etti. Mesleği avukatlık olan Rubinstein'ırı (ileride adalet bakanlığı ve yüksek mahkeme yargıçlığı yapacaktı, ayrıca Mısır ve İsrail arasında 1979 da gerçekleşen Camp David müzakerelerinde de yer almıştı) görüşü, başbakan için önemliydi. Rubinstein, hemen birkaç İsrailli uluslararası hukuk uzmanına danıştı ve onlar da Rubinstein'ın görüşünü desteklediler. Başbakan bana dönüp Ürdünlülerden metni değiştirmek üzere acil bir toplantı talep etmemi emretti. Rubinstein'ın talebi üzerine "kavga" kelimesi "savaş" kelimesi değiştirilecekti. Sonlandırılan şey kavga hali değil, savaş haliydi. Metin üzerinde anlaşmaya vardığımızı ve ayrıca bunun nihai olduğunu da kararlaştırdığımızı, metni değişikliklere açtığımız takdirde karşı tarafın da değişiklik talebinde bulunabileceğini ve bunun sonunun gelmeyeceğini anlattım. Fakat bunun yararı olmadı. Rubinstein benim yakın bir arkadaşımdı ve Ürdün Dosyası üzerinde birkaç yıl birlikte çalışmıştık. Sürecin bu bölümünde devre dışı bırakıldığı için kırınglık hissettiğini anlayabiliyordum.

Verilen talimatı kabul etmek zorunda kaldım. Toplantıda bulunan ve sürece tanıklık eden birkaç kişinin atmosferden huzursuz olduklarını hissettim. Ürdünlü bağlantımla temasa geçtim ve acilen görüşmemiz gerektiğini söyledim. Bir dizi güvenlik prosedürüne tabi tutulmamak için İsrailli bir delege üyesi kimliğiyle geldi. Bizden bir grupla bir araya gelerek gündemdeki konuyla ilgili ayrıntılı olarak bilgilendirildi. Sessiz ve moralim bozuk bir

halde öylece oturdum; en kötü şeyin yaşanmasından korkuyordum: Bütün bu çabalar, başbakanın elinde bomba gibi patlayarak, bir fiyaskoyla sonuçlanabilir miydi? Anlatılanlara inanmadığını belli eden Ürdünlü arkadaşım, toplantı boyunca bana birkaç kez baktı. Belge üzerinde bir dizi mutabakata varmamış mıydık? Burada neler oluyordu? Bu, berbat edilmiş diplomatik bir barış girişiminin yükünü kaldıramayacağı bilinen Kralın, barış sürecinde eline bir unsur daha geçmesi için yapılan bir son dakika girişimi miydi?

Ürdünlü arkadaşım yanımdan ayrılırken Kralla görüştükten sonra günün ilerleyen saatlerinde geri döneceğinin sözünü verdi. Öğleden sonra saat beşte başbakan ile ABD Dışişleri Bakanı Christopher'ın bir araya gelmesi planlanmıştı; saatler ilerledikçe her şeyin sona erdiğinden endişe etmeye başlıyordum. Saat iki buçuk sularında bir telefon aldım ve; Ürdün heyetinden bazı isimlerin kaldığı bir otele gitmem istiyordu. Ürdünlü arkadaşım oradaydı; Prens Hasan ve başta Kraliyet Mahkemesinin başkanı ve uluslararası üne sahip bir avukat olan Aun Hassauna olmak üzere başka isimlerle görüşüğünü söyledi. Hassauna daha sonra Lahey'deki Uluslararası Adalet Divanının yargıçlar kurullandaki hâkimlerden biri olacaktı. Hassauna, tıpkı hukuki mukabili Rubinstein gibi, o sabaha kadar belge hakkında hiçbir şey bilmiyordu, ama Rubinstein'in aksine, onun itirazları yalnızca tek bir maddeyle sınırlı değildi. Metindeki hemen her maddede değişiklik istiyordu. Belgeyi paragraf paragraf okurken asıl konuya geldik. Hassauna, önerilen değişikliği kabul etmiyordu çünkü, iddia ettiğine göre, "kavga" ifadesi, bu iki devlet arasındaki devlet meseleleriyle ilgili bütün hukuki belgelerde kullanılmıştı. Bununla birlikte, paragrafa eklemek istediği bir değişiklik vardı. Metnin şu şekilde değiştirilmesini istiyordu: "Ürdün ile İsrail arasındaki kavga hali *sona erdirilmemiştir, ancak sona erdirilecektir!*" Hassauna, iki devlet arasındaki barış girişiminin asla hevesli bir

destekleyicisi olmamıştı. Bu, onun için metnin ana halini bozmak ve üzerinde anlaşmaya varılmış uygulamaya dönük pek çok düzenlemenin de ertelenmesi dahil olmak üzere, süreci uzatmak için çok önemli bir fırsattı.

Bu noktada durmadığımız takdirde bunun bütün girişim için ölüm çanları demek olduğunu anladım. Hassauna Amman'daydı ve Ürdünlü arkadaşım benimle konuşurken sürekli ona danışıyordu. Bu noktada elimdeki kâğıtları masanın üstüne fırlattım ve arkadaşıma daha fazla ileri gidemeyeceğimi ve görüşmeyi sonlandırıp başbakanıma başarısız olduğumu açıkça bildirmeyi tercih edeceğimi söyledim. Beklemem istendi; arkadaşım, Kral'ı ve Amman'da bulunan Veliaht Prensi'yle görüşmek üzere odadan ayrıldı. On beş dakika sonra geri gelerek Kral'ın metnin değiştirilmeden olduğu gibi kalmasını önerdiğini söyledi; Arapçada savaş ve kavga kelimelerinin *kharb* olarak tercüme edildiği ve Kralın törendeki konuşmasında konuyla ilgili yanlış anlamaya yol açmamak için bir şeyler söyleyebileceğini ekledi. Otele döndüm ve başbakanı konuyla ilgili bilgilendirdim. Rubinstein, düzenlemenin hukuki açıdan yetersiz olduğunu iddia etmeyi sürdürüyordu. Ona imzalanacak belgenin bir barış anlaşması olmadığını ve eğer istiyorsa Ürdün'le tam bir barış anlaşmasının zamanı geldiğinde metni kesinlikle değiştirebileceğini belirttim. Zaman daralıyordu. ABD dışişleri bakanı Christopher yarım saatten kısa bir süre içerisinde başbakanı görmeye gelecekti. Rabin, kralın gerçekten de bana söylendiği gibi basın açıklaması yapacağına dair Ürdünlülerden kesin güvenceler almam talimatını verdi.

Kral Hüseyin'in Potomac nehrinin kıyısındaki konutuna gitmiş olan arkadaşımı aradım ve Kral'ının savaş halinin -kharb-bittiğini kamuoyu önünde ifade edeceğine dair resmi güvence istedim. Yanıt olumluydu. Ancak Başbakan Rabin'i her şeyin yolunda gittiğine ikna etmek için bunun yeterli olmadığını düşünüyordum. Telefon görüşmesini sonlandırmadım, fakat güve-

nilirliğimizin tehlikede olduğunu, Tanrı korusun, bu maddenin atlanmasının ilişki için felaket anlamına geleceğini açıklamayı sürdürdüm. Birkaç saniye sonra birdenbire telefonda Kral'ın sesini duydum; anlaşılan konuşmamızı başından beri dinlemişti. "Dostum," dedi, boğuk, kolay tanınan sesiyle, "yarın yapacağım konuşmada bu hususa açıklık getireceğim ve savaş halinin sona erdiğini açık bir dille ifade edeceğim konusunda başbakanı temin edebilirsin." Dışişleri bakanı Christopher'ın gelmesinden birkaç dakika önce hızla başbakanın süit odasına gittim ve telefon görüşmesini kelimesi kelimesine aktardım. Artık ertesi günkü törenler için her şey hazır görünüyordu.

Bakan geldi ve görüşmenin ardından gitti; bu yalnızca bir nezaket ziyareti, karşılama jestiydi. Washington Deklarasyonunun metni hâlâ sıkı biçimde gizli tutuluyordu; ABD yönetiminden hiç kimse belgeyi görmemişti ve Başkan Clinton, Başbakan Rabin ve Kral Hüseyin'in Beyaz Saray'ın çimlerinde belirmesine yirmi dört saatten az bir süre kalmıştı. Durum her an kontrolden çıkabilirdi. Büyük bir diplomatik ve uluslararası olaya - savaş halindeki iki devlet arasındaki çığır açacak bir sürece- başkanlık edecek olan ABD Başkanı ev sahibimiz olaydan önceki gece, tarafların ne söyleyecekleri ne yapacakları konusunda taraflarca henüz bilgilendirilmemişti!

Bu durum daha fazla devam edemezdi; o akşam saat dokuzda Ürdünlü çalışma arkadaşım ile birlikte Beyaz Saray Ortadoğu masası şefi Martin Indyk'le Beyaz Saray'a birkaç dakikalık uzaklıktaki Hay Adams otelinde bir araya gelmemiz kararlaştırıldı. Orada Washington Deklarasyonunun metnini resmi olarak teslim edecektik. Böylece Beyaz Saray, hem konuşmasının hazırlanabilmesi için başkanı bilgilendirebilecek hem de belgeye nihai biçimini verebilecekti.

O akşam büyükelçilikte başbakan, beraberindekiler ve konuttaki diğer misafirler onuruna bir resepsiyon düzenledi. Yaklaşık

yirmi beş yıl önce o zamanki büyükelçi İzak Rabin'in yanında çalışan "genç bir diplomat" olarak Washington'a geldiğim günden beri bu konuta defalarca yaptığım ziyaretleri anımsamaktan kendimi alıkoyamıyordum. Rabin ve halefi Simcha Dinitz'le dürt önemli yıl geçirmiştım ve bugün dönüp geçmişe baktığımda o yıllarda öğrendiğim pek çok şeyin hem bakış açımı hem de diplomatik harekât tarzımı şekillendirdiğini görüyorum. Adeta başladığım yere dönmüştüm ve şimdi Washington Deklarasyonu adlı bir belgenin yaratıcılarından biri, Mossad'ın başkan yardımcısı olarak başbakan Rabin'in yanında duruyordum. Memuriyet ve İsrail Devletinin geleneğinde olduğu gibi, rolümün gizli kalacağını biliyordum, ama bu, o akşam yaşadığım gurur ve başarı duygusundan hiçbir şeyi eksiltmedi. Akşam gergin ve sıkıntılı geçiyordu; odanın bir köşesinde Ürdün'le bir barış anlaşması sağlamak için yıllar boyu büyük çabalar sarfeden İsrail Dışişleri Bakanı Peres, ertesi gün neler yaşanacağına veya söyleneceğine dair en ufak bir fikri olmadan, öylece oturuyordu. Odanın bir diğer tarafında ise akşam Hay Adams Moteline yapacağım görüşmeyi bekleyerek, rahatlamaya ve zaman geçirmeye çalışan ben vardım. İsrail'in önde gelen gazetecilerinden Emmanuel Rosen beni ertesi günkü olayla ilgili konuşmak istedi ama ona, konuyla ilgili bilgim olmadığını, bildiklerimin de bir gazetecinin pek işine yaramayacağını söyledim.

Gitme vaktimiz gelmişti ve başbakanın başdanışmanı Eitan Haber, Indyk'le yapacağım görüşmeye katılmak üzere benimle birlikte odadan ayrıldı. Rabin'in bir grup İsrailli gazeteciye bilgi verirken benim konuttan ayrılışımı izlediğini ancak döndüğümde öğrendim. Parmağıyla uzaklaşan görüntümü göstermiş ve bana dikkatle bakmalarını çünkü her ne kadar kendilerine pay biçilecek olsa da ertesi gün yaşanacakların tek başına benim eserim olduğu yönünde bir şeyler söylemiş. Bu olayın ertesi gün İsrail basınında manşetlere çıktığını söylememe gerek yok; mesleki giz-

liliğim telafi edilemez biçimde ortadan kalkmıştı ve daha önce hiç olmadığım kadar teşhir edilmişim. O anda muhtemelen çok geçmeden görevden ayrılmak zorunda kalacağımı, Mossad'daki kariyerimin muhtemelen sona erdiğini ve geleceğimin beni nereye götüreceğini düşünmek zorunda kalacağımı anladım. Dört yıldan kısa bir süre sonra, Ürdün'deki olaylara bağlanacak -nasıl bağlanmasın ki?- koşullar altında bu kez başkanı olarak yeniden Mossad'da olacağımı aklımın ucuna bile getiremezdim.

25 Temmuz günü olaysız başladı. Törenler için her şey hazır görünüyordu; iki törenden ilkinden bir saat önce Elyakim Rubinstein ve ben, deklarasyonun aslına uygun biçimde kontrol edildiğinden emin olmak için Beyaz Saray'ın idari kanadına gittik. Metni incelerken bir de gördük ki bizim verdiğimiz metin değişikliklere uğramış ve Ürdünlülerden biri çok büyük değişiklikler eklemişti. Derhal Beyaz Saray yetkilisi David Sutterfield'e bir düzeltme yapılması gerektiğini söyledik. Haklı olarak Ürdün tarafının izni olmadan bunu yapamayacağını söyledi. Fakat törene katılmak üzere yola çıkmış oldukları için Ürdünlülere ulaşamıyordu. scannedbydarkmalt1 Deklarasyon kamuoyuna ikincitörende edilecekti. Törenler arasındaki arada Beyaz Saray'da tekrar bir araya geldik ve Ürdünlüler yeniden özgün metne dönmeyi kabul ettiler. Zaman darlığından dolayı değişikliği kendi el yazımla yazdım ve Ürdünlü meslektaşım ile birlikte paraf ettik. Liderler, sayfalarından birinde elle yazılmış bir değişiklik yapıldığından bihaber, deklarasyonu imzaladılar.

Tamamen şans eseri olarak törende Peres'in tam arkasında ikinci sıraya oturmuştum. Peres tören başlamadan önce yüzünde sinirli bir ifadeyle bana döndü ve sonunda deklarasyonun metnini görüp göremeyeceğini sordu. Ona bütün dürüstlüğümlle elimde metnin nüshasının olmadığını söyledim. Cevabıma öfkeyle tepki verdi ve bana inanmadığını hissettim. Başbakan Rabin'in benim rolümü açığa çıkarmasının İsrail basınında elde ettiği ünü

duymuştum; bunu göz önünde bulundurursak Peres'in öfkesini anlamamak mümkün değildi.

Başkan Clinton Washington Deklarasyonunu yüksek sesle okurken Kudüs'le ilgili bölüme geldi; Başkan o bölümü okumayı bitirir bitirmez Peres yine dönüp bana baktı ve bu ifadenin, kendi sözleriyle, "büyük bir hata" olduğunu söyledi. Bundan daha da sinir bozucu olanı ise çok iyi bir arkadaşım olan İsrail dışişleri bakanı yardımcısı Uri Savir'in tepkisiydi. Savir, törenin hemen ardından bana, bu bölümün Kudüs konusunda Filistinlilere verilmiş olan sözün tam aksini ifade ettiğini söyledi. "Neyin tam aksi?" diye sordum. Filistinlilere, bu bölümün aksini söylediği hangi söz verilmişti? Yanıt alamadım ve bugün bile en hassas mesele olan Kudüs'le ilgili Filistinlilere Washington Deklarasyonunun aksini ifade eden ne gibi bir söz verilmiş olduğunu merak ediyorum.

Törende üç liderin yaptıkları konuşmalar tanı anlamıyla birer sanat eseri idi. Rabin, hazırladığı metni ağır ve dikkatli biçimde okuyordu, ancak konuşurken çok duygulandığını açıkça görebiliyordum. Başkan Clinton her zamanki gibi etkili ve güzel konuşuyordu, ama bana göre "bütün dikkatleri üzerine çeken" kişi, elinde hiçbir not olmadan sanki doğaçlama yapıyormuş gibi konuşan Kral Hüseyin oldu. Sanki hazırlanmış bir metni ezberlemişti; bunun gerçekten de öyle olup olmadığını bilmiyordum, ama her bir cümlemin önceden iyice düşünülmüş olduğu belliydi. Ürdün ile İsrail arasındaki ilişkilerin durumuyla ilgili noktaya geldiğinde Arapça yüksek ve duru bir sesle savaş halinin *-kharb-*sona erdiğini söyledi. Bu ifade birdenbire kulakları sağır edici bir alkışla karşılandı ve bu cümle bütün gün basında en geniş yer kaplayan haber haline geldi. Kral, bize verdiği sözü son derece nazik biçimde yerine getirmişti ve bunu, istediği zaman yapabildiği gibi, hoş bir tonla ve güleryüzle yapmıştı.

Öğle yemeğinden sonra, bütün debdebenin ardından, odama gittim ve rahatlamaya çalıştım. Yapılacak daha çok şey oldu-

ğunu biliyordum; henüz barış anlaşması sağlanmamıştı ve hâlâ aşılması gereken pek çok engel vardı. Çok yoğun ve etkili gayretler sarf eden Veliaht Prensi Hasanın Washington'da bulunmaması nedeniyle bir şeylerin eksik kaldığını hissediyordum, fakat kral Ürdün'de olmadığı için prensin ülkeden ayrılması mümkün değildi. Prensi telefonla aradım ve bu olayın gerçekleşmesi adına yaptığı her şeyden ötürü kendisine duyduğum minnettarlığı ilettim. Sürecin başından beri bana son derece ılımlı ve sağduyulu yaklaşmıştı ve ileriki günlerde bilgeliğine ve desteğine ihtiyaç duyacağımızı düşünüyordum.

Telefon çaldığında uykuya dalmak üzereydim; bir kez daha başbakanın süit odasına gitmem isteniyordu. Başbakanın odasına giderken ne tür bir sorun çıkmış olabileceğini düşündüm. Odaya girdiğimde başbakan elinde bir viski kadehiyle odada yalnız başına duruyordu; bana da bir kadeh ikram etti, teklifi önce geri çevirdim fakat sonra kabul ettim. Beni odasına, bu meseleyle ilgili yaptığım bütün çalışmalarından ötürü teşekkür etmek için çağırdığını söyledi; elde edilen sonucun benim eserim olduğunu ve ben olmasaydım bunun gerçekleşmesinin mümkün olamayacağını belirtti. Günün ilerleyen saatlerinde Kral Hüseyin'le özel bir görüşme yapacağını söyledi. Görüşmede yalnızca kraliçe ve Bayan Rabin olacaktı ve başbakan, onlara katılmamı istedi; birkaç saat sonra son derece mutlu ve duygusal anlar yaşadığım görüşmeye katıldım.

Başbakanla birlikte resmi uçakla ülkeye dönmeye hazırlanıyordum, ama bu gerçekleşmeyecekti; deklarasyondaki anlaşmalardan biri, ABD'nin Ürdün'ün borçlarının yaklaşık yedi yüz milyon dolarlık kısmını silmesiydi. Bu, Kongrenin onayını gerektiriyordu ve Kongre birkaç gün içerisinde yaz tatiline girecekti. İsrail'in Washington büyükelçiliği Kongreyi ikna etmek için hemen kulis yapma faaliyetlerine girdi. Bununla birlikte kral, başbakandan, mesele çözülene kadar Washington'da kalmama

izin vermesini rica etti. İsrail'e dönüşüm beş gün ertelendi ve Washington'dan, kısa bir tatil için Londra'ya giden Kral Hüseyin'e ait kraliyet uçağıyla ayrıldım.

Deklarasyon Ürdün'deki temel tutumları ve düşünceleri değiştirmede. Londra'ya uçarken bunun canlı bir örneğini yaşadım. Kralın keyfi son derece yerindeydi ve elde ettiği olağanüstü başarıyı kutluyordu. Geniş çaplı bir borç affı elde etmek üzereydi; ABD, güneydeki liman kenti Akabe'ye uyguladığı ablukayı kaldırıyordu; Silahlı Kuvvetleri yalnızca şiddetle ihtiyaç duyduğu yedek parçaları değil, ilk F-16 savaş uçağı filosunu da kapsayan geliştirilmiş teçhizat elde edecekti. En önemlisi, süper güç Amerika'yla ilişkisi ilk Körfez Savaşından önceki haline dönmüştü. Tüm bunlar üç ay gibi kısa bir sürede gerçekleştirilmişti. Artık "bunu kutlamak istiyordu ve uçaktaki uydu telefonundan arkadaşlarını aramaya başladı; bir ara başbakanla konuşmak istediğini söyledi. Düzenlemeleri yaptım ve Rabin telefona bağlandığında iki lider samım, bir konuşma yaptılar. Kral ahizeyi bana verdiğinde son birkaç iltifat daha duymayı bekliyordum. Ne mümkün! Rabin sinirliydi. Washington Deklarasyonunda belirtilen anlaşmalara göre Ürdün ile İsrail arasındaki, biri güneyden ve diğer kuzeyden olmak üzere, iki sınır geçişini başlatacaktık. Bu geçişler hem bölge trafiğine hem de turizme hizmet edecekti. İsrail tarafı bu maddeyi uygulamaya geçirmek için derhal harekete geçmişti, ama Ürdünlülerin, geçişin mümkün olduğunca gözden uzak ve gizli olması düşüncesiyle, Akabe-Eliat'ın kuzeyindeki çöl bölgesinde başka bir geçiş noktası belirlediklerini öğrenmişti. Rabin, bunun kesinlikle kabul edemeyeceğimiz bir şey olduğunu söylüyordu. Bu geçiş noktalarının bütün amacı, sınırların özellikle turistler açısından kolaylıkla ve rahatlıkla ulaşılabilir olmalarıydı. Meseleyi kralla görüşmemi ve bir an önce çözmemi söyledi. Konuyu hemen krala ilettim ve bu karardan kesinlikle haberinin olmadığını ve kararı desteklemediğini anladım. Uçaktan derhal

emirler verdi ve geçiş noktaları meselesi özöldü. Ürdün halkının İsrail-Arap meselesiyle ilgili görüşlerini değiştirmesinin çok zor bir iş olacağı en başından beri belliydi; insanların nesillerdir yaptıklarının aksi yönünde düşünmelerini ve hissetmelerini sağlamak uzun yıllar alacaktı.

Nihai bir barış anlaşmasının imzalanması için önümüzde hâlâ uzun bir yol vardı. İlerleyen sayfalarda bu konudan daha ayrıntılı bahsedeceğim. Washington Deklarasyonuyla ilgili aktarmaya değer gördüğüm son bir kısa hikâye anlatacağım. Daha önce belirttiğim gibi, deklarasyonun önemli özelliklerinden biri, ABD ve diğer devletlerin Ürdün'e çok büyük bir borç affı sağlayacak olmalarıydı. Böylece ilk Körfez Savaşından sonraki yıllarda şiddetlenen feci birkaç yılından ardından Ürdün ekonomisi yeniden rayına oturtulacaktı. Washington'da prosedür, Kongre yaz tatiline çıkmadan hemen önce, 1994 Temmuz ayının son günlerinde yürürlüğe kondu. Kraliyet uçağıyla Londra'ya indikten sonra kraldan ayrıldım ve kısa süre sonra eşimle birlikte, hak ettiğimizi düşündüğüm tatili yapmak üzere İrlanda'ya gittik. O günlerde cep telefonları bugünkü gibi yaygın değildi ve uluslararası görüşmeler yapmak da öyle kolay bir şey değildi. Bu nedenle, İrlanda'ya gittiğimde yokluğumda kimsenin bana ihtiyacının olmadığından emin olmak için iki günde bir ofisimi arayacağımı söyledim. Tatile çıkalı henüz birkaç gün olmuştu ve Kilkenny kasabasına vardığımızda ofisimi aradığım zaman borç affı meselesiyle ilgili ciddi bir krizin baş gösterdiğini olduğunu öğrendim. New Jersey kentinde yaşayan Ürdünlü bir adam, Amerikalı eşini öldürmüş ve iki çocuğuyla birlikte Ürdün'e kaçmıştı. Adam Ürdün'ün saygın aşiretlerinden birinin üyesiydi ve aşiretinin topraklarına sığınmıştı. Öldürölen kadının ailesi bu olayı kamuoyuna taşımıştı ve katilin iadesini ve her şeyden önce Amerikan vatandaşı olan iki ocuğun ABD'ye getirilmesini talep ediyordu. New Jersey'in önde gelen. Senatörlerinden biri olan Frank Lautenberg o yılki seçimlerde

yeniden adaydı. Konu hemen bir seçim malzemesi haline geldi ve senatörden, Ürdünlülerin adamı ve çocukları ABD'ye göndermelerini sağlaması için, İsrail üzerindeki nüfuzunu kullanması isteniyordu. Geçmişte önemli bir Yahudi lideri olan Lautenberg, İsrailli arkadaşlarına ellerinden geleni yapmaları için baskıda bulundu, ama bunun hiçbir faydası olmadı. Ürdün ile ABD arasında suçluların iadesine dair herhangi bir anlaşma olmadığı ve bu yüzden, hukuki olarak, bu Amerikalı ailenin hiçbir çaresi olmadığı ortaya çıktı.

Gerilim arttı ve senatör yerel yetkililere baskı yapması için kendi yardımcısını gönderdi, fakat bu da istenen sonucu vermedi. Ümitsizliğe kapılan senatör, İsrail büyükelçisine ve diğer kişilere, adamın ve iki çocuğun çok kısa bir süre içerisinde ABD'ye iade edilmemesi durumunda kendisini herkesin önünde Ürdün'ün Washington büyükelçiliğinin parmaklıklarına zincirleyeceğini; orada, Ürdün'deki insan hakları ihlallerini kınamak üzere bir basın açıklaması yapacağını ve aynı zamanda, senatör olarak, Ürdün'ün borçlarının affedilmesiyle ilgili yasanın onaylanmasını süresiz olarak erteleme hakkını kullanacağını bildiriyordu. Tüm bunlar bana kasabadaki bir telefon kulübesinde anlatıldı; benden "meseleyi çözmem" veya derhal bir uçağa atlayıp ülkeye dönmem isteniyordu.

Hemen Amman'ı aradım ve Veliaht Prensi ve diğer kişilerle yaptığım uzun bir görüşmenin ardından bir formül geliştirdik: Söz konusu üç kişi Avrupa'ya götürülüp orada ABD'li yetkililere teslim edilecek ve oradan da ABD'ye nakledilecekti. Kriz sona ermişti; borç affı Kongrenin onayından geçti ve Senatör Lautenberg yeniden seçildi.

NİHAİ ANLAŞMAYA ÜÇ AY KALA

Washington'daki mutlu olaydan sonraki günler, artık hız kazanmakta olan barış çabalarında emeği geçen bütün insanlara acı bir hayal kırıklığı yaşattı. İki tarafın yürüttüğü sonsuz oturumlar ve çalışma grupları, olayları doğru yöne koyma yolunda yok denebilecek kadar az ilerleme kaydediyordu. Sınırlar, su, savunma ve güvenlik meseleleri, içinden çıkılmaz ayrıntılar bataklığına saplanmıştı. Ürdün, iki ülke arasında 1967 yılındaki sınırlara dönüşmesini talep ediyordu. Bu talep, İsrail'in Ürdün'e Lût Gölünün güneyinden en az 380 kilometrekarelik -Gazze Şeridinden büyük- toprak vermesini gerektiriyordu. Dahası, Lût Gölünün güney ucundan Akabe ve Eliat liman kentlerine kadar uzanan Arava Vadisi boyunca bir dizi köy kurulmuştu ve bu köyler, tarım ve İsrail'in gururu olan çiçek yetiştiriciliğinin merkezi haline gelmişti. İsrail, bu yerleşim birimlerinden bazıları için su kaynakları sağlayabilmek amacıyla Ürdün arazilerine kadar su kuyuları açmıştı ve Amman'daki yöneticilerin İsrail'in bu hayati yaşam ve ekonomik kaynağı sömürmesine göz yummaları son derece zor görünüyordu.

Ürdün geçmişte İsrail'e toprak "kiralamayı" gerektiren bütün anlaşmaları geri çevirmişti; Kral'ın bunu kabul etmesi siyasi olarak mümkün değildi çünkü Ürdün'deki radikal kesimler bunu kutsal Arap topraklarına bir ihanet ve suç olarak yorumlayacaklardı. Dışişleri bakanı Peres, Kasım 1993'te Başbakan Rabin'le baş başa yaptıkları gizli görüşmede, İsrail'in uzun yıllardır kullandığı toprakları kiralaması konusunda Ürdün kralının onayını almayı başardığını söylemişti. Daha sonra Kral Hüseyin, böyle bir onay verdiğini kesin bir dille inkâr edecekti. Aslında Kral, İsrailli muhatabıyla yaptığı görüşmede kiralama meselesiyle ilgili öneriyi derhal reddettiğini, bu konunun asla müzakere bile edilemeyeceğini anlatıyordu.

Washington Deklarasyonu bu meseleleri çözmedi; ancak Ürdün'ü Körfez Savaşından beri sırtında taşıdığı ağır yüklerden kurtarması nedeniyle barış müzakereleri için olumlu bir hava yarattı. Önümüzde çok zorlu müzakere süreçleri vardı ve başbakan, müzakerelerin gereğinden fazla uzaması durumunda sürecin siyasi iradenin kontrolünden çıkıp istenilen sonuç elde edilmeden sona ermesinden endişe ediyordu; artık içeriğin yanı sıra zaman da büyük önem taşıyordu.

Müzakere grupları Washington törenlerinin ardından görüşmelerine devam ederken Ürdünlü liderlerde bir güvensizlik ve şüphe havasının hâkim olmaya başladığını hissettim. İsrail tarafının Ürdün Haşimi Krallığının stratejik tutumunda olağanüstü bir değişim sağlama gücü sergilediği ortadaydı; bunu kimse inkâr edemezdi. Oysa Kral Hüseyin, geçmişte, hızlı sonuçlar elde etmek uğruna ona en ufak bir ödün bile vermeyen aşırı coşkulu İsrailli muhatapları tarafından yanıltıldığını düşünüyordu.

Kralın bu derin güvensizliğinin temelinde yatanları anlayabilmek için 2 Kasım 1993 tarihinde yaşananları anımsamamız yararlı ve uygun olacaktır. Peres, Ürdün'e gizli bir ziyarette bulunmuştu ve ülkeye döndüğünde başbakana, kraldan söz konusu izinleri almayı başardığını ve bu sayede barış anlaşmasının artık

"çantada keklik" olduğunu söylemişti. Çoğu kez bu olaylar zincirinin yalnızca siyasi bir dedikodudan mı ibaret olduğunu veya müzakerelerde gerçekten ciddi bir etki yaratıp yaratmadığını düşünmüşümdür. Bu mesele üzerinde uzun süre düşündükten sonra olaylar dizisini anlatmayı seçtim çünkü, neticede, bu yaşananlar bölgenin tarihinin kısa bir özetidir ve bir zamanların, doğru biçimde kayda geçirilmeye değer, stratejilerinin bir parçasıydı. İşte bu nedenle, kendimde bu yaşananları anlatma yetkisini buluyorum.

Daha önce belirttiğim gibi, Kral ile Peres'in Amman'da gerçekleştirdikleri gizli toplantıdan bir gün sonra, 2 Kasım 1993 tarihinde Peres, devlet televizyonuna verdiği bir röportajda bu toplantının gerçekleşmiş olduğunu kamuoyuna duyurmuştu. Bu görüşme nasıl gerçekleşmişti? Başbakan Rabin ile FKÖ lideri Yaser Arafat'ın Eylül 1993'te Beyaz Saray'ın çimlerinde gerçekleştirdikleri tarihi görüşmeden kısa süre sonra Kral Hüseyin'in bu görüşmeyi İsrail İşçi Partisindeki eski İsrailli arkadaşlarının siyasi bir ihaneti olarak değerlendirdiği ortaya çıktı. Bu kişiler, Ürdün ile İsrail arasında açık bir ilişki başlatmak için uzun yıllar boyunca görüşmeler sürdürmüşler ve bunun yollarını aramışlardı; bu hedeflerine ulaşamamışlardı, ama yaşanan birçok başarısızlığa rağmen kral, ne olursa olsun yüzüstü bırakılmayacağını düşünüyordu. Kral, 1980'lerde Peres'le, ortak arkadaşları İngiliz İşçi Partisi lideri Lord Victor Mischon'un konutunda birkaç kez bir araya gelmişti. Bu görüşmeler istenilen sonuçları vermemişti ve İsrail ile Filistinliler arasında Oslo anlaşması birdenbire belirtildiğinde kral, tavsiye ve yardım almak için arkadaşı ve avukatı Mischon'a danışmıştı. Son derece saygın bir adam olan Mischon, bu kanalı Perese de açık tutmuş. Rabin ile kralı barış masasına oturtma girişimi yol almakta zorlanıp da ilişkide ciddi bir kriz baş gösterdiği zaman Peres Mischonla yakın temasa girdi ve ondan bir istekte bulundu. Peres, Mischon'dan, dünyanın en zengin

devletleri ile özel şirketlerinin katılacağı çok geniş bir bölgesel ekonomi konferansı düzenlemek üzere Krala kendisini (Peres'i) Amman'a davet etmesini önermesini istiyordu. Peres'in böyle bir konferans düzenlemekteki düşüncesi, bu tür bir girişimin sağlayacağı ekonomik ilerleme ve fırsatın siyasi durumu olumlu yönde etkileyeceği ve bir barış anlaşmasını hemen hemen kaçınılmaz sonuç kılacağıydı.

Kral Hüseyin bu talebi Lord Mishcon'dan, Başbakan Rabin'le yaptığı ve umulduğu gibi geçmeyen görüşmeden sonra iki haftadan kısa bir süre içinde almıştı. Bu görüşme, Rabin'in yaptığı seyahat düzenlemelerinde yaşanan bir dizi talihsizlik nedeniyle basına sızdırılmıştı; kral, akşam karanlığında İsrail'in liman kenti Eliat'dan uçakla ayrılmayı planlamıştı, ama teknik bir hata uçağın kalkışın: geciktirmiş ve şafak sökerken bu kentin sakinleri kralın uçağını pistte görmüştü. Birkaç dakika içerisinde, gece yapılan bu görüşmenin artık hiçbir gizliliği kalmamıştı. Kralın Ortadoğu tarihinde çok sık yaşanan 'komplo teorilerine derin inancı, görüşmenin kasten sızdırıldığını düşünmesine neden olmuştu; ne de olsa kral yıllar boyunca kurbanının kendisinin olduğu pek çok komploya tanık olmuştu.

Bu nedenle Mishcon'un mesajı Amman'a geldiğinde, kral Londra'daki arkadaşına cevap vermekte acele etmemeye karar verdi ve bana, nasıl cevap vermesi gerektiği konusunda başbakanın tavsiyesini almamı isteyen bir mesaj gönderdi. Görevimi yaparak bu talebi başbakana ilettim ve öğrendim ki başbakanın bu olayla ilgili "en ufak bilgisi" yoktu. Kendisini bu yeni adım hakkında "bilgilendirmesi" için dışişleri bakanıyla görüşmeye karar verdi. Başbakanın bana anlattığına göre Peres, kralı güvenliğini suiistimal etmekle suçlayarak sinirli biçimde karşılık vermişti; işte Peres şahsi ve özel bir dostu aracılığıyla hassas bir manevra gerçekleştiriyordu ve kral, bütün bu planları Peres'in başbakanı, muhalifi ve siyasi rakibi Rabin'e açıklamayı tercih etmişti!

Yapacağı gizli ziyarette Perese eşlik etmeme ve görüşmeleri rapor etmeme karar verilmişti. O gün Amman'da gerçekleştirilen görüşmelerle ilgili bugüne kadar yazılıp söylenenler dışında başka bir şey eklemeye gerek duymuyorum. Söyleyebileceğim tek şey, 2 Kasım görüşmesinin bir barış anlaşması yaratmadığıdır çünkü ortak sonuç bildirgesindeki maddelerden biri, önemli meselelerle ilgili gizli müzakerelerin Ürdün topraklarında belirli bir yerde yapılacağını şart koşuyordu.

Görüşmeden üç hafta sonra bir mesaj aldım. Mesaj aynı gün Ürdün'e gidip kralla görüşmemi bildiriyordu. Kral o esnada Mısır'a yaptığı bir ziyaret nedeniyle İskenderiye'deydi ve o akşam Akabe'ye dönmesi planlanıyordu. Ürdün'e gittim ve kraliyet filosuna ait bir uçakla doğrudan Akabe'ye götürüldüm. Burada karşımda son derece huzursuz ve sinirli bir kral buldum. Bana aynen şunları anlattı: 2 Kasım görüşmesinden birkaç gün sonra Amerikalı bir yetkili Ürdün dışişleri bakanlığına, Başbakan Clinton'ın Kral Hüseyin'e yazdığı bir mektubun nüshasını iletti. Amerikan başkanı mektupta İsrail ile Ürdün'ün bir barış anlaşması imzalamaya karar vermelerinden duyduğu memnuniyeti belirtiyordu. Kral'ın Haziran 1994'te tıbbi bir kontrol için Birleşik Devletlere gitmesi planlandığı için ABD Başkanı, bu vesileyle Beyaz Saray'da bir barış anlaşması töreni gerçekleştirilmesini öneriyordu; mektubun imzalı orijinali diplomatik yolla iletilecekti. Kral, hayretler içinde kaldığını söyledi; barış anlaşması imzalamayı henüz kabul etmemişti ve başkana cevap verip olayların gerçek seyrini ayrıntılarıyla açıklamak zorundaydı. Washington, kralın yanıtına kuşkuyla bakmış ve buna kısmen inanmamıştı. Tüm bunların sonucunda kralın güvenilirliği, hem gizli görüşmelerden hemen hiç haberi olmayan profesyonel kadrosu hem de kralın güvenilir ve ciddi bir muhatap olduğundan her zamankinden daha fazla şüphe eden Amerikan yönetimi ve devlet makamlarının nazarında ciddi biçimde sarsılmıştı. Kral, bütün bunların

kendisine neden yapıldığını sordu. Hem güvendiği kadrosu hem de Washington'da kendisine hâlâ inanan az sayıda kişi tarafından ardı ardına teşhir edilmeyi hak edecek ne yapmıştı? Kral ayrıca Yaser Arafat'tan, İsrail'in Filistinlilere Kudüs'te özel bir statü verdiğini belirten bir mesaj aldığını söyledi. İsrail onun arkasından nasıl böyle bir şey yapabilirdi? İsrail, Haşimilerin Kudüs'te özel bir rol sahibi olduklarının farkında değil miydi?

Gecenin ilerleyen saatlerine kadar bir arada kaldık ve bir ara Kral ortamı yumuşatmaya karar verip beni Akabe sarayındaki özel sinema odasında birlikte bir Tom Clancy filmi izlemeye davet etti. Kasım ayında yaşanan olaylar onu duygusal olarak son derece üzmüştü. Gece bir ara Kral, Ürdün'ün işgal altındaki topraklarını İsrail'e kiralaması konusunda Sayın Peres'in bana ne anlattığını sordu. Peres'le bu konuyu baş başa yaptığımız bir görüşmede ele almıştık. Bu koşullar altında Peres'in bana söylediklerini anlatmamın uygun olmayacağına inandığımı ve eğer kendisi görüşmede söylediklerini bana anlatmak isterse bunu sadakatle başbakana aktaracağımı söyledim. Bunun üzerine konuyu Peres'in gündeme getirdiğini, toprakların kiralanmasını talep ettiğini ve kesin bir hayır cevabı aldığını söyledi.

Bu tür bir durumun ortasında yer almak ve tabiri caizse İsraili iki liderin arasında sıkışıp kalmak hiç de hoş değildi; fakat buna rağmen nasıl hareket etmem gerektiği konusunda en ufak bir kuşku yoktu. En yetkili kişi başbakandı ve ona mutlak bağlılığım vardı. Saatler ilerlerken durumumu düşünüyordum. Sonunda İsrail'e döndüğümde Sayın Rabin'e durumu bildirecek ve o da kendisine sunduğum raporla Peres'in karşısına çıkacaktı. Rabin, Perese benim kendisine aktardıklarımı söyleyecekti. Neticede ben o dönemde Mossad'ın başkan yardımcısı olan bir devlet memuru ve bu deneyimli İsraili devlet adamının astıydım. Kendimi bu süreçten nasıl uzak tutabilir ve koruyabilirdim? Uzun süre düşündükten sonra yapabileceğim tek şeyin Ürdünlülerden

bana Washington'la yaptıkları görüşmelerin nüshalarını ve Arafat'ın Kudüs'le ilgili Krala gönderdiği mektubun bir nüshasını vermelerini istemek olacağına karar verdim. Ülkeme dönerken Amman'a uçtuğumda bu konuyu Veliaht Prensine açtım ve birkaç saat sonra istediğim bütün belgelerin nüshaları elime geçti.

Ülkeye döndüğümde Rabin'le görüştüm ve odaya girmeden önce bana Rabin'in çok yorgun olduğu ve ziyaretimi kısaca gözden geçirmeye yalnızca yirmi dakika ayırabileceği söylendi; görüşmemiz bir buçuk saat sürdü ve başbakan sözlerimi gözlerini kırpmadan dikkatle dinledi.

Bu hikâye, daha önce söylediğim gibi, dedikodu ile tarih arasında bir noktada sınıflandırılabilir, ama bunun insan doğasının zayıflıklarını, siyasetçiler ile devlet adamlarının hırslarını, rekabetlerini, kıskançlıklarını ve seçmen kitleleri tarafından sürekli olarak hayranlıkla izlenme arzularını gözler önüne serdiği için anlatılması gerektiğini düşünüyorum. Ortaya çıkan sonuç, tarihin bireylerin bir anlık zayıflıklarına aldırmaksızın her zaman yoluna devam ettiğini mi yoksa benim inandığı gibi, tarihin çoğu kez insan doğasının kusurlarının kurbanı olduğunu mu kanıtlamıştır? Sonuçta insanlık tarihindeki bu hayati unsurla ilgili herkes kendi kararını vermelidir.

Yeniden hikâyemize dönelim. 1994 yazı sona eriyordu ve müzakere grupları hiçbir sonuca varamıyordu. Ufukta yeni bir tören belirliyordu ve bu tören, Eliat ve Akabe'nin hemen kuzeyindeki güney sınır geçiş noktasının açılmasıyla ilgiliydi. Tören eylül ayında gerçekleşti ve çok renkli geçti. Başbakan Rabin, dışişleri bakanı Peres ve diğer bakanlarla birlikte törendeydi. Törendeki en üst düzey yetkili Ürdünlü ise Veliaht Prensi Hasan'dı. Öğlene doğru gerçekleştirilen törenin hemen ardından Kral Hüseyin, Akabe sarayında İsrail heyeti onuruna bir öğle yemeği verdi. Rabin ve Peres, diğer üç kişiyle birlikte masada yer aldı ve bizler de yemeğimizi sarayın başka bir yerinde yedik. Yemeğin tam or-

tasında sarayın arka tarafında bir yere gitmemi belirten bir mesaj aldım. Gittiğim yerde Prens Hasanı müthiş bir huzursuzluk içerisinde buldum. Görünüşe göre Sayın Peres hem Kral hem de Prens Hasanla konuşmuştu ve kendisine müzakerelerde herhangi bir ilerleme kaydedilmediği söylenmişti. Bunun üzerine Peres derhal Prens Hüseyin'le, kendisinin gizlice, orada arkadaşı Dan Abrams'ın yatına binecekleri Türkiye'ye seyahat etmelerini teklif etmişti. Orada, gözlerden uzakta, Perese göre gereksiz insanların müdahalesi olmadan barış anlaşması üzerinde çalışabileceklerdi. Kral bu teklife çok şaşırılmıştı ve ne cevap vereceğini bilemeyecek benden başbakana danışmamı istemişti. Yemeğin sonlarına doğru Rabin'i yakalamayı başardım ve hemen ona duyduklarımı aktardım - tepkisi hızlı ve açıktı. "Asla!" dedi ve sesindeki kararlılık, bu yeni girişimle ilgili ne düşündüğü konusunda herhangi bir şüpheyi yer bırakmıyordu.

darkmalt

Eylül ayının sonuna doğru Rabin, Akabe'ye ilk kez "sivil" bir uçakla gitti. Müzakereler çıkmaza girmişti ve daha iyi bir ortam yaratmak amacıyla hem Eliat hem de Akabe'ye hizmet edecek ortak bir havalimanının inşaa edilmesi için Ürdünlülerin rızasını almak istiyordu. Bu havalimanının iki girişi ve iki çıkışı olacak, böylece İsrail ve Ürdün vatandaşları diğer devletin "egemen" topraklarına girmeden tesisten faydalanabilecekti. Bu havalimanı için seçilen model, aynı anda Fransa ve İsviçre'ye hizmet eden Cenevre Havalimanı'ydı. Düzenlemeleri ve tesisleri incelemek üzere bu havalimanına ortak bir grup gönderildi. Arazi koşulları göz önünde bulundurulduğunda mevcut Akabe Havalimanının pistlerinin yeni tesis için daha uygun olduğu düşünüldü. Ayrıca havalimanında çalışacak personelin büyük bir çoğunluğunun Ürdünlü olacağı da ortadaydı ve başbakan, siyasi bir bakış açısından bunun mutlak bir artı olduğuna inanıyordu. Ürdünlüler, elde edecekleri açık üstünlüklere rağmen tereddüt ediyordu; bu yüzden başbakan, Akabe'ye yapacağım gece ziyareti esnasında bu

meseleyi Kral'la özel olarak görüşmemi emretti. Kral Hüseyin, ay-
rıntıları duyduktan sonra yalnızca uygulamaya dönük değerinin
değil, aynı zamanda sembolik öneminin olduğunu düşündüğü-
müz bu yeni projeyi onayladı. Fakat bu proje hayata geçirilemedi;
İsrail ulaştırma bakanı Sayın Kessar, Eliat Havalimanında çalışan
yaklaşık elli kişinin işten çıkarılmasına neden olacağı gerekçe-
siyle bütün plana karşı çıkmıştı. İşten çıkarılacak bu insanların
başka bir işte çalıştırılmaları fikrini de kabul etmiyordu ve bence
onun bu duruşunu Eliat belediyesi ve yerel işçi sendikası konseyi
de destekliyordu. Böylece bu yaratıcı girişim gelenekçi İşçi parti-
sinin çıkarlarının kayalarına çarpıp batmıştı. Rabin, ikiye bölün-
müş devletini barışa ve tarihi uzlaşmaya götürme konusunda çok
büyük bir devlet adamıydı, ama söz konusu o dönemde hâlâ İşçi
partisinin en önemli dayanaklarından biri olan işçi sendikaları-
nın edinilmiş haklarının üstesinden gelmek olduğunda yapabile-
cek bir şeyi yoktu.

Zaman ilerledikçe sonu gelmeyen oturumlar ve sayısız alt
komiteden ibaret hantal müzakere mekanizması durma nok-
tasına gelmişti ve iki taraftaki yetkililer, müzakerelerde hızlı ve
başarılı bir sonuca ulaşmak amacıyla kestirme bir yol izleme-
ye karar verdiler. İki heyetten seçilecek üyelerin Prens Hasanın
Akabedeki konutunda gizlice toplanıp gündemdeki tüm mese-
leleri kapsayacak bir barış anlaşmasının taslağını çıkarana kadar
görüşmelerini sürdürmelerine karar verildi. Ürdün heyeti bera-
berinde, Cambridge Üniversitesinden Avustralya doğumlu ulus-
lararası hukuk uzmanı Profesör Crawford'u getirmişti. Crawford,
Ürdün'ün hukuk danışmanı Kraliyet Mahkemesi başkanı Aun
Hassauna'nın hocasıydı. Crawford yanında şahsi dizüstü bilgisay-
yarını getirmişti ve hemen bütün görüşmelerin raportörü oldu,
barış anlaşmasının taslağının resmi biçimini kendi bilgisayarına
yazdı. O birkaç gün içinde sınırlar, su ve bir dizi mesele üzerinde
yoğun görüşmeler yapıldı. Sonunda farklılıklar, görüşmecilerin

liderlerine geriye kalan pürüzleri gidermek üzere bir zirve yapmalarının vaktinin geldiğini söylemelerini sağlayacak kadar daraltılmıştı.

Bu zirvenin gerçekleşebilmesi için öncelikle Ürdün'ün yeniden kendi hâkimiyetine verilmesini talep ettiği bölgeler meselesi çözülmeliydi. Hukukçular tatmin edici bir formül üretilmedi. Lût Gölünün güneyinden alınan toprakların büyük bir bölümünün Ürdün'e iade edileceği ortadaydı. Daha önce belirttiğim gibi söz konusu arazi Gazze Şeridinden daha büyüktü, ama Lût Gölünün güneyindeki Arava Vadisinde ve bütün sınır şeridi boyunca yıllar içerisinde kurulmuş yerleşim yerlerinin kaderi ne olacaktı? Bu tür yerleşim yerlerinden biri, havadan bakıldığında Ürdün topraklarına girmiş sıkılmış bir yumruğa benzeyen ve çok geniş arazilerde tarım yapılan Tsophar'dı. Dahası, bu arazilerin işlenmesini Ürdün topraklarında açılan yeni kuyulardan elde edilen suyun kullanılması mümkün kılıyordu.

Bu toprakların nihai statüsü, toprak kiralama anlaşması olamazdı. O güne kadar eşi benzeri görülmemiş bir düzenlemenin yapılması gerekiyordu ve bu da elbette her zaman için yeni bir yaratıcı hukuk yolu açmak yerine mevcut kurallara ve normlara göre hareket etmeyi tercih etmiş bu hukukçular için çok büyük bir zorluk anlamına geliyordu. "Bu topraklara girişler nasıl kontrol edilecek?", "Çiftçiler yanlarında sürekli olarak pasaport taşımak zorunda mı olacaklar?" veya "Bu topraklarda bir cinayet işlenmesi durumunda soruşturmayı hangi kanun makamı yürütecek ve sonunda sanığı hangi mahkeme yargılayacak?" benzeri sorular, iki tarafın hukuk uzmanları tarafından bütün ciddiyetiyle tartışıldı. Sonunda bu arazi ve bunun kuzeyindeki paralel bir bölgeyle ilgili düzenlemeler sonuçlandırıldı. Başbakan Rabin, anlaşmadaki koşullar ne olursa olsun güneydeki köylerin o tarihe kadar işledikleri toprakları işlemeyi sürdürmelerinin güvence altına alınması talimatını verdi.

Fakat bu koşullar yürürlükte ne kadar süre kalacaktı? Bu koşulların ne zaman yenilenmesi veya gözden geçirilmesi gerekecekti? Ürdünlü müzakerecilerin herhangi bir zaman çerçevesi belirleme yetkileri olmadığı için Amman'a gidip meseleyi bizzat kralın kendisiyle görüşmem yönünde talimat aldım. Prens Hasan'ın misafir evinin yemek masasında görüştük ve Krala ev sahibinin yanı sıra Kraliyet Mahkemesinin başkanı Aun Hassauna eşlik ediyordu. Ortam her zamanki gibi samimi ve rahattı, ama öyle görünüyordu ki gündemdeki mesele, müzakerelerdeki en zor meselelerden biriydi. Konuyu ancak bir saatlik bir sohbetin ardından açabildim ve güneydeki yerleşim alanının bir Siyonist rüyası olan İsrail'in ünlü çiçekçilik işinin vitrini haline nasıl geldiğini bütün ayrıntılarıyla anlattım. Avrupa'nın çiçek borsaları ve pazarları, İsrail çiçeklerini yıllar boyunca üstün ve son derece güzel ürünler olarak görmüştü ve bu endüstri kolumuzun yapılacak barış anlaşmasından zarar görmesini istemiyorduk. Bu tür bir sonuç, elde edilmek üzere olan başarıya büyük bir gölge düşürebilirdi ve bu tür talihsiz bir gelişmenin önlenmesi için ciddi çabalar sarf edilmeliydi. Kral, cevap vermeden önce prene dönüp ondan bir yorumda bulunmasını istedi. Prens Hasan sözlerine, güneydeki çiçek bahçelerini sökmek istediği son şey olduğunu söyleyerek başladı. Prens, mesele gündeme getirilip mevcut boyutuna ulaştıktan sonra neler olup bittiğini gözlemek ve araziye incelemek için güneye gitmişti. Araziyi dürbünle izlerken, arazide çalışan çok sayıda "çekik gözlü insan" görmüştü. Prens, bahsettiğim Siyonist rüyası bu mu diye sordu. Doğrusu onun gördükleri, çalışmak üzere İsrail'e gelmiş Taylandlı kiralık işçilerdi. Her İsraili çiftçinin bu tür dört ırgat tutma izni vardı. Şimdi tartıştığımız şey bu muydu?

Elimden geldiğince uygun bir cevap vermeye çalıştım ve bunun aslında çölleri tarıma elverişli duruma getirme hayalimizin bir adımı olduğunu belirttim; bu, İsraililerin bir girişimiydi.

Yüzlerce İsraili güneye gidip kavurucu güneşe ve çetin çöl koşullarına göğüs gererek çiftlikler kurmuş ve yüzyıllarca kullanılmamış toprağı islah etmişti. Yeleşimcilerin yabancı işçiler getirdikleri gerçeğı, bu insanların yaptıkları şeylerin değerinden bir şey eksiltmiyordu. Prens bana göz kırptığını ancak uzun açıklamanın ardından fark etmiştim; bana şaka yollu takılıyordu ve her zaman olduğu gibi yine oltasına takılmıştım anlaşılan görüşlerimi savunmamı dinlerken çok keyif almıştı!

Ana sorunu ele almanın zamanı gelmişti - geçici düzenlemenin zaman çerçevesi çöpe atılmıştı. Kral bana dönüp beş yılın benim için makul olup olmadığını sordu. Kafamı olumsuz anlamda salladım, böylece on yıl önerdi; bu kez sözlü cevap vererek on yıllık sürenin bölgedeki insanların Belçika ile Hollanda arasındaki ilişkilere benzeyen bir duruma alışabilmeleri için çok kısa olduğunu söyledim. Kral, süreyi on beş yıla çıkardı ve kafamı bir kez daha salladığımda yirmi yıl dedi. Aun Hassauna, gittikçe sınırlendiğini belli eden hareketlerde bulunmaya başlamıştı ve ben henüz doğru rakama ulaşmadığımızı belirtip de Kral da "Yirmi beş" dediğinde Hassauna tam anlamıyla patlayıp Kral'ından rakamı yükseltmek yerine azaltmasını istedi. Hemen süreyi daha fazla artıramayacağımızı anladım ve bütün çabamı yirmi beş yıl limitini elde etmeye odakladım. Kral hemen, sürenin kesinlikle yirmi beş yıl olacağını söyledi. Böylece güneydeki toprakları, kuyulardan elde edilen suyla birlikte yirmi beş yıl daha kullanabilecek ve bunun karşılığında Ürdün'e kuzeyde tahsis ettiğimiz su miktarını artıracaktık.

Nihai müzakereler için her şey hazırды ve başbakan ile beraberindeki yetkililer ve üst düzey askeri görevliler nihai müzakereler için 18 Ekim'de Amman'a geldiler. Çalışma bütün gece devanı etti. Harita üzerinde nihai çizgiler çizildi ve onaylandı; su meseleleri liderler tarafından çözüldü ve bunların yanı sıra bir dizi mesele daha ele alındı. Sabaha karşı her şey sona erdiğinde Kral, "Sırada

ne var?" diye sordu ve Rabin, taslak anlaşmayı imzalamaları gerektiğini, ardından kamuoyuna açık tören için düzenlemeleri yapacaklarını söyledi. Kral bir an duraksadı ve o anda omzundaki sorumluluğun ve aldığı riskin muazzam ağırlığını hissettiğini fark ettim. Muhtemelen aklına, cesurca bir adım atarak İsrail'le ilişki kurup İsrail'in başkenti Kudüs'e gittikten yalnızca birkaç yıl sonra Mısırlı radikal İslamcılar tarafından öldürülen Mısır devlet başkanı Enver Sedat'ın ölümü geliyordu. Doğrusu o anda aklımdan tam olarak ne geçtiğini bilmiyordum. Kral kısa bir ara istedi. Odadan ayrıldıktan sonra Rabin derhal beni yanına çağırdı ve "Peşinden koş ve onu yalnız bırakma. Yeniden düşünecek zamanı bulmamalı; bu bir felakete yol açabilir!" dedi. Söyleneni yaptım, ve Kral'ı takip ettim. Yakındaki bir binaya girdi ve burada birkaç dakika baş başa kaldık. Kral derin bir nefes çekti ve ne düşündüğümü sordu. Bunun tarihi bir an olduğunu, devlet adamlığının en yüksek mertebesine ulaştığını ve her ne kadar apaçık riskler olsa da artık "ya hep ya hiç" noktasına gelindiğini söyledim. Kısa bir süre sonra Kral, devam edeceğini belirtti ve ben de odaya geri dönüp Rabin'e her şeyin yolunda gideceğini düşündüğümü bildirdim.

İki lider yeniden bir araya gelip Başkan Clinton'ı aradılar ve ona nihai anlaşmayı bildirerek ve onu bir hafta sonra gerçekleşmesi planlanan imza törenine davet ettiler. Yorgun müzakereciler, bütün gece bulundukları Haşimi Sarayında birkaç saat uyumak üzere odalarına çekildiler; onlar uyurken akşama doğru gerçekleşmesi planlanan taslak anlaşması imza töreni için hazırlıklar yapıldı. İsrail basınından çok sayıda kişi, bu olayı izlemek için Ürdün'e gelecekti. Bu olay, pek çoğu için "bir ilk" olacaktı ve bana anlatılana göre hepsi tören için sabırsızlanıyordu. Hazırlıkları incelemeye başladığımda bir şeylerin yolunda gitmediği duygusuna kapıldım. Başlangıçta sorunun ne olduğunu bulamadım, ta ki birdenbire aklıma gelene kadar: Belgeyi Kral bizzat imzalamaya-

cak ve imza yetkisini başbakanına verecekti. Bunu hemen kabineye bildirdim ve buna çok sinirlendi. Kral, göğüs gerdiği bütün sıkıntılarının ardından anlaşılmaya kendi imzasını koymayarak bu son adımın değerini düşürecek miydi?

Konuyu görüşmek üzere derhal Ürdün heyetinin yanına gönderildim. Bana kralın geçici bir anlaşmayı imzalamayacağı söylen-di. Ben de bu nedenle kralın imzayı, binlerce kişinin katılımıyla açık havada gerçekleştirilecek olan şimdiden uluslararası bir olay boyutuna ulaşan Arava töreninde atacağına inandım.

Başbakan, iyice düşünülmüş olan bu planı sonunda kabul etti. Geçici anlaşma iki başbakan tarafından imzalandı. İki liderin arkasında duran Kral, açık bir memnuniyetle gülümsüyordu.

Son adımın atılacağı günden önceki birkaç gün oldukça hareketliydi. Başbakan, başka son dakika sürprizleri olmamasını sağlama almak için Amman'a gitmemi emretti. Bunun sınırları biraz zorlamak anlamına geleceğini ve bu nedenle son derece gereksiz olduğunu düşündüm. Yine de emir emirdi ve Amman'a ulaşip Prens Hasanla bir araya geldiğimde Prens bana, kralın anlaşmayı imzalamayacağını söyledi. Ülkesi adına belgeye imzasını bir kez daha Başbakan Mecali koyacaktı. Cep telefonumla Kudüs'ü aradım ve aldığım tepki, odadaki herkesin söylenenlerin ne anlama geldiğini anladığını gösteriyordu. Bana bütün projeyi yüzüme gözüme bulaştırdığım ve meseleyi benim çözmek zorunda olduğum hissettirilmişti. Bana, üstü kapalı biçimde, başbakanın mesele çözülene kadar bütün girişimi iptal edeceği veya erteleyeceği söylendi.

Ürdünlü muhataplarım, anayasanın Kral'ın belge parlamento tarafından görüşülüp onaylanmadan bir barış anlaşması veya yabancı bir ülkeyle benzeri bir anlaşma imzalamasına izin vermediğini açıkladılar. Konuyla ilgili olarak Akabe'deki müzakerelere katılan Profesör Crawford'a danışılmış ve o da anayasanın ilgili

maddesinin yorumunu doğrulamıştı. Üstelik meseleyi benimle görüşmekte olan Prens Hasan, anlaşmayı Kral'ın imzalamasında ısrar etmemiz durumunda Kral'ın Ürdün devleti adına değil, yalnızca kendi adına bir barış anlaşması imzalamış olacağını söyledi. Bunun bütün girişimin üzerinde olumsuz bir etkisi olacaktı; bu bir yandan Ürdün halkının kralın aksine bütün sürecin ortağı olmadığı ve diğer yandan da kralın ezeli düşman İsrail'le kendi şahsi anlaşmasını yapmış bir birey olarak teşhir edileceği anlamına gelecekti. Kral'ı görmek istediğimi bildirdim, fakat talebim geri çevrildi. Kral benimle görüşemeyecek kadar meşguldü ve görüşünü hiçbir şeyin değiştiremeyeceğini hissettirmeye çalıştığını gayet iyi anlayabiliyordum.

Uzun süre tartıştıktan sonra her iki tarafı da tatmin edeceğine ve İsrail ile Ürdün'ün önemli ihtiyaçlarını karşılayacağına inandığım bir paket hazırladık: Arava töreni planlandığı gibi gerçekleştirilecekti ve barış anlaşması iki başbakan, şahit ve aynı zamanda barışın fiili garantörü olarak Başkan Clinton tarafından imzalanacaktı. Anlaşma daha sonra onaylanmak üzere Ürdün ve İsrail parlamentolarına sunulacaktı. Bunun ardından Kral, İsrail'e ilk kamuoyuna açık ziyaretini gerçekleştirecek ve Başbakan Rabin'e, anlaşmanın Ürdün'deki yetkili makamlar tarafından onaylandığını belirten imzalı bir mektup verecekti. Böylece kralın imzası barış anlaşmasıyla ilgili bir belgede yer alacak, barış anlaşmasını Ürdün'ün ilgili bütün yönetim makamları onaylamış olacak ve Başbakan Rabin saygıdeğer Kralı İsrail topraklarında herkesin gözü önünde ağırlayacaktı.

Başbakan Rabin bu formülü onayladı ve artık son adımı atmak için hazırдық. Acaba gerçekten de hazır mıydık? Taslak belgesi hazırlanırken törenin ayrıntılarıyla ilgili veya törene ilişkin herhangi bir meselede iki tarafın karşılıklı rızası olmadan hiçbir değişikliğin yapılamayacağı konusunda Ürdünlülerle anlaşmıştık. Törene yirmi dört saatten daha az bir süre kala İsrail dışişleri

bakanlığından bir telefon aldım. Dışişleri bakanlığı, prosedürde bir değişiklik yapmaya karar verdiklerini ve Rusya'nın talebi üzerine anlaşmayı şahit olarak bir başka kişinin daha imzalayacağı ve bunun da Rusya'nın bir temsilcisi olacağını söylüyordu. Dışişleri bakanlığındaki arkadaşlarıma benim iznim ve Ürdünlülerin onayı olmadan törenle ilgili değişiklikler yapma yetkilerinin olmadığını söyledim. Buna çok şaşırdığımı da belirterek hemen Ürdünlü çalışma arkadaşlarımı aradım. Kralın yakın danışmanlarından Mervan El Kassem'le konuştum ve bana Rusya'nın talebini kabul etmiş olduklarını söyledi. "Suriyelilerle yapacağınız müzakerelerde Ruslara ihtiyacınız olacak," dedi. Bizim ve Suriyelilerle yapacağımız müzakereler için endişelenmemesini söyledim. Bu anlaşmanın bir de Amerikalı ortağı vardı ve Washington'a danışmadan bu tür değişiklikler yapmak mümkün değildi.

Amerikalılara bu son dakika gelişmesi bildirildiğinde Beyaz Saray tepkisini geciktirmeden gösterdi. Başkan Clinton, anlaşmayı kendisinin dışında başka birinin imzalamaması koşuluyla imzalayacaktı. Eğer anlaşmaya başkaları da imza atacak olursa, belgeyi imzalayacak en üst düzey Amerikalı yetkili, Dışişleri Bakanı Warren Christopher olacaktı; ayrıca üstü kapalı olarak, hâlihazırda yolda olan başkanın Washington'a geri dönebileceği belirtiliyordu. Rusya devlet başkanı Yeltsin'in törene katılmayacağı, törende dışişleri bakanı Kozyrev'in başkanın özel temsilcisi sıfatıyla hazır bulunacağı öğrenildiğinde durum iki kat daha zorlaştı. ABD son derece katıydı ve sonunda belgeyi resmi şahit olarak yalnızca Başkan Clinton imzaladı. Üç kişinin -iki başbakan ve Başkan Clinton- belgeyi imzalamasının ardından anlaşmayı imzalamak üzere diğer kişiler davet edildi: Kozyrev, Dışişleri Bakanı Peres, ABD Dışişleri Bakanı Christopher ve Avrupa Birliğini temsilen Almanya Dışişleri Bakanı Klaus Kinkel.

Bariş anlaşmasının imzalanmasından sonra Ürdün'deki yetkililerle temasımı yıllarca sürdürdüm ve yıllar içerisinde yönetim-

lerde gerçekleşen değişikliklere rağmen iki tarafın da güvenine sahip olmanın hazzını yaşadım. Yine de aldığım bir "ödül" beni kendimden geçirmişti. Sayın Rabin, İsrail'in ilk Ürdün büyükelçisi olarak görev yapmamı istiyordu ve bu isteği Amman'daki bütün yönetim kademelerinde memnuniyetle karşılandı. Ne var ki Rabin'in bu isteği gerçekleşmeyecekti. Dışişleri bakanı Peres atamama kesin bir dille karşı çıktı ve bu tutumundan bir adım bile geri atmadı. Bu makam aylarca boş kaldı ve İsrail basını, Mossad görevlisi olmam nedeniyle Ürdün'de istenmeyen kişi olduğum yönünde haberler yayınlıyordu. Bu kesinlikle doğru değildi, bu karalama kampanyası Kudüs'teki dışişleri bakanlığının bazı üst düzey yetkililerinin desteğiyle devam etti. Bir ara Rabin'e gidip Peres'le görüşmeyi önerdim. Yaptığımız görüşmede Peres çok katı ve kararlıydı: Atanmam durumunda başbakanın elçisi olacağımı ve kendisinin devre dışı kalacağını söyledi. Bu, onun asla kabul edemeyeceği bir şeydi. Bu nedenle Ürdün büyükelçiliğinden adaylığımı çektim ve 1995 Ekim'inde Mossad'dan ayrılmaya hazırlandım.

Peres'in aklında başka fikirler vardı ve başbakanın önerisi üzerine, bana dünyanın farklı yerlerindeki altı tane boş büyükelçilik makamından birini teklif etti. Bir süre düşündükten sonra İsrail'in Avrupa Birliği büyükelçiliği görevini istedim. İsteğim kabul edildi ve veda ziyaretlerine başladım. 8 Kasım'da Mossad karargâhında büyük bir resepsiyon düzenlenmesi planlandı ve Başbakan Rabin de beni onurlandırmak üzere orada bulunacaktı. Resepsiyondan dört gün önce Rabin hunharca öldürüldü ve elbette Kudüs'te yapılan cenaze törenine katıldım. Resepsiyonun iptal edildiğini söylememe gerek yok. Başta ben olmak üzere hiç kimse kutlama yapacak durumda değildi. Rabin'in ardından Peres altı aylık kısa bir süre için başbakanlık koltuğuna oturdu ve daha sonra genel seçimde Benyamin Netanyahu'ya yenildi. Amman büyükelçisi olamamam benim açımdan ne kadar büyük bir şanstı

asında; asla orada Peres'in özel elçisi olarak görev yapamazdım ve daha da önemlisi birkaç yıl sonra, daha sonra anlatacağım koşullar altında, barış anlaşmasının korunmasında asla etkin bir rol oynayamazdım.

Bu kısıtlı Ürdün dosyasında gösterildiği üzere, önemli kişilerin karşılıklı etkileşimi bana göre dünyanın bu bölgesinde yaşanmış pek çok şeyi ifade etmektedir: İnsan doğasının zayıflıkları, kıskançlıklar, rekabet ve bir tacı aynı anda iki kişinin giymesinin imkânsızlığı. Beni en büyük başarılarıma ve en kötü başarısızlıklarıma götüren şey, kırk yıllık bir istihbarat görevlisi olarak insan doğasına ve insan davranışlarına duyduğum müthiş hayranlıktı. Bu çok sık böyle olmuştur.

8

LİDERLER VE ÜLKELERİ

Ürdün-İsrail barış anlaşmasının nasıl gerçekleştiğinin tasviri, devletler arasındaki politikalarda ilerleme sağlanması için gerekli temel unsurları vurgular niteliktedir. Bu, kendilerini geçmişten bağımsız düşünmeye ve bugünün ilerisini görmeye adanmış liderlere duyulan ihtiyacı sergilemektedir. Bu, yönetim kademesinde, bir girişimi veya çabaları sonuca ulaştırmaya kararlı küçük ve seçkin bir üst düzey yetkililer grubun değerini gözler önüne sermektedir. Bu ayrıca, bu üst düzey yetkililerin seçenek ve fikir yaratıcıları olduğunu, aynı zamanda anlaşmazlıklar ve bazen çok büyük çatışmalar karşısında diyalogların tamamen çökmesini önleyen amortisörler olarak işlev gördüklerini göstermektedir.

Gerçeğin kesin bir dille söylenmesi gerekir: Liderler arasında genellikle sevgi dolu bir ilişki olmamıştır ve bu insanlar baş başa olduklarında çoğu kez eleştirinin ötesine geçip birbirlerine hakaret bile etmişlerdir. Söz konusu kişilerin egoları, birbirlerine gösterdikleri saygı, hürmet ve seçmen kitlelerinin onlara dayattıkları kısıtlamalar, çağlar boyunca tarihin ilerleyişini biçimlendirmiş unsurlardan yalnızca birkaçıdır. Olaylar dizisini ele almaya devam etmeden önce bu unsurlardan bazılarını yakından incelememiz uygun ve yararlı olacaktır.

Yaser Arafat, ya da diğerk adıyla Ebu Ammar, dünyanın büyük bir dönüşüm sürecinden geçip yeni bir yörüngeye oturduğu on yıllık dönemde kuşkusuz önemli bir şahsiyetti. 1990'ların başlarında Filistin bağımsızlık hareketi tüm zamanların en düşük düzeyine inmişti. Arafat, Körfez Savaşı esnasında Saddam Hüseyin'in yanında yer almıştı ve savaşın sonunda kaybeden tarafta olduğu için İsrail'e veya onun müttefiki ABD'ye karşı başarılı bir mücadele başlatacak durumda değildi. Başlangıçtaki bu dezavantaja rağmen başkent Washington'da Filistinlilerin davasına yoğun bir sempati vardı. Başkan George Bush yönetiminde ABD'ye karşı tehlikeli boyutta tepkiler olduğu biliniyordu. ABD'ye yönelik bu tepki, Saddam Hüseyin yönetimini yenilgiye uğratan, ama Bağdat'taki bütün siyasi yapıyı olduğu gibi bırakan Amerika'nın liderliğindeki koalisyonun zaferinin ardından Arap ve Müslüman dünyasının dört bir yanına yayılmıştı. Amerikan yönetimi, koalisyondaki Arap müttefiklerinin teşvikiyle, Madrid konferansını başlattı, yönetti ve üç müzakere yolunun açılmasına katkıda bulundu: Bunların ilki İsrail ile Suriye arasında, ikincisi İsrail ile Ürdün arasında ve üçüncüsü İsrail ile Ürdün şemsiyesi altındaki Filistinliler arasındaydı.

Filistin hareketinin nispeten zayıflamış durumu ve statüsü, yeni bir siyasi süreç oluşturulması yönünde sayısız girişime önayak oldu. İsrail'de 1992 yazında yaşanan hükümet değişikliği ve İzak Rabin'in İsrail başbakanlığına gelmesiyle birlikte İsrail-Filistin barış sürecine yeni bir başlangıç yapmak artık mümkün olmuştu. Yaser Arafat için bu altın bir fırsattı. Artık sürgünde olduğu Tunus'tan Filistin'in, 1967 yılındaki Altı Gün Savaşında İsrail tarafından ele geçirilmiş bir bölgesine dönmenin planlarını yapabiliyordu. Arafat ve örgütü bu savaşta yer almamıştı; savaş, İsrail ile üç Arap devleti - Mısır, Suriye ve Ürdün - arasında gerçekleşmişti ve İsrail'in o dönemde (siyasi bakış açılarına göre) "özgürleştirdiği" veya "işgal ettiği" topraklar o tarihe kadar

Filistinlilerin değil, Arap devletlerinin yönetimindeydi. Bu Arap devletleri Filistinlilere bağımsızlıklarını vermemişlerdi ve doğrusu Filistinliler de o dönemde özerkliği veya özerkliğe benzer hiçbir yönetim biçimini düşünemeyecek kadar zayıf ve düzensizdi. 1973'deki Yom Kipur Savaşının sonuçları, Filistinlilere hiçbir şekilde seçim hakkı sunmamıştı. Filistinliler 1970'lerin ikinci yarısında Lübnan'da toplanmaya başlayıp İsrail'e karşı terör eylemleri gerçekleştirmeleri üzerine İsrail 1982 yılında Lübnan'a girmişti. İsrail'in Lübnan'a girmesi ve Filistin liderlerinin Tunus'a sürgüne gönderilmesi, Arafat'ı Ortadoğu'nun yakın ilişkilerinden uzaklaştırmıştı. Arafat'ın uzun yıllar boyunca halkını yönetmesi ve Arap dünyası ile dünya genelindeki güçleri, simgesi olduğu davanın meşruiyetini kabule zorlaması kuşkusuz benzer koşullar elde edilmiş az sayıda başarıya eşit olağanüstü bir başarıydı. Ne var ki son tahlilde Arafat başarısız bir liderdi. Bugüne kadar pek çok kişi Arafat'ı farklı bakış açılarından anlatmıştır. Ben ise Arafat ile ilgili düşüncemi bir istihbarat görevlisinin bakış açısından aktarmak istiyorum.

Arafat ve onun yönetimindeki Filistin Kurtuluş Örgütü, Ortadoğu denkleminde önemli bir etken olarak ancak 1967 yılındaki Altı Gün Savaşının ardından sivrilmişti. 1967 savaşının, diğer özelliklerinin yanı sıra, dünyanın büyük güçleri arasındaki karşılıklı bir meydan okuma olduğunu anımsatmakta fayda vardır. İsrail belirli bir ölçüde, ABD dahil olmak üzere, özgür dünya tarafından desteklenmiş, öte yandan İsrail'in başlıca düşmanları Mısırlılar ve Suriyeliler ise tepeden tırnağa Sovyetler Birliği silahlarıyla donanmışlardı. Bu savaş bir anlamda uluslararası düzeyde vekiller tarafından yürütülen bir savaştı ve Arap tarafının aldığı büyük yenilgi aynı zamanda Sovyetler Birliği açısından çok önemli bir başarısızlıktı. Birliğin en büyük parçası Rusya'nın Ortadoğu'da, komünizm öncesi döneme kadar dayanan çok büyük çıkarları vardı ve 1967'de olduğu gibi talihin bu şekilde dön-

mesi haklı olarak stratejik bir başarısızlık olarak değerlendirilmişti.

1967 yılında Arafat uluslararası sahnede nasıl bir performans sergilemiş ve bu performansı benimsediği ulusal davayı ne şekilde etkilemişti? Altı Gün Savaşından kısa bir süre sonra İsrail hükümeti bir karar aldı. Bu karara göre, savaşın ardından İsrail'in eline geçen topraklar, olası müzakerelerde kullanılacak kozlar olarak değerlendirilecek, Filistinliler de dahil olmak üzere Arap dünyasına pazarlık maddesi olarak sunulacaktı. Arap devletlerine ve dolayısıyla Filistinlilere uzatılan bu zeytin dalı, söz konusu devletler tarafından geri çevrildi çünkü uzatılan zeytin dalı, İsrail Devletinin ve onun var olma hakkının kabul edilmesini ve tanınmasını da kapsıyordu. İsrail hükümetinin bu kararının varlığı, pek anılmasa da, herkes tarafından bilinmektedir. Pek bilinmeyen şey ise, savaştan sonraki yıl boyunca İsrail güvenlik teşkilatlarının İsrail topraklarında saklanan ve sürekli hareket halinde olan Arafat'ın yerini tespit edip onu yakalamak için verdikleri yoğun çabalarlardır. Savaşın sona ermesinden kısa bir süre önce, başta Batı Şeria'da olmak üzere silahlı direniş başlatılmıştı. Sonunda bütün bu direniş grupları ya öldürülmüş ya da ele geçirilmiş, ama İsrail de yüksek rütbeli subaylar da dahil olmak üzere ara sıra ağır kayıplar vermişti. Batı Şeria'nın bazı bölgeleri, pek çok çatışmaya sahne olmaları nedeniyle "kovalama toprağı" ismiyle anılır hale gelmişti.

Genel yargının aksine, Arafat'la ilişki kurma isteğinin temelinde yalnızca doruğa çıkmaya başlamış şiddete bir son verme ihtiyacı yatmıyordu. Buna paralel olarak savaş halindeki iki taraf arasında kapsamlı bir siyasi diyalog başlatmak için Filistin lideriyle görüşmenin yolları aranıyordu. Dönemin en üst düzey siyasi makamı tarafından onaylanan bu girişim hiçbir ilerleme kaydedemedi. Kısaca belirtmek gerekirse bu girişim, silahlı bir mücadele sürdürmekten yana olan Arafat tarafından reddedil-

misti. Filistin bunun bedelini ölümler ve kanla ödemek zorunda kalacaktı ve 1968 yılının sonundan itibaren, yirmi yıl boyunca, Arafat'ın "Filistin meselesi" ile ilgili tek politikası bu olacaktı.

1960'ların sonları ile 1970'lerin başları, Arafat için belirleyici yıllar olacaktı. 1968 yılında Kahire'de gizlice bir uçağa bindirilmiş, Mısır'ın Sovyet yanlısı lideri Cemal Abdul Nasır'la birlikte Moskova'ya seyahat etmişti. Orada, diğer faaliyetlerinin yanı sıra, o andan itibaren kendisiyle sürekli irtibat halinde olacak üst düzey KGB yetkilileriyle görüşecekti. Kelimenin teknik anlamıyla asla bir "ajan" olmayacaktı, fakat idarecilerinden yardım alacak ve yine onlar aracılığıyla casusluğa ve istihbarata karşı derin bir sevgi ve saplantı besleyecekti. Bilgiyle nasıl " oynayacağını", davasının yolunda gerçek istihbarattan nasıl faydalanabileceğini, yabancı servislere nasıl bilgi verip karşılığında kendisine faydalar sağlayabileceğini ve dezenformasyonu saçmalığın sınırlarına nasıl götürebileceğini öğrenecekti.

Yıllar içerisinde bölgenin liderleri onunla ilgili önlemlerini alacak ve onu saplantılı bir yalancı, verdiği sözü asla tutmayan ve muhataplarını küçük görmekten başka bir şey bilmeyen biri olarak nitelendirecekti. Bu son özellik kısa sürede karşılıklı hale gelecekti.

Paraya ve mali kaynaklara karşı tuhaf bir ilgisi vardı. Kendisi büyük ölçüde sıradan bir yaşam sürdürüyordu, fakat görünüşte mücadeleyi desteklemek ve ona para sağlamak amacıyla çok büyük miktarlarda paralarla ilgilenmekten ve dünyanın her yerinde malvarlığı edinmekten keyif alıyordu.

Zamanla Filistinlilerin içinde bulundukları kötü durumun çözüme ulaştırılmasına yönelik bütün girişimlerden uzak durdu ve kendisiyle İsraili rakibi arasında güvenilir, sağlam bir diyalog kanalı oluşturulmasına yönelik hemen her girişimi engelledi. Doğrusu İsrail'in siyasi simaları ve onların yardımcılarıyla uzun

yıllar boyunca pek çok diyalog kanalı olmuştu ve bazen bu kanalları kısa süreli iletişim için kullanmıştı. Yine de kaçınılmaz olarak, bir anlık amacına hizmet edeceğini düşündüğü zamanlar sözde "güvenli ve emniyetli" bu kanalları kendi çıkarları için kullanmaktan da çekinmemişti. Amaçlarına ulaşmak için zaman zaman yine hayale başvuruyordu ve her ne kadar saf, su katılmamış yalanlar yaydığı herkesçe bilinse de bu taktiğe tekrar tekrar başvurmaktan vazgeçmiyordu. Bu bağlamda alakasız iki olaydan bahsetmekte fayda var.

Mayıs 2001'de Tel Aviv'in deniz kıyısına yakın bir gece kulübünde kanlı bir terör saldırısı gerçekleştirildi. O akşam Dolphinarium adlı gece kulübünde İsrail'in yirmi genç yaşamını kaybetti ve ertesi sabah, kutsal cumartesi günü, İsrail bakanlar kurulu durumu görüşüp buna uygun bir tepki vermeyi kararlaştırmak üzere acil olarak toplandı. Almanya dışişleri bakanı Joschka Fischer de tesadüfen o esnada İsrail'e ziyarette bulunuyordu ve Fischer, diğer dünya liderleriyle birlikte, bir yandan İsrail'i sağduyulu davranmaya çağıran, diğer yandan da Yaser Arafat'ı İsrail'in sivil hedeflerine ve sivil nüfusuna yönelik terör eylemlerinin düzeyini derhal azaltmak üzere harekete geçirmeye çalışan diplomatik girişime katıldı. Arafat, üzerinde yoğunlaşan baskılara, bu terör eyleminin o dönemde başında benim olduğum Mossad tarafından gerçekleştirilmiş provokatif bir hareket olduğunu iddia ederek karşılık verdi. Bu iğrenç suçlama yanlışlıkla söylenmiş bir şey değildi. Arafat, basınla ve yüksek mevki sahibi yabancılarla yaptığı her görüşmede bu suçlamasını tekrarlıyordu. Bu saçma iddiasının en ufak bir kanıta dayanmadığını olmadığını söyleme gerek yoktur.

Bundan birkaç ay sonra İsrail'in devlet bakanlarından Rehavam Zeevi, başkentte olduğu dönemlerde kaldığı Kudüs'ün ünlü bir otelinde Filistinli saldırganlar tarafından öldürüldü. Tarih 17 Ekim 2001'di ve ben de o tarihte önde gelen bir Arap

devlet adamıyla görüşmek üzere yurtdışı seyahatinde bulunuyordum. Görüştüğüm devlet adamı bana hemen, bu olayın Filistin cephesindeki radikal bir terör örgütü tarafından gerçekleştirilmiş olduğunu düşündüğünü söyledi. Zeevi, İsrail'de sağ görüşlü bir siyasetçi olarak tanınıyordu; kabinenin içerisindeki en sağcı unsur olan Ulusal Birlik Hareketinin başkanlığını yapıyordu ve birlik içerisinde özellikle Zeevi'nin grubu, Batı Şeria'da yaşayan Filistinlilerin yerleşim yerleri kurup topluma yararlı olabilecekleri Arap devletlerine nakledilmelerini savunuyordu. Arafat derhal bu eylemin de başında yine benim olduğum Mossad tarafından gerçekleştirilmiş bir başka provokatif eylem olduğunu ilan etmişti. Arafat bu kez suçlamasını duyurmakla yetinmiyordu. Daha önce planladığı gibi Avrupa'ya giderek görüştüğü kişilere bütün operasyonun nasıl yürütüldüğünü anlatmıştı. Tesadüfen ben de o hafta Avrupa ülkelerini ziyaret ediyordum ve Arafat'ın görüştüğü pek çok kişiyle görüştüm. Her gittiğim yerde bana sözde benim planlayıp yönettiğim operasyonla ilgili ayrıntılı hikâyeler anlatılıyordu. Herkes, kendisinden bir öncekinin anlattığından biraz daha süslenmiş bir hikâye anlatıyordu ve bütün ayrıntıları ve bu iğrenç uydurma hikâyeyi yalanlamak bana düşüyordu.

Öldürülen bakanın benim çok yakından tanıdığım ve Mossad'da yöneticilik görevi yaptığım dönemde İsrail Silahlı Kuvvetlerinin bir generali olarak birkaç kez birlikte çalıştığım biri olması, bu suçlamayı benim açımdan daha da iğrenç kılıyordu. Zeevi, son derece saygın ve değerli bir subaydı. Ariel Şaron'un terfi edildiği gün o da orgeneral rütbesine terfi etmişti. Son derece titiz ve işini saygınlıkla yapan bir subaydı ve onunla birlikte çalışmak bana büyük bir onur ve keyif vermişti. Bakanlık yaptığım dönemde kendisini çok sık görürdüm ve aslında bakanlar kurulu masasının ucunda genellikle onun yanında oturdum ; uzun bakanlar kurulu toplantıları esnasında onunla sık sık sohbetlerimiz olurdu ve siyasi görüşlerimiz her ne kadar tamamıyla

zıt olsa da onun bazı önerilerini heyecan verici, hatta bazen son derece özgün bulurdum. Zeevi veya genel olarak bilinen lakabıyla "Gandhi," yıllarca parlamentonun istihbarat ve istihbarat servisleriyle ilgili saygın alt komitesinin bir üyesi olarak çalışmıştı ve komitenin huzuruna çıkıp komite üyelerini Mossad'ın faaliyetleri hakkında bilgilendirdiğim zamanlarda sürekli olarak onun desteğini alırdım. Beni, arkadaşım ve çalışma arkadaşım olan bu adamın ölümüyle uzaktan yakından ilişkilendirmek, bana göre insan terbiyesinin sınırlarını aşıyordu.

Meselenin şahsi yanı bir tarafa, o günlerde, bütün bir ulusal hareketin kutsal simgesi olan ve bahsettiğim gibi alçakça ve saçma taktiklere başvurmaktan çekinmeyen bir siyasi liderin düşüncelerini ve duygusal yapısını anlamaya çalışıyordum. Arafat, söylediklerinde gerçeklik payı olduğuna gerçekten inanıyor veya inanabiliyor muydu? Eğer söylediği şeylerin tamamen yanlış olduğunu biliyorsa nasıl olur da ciddi bir diyalog sürecine girilebilecek güvenilir bir muhatap olarak kabul edilmeyi bekleyebilirdi? Bu konuyu, görüştüğüm Araplarla sık sık tartışıyordum ve onlar da bana, "Bana Arafat'ın yalanlarını ve iftiralarını mı anlatıyorsunuz? Bunlar, size anlatacaklarımın yanında hiç kalır!" tarzında cevaplar veriyorlardı. Doğrusu Arafat, Arap dünyasının liderlerinin nazarında hiç olmadığı kadar kötü bir üne ulaşmıştı. Arafat'ın bu davranışının elbette, söylediğinin doğru olduğuna gerçekten de inandığı şeklinde ikinci bir yorumu daha vardır; bunun da tabii ki çeşitli sonuçları olmuştu. Örneğin bir hayal dünyasında yaşıyor ve bu nedenle olayları yaşamla doğru şekilde ilişkilendiremiyordu. Bu tahlilin temel sonucu, gerçeklikle bağlarını koparmış biriyle müzakere yapılamayacağıydı.

Bununla birlikte, Arafat bazı yönlerden becerikli ve pragmatik bir liderdi. Çevresindeki herkesin onun için ifade ettiği değeri biliyor, bireyleri ve grupları birbirine karşı kullanma konusunda olağanüstü bir yetenek sergiliyor, böylece hareketinin

başındaki yerini sağlama alıyordu. Ayrıca mali kaynak sağlama ve insanların sadakatleri ile desteklerini satın almak için bu mali kaynakları bizzat dağıtma konusunda da eşsiz bir yeteneği vardı.

Arafat'ı yüz yüze yalnızca bir kez, İsrail'in Avrupa Birliği büyükelçisi olarak Brüksel'de görev yaptığım zaman görmüştüm. 1997 yılının kış mevsimiydi ve dönemin İsrail dışişleri bakanı David Levy'nin Brüksel'e periyodik ziyaretlerinden birini yapması ve Avrupa Birliği dışişleri bakanları konseyiyle görüşmesi planlanıyordu. O dönemde İsrail ile Filistin Yönetimi arasındaki ilişkiler sürekli olarak kopma noktasına geliyordu. Avrupa Birliği duruma müdahale etmeye ve Arafat'ı Brüksel'e davet etmeye karar vermişti. Avrupalılar, Brüksel'deki konsey toplantısında Arafat ile dışişleri bakanı Levy'i bir araya getirmeyi planlıyorlardı. Bakanlıktan bu girişime karşı çıkmam yönünde talimat aldım. Levy'nin dışişleri bakanlarıyla baş başa görüşmesi planlanmıştı ve şimdi Arafat sahneye çıkıp toplantıda İsrailli devlet adamının yanında yer almak üzereydi. Bu durumun gerçekleşmesini var gücümle önlemeye çalışırken, bütün fikrin bakanın bilgisi veya onayı olmadan bizzat İsrail dışişleri bakanı yardımcısından çıktığını keşfettim. Bu, o dönemde dışişleri bakanlığında hiç görülmemiş bir durum değildi ve bakanın talimatlarını yerine getirmek için, kendi adıma, elimden geleni yaptım. Sonunda bir çeşit uzlaşma sağlandı. Arafat ve Levy, bakanlar konseyine ayrı ayrı katıldılar ve Arafat ile Levy arasında AB yetkililerinin gözetimi ve katılımıyla ayrı bir toplantı gerçekleştirilmesi konusunda anlaşmaya vardık.

İşte Arafat'ı ilk ve son kez o toplantıda gördüm. Toplantı, Avrupa Birliği dönem başkanı ev sahibi Lüksemburg'un dışişleri bakanının açılış konuşmasıyla başladı. Daha sonra dışişleri bakanı Levy'e söz verildi ve Levy, ayrıntılı bir açıklama yaptı. Levy'nin İbranice yaptığı konuşma anında İngilizce ve Fransızcaya tercüme ediliyordu. Çok soğuk bir gündü, AB binasının odaları çoğu

zaman olduğu gibi yine aşırı derecede ısıtılmıştı ve toplantıda-
kilerin bazıları yavaş yavaş uyuklamaya başlamış ve tatlı, rahat
bir uykuya dalmıştı. Uykuya dalmış bu kişilerin içinde en göze
çarpanı Arafat'tı ve Levy son derece uzun konuşmasını bitirdi-
ğinde odaya tuhaf bir sessizlik hâkim olmuştu. Hiç kimse Arafat'ı
uyandırıp konuşmasını yapmaya davet etmemişti. Kısa bir ses-
sizliğin ardından Filistin Yönetimi dışişleri bakanı Nebil Saat söz
alıp Levy'nin sözlerine ve düşüncelerine cevap verdi. Bu konuş-
madan çok kısa bir süre sonra, Ortadoğu'daki iki muhalif taraf
arasında anlaşmazlık noktaları haline gelmiş olan bir dizi mesele
üzerinde genel bir görüşme başladı. Bu tür meselelerden ikisi,
Filistinlilerin, İsrail'in silah kaçakçılığı kanalı olarak kullanıldığı
gereğesiyle kapattığı Gazze Şeridindeki havalimanlarının yeni-
den faaliyete açılması yönündeki arzuları ve Gazze'de ithalat ve
ihracat yapmalarına olanak sağlayarak onları Gazze Şeridine eri-
şim için İsrail limanlarını kullanma mecburiyetinden kurtaracak
bir liman inşa etmelerine izin verilmesi yönündeki talepleriydi.
Avrupa Birliği en çok bu iki projeyi beğenmiş ve bu vitrin giri-
şimlerinin maliyetini karşılamayı üstlenmişti.

Bu projelerle ilgili görüşmeler tam bir işbirliği havası içinde
geçmiş ve kaçınılmaz olarak, önerilen limana gelen malların de-
netlenmesi ve her türlü savaş malzemesinin girişinin önlenmesi
için güvenlik kontrolünden geçirilmesi meselesi ön plana çık-
mıştı. Bu noktada AB temsilcileri, Hollanda hükümetinin etkin
denetlemenin sağlanması için gereken teçhizatın satın alınma-
sını finanse etmek için yirmi beş milyon dolar ayırdığını bildir-
diler. Arafat içgüdüsel olarak koltuğundan fırladı ve bir çırpıda
İngilizce olarak şunları söyledi: "Yirmi beş milyon dolar! Ne yir-
mi beş milyon doları? Nasıl yirmi beş milyon dolar?" Hangi konu
üzerinde görüşüldüğüne dair fikri olmadığı ortadaydı, ama uyku
halindeyken kulakları yüklü miktarda paradan bahsedildiğini
duyduğunda son derece dikkat kesilmişti!

O toplantıda yalnızca Arafat'ın ani patlamasına değil, Arafat'ın astlarının ve çalışma arkadaşlarının bu olaya tepkisiz kalmalarına da şaşırmıştım. Bu durum onları hiç üzmemişti. Yaser Arafat'ın paraya ve maddi şeylere duyduğu eşsiz ilgi, Filistin liderinin çok iyi bilinen bir özelliği idi. AB fonlarının Filistin Yönetimine gayri resmi veya yarı resmi hesaplar üzerinden aktarılması, AB içeri-
sindeki pek çok dürüst yetkiliyi rahatsız eden bir husus olmuş-
tu. Arafat, zaman zaman, AB yetkililerinden veya nüfuz sahibi Avrupalı dışişleri bakanlarından yirmi veya yirmi beş milyon dolar tutarında "acil kaynak" taleplerinde bulunuyordu. Bir ke-
resinde AB'nin üst düzey komisyon üyelerinden birinin çalışma odasında otururken bu komisyon üyesinin Avrupa'nın önde ge-
len bir dışişleri bakanından bir telefon aldığını anımsıyorum. Telefondaki bakan, komisyonun Arafat'ın "acil" kaynak talebini değerlendirme biçimini sert bir dille kınıyordu. "Elbette", diyor-
du saygıdeğer bakan, "bu tür fonların normal hesaplara aktarıl-
maması gerektiğini anlamış olmalıydınız. Arafat bundan mem-
nun değil ve fon aktarımı konusunda farklı bir yol bulmalıyız." Komisyon üyesi, bakandan birkaç dakika süre istedi ve ardından bana dönüp, nazik biçimde, kusuruna bakmamamı çünkü ko-
nuyla hemen ilgilenmek zorunda olduğunu söyledi. Elbette oda-
dan ayrıldım, ama ben odadan çıkmadan önce ev sahibim bana içini döktü ve bu tür meselelerde işbirliği yapmaya zorlanmasına duyduğu kızgınlığı ifade etti.

Arafat, uluslararası ilişkilerde temel davranış kurallarından bihaberdi ve bu bilgisizliği sonunda tamamen güvenilmez bir muhatap olarak görülmesine yol açacaktı. İlk kural, siyasi bir li-
derin, devlet başkanının, başbakanın veya ulusal bir hareketin liderinin ABD başkanına asla yalan söylememesi gerektiği idi. Arafat'ın bütün yalanları ve iftiraları, aynı davranışları ABD'ye ve onun başkanına karşı sergilemediği sürece onun ABD'nin gözündeki yerini sarsmıyordu. Arafat, İran'dan yüksek kaliteli

silahlar satın alındığı ve bunların *Karin A* adlı bir gemiye yüklendiği konusunda bırakın suç ortaklığını, bundan haberdar bile olmadığını söylediğin de suçüstü yakalanmıştı; gemi, İsrail donanması tarafından Eliat'ın yaklaşık beş yüz deniz mili güneyinde yakalanmış ve mürettebatıyla birlikte Eliat'a getirilerek taşındığı silahlar burada teşhir edilmişti. İsrail istihbarat servisleri, Filistin Yönetiminin bu macerasıyla ilgili zamanında bilgi edinmiş ve donanmaya gerekli bütün bilgileri sunarak, gemiyi mükemmel biçimde yakalamalarını sağlamıştı. İsrail 2001 yılında yalnızca gemideki silahları ele geçirmeyi başarmakla kalmamış, ABD'ye konuyla ilgili ayrıntılı bilgiler vererek ABD yönetimine ele geçirilen gemi ile taşıdığı yükün amacını kanıtlamayı, ayrıca Arafat'ın gerçekleri çarpıtarak sunduğunu gözler önüne sermeyi başarmıştı. Arafat'ın daha sonra ABD dışişleri bakanı Colin Powell'a gönderdiği bir mektupta konuyla ilgili itirafta bulunması, Arafat'ın Washington'un gözündeki imajının ve konumunun aldığı onarılamaz hasarı düzeltmeyecekti. Arafat'ın imajı da konumu da paramparça olmuştu.

Bütün aktörlerin kendi politikalarını izlerken akıllarında tutmaları gereken ikinci temel kural, ABD başkanını kendi çıkarları için kullanmaya kalkışan kişilerin konumlarını asla koruyamayacaklarıydı. Arafat bu acı dersi ABD başkanını kendi çıkarları için iki kez kullandıktan sonra aldı. Kendisi bu hataya ilk kez 2000 yazında yapılan Camp David konferansında, ikinci kez de Başkan Clinton'ın başkanlığının sonlarına doğru İsrail ile Filistinliler arasında uzlaşma sağlamak amacıyla son bir girişimde bulunmak üzere Ortadoğu'ya gittiğinde düşmüştü. Başkan Clinton'ı Washington'a eli boş göndermek, Arafat'ın ölmeden uzun süre önce siyasi bedelini ödeyeceği tam bir siyasi aptallıktı. Arafat, bu olaydan sonra -en yakın çalışma arkadaşları da dahil olmak üzere- herkes tarafından barışın önündeki engel olarak görülecekti.

Arap dünyasının geleneksel liderlerinin -Mısır Devlet Başkanı Mübarek, Ürdün Kralı Hüseyin, Suriye Devlet Başkanı Esad- her birinin başından, Arafat'ı bölgede her türlü ilerlemenin önündeki engel olarak görmelerine neden olan bir olay geçmişti. Esad, Arafat kendi başına hareket etmeye, İsrail'le gizli ve ayrı olarak müzakere etmeye karar verdiğinde onunla ilişkilerini kesmişti. Arafat, Paris'te yalnız ve neredeyse terk edilmiş bir lider olarak ölene kadar Şam tarafından boykot edildi. Hüsnü Mübarek'e göre Arafat, halkını şiddete yönelttiği ve bu suretle başta Kahire olmak üzere ülkenin her yanındaki genel nüfusun milliyetçi duygularını uyandırması nedeniyle devletin güvenliğine ve Mısır yönetiminin istikrarına yönelik bir tehdit oluşturunuyordu. Arafat ve liderliğini yaptığı hareketle ilgili dönüm noktasına Filistinlilerin İsrail'e ve İsrailli sivillere yönelik şiddet eylemlerinin eşi görülmemiş boyutlara vardığı Nisan 2002'de gelinmişti. Turistler tarafından oldukça rağbet gören bir sahil kenti olan Netanya'daki bir otele yapılan acımasız saldırının sonuçlarını ele almak üzere Pesah gecesinin ertesinde toplanan İsrail bakanlar kurulu, İsrail Silahlı Kuvvetlerinin kapsamlı bir operasyon başlatmasına karar vermişti. İsrail Silahlı Kuvvetleri bu karar üzerine hemen Batı Şeria'da Filistin Yönetimine ait topraklara girmiş ve bütün bölgede faaliyet gösteren terörist ağının belkemiğini kırmaya yönelik saldırılar başlatmıştı. Filistinliler üzerindeki baskı uç boyutlara ulaşmıştı ve Arafat da buna Arap devletlerindeki Arap kitlelerini, İsrail'le ilişkilerini askıya almaları, hatta koparmaları için liderlerine baskı uygulamak amacıyla ayaklanıp başkentlerinin sokaklarında gösteriler düzenlemeye çağırarak karşılık vermişti. Ve bunun sonucunda Kahire, Amman ve diğer başkentlerin sokakları birkaç ölümle sonuçlanan şiddetli gösterilere tanık olmuştu; bu, devlet başkanı Mübarek'e göre çizmeyi aşan bir hareketti. Suikasta kurban giden selefi Enver Sedat'ın İsrail'le yaptığı olduğu barış anlaşması,

Mısır devletinin stratejik bir varlığı olarak değerlendiriliyordu ve barış anlaşmasının Beyaz Saray'ın çimlerinde imzalanması sürecinde Mısır-İsrail ilişkisinde bazı gerginlikler yaşanmış olsa da sorumluluk sahibi hiçbir Mısırlı şahsiyet, Mısır'ın genel stratejisinin bu temel unsurunun aksini düşünemezdi. Üçüncü bir tarafın, özellikle Arafat'ın, Mısır'ın kilit çıkarlarını Filistinlilerin arzularının ardında ikinci plana atmak için yapacağı herhangi bir girişim yalnızca reddedilmekle kalmayacak, aynı zamanda Mısır'ın Filistinlilere yaklaşımına koyu bir gölge düşürecekti.

Arafat'ın Filistinlilerin İsrail'e karşı silahlı *intifadasının* doruğa çıktığı dönemde yaptığı bu hamle, Filistinlilerin ulusal davasına ağır bir darbe vurmuştu. Bu durum, Filistin destanının geleceğiyle ilgili Mısırlılarla önemli görüşmelerde bulunması konusunda İsrail'e eşsiz bir açılım sunmuştu. Böylece İsrail, Mısır, Ürdün ve diğer pek çok Arap ve Müslüman devlet arasında, Filistinlilerin içlerinden yeni bir lider çıkarmaya, hem güvenlik güçlerinin hem de sivil hükümet organlarının yapısında kapsamlı reformlar yapmaya ihtiyaç duydukları fikrini geliştirmeye yönelik ciddi bir işbirliği ortamı oluşmaya başlamıştı.

Arafat'a yönelik benzer bir tepki veren bir diğer bölge lideri, Arafat'ın 1970 yılının Ağustos ve Eylül ayları içerisinde devirmeye çalıştığı Ürdün Kralı Hüseyin'di. Kral Hüseyin, Filistinlilerin kendisini ve ailesini öldürmek için yaptıkları girişimleri asla unutmamıştı. İsrail ile Ürdün arasında barış anlaşması imzalandıktan sonra Filistinliler, üç taraflı ticari ilişkilerin gelişmesini önlemek için ellerinden gelen her şeyi yapmışlardı. Filistinlilerin bu kez de Ürdünlülerin yeni koşullardan kendilerine fayda sağlama çabalarını baltalamak için her şeyi göze alacakları ortaya çıkmıştı. Doğrusu Filistinliler pek çok durumda İsrail'i kendileriyle Ürdünlüler arasında seçim yapmaya zorlamışlardı ve bunlar, öyle içinden kolaylıkla çıkılabilecek durumlar değildi.

ARTIK MISIR'IN ORTADOĞU'DAKİ ROLÜNÜ, BAŞLICA şahsiyetlerini ve hem bölgesel hem de uluslararası sahneye katılımının nasıl değerlendirildiğini ele almanın zamanı geldi. Mısır her zaman için kendisine bölgesel bir güç rolü biçmiştir. Topraklarının bir kısmının Asya, bir kısmının da Afrika'da olması nedeniyle ülkenin Afrika'da ciddi çıkarları bulunmaktadır. Mısır, Arap dünyasının liderliğini ve Müslüman devletler topluluğu içerisinde merkezi bir rol edinmeyi amaçlamış, Akdeniz'in güney kıyılarındaki büyük bir deniz devleti olarak bu denizi çevreleyen ülkelerin ve kültürlerin siyasi, ekonomik ve kültürel geleceklerinin belirlenmesinde kilit bir konum elde etmiştir. Bu uzun amaçlar listesi de doğal olarak Mısır'ın çağdaş liderlerinin karakterlerini ve düşüncelerini şekillendirmiştir. Mısır'ın "Firavunvari" duruşunun yanı sıra, krallık sonrasındaki günler de uluslararası sahnede boy gösteren Mısır'ı müjdeliyordu. Nasır, Sedat ve Mübarek'in gözündeki Mısır, bir yandan uluslararası topluma gerektiğinde önemli ölçüde destek toplayabilen, diğer yandan bu seçkin devletler kulübündeki üyeliğinin bedelini ödemek zorunda olan dünya çapında bir oyuncuydu. Doğrusu bu kulüpteki en yeni üye olması nedeniyle bu üyeliğin avantajlarından faydalanmayı sürdürebilmek için o denli fazla "ücret" ödemesi gerekiyordu.

Bu bağlamda İsrail ile Mısır arasında, temel stratejilerine yönelik yaklaşımları konusunda benimsedikleri yöntem açısından bir benzerlik bulunmaktaydı. Bu durum özellikle Sedat'ın devlet başkanlığına gelip, Mısır'ı dönemin Sovyetler Birliğine bağımlılığından ve bu yakınlığından kurtarmaya başladığında daha da aşikâr bir hal almıştı. 1973 yılındaki Yom Kipur Savaşının ardından Mısır yönetimi açık biçimde Amerika Birleşik Devletlerine yönelmiş ve İsrail-Arap anlaşmazlığında onu yegâne ciddi aracı olarak kabul etmişti. Diğer bütün aktörler -Sovyetler Birliği, Avrupa Birliği ve Birleşmiş Milletler'in yanı sıra dünyanın önde gelen diğer bütün devletleri- Mısır'ın gözünde artık ikinci dere-

cede öneme sahipti. Mısır, bölgede İsrail'le barış imzalayan ilk Arap devletiydi. İmza töreninin Beyaz Saray'ın çimlerinde gerçekleşmesini seçen ve bu ayrıcalığı yaşayan ilk devlet de Mısır olmuştu.

Yaşamını neredeyse İsrail'le barış yapma uğrunda kaybeden devlet başkanı Sedat'ın ardından yönetime geçen devlet başkanını Mübarek, Mısır'ın politikalarıyla ilgili görüşünü birkaç adım öteye taşıdı. Bir Arap devletine -Irak'a- yönelik peş peşe iki askeri harekâta Mısır'ın ABD'nin yanında yer almasını sağladı ve Washington ile özgür dünyanın uluslararası İslami teröre karşı verdikleri muazzam mücadelede ülkesini sağlam biçimde onların yanında tuttu. Bu adımlar, yalnızca teknik veya formalite olmaktan çok öteydi. Mısır'ın verdiği etkin destek olmasaydı uluslararası istihbarat toplumunun terörizme karşı verdiği mücadelede başarılar elde etmesi mümkün olmazdı. Mısır'ın, Amerikan ajanları tarafından yakalanıp ardından sorgulanmak üzere Kahire'ye götürülen önemli terör sanıklarının sorguya çekilmesinde ABD'ye sunduğu işbirliği artık herkes tarafından bilinmektedir. Şüpheli isimlerin ülkenin hava sahasında seyreden uçaklarda sorgulanmaları şeklinde uygulanan bu yöntem, söz konusu kişiler için uygulanması neredeyse imkânsız olan geleneksel suçluların iadesi prosedürüne başvurma zorunluluğundan kaçınmanın bir yoluydu. Devlet Başkanı Mübarek, bunu yaparak, kendi ülkesinde kesinlikle hoş karşılanmayan ve Mısır'daki radikal İslami unsurların yönetime yönelik nefret duygularını yoğunlaştıracak adımlar atma cesaretine ve inancına sahip olduğunu gösteriyordu. Aynı zamanda Mısır'ın ABD'nin en önemli güvenlik çıkarlarına sağladığı eşsiz katkılar, iki ülke arasında ilerleyen yıllarda Mısır'a büyük faydalar sağlayacak bir bağ kurmuştu.

Bu strateji ve onun beraberinde getirdiği politikaların yolunda ödenen tek bedel bu değildi. Her ne kadar İsrail'le yapılan barış anlaşması resmi olarak Mısır'ın temel bir çıkarı olarak ilan edil-

miş olsa da yönetim, İsrail'in yazılı ve görsel basında yerilmesine izin vermekle kalmıyor, çoğu kez bunu teşvik ediyordu. İsrail ve başta Ariel Şaron olmak üzere liderlerinin şeytani varlıklar olarak tasvir edilmesi muazzam boyutlara ulaşıyor, İsrail'in bu karalama kampanyasının durdurulması yönündeki ricaları ve talepleri karşılanmıyordu. Mısır'la yaşanan açık ve gizli ilişkiler arasındaki çarpıcı çelişkiyi ben ve benimle benzer görevler yürüten yakın arkadaşlarım açık biçimde görebiliyorduk. İki ülke arasında kapalı kapılar ardında büyük ölçüde karşılıklı anlayış varken ve pek çok şey başarıyla sonuçlandırılmışken dışarıdaki düşmanca hava çoğu kez patlama noktasına varıyordu.

En büyük dönüm noktası, İsrail Silahlı Kuvvetlerinin 2002 ilkbaharında Batı Şeria'nın kentlerine ve bölgelerine girmesinin ardından Filistinlilerin yol açtıkları gerilimin doruk noktasına ulaşmasıyla yaşandı. Kahire'nin sokaklarında Filistinlilerin ve bizzat Arafat'ın kışkırtmasıyla gerçekleştirilen gösteriler, Nil nehrinin kıyısındaki yöneticilere kaygı verici bir uyarı işareti gönderiyordu. Filistinliler, Mısır'ın ikili ilişkiler düzeyinde İsrail'e karşı açık bir tepki göstermesini, Kahire'deki İsrail büyükelçisinden ülkeyi terk etmesinin istenmesini ve büyükelçiliğin kapatılmasını veya elçilik çalışanlarının sayısının önemli ölçüde azaltılmasını talep ediyorlardı. Mısır, yıllar önce, İsrail'in bölgedeki faaliyetlerini protesto etmek için İsrail büyükelçisini ülkeye geri çağırılmış, ama büyükelçilik bir maslahatgüzarının yönetimi altında geniş ve faal bir personel kadrosuyla çalışmalarını sürdürmüştü. Ve artık kritik an gelmişti. Mısır, harekete geçecek mi yoksa geçmeyecek miydi? O günleri de Mısırlıların Arafat'ın taleplerine boyun eğmeleri durumunda benzeri taleplerin sonunun gelmeyeceğini ve bunun siyasi şantaj boyutuna varabileceğini düşündüğümü gayet iyi anımsıyorum. Birkaç gün süren istişarelerin ardından Kahire'den, tekrar tekrar okumayı ve yorumlamayı gerektiren ifa-

delerle bezenmiş bir açıklama gelmişti. Mısırlılar, taleplere sessiz kalıp hiçbir eylemde bulunmamayı seçmişlerdi. Bunun bütün denklemdeki en önemli dönüm noktası olduğuna inanıyorum. Devlet Başkanı Mübarek, Filistin davası uğruna fedakârlıklar yapmaları yönündeki bu arsız talebi reddetmişti. Arafat'ın başlattığı hareketlerin Mısır'a ve Mısır'ın çıkarlarına yönelik tehdit teşkil ettiğine karar vermiş ve o andan itibaren, Filistinlilerin geleceklerinin bir lider değişikliğine ve bir bütün olarak bölgeyi ve Filistinlileri yeni, umut verici bir döneme sevk edecek bir dizi reforma bağlı olacağı yönündeki temel görüşü benimsemişti.

Mısır'ın politikasındaki bu çarpıcı değişimin açık bir belirtisini görmek için üç yıl ve Arafat'ın ölümü gerekecekti. Mübarek, o dönem boyunca, İsrail'e yeni bir büyükelçi atamaktan kaçınmayı sürdürecekti ve basın da İsrail karşıtlığını hiç olmadığı kadar artıracaktı. Ayrıca Başbakan Şaron'la ilk kez görüşmesi yönündeki önerilere karşı koyacak ve asılsız bir casusluk suçlamasıyla tutuklanıp bir Mısır cezaevinde yatmakta olan Azzam Azzam adında Dürzî bir İsrail vatandaşının serbest bırakılmasına da izin vermeyecekti. (Azzam Azzam ancak İsrail'in savaşı sona erdirmesi planının uygulanmasında Mısır'ın önemli bir rol oynamasıyla birlikte Filistin isyanının fiili olarak sona ermesinin ardından 2005 yılında serbest bırakılacaktı.) Ve yine de, daha önce belirttiğim gibi, 2002 yılının ilkbaharında artık dönülmez yola girilmişti. O dönemde Mısır Devlet Başkanı Mübarek, Arafat'ın bölgede ilerlemenin önündeki engel olduğunu kabul etmişti. Mübarek her ne kadar konuyla ilgili faydalı sonuçlar elde etmek için İsrail'den farklı yöntemler kullanmış olsa da, yakın çalışma arkadaşları -özellikle Mısır istihbarat teşkilatı başkanı General Ömer Süleyman- istenen sonucu elde etmek üzere derhal harekete geçmişti. (Kendi uydurduğu efsanesinin belirttiği gibi Kudüs'te değil de) Mısır'da doğup büyüyen Arafat, başladığı

KARANLIKTAKİ ADAM

noktaya dönmüştü. Geleneksel akıl hocaları şimdi onu kendilerinden mahrum bırakmak üzereydiler.

ORTADOĞU BİLMECESİNİN BİR DİĞER ÖNEMLİ şahsiyeti de Kral Hüseyin'di. Kral Hüseyin tahtta kırk altı yıl kalmış ve İsrail ile Arap dünyası arasındaki, İsrail'in 1948 yılındaki Bağımsızlık Savaşının dışındaki, bütün savaşlar onun hükümdarlığı döneminde gerçekleşmişti. Bu olağanüstü ölçüde uzun zaman dilimi boyunca çevresindeki ülkelerle çeşitli türlerde ittifaklar kurmuştu ve bu ülkelerle yaşanan ilişkilerdeki iniş ve çıkışların hepsinden haberdar oluyordu. Yıllar geçtikçe bölgede mükemmel bir aktör haline gelmiş ve eylem biçimini ne zaman değiştirmesi ve bir ittifakın yerine bir diğerini ne zaman koyması gerektiği konusunda ustalaşmıştı. Bu eşsiz sezgisi onu yalnızca bir kere, Saddam Hüseyin liderliğindeki Irak'a doğru "yöneldiği" birinci Körfez Savaşında yanılttı. O dönemde Başbakan Şamir'le yaptığı gizli anlaşma, krallığını ve hanedanlığını kurtarmasında hayati bir rol oynadı. Bu olayın değerini ve önemini kabul etmesi, onun kadirşinas biri olarak anılmasını sağlayacaktı. Ürdün'ün İsrail'le yaptığı barışın sonucunun ayrıntılı açıklaması, kralın niteliklerini ve yeteneklerini açık biçimde sergilemektedir. Bununla ilgili daha fazla şey söylemeye gerek olduğunu sanmıyorum.

BÖLGEYİ DÜŞÜNÜRKEN AKLIMA SURİYE DEVLET başkanı Hafız Esad da geldi. Mısır Devlet Başkanı Mübarek gibi o da zirveye askeri bir mevkiden, ülkesinin hava kuvvetleri komutanlığı görevinden ulaşmıştı. Mübarek ve Esad'ın her ikisi de Sovyetler Birliğinde eğitim almıştı. Ancak Arafat'ın aksine bu liderlerin hiçbirinde istihbarat ve enformasyon çarpıtma saplantısı

yoktu. Esad, Sovyetler Birliğiyle stratejik bir ilişki geliştirmişti. Bu ülkeden milyarlarca dolar değerinde gelişmiş teçhizat, savaş uçağı, füzeler, silah ve elektronik savaş sistemleri almıştı. Mısır Devlet Başkanı Sedat 1970'lerin ortasında Moskova'yla yollarını ayırıp İsrail'in başkenti Kudüs'e tarihi ziyaretini yapmadan önce Şam'a gidip Suriyeli mevkidaşına kendisine eşlik etmesini ve birlikte İsrail'le bir anlaşma yapmayı teklif etmişti. Esad bu teklifi geri çevirmişti; Sovyet akıl hocalarının yanında kalmayı ve onların yoluyla İsrail'le stratejik bir denge kurmayı tercih etmişti. Sovyetlerden aldığı müthiş yardımı tamamlamak amacıyla çok geniş destekler toplamıştı. Scud-C ve Scud-D füzeleri satın alma ve Pyogyang'dan bu teknolojik silahların bir üretim hattını elde etme konusunda Kuzey Kore'yle anlaşma yapmıştı. Pakistan'dan ve diğer devletlerden nükleer savaş uzmanlarını ağırlamış ve kimyasal savaş alanında kendi ülkesinin kapasitelerini geliştirmişti. İran'daki Humeyni devriminin ardından Esad, Tahran'daki Şii yönetimiyle stratejik bir ilişki kurdu ve bu yönetimin Suriye'yi, Lübnan'ın İsrail'e yakın güney bölgesinde konuşlanmış olan Şii Hizbullah güçlerine yardım ve silah aktarma konusunda transit geçiş alanı olarak kullanmasına izin verdi. Esad ayrıca Hizbullah'ın İsrail'e yönelik eylemlerine izin verdi ve bu hareketin dünyanın beş kıtasına yayılan uluslararası bir terör ağı kurmasının ve bunu beslemesinin sağlanmasında işbirliği yaptı. Esad, tüm bu çabalarının toplam ağırlığının kendisine ABD ve İsrail'le ilişkilerinde ihtiyaç duyduğu gücü vereceğini ümit ediyordu.

Esad, kartlarını uluslararası sahnede son derece kurnaz biçimde oynuyordu. Söz konusu terörü desteklemek olduğunda kendisini zekice bu "savaşın" dışında göstermeyi başarıyordu. 1970'ler ve 1980'lerde bu alanda hâlâ değerlendirilebilecek bir kapasiteye sahipti ve bu faaliyet alanını elbette hava kuvvetlerinin yüksek rütbeli subayları yönetiyordu, ama kendisi sahnede pek yer almıyordu. 1990'larda görünüşe göre teröre olan ilgisini yal-

nızca Lübnan sahnesi ve Hamas ile İslami Cihad gibi daha radikal Filistinli gruplara güvenli barınak ve olanaklar sağlamayla sınırlanmıştı. Esad, elindeki özenle hazırladığı bu stratejilerle, 1990'ların büyük bir kısmını ABD kanalıyla İsrail'le çeşitli biçimlerde müzakereler yapmakla geçirmişti. Birbirini izleyen Amerikan dışişleri bakanları (başta Baker ve Christopher), Kudüs ile Şam arasında uzun süreli mekik diplomasisi çalışmaları yürütmüş ve Başkan Clinton, İsrail ile onun en azılı düşmanı olarak değerlendirilen Suriye arasındaki anlaşmanın sonuçlandırılması girişiminde bizzat yer almıştı. Kudüs ve Washington'daki hâkim görüş, Suriye'nin ilk adımı atması durumunda bütün Arap dünyasının bu adımı izleyeceği yönündeydi. Müzakerelerde bulunduğu kişilerin bu görüşünün farkında olan Esad, bunu sonuna kadar kullanacak ve çetin ve inatçı bir müzakereci olduğunu gösterdi. Çoğu zaman Suriyeli bu diktatörün Sovyetler Birliğini ve onun sağladığı kapsamlı yardımı ABD'yle olan ilişkilerinde güçlü bir dayanak olarak kullanmayı başardığını düşünmüşümdür. Bu, onun uluslararası desteği kendi yararına kullanma konusundaki eşsiz yeteneğinin kanıtlarından biridir. Moskova'nın o yıllar boyunca Şam'da oldukça büyük bir askeri danışmanlık varlığı bulundurmaya sürdürmesi gerçeği ve Rusya yönetiminin, azaltılmış ölçüde olsa da, Şam'ı desteklemeyi sürdürme yönünde karar vermesi, Esad'ın Sovyet akıl hocalarını doğru biçimde değerlendirdiğini gösteriyordu. Sovyetler, daha iyi alternatiflerin yokluğunda ellerindekiyle ve belirli bir ölçüye kadar tedarikçinin değil, alıcının belirlediği koşullarla yetinmek zorundaydılar.

Kudüs'ün uzun zamandır farkında olduğu üzere, Esad bölgenin en büyük strateji uzmanıydı. Kendisiyle aynı konumda olanların asla yapamayacakları bir performans sergiliyordu. Yine de, öldüğünde halkına, ülkesine ve mensubu olduğu azınlık Alevi aşiretine, önüne koyduğu en büyük hedef olan o çok arzulanan ödül -Golan Tepelerinin yeniden Suriye hâkimiyetine verilme-

si- bırakamamıştı. Neden böyle olmuştu ve son tahlilde, neden başarısız bir lider olmuştu?

Bu sorunun çözümünün büyük bir kısmı denklemin İsrail tarafında yatmaktadır. Denklemin bu kısmını daha sonra inceleyeceğiz, ama öncelikle Esad'ın politikalarını yürütme biçimiyle ilgili tanımlanması ve bilinmesi gereken unsurlar vardır. Mısır ile Suriye'nin İsrail'le barış anlaşması yapma meselesine yaklaşımlarını karşılaştırmamak elde değildir çünkü her ikisinin de uluslararası ve bölgesel beklentileri vardı. Mısır, uluslararası kartını oynarken, Sovyetler Birliği ile yürüttüğü Soğuk Savaş'ın ortasındaki ABD'ye elinde kıymetli bir hediyeyle yanaşmıştı: Mısır, Moskova'ya uzun yıllardır geliştirmiş olduğu bağı koparma yönünde stratejik bir karar almıştı. Mısır, Sovyetler Birliği ile bağını kopardı ve ardından Washington'la, bölgede ortak bir stratejiye dayanan yeni bir ilişki önerdi. Bu hamlesini, Arap dünyasının büyük bir kısmından gelen şiddetli eleştirilere göğüs gererek, İsrail'e barış kurmanın yollarını arama ve bunu sağlama yönünde aldığı tarihi kararla tamamladı. Bunun sonucunda Mısır, Ortadoğu'nun Arap coğrafyasında yaklaşık on yıl boyunca boykot edilecekti. Suriye'nin politikası ve taktikleri ise önemli ölçüde farklıydı.

Suriye, Moskova'yla ilişkisini sürdürmüş ve ayrıca İran'la bağını, başta savunma ve dış politika konularında olmak üzere, geliştirmişti. Filistinlilerin ve diğer terörist grupların Suriye toprakları üzerindeki faaliyetlerini engellemesi yönünde Amerika ve İsrail'in ısrarlı taleplerine karşı koymuş ve 1991 yılındaki ilk Körfez Savaşında Irak'a karşı ABD önderliğindeki koalisyon-da yer almış olmasına rağmen terörist gruplara verdiği desteği 2003 yılındaki ikinci Körfez Savaşında da sürdürmekle kalmayıp ABD'ye karşı savaşan isyancı ve Iraklı güçlere topraklarını ve Irak'la olan açık sınırlarını daha fazla kullandırmıştı. Babasının yerine göreve gelen Beşar Esad'ın, El Kaide terör örgütüne karşı verdiği mücadelede ABD'ye kısıtlı destek vermiş olduğu gerçe-

ği büyük ölçüde doğrudur; verilen bu destek, belirli alanlarda, Mısır'ın aynı dönemde verdiği destekten kesinlikle son derece uzaktı.

Zıt stratejiler tamamen farklı sonuçlar doğurmuştu. Suriye, bütün geleneksel varlıklarını elinde tutmuş ve İsrail'le barış yapmak ve ABD tarafından kabul edilmek için yaptığı pazarlıkta bunların pek çoğundan feragat etmek zorunda kalmıştı. Mısır ise az çok kayıtsız şartsız olarak geçmişle bağlarını koparmış ve bunun karşılığında hem İsrail'le barış anlaşması yaparak hem de ABD ile stratejik bir işbirliği oluşturarak ödüllendirilmişti. Bu işbirliği sayesinde silahlı kuvvetleri baştan aşağı yenilendi, son teknolojik silahlarla donatıldı ve ülke düzenli olarak her yıl ekonomik yardım aldı. Mısır'ın bu yaklaşımı çok yüksek düzeyde bir risk unsuru taşıyordu. İnsanlar Sedat'ın girişiminin başarısızlıkla sona erdiği durumun benzerinin doğmakta olduğunu düşünebilirlerdi. Doğrusu bu hiç de gerçektışı değildi. Ok yaydan bir kere çıktı mı ne ABD ne de İsrail, Mısır'ı tamamıyla yalnız başına bırakmanın sonucunu siyasi açıdan kaldırabilecek durumdaydı.

Bu nedenle, son tahlilde, Hafız Esad'ın "ihtiyatlı" hareket etme ve bir anlaşma yapılana kadar her varlığını elinde tutma stratejisinin Suriye'nin zararına olduğunu söylemek doğru olacaktır. Eğer Esad'ın en büyük amacı, Golan Tepelerini yeniden Suriye'nin egemenliği altına alma hayalini gerçekleştirmek idiyse, Esad'ın bu hayalini gerçekleştirmek için seçtiği yol yanlıştı. Oysa Suriye liderinin temel amacı, diktatörlüğünü korumak idiyse, seçtiği yol gerçekten de doğruydur. Pazarlık maddelerini sonuna kadar elinde tutarak bir taraftan İran'la ve diğer taraftan da şiddet yanlısı Şii hareketi Hizbullah'la taktiksel ittifaklar kurmayı başarmıştı. Bu stratejiyle kendisine, Suriye'yi desteklemeye, fanatik bir İsrail karşıtı duruş için ülke içerisindeki kitlenin desteğini güçlendirmeye ve böylece rejimin sürekliliğini sağlamaya hazır iki müttefik bulmuştu. Son tahlilde, derin

uçurumu geçip halklarının tarihinde yepyeni bir sayfa açmayı başaranlar, yalnızca taşıdıkları tarihi sorumlulukların bilinci-ne varmış, seçmen kitlelerine karşı çıkmayı göze alan Devlet Başkanı Sedat, Kral Hüseyin, İzak Rabin ve Ariel Şaron gibi usta siyasetçiler ve liderler olmuştur.

HEM ULUSLARARASI HEM DE BÖLGESEL SAHNEDE rol alan başka aktörler de vardı ve bunlar bu bölgeye ait değildi. Bölge dışından olan şahsiyetlerden biri, ülkesini onlarca yıl büyük bir acımasızlıkla yöneten olan Fas Kralı İkinci Hasan'dı. Kral Hasan, hükümdarlığının ilk günlerinden itibaren, tahtını yalnızca krallığı sınırları içerisinde kaba kuvvet uygulayarak koruyamayacağını anlamıştı. Daha önce belirttiğim gibi, büyük bir kurnazlıkla İsrail'le bir ilişki kurmuş, bunu geliştirmiş ve bunun ardından İsrail'lebaştta Mısır olmak üzere Arap dünyası arasındaki ilk hassas ve verimli temaslara güvenli ve emniyetli ev sahipliği konumunu edinme/i de başarmıştı. Öngörüsü ve insan doğasını olağanüstü biçimde kavrama yeteneği sayesinde Cezayir'in 1960'larda, Mısır'ın doğrudan askeri katılımıyla ülkesine yaptığı akını zapt edebilmiş ve 1970'lerde İsraili muhataplarıyla görüşmek üzere başkent Rabat'a gelen Mısır'ın özel temsilcilerine ev sahipliği yapmıştı. Fakat Kral Hasan gözünü yükseslere dikmişti. Hz. Muhammed'in soyundan gelen biri olarak, kendisine Müslüman dünyasının en üst düzey ve saygın şahsiyetlerinden biri rolünü biçmiş ve bu nedenle Kudüs meselesinin çözümünde kilit bir rol oynamayı amaçlamıştı. Bu amaçla Fas, Arap Birliğinin Kudüs komitesinin başkanlığını almış ve Kudüs'ün kutsal bölgesinin statüsü meselesini israil-Filistin anlaşmazlığı gündeminden alıp uluslararası gündeme taşımayı önermiş, bu önerisi İsrail tarafından geri çevrilmişti.

Muhtemelen İsrail-Arap anlaşmazlığındaki meselelerin en zorlularından biri olan Kudüs meselesi, İsrail'de ve Müslüman dünyasında sonu gelmeyen duygusal tartışmalara neden olmuştur. Birleşmiş Milletler Genel Kurulu, Filistin'in iki ayrı devlete bölünmesi planını onayladığında, aynı zamanda Kudüs kentinin uluslararası konuma getirilmesi planını da onaylamış oluyor, böylece kente özel bir mütevellilik statüsü veriyordu. Arap dünyasının bu çözümü reddettiği ve yeni doğan İsrail devletine karşı savaş başlattığı anımsanacaktır. İsrail ise Kudüs'ün "uluslararası" kent konumuna getirilmesi fikrine karşı çıkmıştı ve Bağımsızlık Savaşı sona erip de ateşkes ilan edildiğinde ateşkes hattı bu kentin içerisinden geçerek Kudüs'ün, İsrail ile Ürdün arasındaki bölünmüş bir kent statüsünü kesinleştirmişti. 1967 savaşı bu anormalliğe bir son vermiş ve Kudüs, İsrail'in farklı siyasi görüşlerden başbakanlarının sözleriyle "bir daha asla bölünmemek üzere birleşik bir kent, İsrail'in başkenti" haline gelmişti. Kentin farklı bölgelerini birbirinden ayıran duvarlar ve engeller yıkılmış, kentin efsanevi belediye başkanı Teddy Kollek'in rehberliğinde farklı nüfus yapılarına sahip bu kenti birleştirmek için yoğun çabalar sarf edilmişti. Geçtiğimiz yıllar içerisinde, Filistin Yönetiminin kurulması ve Filistinlilerin herhangi bir kalıcı anlaşmanın, Eski Kudüs kentinin merkezindeki kutsal bölgede Filistin'in hâkimiyetinin tanınmasını içermesi gerektiği ısrarıyla birlikte, kentin İsrail tarafı ve Filistin tarafı olmak üzere yeniden ikiye bölünmesi konusunda insanların tepkilerini ölçmek amacıyla çeşitli planlar hazırlanıp sunulmuştur.

Eski kentin göbeğindeki "kutsal havzanın" kaderi nasıl tayin edilmeliydi? İsrail elbette, zaferle sonuçlanan Altı Gün Savaşından itibaren bütün İsrail başbakanlarının beyan ettikleri geleneksel politikası çerçevesinde bütün bölgeyi elinde tutmak isteyecekti. Fakat sonunda bunun mümkün olmadığının anlaşılması duru-

munda yalnızca Filistinliler yerine bütün Arap dünyasıyla bir anlaşma yapması İsrail'in yararına olmayacak mıydı? Bu, bütün meselenin geçici egemenlik yönünü etkisiz hale getirmeyecek ve bunun sonucu İsrail'in lehine olmayacak mıydı? *Kral* İkinci Hasanın Arap Birliğinin Kudüs komitesinin başkanlığını yaptığı yıllarda bu konuyu sık sık düşünmüşümdür. Zamanı geldiğinde bu yola başvurabiliriz.

Fas, 1980'ler ve 1990'larda pek çok kesimden İsrailli siyasetçi için "siyasi Mekke" rolünü üstlenmişti. İnsanlar, kraliyetler sarayının davetlileri olmakla övünüyor ve saygıdeğer Kral'ın huzuruna kaç kez kabul edildikleri konusunda birbileriyle yarışıyorlardı. Kral, İsrail'in siyasi yelpazesinin hem sağ hem de sol kesiminden kişilerle diyaloglar yürütüyor ve kendisini, Fas'ı terk edip hayat kurmak üzere İsrail'e giden yüz binlerce Yahudi göçmenin babası olarak görüyordu. Denklemin diğer tarafında ise kendisiyle görüşmek için Yaser Arafat'ı defalarca davet ülkesine davet etmiş ve yıllarca Arafat'ı İsrail'le siyasi bir görüşme zemini-ne çekmeye ikna etmeye çalışmıştı. Büyük bir titizlikle, popülist beklentiler güden diplomasi çalışmaları yürütmekten kaçınmıştı. Simon Peres'in 1986 yılında, İsrail ile FKÖ arasında bir kanal kurulmasıyla ilgili görüşmelerde bulunmak üzere kendisini Fas'a davet etmesi yönündeki ricasını kabul etmişti. İsrailli misafirin İsrail Hava Kuvvetlerine ait bir uçakla, yanında İsrail basınının önemli isimlerinden bir grupla alana indiğini görünce kral şaşkınlığa uğramıştı. Peres o dönemde Likut lideri İzak Şamir'le birlikte ulusal birlik hükümetinin ortağıydı ve benim görüşüme göre, özel temsilcilerinin daha önce söz vermiş olduğu şeyi yerine getirememişti. Ziyaret neredeyse fiyaskoyla sonuçlandı. Ziyaret, sona ermeden önce kamuoyu tarafından her yönüyle öğrenildi. Peres ve beraberindekilerden ülkeyi planlanandan önce terk etmeleri istendi ve kısaca söylemek gerekirse ülkeden kovuldular.

Kral Hasan, televizyonda canlı yayına çıkarak bu girişimini açıkladı ve girişiminin başarısızlıkla sonuçlandığını itiraf etti. Bu cecurca adımı için ağır bedel ödeyecekti. Suriye, Peres'in ziyaretini protesto etmek amacıyla Fas'la diplomatik ilişkilerini askıya aldı. Kral Hasan, hamlesinin artılarını ve eksilerini hesaplarken Arap dünyasındaki statüsüyle ilgili ağır bir bedel ödediğini ve bunun karşılığında eline hiçbir şey geçmediğini düşünmüştü. Peres ve geniş maiyeti, Kral Hasanın uçak havalanmadan önce uçağın bagaj bölümlerini ağzına kadar Fas'ın ünlü mutfağının ve şaraplarının en seçkin ürünleriyle doldurttuğunu gördüklerinde ülkeden apar topar gönderilmelerinin yarattığı burukluk bir nebze hafiflemişti. Bu şarap şişelerinden birini ziyaretin bir anısı olarak yıllarca sakladım. Sonunda şişeyi açıp şarabın tadına baktığımda ekşimiş olduğunu gördüm. Sonunda belki de tam bir başarıyla sonuçlanabilecek ziyaretin üzücü anısı olarak yalnızca şarabın güzel kokusu kalmıştı.

İlk İsrail-Filistin anlaşmasının 1993 yılında Washington'da imzalanmasının ardından İşçi partili bütün İsrail başbakanları, Kral Hasan tarafından ülkesinin muhteşem saraylarında nezaketle ağırlandı. Ne var ki Başbakan Rabin 1995 yılında acımasız bir suikasta kurban gittiğinde kral, Arap ve Müslüman dünyasının onlarca devlet başkanı ve üst düzey temsilcisiyle birlikte cenaze törenine katılma fırsatını değerlendirmemişti. Yıllarca İsrail'i ziyaret etmeyi reddetmiş olan Hüsnü Mübarek bile Kudüs'e gelmişti. Kral Hasan, törene gelmeme kararıyla ne yazık ki hem ülkesinde hem de Arap dünyasında siyasi manevra yapma kapasitesinin sınırlı olduğunu göstermişti.

ORTADOĞU'DAKİ ANLAŞMAZLIĞIN KIYISINDAKİ bir diğer aktörde Suudi Arabistan'dı. Mekke'de Müslümanların en kut-

sal tapınağına ev sahipliği yapan bu ülke, Batı sanayisinin varlığını sürdürmesinde hayati önem taşıyan geniş petrol yatakları ve yeryüzündeki her Müslüman bireyin dini yaşamındaki baskın rolü nedeniyle bölgedeki meselelerde yıllarca ciddi bir rol oynamıştı. İslamiyet'in Arap yarımadasında doğan, büyüyen ve yaşamını sürdüren aşırı dinci Vahabi kolu, yapısı itibarıyla Yahudiliğin (ve Hıristiyanlığın) çetin bir düşmanıydı. İsrail Devletinin Suudi Arabistan tarafından tanınması, bu son derece dinci yapının bunu kabullenmesini gerektiriyordu. Bu nedenle, bu denli köklü bir değişimin çok uzun bir zaman dilimi içerisinde gerçekleşmesi gayet doğaldır.

Bu tür bir değişimin hiçbir şekilde mümkün olmadığına dair ilk açık işaret, ABD ve Sovyetler Birliği tarafından, İsrail-Arap anlaşmazlığıyla ilgili müzakerelerin ana hatlarını belirlemek üzere toplanan Madrid konferansına Suudi Arabistan'ın bir temsilci gönderdiği 1991 yılında gelmişti. Bu görev için seçilen kişi uluslararası çevrelerde Washington'da iktidara yakınlığıyla bilinen Suudi Arabistan'ın efsanevi ABD büyükelçisi Prens Bandar bin Sultandı. Sonraki yıllarda Suudi Arabistan perde arkasından bir dizi rol oynayacak ve ABD'nin, başta Suriye kanalına olmak üzere, girişimlerine katkıda bulunacak, ama tüm bu girişimler hiçbir işe yaramayacaktı. Daha önce sıraladığım nedenlerden ötürü Suriye kanalı gerçekleşmedi ve bu nedenle yardımcı kişilerin süreci kolaylaştırmaya yönelik çabaları hiçbir sonuca ulaşamadı.

Suudi Arabistan'ın politikasında dönüm noktası 2002 yılı ilkbaharında yaşandı. Bu dönüm noktasının kökleri şüphesiz, Suudilerin önemsemedikleri şiddet yanlısı Müslümanların gerçekleştirdikleri 11 Eylül olaylarında yatmaktadır. 11 Eylül olayları Suudiler için acı bir uyanıştı ve bu olayların en hızlı sonuçlarından biri, ABD ve Batı dünyasında hızla yayılan Suudi Arabistan karşıtı duygu dalgasıydı. Riyad yalnızca ülke içerisindeki değil, aynı zamanda uluslararası arenadaki terör sorunuyla yakından il-

gilenmek zorunda kalacaktı. Ne var ki, Suudi Arabistan'ın İsrail-Arap anlaşmazlığına yaklaşımındaki çarpıcı değişimi yalnızca ülkenin uluslararası ilişkilerine bir makyaj yapma gerekliliğine bağlamak doğru olmayacaktır. Suudi Arabistan, Veliaht Prensi Abdullah'ın *The New York Times* gazetesinden Tom Friedman'a verdiği mülakatta Suudi planı veya Suudi girişimi olarak anılacak planını açıkladığında, Suudilerin herhangi bir girişime yönelmeleri olmaları gerçeği çok büyük şaşkınlık yaratmıştı. Bu tutum, Suudi Krallığının bu anlaşmazlığa doğrudan müdahil olmaktan bilinçli olarak kaçınma politikasına son derece ters düşüyordu. Başbakan Şaron'u bu fırsatı elden kaçırmamaya ve basında çıkan bir röportaj hakkında yorum yapmayarak, ayrıntılı bir açıklama bekleyeceğini ifade etmeye teşvik edenlerden biri de bendim. Lübnan'ın başkenti Beyrut'ta devlet başkanlarının bir araya gelecekleri bir Arap zirvesi gerçekleştirilmek üzereydi ve başbakana Beyrut'a gidip orada Arap mukabilleriyle görüşme fikrini düşünmesini önerdim. Başbakan, yakın çevresindeki diğer isimlere de danıştıktan sonra konuyla ilgili bir açıklama yaptı. Kimileri bu açıklamayla alay etti, kimileri de açıklamayı şaşkınla izledi. Zaten Kudüs'e Beyrut'tan herhangi bir davetiye gelmedi ve bana göre bütün bölgeyi bir barış sürecine sokacak tarihi bir fırsat böylece kaçırılmış oldu.

2002 YILI İLKBAHARI, GİRİŞİMLERE VE SANCILI KARARLARA gebe bir dönemdi. Filistinli teröristler her hafta, hatta her gün intihar saldırıları düzenliyor, Arafat ise kitlelere bir milyon şehidin Kudüs'te bir araya geleceği günü beklemelerini öğütüyordu ve İsrail de şiddet düzeyinin azaltılması için Batı Şeria'da kapsamlı bir operasyon başlatılması gerekeceğini düşünmeye başlıyordu. Aynı zamanda Suudi Arabistan'ın başkenti Riyad'daki yöneticiler, Filistinlilerin yarattıkları mevcut gerilimin artma-

sı durumunda krallığın istikrarına ve bütünlüğüne karşı ciddi bir tehlikenin oluşacağını düşünüyorlardı. Şehirlerdeki gençler Filistinli kuzenlerini desteklemek için sokaklara dökülüp de aşırı dincilerin İsrail karşıtı duyguları daha da yükseklere çıktığında Veliaht Prensi Abdullah, hem krallık hem de bütün Basra Körfezi açısından felaket sayılabilecek sonuçların rejimin temellerini sarısaacağını düşünmeye başlamıştı. Suudileri bu hamleyi yapmaya iten şey, İsrail'e karşı yeni keşfedilmiş bir sempati değildi. Prens Abdullah, İsrail'e ve özellikle Yahudilerin Tapınak Tepesi'ndeki varlığına veya ilgisine karşı derin bir antipati beslemeyi sürdürüyordu. Yabancı ve özellikle Amerikalı muhataplarıyla bir araya her gelişinde Kudüs'le ilgili duygularını açık açık dile getiriyordu. Prens Abdullah'ı izlediği yolu değiştirmeye iten şey, rejiminin ve hanedanlığının varlığının İsrail ile Filistinliler arasında derhal bir anlaşmanın sağlanmasına yönelik çalışmayı gerektirdiği ve şiddet düzeyinin bardak taşıp da iş işten geçmeden büyük ölçüde azaltılması gerektiği yönündeki inancıydı.

İKİ KÖRFEZ SAVAŞINI KAPSAYAN ON ÜÇ YILLIK SÜREÇTE Arap dünyasının karşısına çıkan İsrailli liderler kimlerdi? Bu on üç yıllık dönemde görev yapan altı başbakanın her biri bölgesel ve uluslararası sahnelerde nasıl bir performans sergilemişti? Önceki bölümlerde bu başbakanlardan birkaçının bazı yönlerinden bahsettim; bu noktada her biri için bir "performans karnesi" hazırlamak ve birkaçını kapsayan karşılaştırmalı bir çalışma yapmak uygun olacaktır.

Bu isimlerin ilki, bu noktaya kadar hakkında pek çok şey yazdığım İzak Şamir'di. Şamir, soğukkanlı bir uluslararası diplomasi uygulayıcısıydı ve elindeki kartları son derece gizli tutmayı beceriyordu. Yaygın kanının aksine, İsrail'in hem bölge içerisinde

hem de dünyada sergilediği imaja büyük önem veriyordu. Sön derece tutkulu bir siyasi biyografi ve otobiyografi okuyucusuydu ve bir keresinde birlikte yabancı bir ülkeye seyahat ederken General George Marshall hakkında yazılmış kalın bir kitabı satır satır okuduğunu anımsıyorum. Kitabı baştan sona, hiçbir ayrıntıyı kaçırmadan okumuştur. Hiçbir şeyle övünmezdi ve sıradan İsrail vatandaşlarına Başbakan Şamir'i nasıl değerlendirdikleri sorulacak olsaydı, hiç kimsenin, uzaktan veya yakından, onun bu yönünden bahsedeceğini sanmıyorum. Madrid'e giderek siyasi sürecin doksanlarda devam etmesini sağlayan kişinin Şamir olduğu unutulmamalıdır. Arap muhataplarına pek güvenmiyordu, ama İsrail'in Bağımsızlık Savaşından beri Arap tarafına vermiş olduğu her taahhüdü yerine getirme konusunda son derece titiz davranmıştı.

İzak Rabin ise tamamen farklı bir tarza sahipti. Tamamıyla ordunun içerisinde yetişmiş ve meslek yaşamının oldukça erken döneminde siyasetle yerel, bölgesel ve uluslararası alanlarda ilişkisi olmuştu. Bir keresinde bana, 1950'lerin ortalarında Kuzey Komutanlığının başında olduğu dönemde gerçekleşen bir olayı asla unutamayacağını söylemişti.

O dönemde İsrail ile Suriye arasında hassas su meselesi nedeniyle bir kriz baş göstermişti. Suriye, kendi topraklarında akan Ürdün Nehrinin üç kolundan birinin yönünü değiştirmeye karar vermişti. Suriye'nin bunu yapmasına izin verilmiş olsaydı, İsrail ciddi bir su sıkıntısı yaşayacaktı. İsrail, Suriye'nin bu amacına ulaşmasını önlemek için güç kullanımına başvurmuştu ve uzun menzilli toplarıyla nehrin kolunun yönünü değiştirmekle uğraşan ekibin ve onun askeri desteğinin üzerine ateş açmıştı. Son derece gergin bir ortam doğmuş ve Suriye'nin, Şam'a askeri teçhizat sağlamaya başlamış olan Sovyetler Birliğinin müşteri devleti haline geldiği gerçeğinin ortaya çıkması bu gerginliği artırmıştı. Operasyonu elbette Rabin yönetmişti, ama savunma

bakanı David Ben-Gurion'un bizzat kuzeye seyahat edip olayları yakından izlemek için bütün günü kendisinin yanında ileri komuta noktasında geçirmesine şaşırmıştı. Rabin, bunun kendisi için eşsiz bir deneyim olduğunu söylemişti. Gerginliğin süper bir gücün müdahalesini gerektirecek boyuta tırmanmasından endişe eden Ben-Gurion, olay yerinde olmak ve olası bir gelişmeye derhal müdahale etmek istemişti. **darkmalt**

Rabin, en küçük olayların bile büyük bir anlaşmazlığa dönüşebileceğini öğrenmişti ve bu nedenle ayrıntılara çok önem veriyordu. Liderliği yalnızca özgüveninin değil, sürekli olarak astlarının desteğini elde etme ihtiyacının temeli üzerinde kurulmuştu. Mossad'ın başkan yardımcısı olarak görev yaptığım dönemde özellikle bir günü unutamıyorum. Rabin, olağanüstü cesaret gerektiren bir denizaşırı operasyonu onaylamıştı ve başkanım o esnada ülke dışındaydı. Karargâhta "yardımcı komutan" olarak kalmıştım. Başbakanın askeri danışmanından, başbakanın operasyonu iptal ettiğini ve bu bilgiyi başkanıma iletmemi belirten bir telefon aldım. Bu girişim için çok ciddi hazırlıklar yapıldığını bildiğim için başbakanı operasyonun devam etmesine ikna etmek üzere gidip kendisiyle görüşmemin faydası olup olmayacağını sordum. Başbakanın fikrini asla değiştirmeyeceği söylendi, bunun üzerine mesajı operasyonu yürütecek ekibe ilettim. Bir saat sonra, başbakanla derhal görüşmem gerektiğini belirten bir telefon aldım. Başbakanın fikrini değiştirip değiştirmediğini sorduğumda aldığım yanıt yine olumsuzdu. "Peki, neden görüşmek istiyor?" diye sordum. Başbakan, fikrini değiştirmesine neyin neden olduğunu bana şahsen açıklamak istiyordu. Gerçekten de başbakanın zamanını harcamamın gereksiz olduğunu söyledim. Başkanım ülkeye döndüğünde başbakanın gerekçelerini birlikte dinleyebilirdik. Başbakan, görüşmesinin gerçekleşmesinderetti ve yanında kaldığım yarım saatten uzun süre içerisinde operasyonu durdurma gerekçelerini uzun uzadıya açıkladı. Bir ara

desteğimi ve onayımı almaya çalıştı ve bu, benim için, hayranlık duyduğum ve öykünmeye çalıştığım eşsiz bir liderlik niteliğiydi.

Rabin'in liderliğinin ayırt edici özelliği, ilgilendiği meselelerde en ufak unsurlara bile verdiği önemdi. Ünlü *şeytan ayrıntıda gizlidir* deyişi, onun sıkıca bağlı kaldığı bir kuraldı. Askeri kariyeri ona çoğu kez, en iyi planların bile ters gidebileceğini öğretmişti. Clausewitz'in ifadesiyle "sürtünme'deki tehlikenin farkındaydı: Sürtünme, birbirine sürtünen güçlerin her birinin yönünün sürtünme sonucunda değişmesiydi. Rabin, sürtünmenin operasyonlarla ilgili durumlarda olduğu kadar siyasi planlama ve uygulamalarda da hesaba katılması gerektiğini biliyordu. Rabin'in kuramlarının uygulamaya döküldüğü o olayları asla unutamam.

1970'lerin ortalarında bir akşam, Mossad'ın en deneyimli ve ünlü iki ajanının bir tatbikatına katılmak üzere gece yarısı saat iki civarında karargâha çağrıldığımı hatırlıyorum. Bu iki ajanın olağanüstü derecede tehlikeli bir görev için birkaç gün içerisinde ülkeden ayrılmaları planlanıyordu ve Rabin, son tatbikatta hazır bulunmak ve planlanmış faaliyetin her safhasını izlemek istediğine karar vermişti. Karargâha çok yorucu bir günün ardından geldi, ama bu yorgunluğu, planın adım adım yürütüldüğü yaklaşık bir saat boyunca orada kalmasını engellemedi. Orada bulunması nedeniyle doğal olarak karar vermenin yanı sıra operasyonun bütün ayrıntılarını belirleme sorumluluğunu üstlenmişti. Doğrusu bu, devletin en üst kademesinden birinin pek nadiren sergilediği bir sorumluluktu. Bu genelde ender rastlanan bir durumdu, ama özelde bu en yüksek makamda oturmuş olanlarla karşılaştırıldığında tam anlamıyla bir istisnaydı.

O dönemde Hamas terör örgütü Nachshon Waxman adında İsraili bir askeri kaçırmıştı ve bu askeri serbest bırakmasının karşılığında hareketin lideri Şeyh Ahmed Yasinin tutulduğu bir İsrail cezaevinden çıkarılmasını istiyordu. Rabin bu talebi kabul etmedi ve tutsak askerin güç kullanılarak kurtarılması için bir

özel kuvvet operasyonu başlatılması talimatını verdi. Toplanan kusursuza istihbarata rağmen operasyon başarısızlıkla sonuçlandı. Waxman, kendisini tutsak alanların ellerinde öldü ve kurtarma operasyonunu gerçekleştiren birimde de can kaybı yaşandı. O gün, İsrail için çok kötü bir gün oldu ve buna rağmen Rabin dramatik basın toplantısı düzenleyerek ve bu üzücü haberi duyurmakta ısrar etti ve toplantıya "Bütün sorumluluk bana ait" diyerek başladı.

Rabin, her zaman söylendiği gibi, savaş meselelerinde olduğu kadar barış süreçlerinin de de ayrıntılarına büyük önem veriyordu. Kendi öngörülerini vardı, bölgede olayların seyrini değiştiren tarihi kararlar veriyor ve bu kararların uluslararası sahnede ağırlıklarını hissettirmelerini sağlıyordu, ama yine de zamanının ve enerjisinin büyük bir kısmını belirli konularda görünüşte küçük hamleler yaparak liderliğini güçlendirmeye ayırıyordu. Bunu yaparak kendisiyle aynı sahnedeki pek çok kişinin ne yazık ki sahip olmadığı eşsiz bir alçakgönüllülük sergiliyordu. Her konuda son dakikada bir şeylerin ters gidebileceğini çok iyi biliyor ve bu yüzden kendine fazla güvenmekten ve rakiplerini küçük görmekten sakınıyordu. Rakiplerini asla hafife almıyor ve diplomatik girişimlerinin başarılarını duygusal boyutta yaşamamaya dikkat ediyordu. Rabin ile Yaser Arafat arasında hiçbir şekilde bir sevgi bağı olmadığına inanmam için elimde fazlasıyla gerekçe var. Arafat, Rabin'in suikast sonucu öldürülmesinin ardından, aralarında kardeşlik duyguları olduğunu iddia edecekti. "Kardeşlik" kelimesini kullanmasının hiçbir gerçeklik temeli yoktu. Rabin, ortak barış arayışlarında Arafat'ı yakın bir arkadaş ve yoldaş olarak görmüyordu. Aralarında Arafat'ın iddia ettiği türden kardeşlik duyguları yoktu. Rabin, baş başa olduğumuz zamanlarda, Arafat'ın sürecin başından beri yaptığı maskaralıklardan, onun tamamıyla güvenilmeyecek biri olmasından ve yönetiminin yozlaşmış yapısından yakınıyordu. Bu noktada, savunduğu girişimle arasında

duygusal bir bağ kuran İsraili ortağı Simon Peres'ten ayrılıyordu. Peres, muradına ermeye giden yolda karşısına çıkan bütün engelleri barış, sürekli güvenlik ve refah anayolunun üzerindeki kolaylıkla aşılabilecek çakıl taşları olarak görüyordu.

İzak Rabin'e ve onun dönemin meselelerine yaklaşımına duyduğum hayranlığı asla gizlememiştir. Rabin'in siyasi vasiyetinin kılavuz niteliğindeki bir kural olarak değerlendirdiğim bir başka yönü daha var. Ne zaman bir projeyle ilgilense veya diplomatik bir adım atsa, girişiminin başarısızlığa uğrayabileceği olasılığını göz önünde bulundurarak, mutlaka bir çıkış stratejisi hazırlıyor ve bunu elinde tutuyordu. Asla bütün kozlarını aynı anda kullanmak istemiyordu ve bir seçeneği kullanırken aynı zamanda elinde başka seçenekleri de tutuyordu. Ünlü bir fikir ve tarih adamı Sir İsaiah Berlin'in tanımıyla aynı zamanda hem bir kirpi hem de bir tilkiydi. Kirpinin kararlılığına ve tilkinin de zekâsına sahipti.

Rabin'in ölümünden kısa süre sonra, Simon Peres'in kısa süreli geçici başbakanlığının ardından, İsrail'de 1996 yılı yazında yapılan genel seçim, deneyimli Simon Peres'in karşısında sürpriz bir galip olarak Benyamin Netanyahu'yu iktidara getirdi. Netanyahu ile Rabin arasındaki tezat son derece açıktı. Politikaları tamamen farklıydı, ama benim asıl dikkatimi çeken husus bu değildi. Başbakan olduğunda Netanyahu hakkında çok fazla bir şey bilmiyordum. Netanyahu iktidara geldiğinde altı aydır İsrail'in Avrupa Birliği büyükelçisi olarak görev yapmaktaydım ve artık onun Filistinlilerle ve genel olarak Arap dünyasıyla ilişkilerinde başlattığı politikaları savunmak ve yaymak durumundaydım. Asla ödün vermeyen inatçı biri olarak tanımlanıyor ve bu nedenle Avrupa Birliği liderleri ona düşmanlık noktasına varan şüphelerle bakıyorlardı. Arap dünyasında ise onun iktidara gelmesinden memnuniyet duyan yalnızca bir lider vardı. Bu lider, bir yandan Başbakan Rabin'in yasını tutarken diğer yandan da asla güven-

mediği Simon Peres'in göreve gelmesine üzülen Kral Hüseyinden başkası değildi. Yeniden bir Likut partilinin başbakanlığa seçilmesi, diğer seçenek göz önünde bulundurulduğunda, Hüseyin için sevindirici bir gelişmeydi.

Netanyahu, Ürdün kralıyla yakın bir çalışma ilişkisi geliştirmek üzere derhal harekete geçti. Netanyahu, siyasi danışmanını üst düzey Ürdünlü yetkililerle mevcut meseleleri görüşmek üzere Amman'a gönderene kadar işler son derece yolunda gidiyordu. Ziyaret, basında sıradan bir olay olarak yer aldı. Bundan birkaç gün sonra İsrail ile Filistinliler arasında Kudüs'teki Tapınak Tepesinin yakınlarında şiddetli bir çatışma yaşandı. Kudüs belediye başkanı, Tapınak Tepesinin altındaki o güne kadar kapalı olan, Yahudi dininin en kutsal yerlerinden biri olan kutsal Ağlama Duvarı'nın yakınındaki tünelin açılmasını onaylamıştı. Ağlama Duvarı, bundan iki bin yıl önce İsrail'in eski kralları tarafından inşa edilmiş olan Tapınak Tepesinin kutsal kalıntısıdır. Belediye başkanının başbakan tarafından olaydan önce veya sonra onaylanan bu hareketi, İsrail'in 1967 yılındaki Altı Gün Savaşının ardından bütün Kudüs ve Batı Şeria'nın kontrolünü ele geçirdiği dönemden beri "kutsal havzada" hüküm süren son derece hassas statükoyu bozmaya yönelik küstahça bir girişim olarak değerlendirilmişti. Arap dünyasında kopan yaygara çok büyüktü ve kuşkusuz yapılan hareketin büyüklüğüyle orantılı değildi. Netanyahu'nun yardımcısının yalnızca birkaç gün önce Amman'da olması gerçeği, durumu Kral Hüseyin açısından daha da önemli kılıyordu ve bu gerçeğin sonucu olarak, kralın İsrail'in bu niyetinden haberdar olduğu ve söz konusu girişimi desteklediği yönünde bir haber yayıldı. Kral Hüseyin, Netanyahu'nun kendisinin başını belaya soktuğunu düşünüyordu ve böylece aralarındaki ilişki koptu. Netanyahu ve yakın çalışma arkadaşlarının Ürdün'ün hükümdarıyla ilişkileri yeniden canlandırmak için yaptıkları bütün girişimler kral tarafından reddediliyordu. Bunun üzerine benden, Amman'la temasa

geçmem ve gerektiği takdirde işleri yeniden yoluna koymaya çalışmak üzere oraya gitmem yönünde başbakan adına doğrudan bir istekte bulunuldu. İstenildiği gibi yaptım ve birkaç gün içerisinde Ürdün'ün başkentine gizli bir ziyarette bulundum; Kral'ı Netanyahu'nun iki özel temsilcisini kabul etmeye ikna etmeyi başardım ve böylece iki lider arasında en yüksek düzeydeki hayati önem taşıyan bağı yeniden canlandırdım. Ziyaretimin gizli tutulmasını rica etmiştim. Gerektiğinde harekete geçme gücümü koruyabilmem için bu rolümün kamuoyuna duyurulmaması gerektiğine inanıyordum. Dışişleri bakanı yardımcısı ziyaretimi öğrendi. İsrail'in ilk Ürdün büyükelçisi olarak aday gösterilmeme karşı kamuoyu kampanyası başlatmış olan kişi de buydu. Ziyaretimi derhal basına sızdırdı ve bunun üzerine yetki alanımın dışında izinsiz bir seyahatte bulunduğum için alenen kınandım. Basın yoluyla, Brüksel'deki görevimin ilk iki yılının ardından sona erdireceği ve yurtdışı hizmeti yapan kişilerin dışında yapılan atamalarda görev süresi bir yıl daha uzatılırken benim görev sürem uzatılmayacağı söyleniyordu.

Netanyahu'nun o dönemdeki hareket tarzı, yönetiminin en temel özelliklerinin bazılarının işaretçisiydi. Netanyahu, yönetim sanatını büyük bir kolaylıkla icra eden ve basını, özellikle elektronik medyayı, kendi lehine kullanma konusunda olağanüstü yetenekli son derece zeki bir kişiydi (halâ öyledir). Uluslararası ve iç meseleleri derhal kavrama yeteneği vardı. Mossad'ın başkanı olarak onun yönetiminde görev yaptığım süre içerisindekiler de dahil olmak üzere kendisiyle her görüşmemde sonsuz ayrıntıları kavrama ve bunları tutarlı bir gerçekler ve düşünceler kalıbına dönüştürme konusunda olağanüstü bir yetenek sergiliyordu. Bu onun hem güçlü hem de zayıf noktasıydı. Hazırcevaplığı o kadar hızlıydı ki genellikle çevresindeki insanları konuyla ilgili son noktaya getiriyordu. Ve bu tür durumlarda çevresinde her zaman, konuyla ilgili karar vermeden önce düşünmek için kısa bir ara is-

temeye cüret edecek insanlar olmayabiliyordu. Bir soruna veya çıkmaza anında çözüm üreten biriydi.

Bununla birlikte, gerçek bir meseleyle veya operasyonlarda bir "sorunla" karşılaştığında astlarına sonuna kadar destek oluyordu. Oysa astları ona, hakkı olan desteği her zaman sağlamıyorlardı. Netanyahu beni Mossad'ın başkanlığına atadıktan birkaç ay sonra bir operasyonda bir sorun yaşamıştım - Kıbrıs adasında iki adamımız yakalanıp tutuklanmış ve bu "olay" kamuoyunca hemen duyulmuştu. Selefimin yaşanan iki talihsiz olay nedeniyle istifa etmesinden bir yıldan kısa bir süre sonra göreve geldiğim dönemde yaşanan bu üçüncü olay, basın ileri gelenleri tarafından alışıldığı gibi eleştiri ve alayla karşılanmıştı. Görevimin başına gelir gelmez suçlamalardan nasibimi aldım, adada adamları alıkonulan kısım amiri istifasını sundu ve istifasını üzümlere kabul ettim ve bu olay, basında beklenildiği gibi büyük bir hoşnutsuzlukla yayınlandı. Bu memnuniyetsizlikten başbakan da nasibini aldı. Mossad'ın yol açtığı bütün hataların ardından teşkilatın kontrolünü eline alamamakla eleştiriliyordu. Buna benzer şartlarda bir başbakanın, kendisini tekrar tekrar sıkıntıya sokmuş olan istihbarat servisine baskı yapması beklenebilirdi. Fakat öyle olmadı. Siyasi yöneticimin tam desteğini ve yardımını aldım ve bu sayede gerekli gördüğüm bütün operasyonları sürdürebildim. Bu, hayranlık duymaktan kendimi alamadığım bir liderlik ölçütüydü. Başbakan, bana tam destek vererek çok büyük bir riske giriyordu. Bu şekilde hareket etmemiş olsaydı, teşkilat tamir edilemez bir hasar alabilirdi. Görevden alınmam, zararların en önemsizi olacaktı. İsrail'in gizli dış kolu Mossad, telafi edilmesi yıllar alacak ağır bir darbe alabilirdi. Benyamin Netanyahu'nun bu tehlikenin önemini kavramış olması ve teşkilatın yanında yer alması bana göre övgüye değerdir.

Netanyahu tam bir medya uzmanıydı. Toplumun bu kolunu hiç kimsenin yapamadığı ölçüde kullanıyordu; dilerseniz buna

kendi çıkarları lehine kullanma da diyebilirsiniz. Meydana gelen ve selefimin istifasını sunmasıyla sonuçlanan ciddi bir krizi çözmek amacıyla beni Mossad'ın başkanlığına getirmeye karar verdiğinde artık ben de bu tür oyunların bir aktörü olacaktım.

1998 yılının Şubat ayıydı ve İsrail'in Avrupa Birliği büyükelçisi olarak son temaslarımı yapıyordum. Bir gün öğleden sonra karayoluyla Lüksemburg'dan Brüksel'e dönerken cep telefonum çaldı. Hattaki kişi başbakanın askeri danışmanıydı. Danışman, başbakanın beni telefonla arayacağını ve bana, birkaç yıl önce başkan yardımcısı olarak ayrıldığım Mossad'ın başkanlığını teklif edeceğini söyledi. Bunun reddedemeyeceğim bir teklif olduğunu söylemekten de geri kalmadı. Netanyahu beni arayıp da teklifini yaptığında, bunun eşime danışmam gereken bir konu olduğunu söyleyerek cevap verdim. Başbakan, oldukça sabırsız bir tonla, "Eşin nerede?" diye sordu. Eşimin bir müzede olduğunu, kendisiyle o anda irtibata geçemeyeceğimi söyledim; başbakana birkaç saat sonra kendisine döneceğimin sözünü verdim.

Sonunda başbakanı aradığımda teklifin son derece gurur verici olduğunu, ama kararımı vermeden önce kendisiyle bir araya gelmek istediğimi söyledim. Başbakanın iki gün sonra Belçika'nın komşusu Almanya'yı ziyaret edeceğini bildiğim için konuyu yüz yüze görüşmek üzere orada buluşmayı teklif ettim. "İmkânsız," dedi Netanyahu. Bu, geciktirilmeden gerçekleştirilmesi gereken acil bir atamaydı. Hemen ertesi gün Kudüs'e uçmamı ve kente iner inmez kendisiyle görüşmemi istedi. Doğal olarak başbakanın isteğini kabul ettim, fakat ikimiz bir araya gelene kadar basının bu tekliften haberdar edilmemesini rica ettim. Başbakan, bu isteğimi yerine getirmek için elinden geleni yapacağını, ama bunun garantisini veremeyeceğini söyledi. Dakikalar içerisinde İsrail Devlet Radyosunun önde gelen yorumcularından biri, muhtemel atamamı duyurdu.

Ertesi gün Kudüs'e gittim ve başbakanla uzun bir görüşme yaptım. Başkan yardımcılığına seçkin birini, Kuzey Komu-

tanlığı'nın eski komutanı General Aminam Levine'i getirmeye karar vermişti ve bu kişiyi selefim olarak yetiştirmemi bekliyordu. Birlikte bir ekip olarak çalışıp çalışamayacağımızı anlamak için şahsen çok az tanıdığım Levine,le görüşmem gerekiyordu. Görüşme derhal ayarlandı.Netanyahu benden acilen cevap vermemi istiyordu. Saat akşamın yedisiydi ve kendisi ofisinden ayrılıp evine gitmek üzereydi. Düşünmek için yaklaşık bir saat süre istedim. "Katiyen!" dedi başbakan. Cevabımı hemen orada vermem gerekiyordu! Meselenin neden bu kadar acil olduğunu anlayamıyordum. Başbakanın daha da bastırması üzerine olumlu bir yanıt verdim. Devlet televizyonunda akşam haberlerinin başlama saati olan sekize birkaç dakika vardı. Birkaç dakika içerisinde haber yayını kesildi ve başbakanın programda olmayan bir basın açıklaması yapacağı duyuruldu. Başbakan televizyona çıktı ve kamuoyuna beni Mossad'ın yeni başkanı olarak atadığını duyurdu. Ayrıca yardımımın atamasını da ilan etti. Bir kez daha ana muhalefet lideri Ehud Barak, savunma bakanı ve teşkilatın birkaç eski başkanına danışmış olduğu ortaya çıktı.Bu kişilerin hepsi bu kararı onaylamıştı.

Aynı günün sabahında İsrail Parlamentosu, beş yıl boyunca görev yapacak devlet başkanını seçmek üzere toplandı. Mevcut devlet başkanı Ezer Weizman, başbakanın Likut partisinin üyesi Shaul Amor'la yarışıyordu. Seçim kampanyası oldukça hararetli geçmişti ve başbakanın koalisyon hükümeti, seçimi kendi adayının kazanmasını sağlamak için yoğun bir çaba sarfetmişti. Seçim başa baş geçmiş ve Weizman az bir farkla yeniden seçilmişti. Bu sonuç basında doğal olarak iktidardaki Likut partisi ve sonuç olarak başbakan açısından ciddi bir siyasi yenilgi olarak değerlendirildi. Başbakanın basın açıklamasından saniyeler sonra bütün dikkatler benim atamama yöneltildi ve akşamın geri kalan saatleri boyunca bu konuyla ilgili haberler yayınlandı, başbakan da hem yaptığı seçimden hem de bu seçimini yaparken izlediği

KARANLIKTAKİ ADAM

düzgün ve sorumluluk sahibi çizgiden ötürü övgüler aldı. Ertesi sabah benim atamam manşetlerdeydi, başkanlık seçimi ise ikinci haber konumuna düşmüştü. Bu tür bir atama bizzat bir başbakan tarafından ve bu denli çarpıcı biçimde ilk kez duyurulmuştu. Bu yöntemin beni onurlandırmak için seçilmiş olduğunu aklımın ucundan bile geçirmedi!

Netanyahu'nun ardından başbakanlığa Ehud Barak geldi. Barak'ı uzun yıllardır tanıyordum ve onun idaresinde herhangi bir sorun yaşayacağımı sanmıyordum. Yanılmışım. Barak, ülkenin en büyük beyinlerinden biri olarak görülüyordu. Orduda otuz beş yıl görev yapmış ve genelkurmay başkanlığına kadar yükselmişti. Birkaç yıl askeri istihbaratta da çalışmıştı. Birkaç başarılı operasyonda kendisiyle birlikte çalışmıştım. Başbakanlığında geçmiştekinden çok farklı davranıyordu. Bana sonuna kadar güveniyordu ve aldığım kararlara hiçbir şekilde karışmıyordu. Bununla birlikte çevresindekilere büyük bir kuşkuyla yaklaşıyor, idaresindeki bütün memurlara mesafeli duruyor, onlara gerçek anlamda güvenmiyor, böylece kendisiyle onlar arasında ve onların kendi içlerinde derin bir güvensizlik ortamı yaratıyordu. Barak, Mossad başkanlığına gelmemden bir yıldan fazla süre sonra iktidara geldi ve benim yerime geçmeyi bekleyen yardımcım, başkanlığa getirileceğini kesinleştirecek bir karar verilmesi için gittikçe sabırsızlanıyordu. Bu durum doğal olarak Mossad'ın içerisindeki gerilimin artmasına neden oldu ve insan doğasının bir kuralı olarak teşkilatta müstakbel başkana "yanaşan" kişiler de oldu. Barak ise kararını vermekte acele etmiyordu. Başbakanlığa geldiğinde tamamıyla güvendiği biriyle çalışmayı istemeye hakkının olduğuna inandığım için kendisine istifamı sunmuştum. Bunu anında geri çevirmişti, ama bir kriz durumunda atanmamdan çok az bir süre sonra teşkilatta yerime başkasının geçmesinin beklendiğini biliyordum. Bu belirsizlik Mossad'ın temellerini aşındırıyordu ve Barak'ın kararını bir an önce vermesi gerektiğini düşünüyor-

dum. Yardımcım ise benden daha büyük bir acele içerisindeydi. Kendi talebi üzerine, birkaç erteleme ve gecikmenin ardından, başbakanla görüştü. Doğrusu Barak'ın programlarının saatlerine uymadığı herkes tarafından biliniyordu. Neredeyse kimseyle zamanında görüşmüyordu ve ofisine girmek için kapıda iki saatten uzun süre bekletildiğimi, içeri alındıktan sonra "Gündeminde herhangi acil bir şey var mı?" şeklinde bir soruyla karşılandığımı anımsıyorum. Bu tür durumlarda çoğu kez "Hayır!" diyordum ve odayı terk etmemi istiyordu, ama beni çok yakın bir arkadaşı olarak gördüğünü biliyordum ve bu yüzden bu tavrına alınmıyordum.

Haftalar geçiyordu ve Barak konuyla ilgili hiçbir şey söylemiyordu. Barak yardımcımı birkaç gün içerisinde özel bir görüşme yapmak üzere davet edene kadar basında görevimden ayrılmak üzere olduğum yönünde söylentiler yayılmıştı. Barak bana hiçbir şey söylemedi ve bundan artık okun yaydan çıkmış olduğu ve görevimden ayrılmak üzere olduğum sonucunu çıkardım. Yardımcımı çağırdım ve kendisiyle derli toplu bir devir teslim töreni yapmamız konusunda konuştum, o da bunu elbette kabul etti; başbakanla yardımcımın akşamın erken saatlerinde yapmaları planlanan görüşmelerinin vakti geldiğinde eve gittim ve çalışanlarıma hitaben veda mesajımı hazırlamaya başladım.

Saatler geçti ve yardımcım beni arayarak hâlâ beklediğini ve kendisine görüşmenin en geç saat on birde gerçekleşeceğini bildirildiğini söyledi. Belirtilen saat geçti ve Kudüs'ten hiçbir haber gelmedi. Gece yarısına doğru uyumaya karar verdim ve eşimle geleceğe yönelik planlarımız hakkında konuşuyorduk ki başbakanlıktan başbakanın benimle konuşmak istediğini belirten bir telefon aldım. Telefon bağlantısının sağlanmasında sorunlar yaşandı ve yarım saat sonra Barak beni arayarak yardımcımla son derece ciddi bir görüşme yaptığını ve kendisine bu noktada görevden ayrılmamı istemediğini ilettiğini söyledi. Yardımcım artık

beklemekte bir anlam görmediğini söylemiş ve istifa etmeye karar vermişti. Barak, görevinden ayrılan bu generale ülkesine yaptığı kusursuz hizmetten dolayı gereken bütün hassasiyetle davranmamı istedi. Barak ayrıca görevimin başında süresiz olarak kalmamı istedi ve bana bol miktarda övgüde bulundu. Görüşmemizin saatini ve koşullarını göz önünde bulunduracak olursak bu isteğe son derece sakın biçimde karşılık verdiğimi düşündüğümü itiraf etmeliyim. Beni şaşırttığı kesindi, ama bunu neden bu şekilde yapmıştı? Klasik bir Barak hareketiydi.

Unutmadığım bir olay daha var. Barak, Başkan Clinton'ın himayesinde Filistin anlaşmazlığına samimi bir çözüm bulmak için cesurca bir adım atarak Yaser Arafat'la bir araya gelmek üzere Camp Davide gitmesinden kısa bir süre önce, bana bizzat kaleme aldığı, Mossad'ın büyük cesaret gerektiren bir operasyonu başarıyla gerçekleştirmesini öven bir mektup göndermişti. Mektubu aldığımda büyük bir gurur duyduğumu itiraf etmeliyim. Camp David girişimi başarısızlıkla sonuçlandı ve Barak birkaç ay sonra, görevde en kısa süre kalan seçilmiş başbakan olarak, başbakanlık koltuğundan ayrılacaktı. O akşam evdeydim ve başbakanlıktan başbakanın benimle konuşmak istediğini belirten bir telefon aldım. Güvenlik nedeniyle yurtdışında bulunan bir başbakanla asla telefonda hassas meseleleri konuşmamıştım ve bunu başbakanlıktaki yetkililere açıklamaya çalıştım, ama faydası olmadı. Bunun başbakanın isteği olduğunda diretiler ve buna uymamın beklendiğini söylediler. Kısa süre sonra başbakan hattaydı, birkaç dakika sonra özel uçağıyla İsrail'e doğru yola çıkacaktı. Doğrudan konuya girdi ve Camp David'de yaptığı görüşmeleri bütün ayrıntılarıyla anlatmaya başladı. Ardından 20. yüzyılda felsefe, siyasi düşünce ve tarih dünyasında önemli bir isim olan akrabam Sir Isaiah Berlin'den bahsetmeye başladı. Berlin ayrıca İkinci Dünya Savaşı sırasında Washington ve Moskova'daki İngiliz büyükelçiliklerinde görev yapmıştı. Amerika cephesiyle ilgili raporları

Başbakan Winston Churchill ve yakın çalışma arkadaşları tarafından titizlikle okunan biriydi. Berlin, Oxford Üniversitesinin ünlü bir profesörü, İngiliz Akademisinin başkanıydı ve İsrail'in seçkin sınıfının elli yıla yakın bir süre boyunca son derece saygı duyulan bir ismiydi. Pek çok kişi onun görüşlerine başvuruyordu ve diğer konuların yanı sıra Rusya ve Rusya'nın ilişkileri konusunda büyük bir uzmandı. Barak, Berlin'i tanıyordu ve eserlerine hayranlık duyuyordu; ayrıca onunla akrabalık bağımlı bilen az sayıda kişiden biriydi.

Barak sözlerine Berlin'in ününden ve İsrail ile Siyonizm'in özellikle Kudüs meselesiyle ilgili davasına müthiş bağlılığından bahsederek başladı. Ardından Filistinlilerin hassasiyetlerine uyumlu hareket etmeye çalıştığını, fakat muhatabı Arafat'ın kendisiyle bir araya gelmeyi yarı yolda reddetmekle kalmayıp İsrail ile İsrail halkının Kutsal Kudüs kentinde ve özellikle Tapınak Tepesinde hiçbir tarihi veya benzeri bir hakkının olmadığını iddia ettiğini söyledi. Baraka cevap vermeye ve anlattıklarıyla ilgili kendisiyle konuşmaya çalıştım, ama sözümü kesti ve yalnızca onun anlattıklarını dinlememi emretti. Çok uzun ve ayrıntılı bir monologdu ve başbakan, konuşması bittiğinde, ben daha bir şey söyleyemeden telefonu kapattı. Tüm bunların ne anlama geldiğini düşünmeye başladım. Sonunda telefon görüşmesinin anlatılanların başkaları tarafından duyulması için kasıtlı olarak yapılmış olduğu ve o isimsiz başkalarına mesajın iletilmesi için benim yalnızca teknik bir araç olarak seçilmiş olduğum sonucuna vardım. Bu konuyu Baraka asla sormadım ve bu gizemin çözümünü kendi hayal gücüme bırakmayı tercih ettim.

Hizmette bulunduğum uzun yıllar içerisinde devlet görevlilerine ve memurlarına görevlerinin gerçek yapısından haberdar edilmeden karmaşık senaryolar ve manevralarda roller verildiği zamanların ve durumların olduğunu bana bu ve başka liderlerin dahil olduğu benzeri olaylar öğretti. Bunun siyasi yöneticilerin

yasal bir ayrıcalıkları ve bunun bazen ellerindeki temel bir araç olduğunun farkındaydım. Bürokrasinin merdivenlerini tırmanırken bu yöntemin kullanılmasına sık sık tanık oldum ve her defasında bundan rahatsızlık duydum. Kullanma ve kötüye kullanma arasındaki çizginin belirlenmesi çok zordu. Ben şahsen Mossad'da bu yöntemi asla kullanmadım, ama bu tür yöntemlere başvuran kişilere tanık oldum. Son tahlilde, bu yönteme sürekli olarak başvurulmasının, devlet hizmeti mekanizmasının tümüne yönelik ciddi riskler teşkil ederek ülkenin yönetim sistemine zarar vereceğini düşünüyordum ve bugün de aynı görüşteyim. Kilit isimler, başka amaçlarla kullanılmakta olduklarının farkına vardıklarında üstlerine güvenlerini kaybeder ve doğal olarak bu tür şeylere alet edilmekten korunmak için önlemler alır veya bazı durumlarda görevlerinden ayrılırlar ve böylece onu sürekli çalışmalarından yoksun bırakarak hizmete zarar verirler.

İşte bölgedeki bazı kilit aktörler hakkında hatırladıklarım bunlardır. Tarihte ve Ortadoğu'nun gelişmesinde önemli bir şahsiyet olan ve kendisinden henüz bahsetmediğim altıncı başbakan Ariel Şaron'u sonraki bölümlerin birinde daha kapsamlı olarak ele alacağım. Bu başbakanların Ortadoğu'nun ötesindeki güçlere yaklaşım biçimleri, bölgedeki bütün halkların bölge dışındaki güçleri algılama ve onlara davranış biçimlerine bağımlılıklarını göstermektedir. Bu dış güçlerin en büyüğü kuşkusuz Amerika Birleşik Devletleri olmuştur. Her gün ABD'nin Ortadoğu'daki kilit aktörlere verdiği tepkilerin ve onlarla ilişkilerinin sayısız örneklerini görüyoruz.

DEĞİŞEN ZAMANLAR - DEĞİŞEN ÖNCELİKLER

1990'ların ortalarına gelindiğinde dünya yeni düzenine alışmaya çalışıyordu. Dağılan Sovyetler Birliğinin liderliğindeki Komünist blok ülkeleri artık yoktu. Rusya, ekonomisini ayakta tutmaya çalışıyordu ve istikrarsızlaşma belirtileri taşıyan sancılı bir rejim değişimi yaşıyordu. Balkanlar ise, Yugoslavya Cumhuriyetinin, ülkesini oluşturan birbirine düşman etnik grupları bir arada tutabilen yegâne kişi olan cumhurbaşkanı Tito'nun ölümünden birkaç yıl sonra dağılmasının neden olduğu acı bir savaşın şiddetli sancılarını çekiyordu.

Ülkesini Avrupa Birliği büyükelçisi olarak temsil etmek üzere Brüksel'e gelmiş biri olarak benim gözümünden bakıldığında durum son derece tuhaftı. Bir yandan Avrupa Birliği, bütün Avrupa kıtasını içine çekip ardında ekonomik yıkımın yanı sıra milyonlarca ölü ve yaralı bırakan iki dünya savaşının yaralarını sarmayı başarmıştı. On beş üyeli Birlik artık gerçek bir ekonomik süper güç haline gelmişti. Yönünü ortak bir para birimi oluşturmaya ve zamanla bütün üye devletlerin benimseyeceği ortak bir dış politika ve savunma yaklaşımı sağlayacak kopmaz bağlarla bağlı siyasi

bir birlik kurmaya çevirmişti. Ancak büyük ekonomik potansiyel, gerçek siyasi ve stratejik güce dönüşeceği benzemiyordu. Bunun temel nedeni, Avrupalıların yakın yörüngelerinin dışındaki meselelerle ilgilenmeyi ve dışlerini kendi çevrelerine batırmaktan sakınmayı tercih etmeleriydi. AB, İsrail-Filistin anlaşmazlığı konusunda her ay büyük bir hevesle açıklama yapıyor ve taraflara, çoğunlukla da İsrail'e, görüşlerini iletliyordu. Oysa söz konusu örneğin Kuzey İrlanda'da yıllardır süren anlaşmazlık olduğunda, mesele AB'nin bir üyesini ilgilendirdiği için bu meseleden özenle uzak durmuştur.

Ortadoğu, Avrupa Birliğinin gözdelelerinden biriydi ve on beş üye devletin ortak bir dış politika oluşturabilmesini sağlayacak uygun bir mesele işlevi görüyordu. Her ay gerçekleşen dışişleri bakanları toplantısında sunulacak taslak çözümümüyle ilgili alt komite düzeyinde Brüksel'de gerçekleştirilen ön görüşmeler hakkında düzenli bilgi toplamam yönünde talimat aldığımı tüm canlılığıyla hatırlıyorum. Brüksel veya üye devletlerin başkentlerinden gerekli bilgileri aldıktan sonra önde gelen üye devletlere taslakları makul düzeylere çekmeleri yönünde baskı uyguluyorduk, fakat bu baskılar çoğunlukla hiçbir sonuca varamıyordu. AB yetkilileri bu çalışmalardan büyük haz duyuyorlardı. Bu aylık diplomasi oturumlarına verdiğimiz önemden keyif alıyorlar ve bölgedeki taraflar adına karar verme hakkına sahip olduklarını sanıyor, açıklamalarının insanlığın geleceği açısından büyük önem taşıdığına inanıyorlardı. Tüm bunlar gerçektir. Geri dönüp de o yıllara baktığımda o aylık diplomasi benzeri oturumlar uğruna bu kadar çok çaba harcanmasını anlamakta zorluk çekiyorum.

Avrupa İsrail için son derece önemliydi. En büyük ticari ortağıydı ve ülkenin yıllık dış ticaretinin yüzde ellisinden fazlası bu kıtayla yapılıyordu. Avrupa'nın sınırları Ortadoğu'ya çok yakındı. Avrupa, bölgedeki Arap-İsrail anlaşmazlığı ve diğer anlaşmazlıkların kendi kıtasına yayılmasını önlemek için elinden geleni

yapıyordu. Avrupa, Ortadoğu havzasındaki ülkelerle arasındaki önemli ticari faaliyetler nedeniyle dış politika çıkarlarını kurnazca ticaret görüşmeleri yoluyla izlemeye çalışıyordu. Bölge ülkeleri, ticaret anlaşmaları -ortak üye statüsü- gerçekleştirmeye çalışıyordu ve ekonomi bölgedeki her devletin refahında gittikçe daha büyük rol oynadıkça bu anlaşmalar çok daha büyük önem kazanıyordu. Avrupalılar ticaret görüşmelerinde sıkı pazarlıklar yürütüyorlardı, ama bu görüşmeler aynı zamanda muhtemel ortaklardan insan hakları benzeri meselelerle ilgili taahhütler almak için kullanılıyordu. Avrupa Birliği, Ortadoğu havzasındaki ve yakın çevresindeki bütün ülkelerle bir dizi anlaşma yapmaya çalışıyor, bununla 2010 yılına kadar geniş bir Avrupa ve Ortadoğu ticaret alanı oluşturmayı amaçlıyordu.

Bu amaçla 1990'ların ortalarında Barselona Süreci adında bir girişim başlatıldı. Bu süreç, ekonomi, kültür ve siyasi yapıyla ilgili çeşitli düzeylerde bir dizi karmaşık toplantının yapılmasını sağladı. Bu girişimin en üst katmanı, Barselona sürecine ortak devletlerin dışişleri bakanlarının periyodik olarak toplanmalarıydı. Bu toplantılarda İsrail ve Suriye gibi ezeli düşmanlar, ortak çıkarlarıyla ilgili meseleleri görüşmek üzere aynı masa etrafında toplanıyordu. Bu, bölgedeki anlaşmazlık yaşayan devletlerin, Birleşmiş Milletler Genel Kurulu dışında, bir nevi tecrit edilmiş bir ortamda aynı masa etrafında toplandığı tek uluslararası forumdu ve AB bu başarısından gurur duyuyordu. Birlik, özel, yarı özel veya gizli hamleler başlatmak için eline geçen bu eşsiz fırsatı değerlendirmek için yok denecek kadar az şey yaptı. Aynı şekilde bu sürecin faaliyetlerine gerçek anlamda hiçbir mali destek sağlamadı. Adlandırıldığı şekliyle bu kültürel "sepeti" bir dizi akademik ve kültürel başlığı tartışmak için bilimadamlarını bir araya getirme aracı olarak kullanılabilir, böylece azılı düşmanlar arasında diyalog zemini oluşturabilirdi. Kuşkusuz bu alışılmışın dışında bir diplomasi çalışması ve seyahat ile konaklama masraflarını karşılamak

için makul bir bütçe gerektiriyordu. AB, bunun aksine, bu periyodik toplantıların Birliğin imajını asgari maliyetle parlatacağı inancıyla yalnızca bu toplantıları düzenlemek ve sürdürmekle yetindi. Diğer Akdenizli misyon şefleriyle birlikte Brüksel'deki hazırlık oturumlarına davet edilip Suriye'nin Brüksel maslahatgüzarının karşısında oturduğumu anımsıyorum. Gündemdeki bazı teknik maddelerle ilgili kendisiyle özel sohbet veya resmi bir görüşme yapmaya çalıştım, ama faydası olmadı. Eğer Avrupalı ev sahipleri yaratıcılıklarını az da olsa kullanmış olsalardı bu süreçten bir şeyler çıkarabilirdik, fakat öyle olmayacaktı.

İlgilenmem gereken meselelerden biri İran'dı. Bu ülkenin devlet terörüne verdiği destek, yalnızca Ortadoğu'da değil, Batı Avrupa'nın başkentlerinde de çok iyi biliniyordu. İranlı ajanlar, Paris ve Londra sokaklarında Tahran'daki molla rejiminin düşmanlarını öldürmüşlerdi. Biz, İsrail'de, uzun bir dönem boyunca İran-Şii saldırısının ateş hattında kalmış ve İran'ın besleyip desteklediği Hizbullah terör örgütüyle uğraşıyorduk. Doksanlı yıllarda yaşanan iki büyük olay, Buenos Aires'teki İsrail büyükelçiliğinin 1994 yılında bombalanması ve bunun ardından bu şehirdeki Yahudi topluluğu merkezine düzenlenen ve hem binanın içerisinde hem de yakın çevresinde olmak üzere onlarca insanın ölümlüyle sonuçlanan operasyondur.

O günlerde İran tehdidinin küresel olduğu, bunun yalnızca İsrail'e ve genel olarak Yahudi toplumuna değil, aynı zamanda uluslararası hukuka ve düzene yönelik olduğu aşikârdı. AB ihtiyatlı bir yaklaşım benimsedi ve Tahran'daki yöneticilerle yapıcı bir diyalog geliştirmeye çalıştı. Dönüşümlü olarak Strazburg'da veya Brüksel'de toplanan ve düzenli olarak ziyaret ettiğim Avrupa Parlamentosu, temas ve görüşme kanalları kurmaya yönelik sürekli çabaların gerçekleştirildiği yer haline gelmişti. Bir ara Avrupalılar, çarpıcı ve cesur bir adım atarak İran'la diyalogu askıya aldılar ve üye devletler Tahran'daki misyon şeflerini geri

çektiler. O dönemde Brüksel'de görev yapıyordum ve bu kararın yalnızca İran'la ilişkilerde değil, aynı zamanda üye devletlerin güvenliğine ve esenliğine yönelik somut tehditleri ele alma konusunda benimseyebilecekleri yöntem ve stratejilerde yeni bir dönemin müjdecisi olabileceğini düşünüyordum. Yanılmıştım. İranlılar, çok kısa bir süre içerisinde, birliğin oluşturduğu ortak cepheyi delmeyi başarmışlardı ve görünüşe göre üye devletler, Tahrana dönen ilk ülke olmak için birbirleriyle yarışıyorlardı. Bu utanç verici yarışı İtalya kazandı ve bunun ardından İranlılar, AB'nin görüldüğü gibi güçlü bir kurum olmadığı sonucuna vardılar. Birliğin yeniden ortak eyleme geçmesinden önce yedi yıl geçecekti; ancak bu kez İngiltere, Fransa ve Almanya birliğin sınırlarının dışında ortak hareket edeceklerdi. Bu kez 2004 ve 2005 yıllarında İran'ın nükleer meydan okuması, Avrupa'nın veya bir kısmının, büyükelçilerin Tahrandan çekilmesinin ötesinde bir tehdit içeren diplomasi atağı yapmasına neden olacaktı.

Brüksel'de kaldığım dönem boyunca yaşadığım deneyimlerden aklımda en kalıcı olanı, Fas asıllı bir kızın Belçikalı bir pedofil tarafından öldürülmesiydi. Olay, Belçika toplumunu derinden sarsmış ve emniyet güçlerinin yanı sıra, oturumları yerel televizyon kanalları tarafından günlük olarak yayınlanan bir parlamento komisyonu tarafından incelenmişti. Bu tüyler ürpertici olayın sıra dışı yanlarından biri, o dönemde Belçika'da yaşayan göçmen Fas topluluğunun içinde bulunduğu güç koşullardan bir kaçının yansıtmasıydı. Böylece ülkede bu topluluk için herhangi bir mezarlık olmadığı ve bu insanların ölümlerini defnetmek üzere ana vatanlarına göndermek zorunda oldukları ortaya çıkmıştı. Bu topluluk kısıtlı haklara sahipti ve Belçika'da ikamet eden yüz binlerce Kuzey Afrikalı, hükümet organları ve parlamentoda nüfuslarıyla orantılı temsile sahip değildi. Batı Avrupa ülkelerinde yaşayan Müslümanların yaşam koşulları hakkında daha fazla şey öğrendikçe Avrupa hükümetlerinin genel olarak çok geçmeden

yüzleşmek zorunda kalacakları bu sorunların gerçek yapısını görmezlikten gelmeyi tercih ettiklerinin farkına daha çok varıyordum. Konuyla ilgili, genç kızın öldürülmesi nedeniyle müthiş bir krizin ortasında olan dönemin Fas Brüksel büyükelçisiyle konuştuğumu hatırlıyorum ve ikimiz de çok kısa süre içerisinde bir yerlerde bir patlama olacağını son derece iyi biliyorduk.

Zaman zaman Belçika'nın güvenlik şefleriyle görüşüyordum. Bu, Mossad başkan yardımcılığı yaptığım dönemde görevimin bir parçası değildi. İsrail'in Belçika büyükelçisi ve ben, yerel güvenlik güçlerinin fiziki koruma sağladığı ender yabancı misyon şeflerindendik. Bu nedenle zaman zaman yerel güvenlik gücü amiriyle görüşmeye davet ediliyor, özellikle hafta sonları olmak üzere yalnız olduğumda korumamı atlattığım için oldukça dostça fakat sert bir dille uyarılıyordum. Arada bir gerçekleşen bu görüşmeleri, mevcut sorunlar hakkında bilgi almak için kullanıyordum ve yerel Müslüman nüfus meselesini ne zaman gündeme getirsem, bana kibar bir dille böyle bir sorunun olmadığı ve İsrail-Arap anlaşmazlığının Belçika sahnesine taşmadığı söyleniyordu. Dile getirmek istediğim noktanın bu olmadığını, ülkede gördükleri ikinci sınıf muamele nedeniyle Müslümanlar arasında herhangi bir gerilim olup olmadığını sormak istediğimi istediğimde açıkça tersleniyordum ve bana, Müslümanların ev sahibi hükümet tarafından kendilerine sağlanan olanakları takdir ettiklerini ve yerel ya da hayali sorunlara burnumu sokmamamı söylüyorlardı. Bunlarla uğraşmak yerine hükümetimi, korkunç işgal koşulları altında yaşayan Filistinlilerin sıkıntılarını hafifletmeye ikna etmek için elimden geleni yapmam söyleniyordu.

Avrupa'daki Müslüman sorununun yalnızca yeni boyutlara ulaşmakla kalmadığını, aynı zamanda daha önceleri kabul edildiğinden ve anlaşıldığından tamamen farklı bir yapıya büründüğüne o dönemde inandım. Sorun, 11 Eylül'deki veya Madrid'deki terör saldırılarından önce tüm çıplaklığıyla ortadaydı. Sorunlar

karmaşıktı. Bir yandan Avrupa vasıfsız işgücü için yabancı işçilere gittikçe daha bağımlı hale geliyordu ve bu milyonlarca ağır işçinin büyük bir çoğunluğunu, ekonomik açıdan az gelişmiş Kuzey Afrika ülkelerinden, eski Yugoslavya veya Türkiye'den gelen Müslümanlar oluşturuyordu. Yeni gelen bu milyonlarca insan, Batı Avrupa'ya yönelik kültürel ve etnik bir zorluk teşkil ediyordu ve doğrusu Avrupalılar hem bu sorunların üstesinden gelmeye yetecek donanımına sahip değillerdi hem de çoğunlukla bunları görmezlikten gelmeyi tercih ediyorlardı. Birliğin hiçbir platformunda bu meselelerle ilgili ciddi tartışmalar yapılmıyordu. Son derece hassas ve tartışmalı bir konu olarak değerlendirildiği için titizlik gerektiren göçmen politikası bile ele alınmıyordu. Bu konuyu her gündeme getirdiğimde bana söylenen şey, bunun Avrupa'nın bir iç meselesi olduğu sorunun doğrudan Arap-İsrail veya Filistin-Arap anlaşmazlığına bağlı olduğu ve eğer Avrupa'da şiddet veya huzursuzluk varsa bunun öncelikle İsrail'in bu meselelerle ilgili uzlaşmaz tavrından kaynaklandığıydı. Onlara göre Avrupa İsrail'in günahlarının "bedelini ödüyordu". İsrail, bu meselelerle ilgili politikasını değiştirdiği ve Filistinlilerin haklı taleplerini yerine getirdiği anda her şey yoluna girecekti. Avrupa devletleri, Arap-İslam dini akımları ile Yahudi-Hristiyan ve laik Avrupa arasındaki anlaşmazlığın acil yönlerine odaklanmak amacıyla Müslümanların Avrupa'da teşkil ettikleri zorlukla İsrail'in Arap dünyasına yönelik politikaları arasındaki bağlantıyı uzun yıllar boyunca uygun bir gerekçe olarak kullanmıştı. Brüksel veya Strazburg'daki Avrupalı mukabillerimle ne zaman bu meseleleri konuşsam ve onları ne zaman İslam'ın daha şiddet yanlısı akımlarına karşı uyarsam, İsrail'in propagandasını yapmakla suçlanıyordum.

Diplomat olarak görev yaptığım dönem boyunca katıldığım tartışmalarda ve görüşmelerde önüme konulan argümanlara çoğu kez Avrupa'nın Ortadoğu anlaşmazlığıyla ilgili tutumları-

nı çoğunlukla kendi çıkarlarının belirlediğini ve İsrail'in sözde "şahin" politikalarının bir saptırmadan başka bir şey olmadığını söyleyerek karşılık veriyordum. Hararetli tartışmaların belli safhalarında muhataplarıma, argümanlarını mantıklı sonuca ulaştırmaları gerekiyorsa, Arap dünyasının bitmek bilmeyen arzularını ancak İsrail Devletinin yok olmasının tatmin edebileceğini söylüyordum. Yahudi karşıtlığını bitirecek "nihai çözüm" Yahudi varlığını ortadan kaldırmaktı. Karşınızdaki insanları sarsıp akıllarını başlarına getirmek için bir tartışmayı mantıksız sonuçlar üretme noktasına getirmek gibisi yoktur. Yine de çoğu kez bu diyalog yöntemine başvurmaya tereddüt etmişimdir çünkü yöntemin yapısı kişiye güvenilmeyen bir demagog damgası vurulmasına açıktı. Birinin kendisini bu şekilde ifade etmesi nezaketen doğru değildi. Nezaket kuralları, İsrailli bir yetkilinin, Yahudi toplumunun üçte birinin Nazi Almanyası tarafından yok edildiği İkinci Dünya Savaşında Yahudi halkının başına gelen o sarsıcı olayı mazeret olarak gösteriyormuş gibi görünmekten kaçınmasını gerektiriyordu. Zaman zaman Almanya ve diğer Avrupa ülkelerinin önde gelen isimleriyle görüşüyordum ve bu insanlar, İkinci Dünya Savaşının sona erdiği 1945 yılından sonra doğduklarını veya Almanya tarihinin utanç verici sayfaları yazılırken çok küçük yaşlarda olduklarını söyleme zahmetine giriyorlardı.

Yine de Avrupa'daki Müslüman varlığı meselesinin bütünüyle görmezden gelindiğini söylemek de doğru olmaz. Bu inkâra rağmen Avrupalı uzmanlar, içlerinde yaşayan Müslüman nüfusların bu zaman ayarlı sosyal ve siyasi bombasının etkisiz hale getirilmesine yönelik bir politika oluşturulması gerektirdiğinin farkındaydılar. Bu sorunun büyük bir kısmı, doğup büyüdüleri yerde işsiz kalıp yoksulluk çekmek yerine Avrupa'da iş bulmak amacıyla bu kıtaya gelen Kuzey Afrika devletlerinin temel sosyal haklardan yoksun kitlelerinden kaynaklanıyordu. 1995 yılında

AB zirve toplantısında bir araya gelen liderler, birliğe üye bütün devletler ile Akdeniz'e kıyısı olan bütün ülkeler arasında bir işbirliği sistemi oluşturmaya yönelik Barselona yapılanması adlı bir girişim başlatmaya karar verdiler. Daha önce belirttiğim gibi bu sürecin yapısı, görünüşte, 2010 yılına kadar ortak bir ekonomik pazar oluşturulmasına ve ekonomik işbirliğindeki bu çabanın siyaset ve kültür alanlarındaki faaliyetlerle desteklenmesine yönelikti. Gerçekte ise bu strateji, AB ile Akdeniz'in güneydoğu kıyısındaki ülkeler arasındaki gerilimi azaltmak amacıyla seçilmişti. Ne var ki AB, sorun üzerinde gerçek anlamda bir etki yaratmak için gereken mali kaynakları veya siyasi ağırlığı sunmaya hazır değildi. Tıpkı Arap-İsrail anlaşmazlığındaki yaklaşımında olduğu gibi önemli bir sonuç elde etmek için ayrılan mali kaynak, bu amaç için gerekli gerçek tutarın yanında neredeyse hiç kalıyordu. Önemli üye devletlerdeki çiftçilere sırf geçimlerini sürdürmeleri için her yıl sağlanan milyarlarca euro tutarındaki sübvansiyonla kıyaslandığında Müslüman akınını durdurmaya ayrılan miktarlar çok gülünç ve genel olarak yetersiz kalıyordu. İç baskılar ve ihtiyaçlar, dış tehditlerin önünü kesmenin önüne geçiyor ve üye devletlerin siyasi öncelikleri listesinde "çiftçilerin lobisi" ağır basıyordu. Bu koşullar altında Müslüman "yarası" kanamaya devam ederek, beraberinde yeni sonuçlar doğuracaktı.

Bir istihbarat görevlisi olarak herhangi bir siyasi düzeydekilerin ilgilenebilecekleri kısıtlı gündemin her zaman için farkında olmuşumdur ve profesyonel düzeydekilerin de daima siyasi yöneticilerine önerdikleri gündem üzerinde kendi kararlarını vermeleri gerekmiştir. Tek süper güç Birleşik Devletler bile asla sayısız dış meseleyle aynı anda ilgilenebilecek sınırsız kaynaklara ve kapasiteye sahip olmamıştır. Örneğin İsrail bugüne kadar barış girişimlerini komşularıyla aynı anda yürütememiştir. Aynı anda birden fazla devletle müzakere sürdürmüş olsa bile bu müzakere-leri aynı anda sonuca bağlayamamıştır.

Bu şekilde Avrupa, doksanların sonlarında öncelikle doğruya doğru genişlemeyle ilgilenmiştir. Birliğe on yeni üyenin katılımı, yaklaşan büyük bir külfetti ve Brüksel'deki yetkililer, güneyde ve güneydoğuda beliren Müslüman sorunuyla ciddi biçimde ilgilenmek zorunda kalarak dikkatlerini başka yöne çevirmek istemiyorlardı. Şüphe yok ki kendilerine bu tutumları söylendiğinde bunu kesin bir dille inkâr edecek, iddiayı amaçlı ve asılsız olarak nitelendireceklerdi. Yine de bana göre, kasıtlı anlattıklarım esasen doğrudur ve belirli bir ölçüye kadar bugün de doğrudur. Dolayısıyla Müslüman sorununun önemi AB üyesi devletlerin başkentlerinde kabul edilmiş olsa da bir politika kararını eyleme dönüştürmeye yönelik yeterli siyasi irade olmayacaktı. Müslüman sorununun Avrupa'da ancak 20. yüzyılın sonlarına doğru açık bir biçimde tanımlandığını söylemek doğru olacaktır. Açıkçası bu sorunun sonunda alacağı hal tanımlanmadı, ama sorunun temelleri gözler önüne serildi. Açıklamaya çalıştığım nedenlerden ötürü meseleyi anlamlı biçimde ele alıp onunla etkin bir biçimde mücadele etmek gibi bir niyet yoktu. Doğrusu yeni yüzyıla girdikten sonra ve bazıları Avrupa topraklarında gerçekleştirilen birkaç kanlı terör saldırısının ardından bugün bile tehditle bütünüyle yüzleşme, tatsız ve tartışmalı olabilecek çözümler üretme konusunda ciddi bir isteksizlik vardır. Pek çok meselede olduğu gibi bu konuda da Avrupa ABD'yi izlemektedir.

10

MEŞAL OLAYI

Devletler arasındaki ilişkilerin, tıpkı bireyler arasındaki ilişkilerde olduğu gibi, dönüm noktaları vardır. Meşal olayı da böyle bir örnekti. Bu konuyla ilgili verilen karar her ne kadar başarılı olarak sınıflandırılrsa olsa da aslında bu son tahlilde kaçırılmış bir fırsattı.

1997 yılının Eylül ayıydı. Bir perşembe günü öğleden sonrasında yaklaşık iki yıldır İsrail'in Avrupa Birliği büyükelçisi olarak bulunduğum Brüksel'den Antwerp'e gidiyordum. Eşimle birkaç ay sonra ülkemize döndüğümüz zaman taşınacağımız yeni apartman dairesi için mobilya almanın vakti gelmişti. Belçika'nın ticaret merkezi Antwerp, ev eşyaları almak için gidilecek doğru adrestir. Cep telefonuma gelen beklenmedik bir çağrı, sandalyeler ve yemek masalarıyla ilgili düşüncelerimi yarıda kesti. Hattaki kişi başbakanın askeri danışmanıydı. Derhal İsrail'e dönmem isteniyordu. Bir şey olmuştu ve benim yardımına ihtiyaçları vardı. Olayın hassasiyeti nedeniyle konuyla ilgili herhangi bir açıklama yapamıyordum. Dışişleri bakanına bilgi verilmesini ve onayının alınmasını istedim. Bir keresinde başbakanın emriyle, dışişleri bakanının bilgisi olmadan Ürdün'e

gitmiştim ve bu nedenle basın tarafından topa tutulmuş ve kınanmıştım. Böyle bir şeyin ikinci kez yaşanmasına izin vermemekte kararlıyım. Dışişleri bakanına bilgi verilmesinin mümkün olmadığı söylendi. Dışişleri bakanı, Birleşmiş Milletler Genel Kurulunun yıllık oturumuna katılmak üzere New York'ta bulunuyordu ve onunla güvenli bir iletişim kurmanın hiçbir yolu yoktu. Bakana bilgi verilmeden hiçbir yere gidemeyeceğimi söyledim. İsteğim yerine getirildi. Bakan bilgilendirildi ve bana ilk uçakla İsrail'e gitmek düştü.

Akşam üzeri Brüksel'e döndüm ve hızlı bir araştırmanın ardından ertesi günden önce doğrudan Tel Aviv'e giden bir uçak bulmamın mümkün olmadığını anladım. Bu arada neden çağrıldığımı da öğrendim: Mossad görevlilerinden oluşan bir ekip, Ürdün'ün başkenti Amman'a gidip önemli bir Hamas lideri olan Halid Meşal'i öldürme girişiminde bulunmuş, fakat bu girişim başarısızlıkla sonuçlanmıştı. Ekibin altı üyesi Ürdün'de çok güç durumdaydı. İki Ürdünlülerin ellerindeydi ve nerede oldukları veya başlarına ne geldiği bilinmiyordu. Dördü Amman'daki İsrail büyükelçiliğinde saklanıyordu. Mossad başkanı, kralla görüşme durumu düzeltmek üzere Ürdün'e uçmuştu. Kralla kısa bir görüşme yapmış, ama altı adam ve bir kadınla ilgili ondan herhangi bir izin alamamıştı. Ürdünlüler ile İsrail arasındaki bütün ilişkiler askıya alınmıştı. Kralla görüşmeleri için Ürdün'le yapılan barış müzakerelerinde resmi İsrail heyetine başkanlık eden ve kral tarafından sevilip sayılan biri olan adalet bakanı Elyakim Rubinstein gibi önemli isimleri gönderme girişimleri geri çevriliyordu. Kral, hiçbir İsrailliyi görüşmek istemiyordu. Arkadaşça davrandığı ve güvendiği kişilerin ihanetine uğradığını düşünüyordu. Rahmetli Başbakan Rabin'in askeri danışmanlığını yapmış olan Mossad başkanı, Ürdün topraklarında gerçekleştirilmesini emrettiği ve başarısızlıkla sonuçlanan operasyondan yalnızca günler önce ai-

lesiyle birlikte Ürdün'ün Akabe kentinde hafta sonu tatili yapmıştı. Kral Hüseyin olup bitenleri bir aklı almıyordu.

Kralın ihanete uğradığı yönündeki duygularını yoğunlaştıran bir başka olay daha yaşanmıştı. Operasyondan birkaç gün önce Kral, şahsen çok sevdiği üst düzey bir Mossad yetkilisiyle görüşmüştü. Kral, bu yetkili aracılığıyla Hamas liderlerinin İsrail ile Filistinliler arasında (Hamas hareketi dahil olmak üzere) otuz yıllık bir ateşkes *-hudna-* ilan edilmesi tekliflerini iletmişti. Kral, o perşembe sabahı gerçekleşen Mossad girişiyle sarsıldığında bu teklife henüz hiçbir karşılık alamamıştı. Bu olayı daha sonra kralın kendisinden öğrenecektim. İsrail'e sunduğu teklifi düşündüğünde Mossad operasyonu ona daha da tuhaf gelmişti. Daha sonra bu mesaja öncelik verilmediği ve mesajın olağan işlemlerden geçirilmesi nedeniyle başbakanın bu mesajdan ancak operasyon sona erdikten sonra haberdar olduğu ortaya çıktı.

Hamas'ın bu teklifinin ciddi olup olmadığını ve gerçekten de otuz yıllık veyahut otuz günlük bir ateşkesin tohumlarını atıp atmayacağını bilemem. Tüm bu olup bitenlerin ardından İsrail'deki yaygın görüş, tüm bu girişimin İsrail'in direncini sınamayı amaçlayan taktiksel bir deneme balonu olduğu ve bu tür bir teklife zerre kadar bile meşruiyet zemini vermeye değmeyeceği yönündeydi. O dönemde halk arasında Hamas'ın kesinlikle güç kullanılarak karşılık verilmesi gereken kanlı bir terör örgütü olduğu yönünde geniş bir fikir birliği vardı. Bu düşünce doğru olabilirdi; ne var ki bunun Hamas'la mücadelede tek geçerli yöntem olup olmadığını asla bilemeyeceğiz çünkü ateşkes tekliflerini yürürlüğe konulabileceği bir dönemde tartışmamıştık bile.

Bütün gece boyunca İsrail'deki yetkililerle irtibat halinde oldum. Bana, başbakanın bütün geceyi Mossad karargâhında geçirdiği ve Mossad'ın olayla ilgili bütün adımlarını ve hamlelerini bizzat izlediği söylendi. Genelkurmay Başkanı ile istihbarat servislerinin şefleri de başbakanın yanındaydı. Gerçek bir kriz yaşanıyordu.

Başbakan beni bir an önce İsrail'de görmek istiyordu. Brüksel Havaalanı'nda bir uçak kiralamam söylendi. Kısa bir araştırmanın ardından bu tür bir seyahatin maliyetinin seksen bin dolar gibi fahiş bir fiyatı olacağını öğrendim. İsrail'e ait bir Boeing 747 tipi kargo uçağının beni alması için yönünün değiştirilmesine karar verildi. Ne yazık ki havaalanı, çevre koşulları nedeniyle gece yarısına doğru kapatıldı. Sürekli gelen telefonlar bana zamanın önemini hatırlatıyor. Bütün hikâye yoğun bir sansüre tabi tutulmuştu, fakat olayın her an patlak verebileceğinden ve bunun felakete yol açabileceğinden endişe ediliyordu. Yola ancak ertesi gün çıkabilecektim. Tüm dürüstlüğümlle söylemeliyim ki, krizin ayrıntılarını öğrendikçe Tel Aviv'e gitmek için fazla acele etmek istemiyordum çünkü konuyu düşünmek ve hazırlanmak için yeterince zamanım yoktu.

Ertesi gün, cuma günü, yola çıktım ve öğlene doğru İsrail'e vardım. Havaalanında karşılandım ve hemen Mossad karargâhına götürüldüm. İçimi tuhaf bir duygu kaplamıştı. Bu, suç yerine dönmek gibi bir şeydi. Artık bu ünlü savaşçılar topluluğunun bir üyesi değildim, ama görünüşe göre topluluğun yoldaşlarının ve her iki taraftaki liderlerin siyasi geleceklerinin kaderi birdenbire benim ellerime bırakılmıştı.

Eski çalışma arkadaşlarım ve selefim beni sıcak biçimde karşılayarak ve soruna benim çözüm bulmamı beklediklerini belirttiler. Öncelikle bana operasyon hakkında bilgi vermek istediler. Onların düşündüklerinin aksine bilgilendirilmek istemedim. Eski çalışma arkadaşlarıma operasyon hakkında ne kadar az şey bilirim o kadar iyi olacağını söyledim. Eğer Ürdünlü arkadaşlarımla bir araya gelecek olursam yaşananların ayrıntılarından mümkün olduğunca bihaber olmak istiyordum. Sonuçta artık Mossad'ın bir üyesi değildim. Doğrusu başarıya ulaşmamın tek yolu, muhataplarımı olup bitenler hakkında en ufak bir bilgiye sahip olmadığımı ikna etmek olacaktı.

Orada bulunan herkes, krizin Ürdün'ün refahına biraz katkı yapılmadan çözülmeyeceğinin farkındaydı. Bu düşünceyle oraya gitmemden çok önce çeşitli fikirler öne sürülmüştü. Bu fikirler **Ürdün Silahlı Kuvvetleri'nin** tankları için bir miktar kızılötesi gece görüş sistemi verilmesinden ülkenin uçaklarının bir kısmının modernizasyonuna kadar değişiyordu. Bana tüm bunları, sanki bu fikirler dile getirilmiş de ardından bu denli derin bir yarayı iyileştiremeyecekleri düşüncesiyle önemsenmemiş gibi, öylesine anlattılar. Oraya vardığım andan itibaren sorun artık tamamıyla benim olmuştu ve neden aceleyle çağrıldığım ortadaydı. Orada bulunan eski bir çalışma arkadaşım konuyu şöyle özetlemişti: "Bu gösteri senin ve bizler seni balkondan izleyeceğiz."

Bana anlatılanları sabırla ve anlayışla dinledikten sonra masada oturan çok sayıda kişiye Tel Aviv'e gelirken yol boyunca bu sorunu ve olası çözümü düşündüğümü söyledim. Orada bulunan herkes İsrail'in içinde bulunduğu çıkmaza odaklanmıştı. Ben ise Kral Hüseyin'in yaşadığı sıkıntıya odaklanmıştım. Vatandaşlarının büyük bir çoğunluğunun sert muhalefetine rağmen cesurca bir adım atarak ülkesinin İsrail'le barış anlaşması imzalamasını sağlamıştı. Ülkesi yüz binlerce Filistinli mülteciye ev sahipliği yapıyordu ve bu insanlar İsrail'e karşı son derece düşmanca duygular besliyordu. Ürdün'ün içerisinde Müslüman Kardeşler adında cizgiliform.com bir radikal Müslüman unsur vardı ve bu unsur, Filistin topraklarında faaliyet gösteren ve İsrail'e yönelik operasyonlar düzenleyen Hamas hareketiyle ittifak kurmuştu. Krallıkla Müslüman Kardeşler arasındaki ilişki son derece karmaşıktı. Kimi zaman bu hareketin parlamento seçimlerine katılmasına izin verilmiş, kimi zaman da üyelerinin devlet kademelerinde çalışmaları yasaklanmıştı. Bu, Ürdün'ün siyasi sahnesinde sergilenen oldukça karmaşık bir güç oyunuydu. Halid Meşal'i öldürmeye yönelik bu girişim, kral açısından daha kötü bir zamanda gerçekleşemezdi.

Bu olaya kadar İsrail ile Ürdün arasında en üst düzeyde karşılıklı anlayış ve işbirliği vardı ve her iki taraf da bu eşsiz ilişkilerden yararlanıyordu. Şimdi ise Kral Hüseyin'e göre İsrail bu güvene ihanet etmiş ve onu savunmasız bir konuma koymuştu. İsrailli ajanlar bir Ürdün vatandaşına, Hamas-Müslüman Kardeşler grubunun liderine Ürdün topraklarında, Amman'ın merkezinde suikast düzenlemeye kalkışmışlardı. Kralın artık çok büyük bir sorunu vardı. Onun sorunu çözüldüğünde bizim sorunlarımız da derhal çözülecekti.

Bütün çözümler, bu karmaşık durumun bütün unsurlarını hesaba katmak zorundaydı. Yapacağımız bütün teklifler, kralın altı tutsağı kamuoyunun gözleri önünde serbest bırakma kararını savunmasını sağlamalıydı. Bu düşünceyle İsrail'in, Hamas'ın hapisteki kurucu lideri Şeyh Ahmet Yasini serbest bırakıp Ürdün'e iade etmesini önerdim. Yasin oradan da çok büyük ihtimalle Gazze Şeridine gidecek ve Arafat ile Filistinliler tarafından sevinçle karşılanacaktı, ama bu adamın serbest bırakılmasını sağlayan kişi Kral Hüseyin'den başkası olmayacaktı. Önerimi derin bir ölüm sessizliği karşıladı. Çalışma arkadaşlarım ilk şoku atlattıktan sonra bu önerime acımasızca saldırdılar. İsrail kamuoyuna böyle bir adımı anlatmak mümkün değildi çünkü bu olaydan üç yıl önce Hamas, İsrailli bir askeri kaçırmış ve askerin bırakılmasının karşılığında Yasinin hapisten çıkarılmasını istemişti. Dönemin başbakanı İzak Rabin, bu pazarlığı kabul etmemiş ve cesurca bir kurtarma operasyonunun gerçekleştirilmesine karar vermişti, ancak operasyon başarısızlıkla sonuçlanmıştı. Tutsak asker Nachshon Waxman ve operasyon kuvvetlerinin komutanlarından biri bu kararın bedelini hayatlarıyla ödemişlerdi. Şimdi ise Rabin'in bir zamanlar serbest bırakmayı reddettiği aynı ismi gönüllü olarak serbest bırakarak altı kişinin (ikisi Ürdünlülerin ellerindeydi) sağ salim kurtarılmasını öneriyordum. Onlara göre bu öneri, ahlaki açıdan uygunsuz ve kabul edilemezdi. Mossad bu

tür bir öneriyi masaya yatıramazdı. Zaten Kral Hüseyin bu tür bir jest istememişti bile. Eğer Yasin serbest bırakılacaksa Filistinlilere teslim edilmeliydi. Filistin liderinin Ürdün'e teslim edilmesi, neticede sürdürdüğümüz sancılı barış sürecindeki başlıca muhatabımız Filistin lideri Yaser Arafat'ın suratına bir tokat atmak anlamına gelecekti. Sonuçta yaşananların Arafat'ın suçu olmadığı görüşü hâkimdi. Tüm bu gerekçeler, önerimin tamamıyla reddedilmesine neden oldu.

Tüm bu söylenenlere biraz ayrıntılı bir cevap verdim. Söz konusu olan yalnızca altı Mossad ajanının alıkonulması ve serbest bırakılması meselesi değildi. Operasyon, kralı çok güç bir duruma sokmuştu. Bu ajanların gitmelerine izin verecek olursa kendi güvenlik güçlerinin yüzüne bir daha asla bakamayacaktı; onların gözünde Mossad'ın ve onun temsil ettiği şeyin "işbirlikçisi" olarak görülecekti. Üstelik kriz çözülmedikçe Ürdün'ün güvenlik ve savunma alanlarında İsrail'le herhangi bir şekilde işbirliği sürdürebileceğini sanmıyordum. Krizin şiddetlenmesine izin verilmesi halinde durum daha da kötüye gidebilir, İsrail ile Ürdün arasında imzalanan barış anlaşması feshedilmese bile askıya alınabilirdi. Yalnızca siyasi açıdan bakıldığında ise böyle bir gelişme bölgede barışın sağlanması hedefine ağır bir darbe vurabilirdi ve bunun siyasi sonucu olarak da hem Başbakan Benyamin Netanyahu hem de Kral Hüseyin'in koltukları tehlikeye girebilirdi. Bu tür bir kargaşanın şok etkileri, barış anlaşmalarının ve bu amaçla yapılan ve İsrail açısından temel bir stratejik zorunluluk olan müzakerelerin bütün yapısını etkileyebilirdi.

Karşımdakiler ikna olmadılar, daha az gösterişli ve çarpıcı bir çözüm sunmamı önerdiler. Eski çalışma arkadaşlarıma aklıma bunun dışında bir şeyin gelmediğini söyledim, bunun üzerine toplantı birdenbire sona erdi ve odayı yoğun bir kasvet havası kapladı. Birkaç dakika sonra başbakanı arayıp bu fikrimi kendisine iletmem istendi. "Neden ben?" diye sordum. "Eğer bunun man-

tikli bir fikir olduğunu düşünüyorsanız, başbakanı siz arayın!" Kimin arayacağıyla ilgili kısa bir tartışmanın ardından başbakanı benim aramam üzerinde anlaşmaya varıldı. Cuma gününün öğleden sonraki saatleriydi ve başbakan, kutsal Şabat başlamak üzere olduğu için evindeydi. Önerimi ve bunun mantığını açıkladım ve Netanyahu bunu anında reddetti. Başbakana göre bu imkânsızdı ve öneriyi daha fazla düşünmek istemiyordu.

Başka bir çözüm yolu düşünmem istendi. Arkadaşlarıma kendilerinin yaratıcı olmaları gerektiğini söyledim. Bu arada Ürdünlü çalışma arkadaşlarımla irtibata geçmiştim ve bana, krallın benim bu meseleye karışmamamı istediğini belirtmişlerdi. Benimle olan ilişkisine değer veriyordu ve bu kirli hikâyenin ilişkimize leke düşürmesini istemiyordu.

O akşamın geç saatlerinde Kudüs'e giderek ve geceyi oğlumun evinde geçirdim. Ertesi sabah ofisime gittim ve burada başbakan beni telefonla buldu. Önceki gün yaptığımız görüşmeden genel hatlarıyla bahsetti ve önerdiğim çizgilerde çözüm elde etmeye çalışma yetkimin olduğunu söyledi. Söz konusu meselenin hassasiyetini göz önünde bulundurarak başbakandan daha açık konuşmasını, tartıştığımız ismi belirtmesini ve yetkimin sınırlarını daha açık biçimde çizmesini istedim. Talebimi kabul etti ve yalnızca bir gün önce lanetlenen şeyin artık meşru ve uygun olduğunu anladım.

Müzakerelerdeki rolümün kamuoyuna duyurulmamasını istedim. Artık Mossad'da çalışmıyordum ve bu nedenle normal güvenlik kuralları artık benim için geçerli değildi, ama Haşimi hanedanlığıyla uzun yıllar içerisinde geliştirdiğim ilişkiye değer veriyordum ve Meşal olayına ilişkin rolümün aydınlığa çıkmasının artık yalnızca kişisel bir dostluk ilişkisinin ötesine geçip ulusal bir önem kazanmış olduğuna inandığım bu ilişkiye leke süreceğini düşünüyordum. Gelecekte oynamamın istenebileceği olası herhangi bir rolü tehlikeye atmak istemiyordum. Daha açık biçim-

de ifade etmem gerekirse, Yasinin serbest bırakılmasını öneren kişi olarak benim adımın verilmemesini istedim. Bunu böyle bir öneriyi getirdiğimden utandığım için istemiyordum. İsimlerinin kamuoyunca duyulup mesleki gizliliklerinin zarar görebileceği endişesiyle uygun gördükleri şeyleri önermekten kaçınmamaları için, önerilerde bulunan devlet memurlarının isimlerinin saklı tutulmasını ve bu gizliliğin korunması gerektiğini düşünüyordum. Bu isteklerime saygı duyulacağı sözü verildi. Olayla ilgili basında sıkı bir sansür uygulanmaktaydı ve İsrail basınında konuyla ilgili henüz herhangi bir şey yayınlanmamıştı. Bu nedenle eninde sonunda açığa çıkacak bu haberin kurallarını önceden belirlemek ve isteklerime diğer hususlarla birlikte saygı duyulacağıının temin edilmesi mümkündü. Ne yazık ki kırk sekiz saat geçmeden gerçek ortaya çıktı ve rolüm ile teklifin sahibi olduğum gün gibi açığa çıktı. Fakat tüm bunlar gerçekleşmeden önce dramatik olaylar dizisi henüz sona ermemişti.

İsrail'in krizle ilgili benimsediği politikada dönüm noktası niteliğindeki gün yalnızca o cumartesi günü değildi. Kral Hüseyin, Meşal'in boynuna belli ölçüde zehir enjekte edilip, ardından başbakanın emri üzerine derhal olay yerine götürülen İsraili bir doktor tarafından hızla panzehir uygulanmasından beri huzursuzdu. Başbakan, ajanların ellerine yüzlerine bulaştırdıkları bu operasyonun olası bütün sonuçlarını hızla anladığında, derhal operasyonun hedefi olan kişinin kurtarılmasına karar vermişti. Bence bu, İsrail-Ürdün ilişkilerinde gerçek bir felaketin yaşanmasını önleyen mükemmel bir hamleydi. Bu tür durumlarda başbakanın, farklı ayrıntıları ve karmaşık unsurları büyük bir ustalıklı bir araya getirmesine dayanan hızlı tepki verme becerisi eşsizdi. Meşal o sabah ölmüş olsaydı, kendimizi birbiri ardına gelen güçlüklerden kurtarmamızın on kat zor olacağını düşünüyorum. Meşal hızla iyileşiyordu, ama bu olay kralın en derin kuşkularını canlandırmıştı. Ya panzehir işe yaramayıpta da Meşal bir Ürdün

hastanesinde ölecek olsaydı? Bu olay, kralın kendisi de dahil olmak üzere ilgili bütün taraflara nasıl yansıyorlardı? Kendisine öyle büyük bir ihanette bulunmalarından sonra İsraililere güvendiği için suçlanmayacak mıydı?

Kral o gün ABD başkanına açılmaya ve konuya onu da dahil etmeye karar verdi. Kral güvenilir bir Amerikalı doktoru Ürdün'e çağırılmıştı ve doktorun her şeyin yolunda olduğu konusunda kralı temin edebilmesi için daha fazla bilgiye ihtiyacı vardı. Bu arada Yasin teklifi fikrini Ürdün'e iletmıştim ve kralın gerekli güvenceleri bir gün önce alması koşuluyla Amman'a davet edilmiştim. Tüm bunlar cumartesi gününün öğleden sonraki saatlerinde yaşandı. Her şey yolunda giderse pazar günü Amman'a gidecektim.

Hepimiz başbakanın makam odasında toplandık. ABD'den başbakanın kralın taleplerini karşılamasını ve yoğun endişelerini yatıştırmasını isteyen telefonlar geliyordu. Ben de telefonda Ürdünlü muhataplarımı onlara söylediklerimizde samimi ve dürüst olduğumuza inandırmaya çalışıyordum. Akşamüstü Ürdün'den, kralın o akşam geniş katılımlı uluslararası bir basın toplantısı düzenlemeyi planladığı bu toplantıda İsrail'in yarıda kesilen operasyonunu kamuoyuna duyurmayı ve İsrail-Ürdün barış anlaşmasının askıya alındığını ilan etmeyi düşündüğü yönünde bir haber aldım. İsrail büyükelçiliği çalışanlarının Amman'ı bir an önce terk etmelerini ve orada saklanan dört Mossad ajanının Ürdün güvenlik güçlerine teslim edilmesini isteyecekti. İsrail'in bu isteği yerine getirmemesi olasılığına karşı Ürdün saldırı timi, büyükelçiliğe hücum etmek ve dört ajanı yakalamak üzere hazır bekletiliyordu. O gergin saatler boyunca son yıllarda başarılmış onca şeyin tehlikede olduğu ve başarısızlığın bedelini ödeyemeyeceğim benzersiz bir durumun içine itildiğim duygusuna kapıldığımı itiraf etmeliyim. Başbakana kralın blöf yaptığını sanmadığımı söyledim. Kralı çok iyi tanıdığım için başbakana tüm söylenenlerin doğru olduğuna inandığımı rahatlıkla söyleyebil-

yordum. Ortam gergindi ve odada sessizliğini koruyanların sayısı düşündüklerini çekinmeden söyleyenlere göre çok fazlaydı. Bu tür anları her zaman için insanların gerçek yüzlerinin ortaya çıktığı anlar olarak görmüşümdür. Zaten her güç durumun insana kazandırdığı bir şey yok mudur?

Kral kararını vermişti ve kriz biraz yatışmıştı, ama kral hâlâ teklifettiğim formülün gerçekten de sorunu aşmamızı sağlayacağına dair güvence vermemişti. Ertesi gün Amman'a gittim; yalnız gitmekte diretmiştim. Bu bir Mossad özel görevi değildi ve ben de artık, otuz beş yıla yakın görev yaptığım teşkilatı temsil etmiyordum.

Amman'a vardığımda Veliaht Prensi Hasan ve ardından güvenlik güçleri başkanı General Batikhi tarafından kabul edildim. Batikhi ile ilk kez karşılaşıyordum. Barış anlaşmasının gerçekleştirilmesinde son derece kararlı ve tarihi bir rol oynayan çok eski arkadaşım prens o sabah çok ciddi ve sessizdi. Operasyonun Mossad tarafından nasıl yürütüldüğünü tüm ayrıntılarıyla anlattı. Prens anlattıklarına göre operasyon ya son derece beceriksizce yürütülmüş bir çalışmaydı ya da Ürdün'ün imkân ve kabiliyetlerini küçümsemiş ve böylece olaya bir de aşağılama boyutu katmıştı. Konuyla ilgili hiçbir şey bilmiyordum ve hatırlayacağınız üzere olayın ayrıntılarını özellikle öğrenmek istememiştim. Prens, merak ettiğim bütün ayrıntıları anlattı ve yapabildiğim tek şey anlaşış içerisinde kafamı sallamak ve hikâyenin sonuna kadar sabırla beklemek oldu.

Daha sonra prence teklifimi sundum ve bunun düşünmeye değer olduğunu söyledi. Batikhi ise farklı bir tutum sergiledi. Onun mümkün olduğunca daha fazla şey koparmaya çalıştığının farkındaydım. Gururunun kırıldığını gösteriyor ve ihanet suçlamalarında bulunuyordu. Orada Mossad'ı temsil etmediğime açıklık getirdim, ama sırası gelmişken Ürdün güvenlik güçlerinin elindeki iki İsrailinin durumunu sordum. Alıkonulduklarından

beri onlardan hiçbir haber alınamamıştı ve İsrailde onların ne durumda olduklarına dair büyük bir endişe vardı. Prens hemen sağlıklarının iyi olduğunu söyledi. İki tutsağın durumunu mümkün olduğunca uzun süre öğrenmememizi isteyen Batikhi, prensin bu cevabına açıkça sinirlendi. Görüşme ilerledikçe daha başka pazarlıkların olacağını, krizi aşmanın bedelinin daha ağır olacağını ve İsrail'in elindeki daha fazla mahkûmu kapsayacağını anladım.

Görüşmeye ara verildi ve öğlene doğru Kral'ın huzuruna çıkarılacağım söylendi. Hemen büyükelçiliğe gidip olup bitenleri Kudüs'e bildirdim ve orada mahsur kalmış dört ajana onları kurtarmak için elimden gelenin en iyisini yaptığımı söyledim. Onlara başka bir söz veremedim, ama her an hazır beklemelelerini istedim. Daha sonra saraya döndüm ve çok geçmeden kendimi kralın karşısında otururken buldum. Kral, yaşananlarla ilgili duygularını pek gizleyemiyordu. Düşüncelerini uzun uzadıya anlattı ve sözlerine son verirken Şeyh Yasinin ve beraberinde isimleri daha sonra belirtilecek kişilerin serbest bırakılması teklifini kabul edeceği imasında bulundu. Görüşmenin ilerleyen bölümlerinde, varılan anlaşmaları sağlamlaştırmak üzere en üst düzeyde bir acil durum toplantısının yapılmasını önermenin uygun olduğunu hissettim. Kabul edilme olasılığının olduğunu düşündüğüm anda bu tür bir teklifte bulunma yetkim vardı. Kral bunu kabul etti ve ayrıntılar üzerinde bizzat başbakanın kendisiyle çalışılmasına razı oldu. Bu amaçla başbakanın yapılacak bir toplantı için hemen o akşam Amman'a gelmesini önerdim. Toplantıyı büyük olasılıkla Prens Hasan ve General Batikhi'yle yapacaktı. Yine hızla büyükelçiliğe gittim ve Netanyahu'nun Amman'a gelmeyi kabul etmesini sağladım. Kralla görüşmem sonuna yaklaştığı ve o ana kadarki gergin atmosferin oldukça gevşediğini hissettiğim için krala dönüp artık kendisinden özel bir ricada bulunabileceğimi söyledim.

Aklımdaki şeyin ne olduğunu sordu. "Sizden merhamet etmenizi rica ediyorum," diye yanıtladım. "Tam olarak ne istiyorsun," diye sordu. Kraldan merhamet davranışı sergilemesini rica ettiğim için kendisine tam olarak ne yapabileceği veya ne yapması gerektiğini söyleyemeyeceğimi belirttim. "Git ve büyükelçilikteki dört kişiyi hemen oradan çıkar," dedi. Batikhi, kralı kararından vazgeçirmeye çalıştı, ama bunun faydası olmadı. Söz ağızdan çıkmıştı. Daha sonra kraldan tutuklu iki İsrailiye durumlarından haberdar olduğumuzun ve onları evlerine sağlam götürmeye çalıştığımızın bildirilmesini rica ettim. Kral bunu tereddütsüz kabul etti; açıkçası Batikhi'nin buna canı çok sıkılmıştı. Hoş jestlerinden ötürü krala teşekkür edip yanından ayrıldım ve hemen dışarı çıkıp cep telefonumdan İsrail'i aradım ve dört kişiyi ve beni İsrail'e götürmek üzere hiç gecikmeden askeri bir helikopterin gönderilmesini istedim. Otuz dakikadan kısa bir süre içerisinde hepimiz helikopterdeydik ve İsrail'e gidiyorduk. Amman'dan Kudüs'e yalnızca yirmi dakikada gittik ve Parlamento binasının yakınındaki helikopter pistine indik. Helikopterden iner inmez başbakanın makam odasına gidip başbakanın o gece Amman'da yapacağı toplantının hazırlıklarını yapmaya başladım. Helikopterdeki diğer dört kişi Tel Aviv'e ve özgürlüklerine uçtular. Birinci aşama başarıyla tamamlanmıştı, ama daha yapılacak çok şey vardı. **darkmalt**

Amman'a doğru yola çıkılmadan önce Ürdün yönetimiyle üzerinde anlaşmaya varılan noktaların hazır olduğundan emin olmamız gerekiyordu. Anlaşmanın yapısı İsrail'in yönetim hiyerarşisi içerisinde öğrenildiğinde istihbarat ve savunma teşkilatlarındaki önemli isimlerin bazılarından muhalefet sesleri yükseldi. Bu beklenen bir şeydi. Kimileri anlaşmaya temelden, kimileri de sırf konuya başından itibaren dahil edilmedikleri için karşı çıkmıştı. Sonunda savunma bakanı İzak Mordecai'nin büyük desteği, başbakana hayati önemdeki siyasi desteğin sağlanmasında

kilit rol oynadı. Ariel Şaron, bu adımın bir diğer destekleyicisiydi ve ilk safhanın tamamlanmasının ardından Ürdünlülerle yapılacak karmaşık müzakerelerin yönetimini o üstlenecekti.

Gece yarısına doğru, başbakan, savunma bakanı, çok sayıda askeri danışman, yardımcılar ve diğer görevlileri taşıyan bir helikopter Kudüs'teki pistten havalandı. Başbakanlar Şamir ve Rabin iktidardayken Ürdünlülerle ilişkilerde oynadığım geleneksel rolü oynamak üzere ben de onlarla birlikte gidiyordum. Amman'a yaklaştığımızda Ürdünlülerin bizi alanda karşılayacaklarına dair bir işaret göremiyorduk. Koordinasyon usullerinde bir şeyler ters gitmişti ve helikopterimiz kentin üzerinde neredeyse yarım saat boyunca amaçsızca uçtu. Helikopterimiz iniş yolları bulmak için alçaktan uçarken büyüyen tehlikeyi seziyordum. Bu sinir bozucu bir deneyimdi ve tüm bunlar yaşanırken başbakana ziyareti iptal edip İsrail'e dönmeyi ve işleri yeniden yoluna koymayı birkaç kez önerdiğimi anımsıyorum. Söylediklerimin hiçbirini dinlemiyordu ve pilotlara ne olursa olsun inmenin bir yolunu bulmalarını emretti. Son anda bir Ürdün helikopteri havalanıp bizimle irtibata geçti ve helikopterimizi bir iniş pistine götürdü. Yapılacak tek bir hata, uçuşun ulusal bir trajediyle sonuçlanmasına neden olabilirdi.

O gece sürdürülen müzakerelerde Ürdün tarafını Veliaht Prensi Hasan ve General Batikhi temsil etti. Çok sıkı pazarlık yapıyorlardı ve tutuklu iki adamın serbest bırakılmasının pek de kolay olmayacağı ortadaydı. Sonunda anlaşmanın esaslarıyla ilgili mutabakatlara varıldı, ama pek çok şey, benim katılmayacağım, sonraki toplantılara bırakıldı. Bu toplantılar önce adalet bakanı Rubinstein ve ardından Bakan Ariel Şaron ve özel temsilcisi Magali Wahaba tarafından yürütülecekti. Meseleye daha fazla karışmamamın mazur görülmesini istedim ve isteğim kabul edilir edilmez Brüksel'e döndüm. Birkaç gün sonra görüşmelerde yaşanan mini bir krizin üstesinden gelmem için bir kez daha

Kudüs'e çağrıldım, ama katılımımı asgari düzeyde tutmak için elimden gelen her şeyi yaptım. Doğruyu söylemek gerekirse bütün bu olup bitenlerden uzak durmak istiyordum. Bu olaya gereğinden fazla müdahale edip de bir daha dönmek üzere ayrıldığım -veya öyle olduğuna inandığım- işimle ilişkilendirilmek istemiyordum.

Benim için Meşal olayı devlet meselelerinin idaresi konusunda eşsiz bir deneyimdi. Bu olayda siyasi liderlerin ve tarihi isimlerin talihlerinin ne kadar kırılgan olabildiğini öğrendim. Bir dakika önce zirvedeyken bir dakika sonra meslek yaşamları tehlikeye girebiliyordu. Geçmişe dönüp baktığımda görüyorum ki sorun benim önerdiğim şekilde çözülmemiş olsaydı Ortadoğu'daki olaylar zinciri büyük olasılıkla bambaşka bir yola girecekti. Yasin, hayati önem taşıyan gece yarısı toplantısından bir gün sonra serbest bırakıldı ve Ürdün'de kısa bir süre kaldıktan sonra Gazze'ye gitti. Kral Hüseyin krizden imkânsızı başarmış olarak elindeki tutsakları serbest bıraktığı için suçlanamayacak durumda çıktı. İsrail toplumunun büyük çoğunluğu ise bunu, coşkuyla kutlanacak bir olay olmasa da, gerekli bir adım olarak değerlendirdi.

Geçmişte hükümetler arası siyasi gerginlikler de dahil olmak üzere tansiyonu yüksek pek çok duruma tanık olmuştum, ama hiçbir zaman bu olayda olduğu kadar büyük bir kişisel çıkmaza girdiğimi hissetmemiştim. Belki de bunun nedeni, bu olayda olası bir siyasi ve diplomatik kriz depreminin merkezinde olmam ve tüm unsurları sağ salim olarak kurtarma sorumluluğunu hissetmemdi. Devlet başkanları, siyasetçiler, devlet memurları ve kişisel yardımcılarıyla görüşmeler yaparak geçen doksan altı yoğun saat yaşadım. Kendimi tamamıyla yalnız hissettiğim zamanlar da oldu. Bazı insanlar yalnızca birkaç dakika önce ortalarda dolanıp konuşurken birdenbire kayıplara karışıyorlardı. Akıllarından ve kalplerinden geçirdikleri şeyleri duyabiliyordum: "Bu olay beni nasıl etkileyecek?", "Akranlarım, astlarım, rakiplerim ve düşman-

larım benim hakkımda ne düşünecek?" Bazı arkadaşlarımı ve meslektaşlarımı olup bitenlerden uzak durup kendilerini benim olası başarısızlığımdan sıyırmaya hazırlanır ve başarı sağlandığı anda da zaferden ve kutlamalardan nasiplerini almayı bekler bir halde gördüm.

Bu yoğun siyasi manevralar, teşkilata yeniden döndüğümde benim için çok faydalı bakış açıları sağlayacaktı. Bununla birlikte, belki de istihbarat mesleğinin temel araçları olan kuşkuculuk, bencillik ve insanoğlunun hainliği benzeri duygularla ilgili tecrübelerime rağmen tüm insani ilişkilerde bu tür unsurların bulunduğu görüşünü asla kabul etmemişimdir. O önemli günler boyunca gerçek ve kayıtsız şartsız dost olan birkaç kişiyle de karşılaştım. Bu dostluklar, kötü duyguların ve aşırı hırsların düşmanca dünyasında insana hayat veren bir panzehirdi.

Meşal olayı, Ortadoğu'nun ve genel anlamda dünyanın gündemindeki pek çok mesele hakkındaki düşüncelerimi ve bunlara yaklaşımımı şekillendirecekti. Brüksel'deyken Menachem Fruman adında "tartışmalı bölgelerdeki" yerleşim yerlerinden birinin sakini olan ve aynı zamanda Şeyh Yasinle bulunduğu cezaevinde bir dizi görüşmeler yapan bir hahamla tanışma fırsatına sahip oldum. Haham ve Yasin, din, ilahiyat ve çok sayıda felsefi konuyu tartışıyordu. Gördüğüm kadarıyla Fruman, Yasinin İsrail hakkındaki duyguları konusunda hiç de yanılmıyordu. Yasin, İsrail'in sıkı bir düşmanıydı. Yine de görünüşe göre Fruman, bu amansız düşmanlar arasındaki diyalogun uygun biçimde yürütüldüğü takdirde olumlu sonuçlar üreteceğine inanıyordu. Bir ilişkinin birdenbire belirli bir sorunda ilerleme kaydedilmesini veya sorunun çözülmesini sağlayacak kilit rol oynayabileceği düşüncesiyle Fruman'la irtibatımı İsrail'e dönüp Mossad'ın başkanı olduktan sonra da sürdürdüm.

Yasin, Hamas'ın İsrail'e karşı yürüttüğü mücadelenin odak noktası haline gelecekti. Bazıları onu gerçekten de mahkûm oldu-

ğu tekerlekli sandalyeden tüyler ürpertici ve kanlı terör eylemlerinin emrini veren ve destekleyen kişi olarak görülüyordu. Onu ortadan kaldırmaya yönelik birbiri ardın gerçekleşen operasyonların hedefi oldu ve sonunda 2003 yılında öldürüldü. Yasinin öldürülmesi, İsrail Güvenlik Teşkilatı ile İsrail Hava Kuvvetlerinin övünülecek bir başarısı olarak değerlendirildi. Meşal olayından sonraki yıllarda, Gazze'ye döndükten sonra yol açtığı ölümler göz önünde bulundurulduğunda Yasinin serbest bırakılmasını önerdiğime ve bunu planladığıma pişman olup olmadığım yönündeki sorularla karşılaştım. Zaman zaman bu tür düşüncelere kapıldığımı itiraf etmeliyim, ama ben daima yalnızca bir tane tarihsel gerçeklik olduğuna ve bundan sonra da öyle olacağına inanmışımdır. Yasinin ömrünün sonuna kadar bir İsrail hapishanesinde tutulması durumunda o insanların kesinlikle ölmeyeceklerinin iddia edilebileceğini düşünmüyorum. Zira Filistinli teröristleri tutan İsrail hapishaneleri terör planlamalarının ve düşüncelerinin yuvası haline gelmişti. İsrail, cezaevleri her ne kadar toplu kaçırları önleme konusunda güvenli olsa da, cezaevleri dışından gelen bilgi, emir ve talimat akışını asla önleyemiyordu. Bu nedenle hapisteki Yasinin kışkırtıcı ve terör simgesi olarak hareket etmesi engellenemeyecekti. Benzer şekilde, Ürdün ile İsrail arasındaki kriz benim önerdiğim şekilde çözülmüş olmasaydı iki ülke ve bunların siyasi liderleri arasındaki ilişkiler, belirttiğim gibi, iki devlet arasındaki barış anlaşmasının askıya alınmasıyla sonuçlanabilir, belki de Ürdün, İsrail'le arasındaki sınırda teröristlere İsrail'in merkezine kolay ve hızlı erişim sağlayacağı yeni bir yaklaşım benimseyebilirdi. Ürdün ile İsrail arasındaki ciddi krizin hızlı çözümü sayesinde kaç yaşamın kurtarıldığını kimse asla hesaplayamayacaktır.

11

YENİ BAŞKANIN ÖNCELİKLERİ

Brüksel'den İsrail'e döndükten ve Nisan 1998'de aniden ve beklenmedik biçimde Mossad'ın başkanlığına atandıktan sonra kendimi bir kez daha üç yıldan kısa bir süre önce ayrıldığım dünyanın içerisinde buldum, ama bu kez koşullar tanınmayacak ölçüde değişmişti. Belçika'da geçirdiğim süre, tuhaf bir biçimde, yalnızca kısa bir nefes almamı sağlamakla kalmamış, önümdeki yorucu günlerde bana çok faydası olacak yansız bir bakış açısı kazandırmıştı.

1998 yılında yaşanan iki büyük olaylar silsilesi, dünyanın ulusal ve uluslararası gündemlerinde müthiş değişimlerin yaşanmasına neden oldu. Bunların ilki, El Kaide-bin Ladin terörünün ortaya çıkması ve Amerika liderliğindeki koalisyonun buna karşılık olarak Afganistan ve Sudan'daki hedeflere yönelik uzun menzilli füze saldırıları düzenlemesiydi. Diğer olaylar silsilesi ise silahlanma ve kitle imha imkân ve kabiliyetleri geliştirme çabalarının hızlanmasıydı. Dünya artık bu kritik konularla ilgili bilgi toplama zorunluluğuyla kaşı karşıyaydı ve bu zorunluluğun sonuçlarından biri olarak İstihbarat, uluslararası ilişkiler denkleminde birdenbire kilit bir unsur haline geldi. Bu durum İkinci

Dünya Savaşının ardından yaşanan Soğuk Savaş dönemindeki koşullardan neden tamamen farklıydı?

Soğuk Savaş, deyim yerindeyse, yıllar içerisinde izlediği yolda kendi kurallarını belirlemeyi ve bunlara göre devam etmeyi başarmıştı. Savaşan uluslar arasında diyalog sürdürülüyordu; istihbarat dünyasının dışındaki bütün taraflar için bu devletlere kısıtlı da olsa erişim vardı. Moskova ve Washingtondaki büyükelçilikler yalnızca istihbarat görevlilerini değil, aynı zamanda diplomatları ve ilgili görevlileri ağırlıyordu. Ekonomi, iş ve ticaret dünyasından insanlar yasal yollardan dünyanın güçlü ülkelerine gidip geliyor, Birleşmiş Milletler ile yarı resmi kuruluşların ve sivil toplum örgütlerinin düzenledikleri konferanslar, geniş bir faaliyet alanında ilişkiler pekiştirme ve fikir alışverişinde bulunma ortamı sağlıyordu. Pekine erişim ise daha kısıtlıydı, ama yine de Pekin yalnızca bir istihbarat hedefi değildi ve başka iletişim kanalları da mevcuttu.

çizgili kitap

Doksanların sonlarındaki başlıca meseleleri çevreleyen koşullar ise tamamen farklıydı. Başlıca unsurlara erişimin yegâne yolu, istihbarat toplamaydı. Uluslararası İslami terör faaliyetlerinde bulunan çeşitli örgütlerin terörist hücreleri, terör eylemleri ve kazanmak istedikleri şöhret dışında dış dünyayla temasa girmekten kaçınıyordu. Bu örgütlerle hiçbir zaman için diplomatik, ticari veya akademik kanallar kurulmadı ve bunun sonucu olarak bütün umutlar istihbarat ağına bağlandı. Benzer şekilde konvansiyonel olmayan silahlar geliştirmeye çalışan ülkeler de bu silahlara erişimi asgari düzeyle sınırlı tutuyordu. Başkan George W. Bush'un göreve geldikten sonra ilan ettiği ünlü "şer ekseninden" Irak ve Kuzey Kore, varlıklarını neredeyse tam bir tecrit hali içerisinde sürdüren dışlanmış devletler iken dünyayla çeşitli kanallarla iletişim kuran ve bunları devam ettiren İran ise bu ülkeleri açık biçimde izleyip ve kontrol ediyordu.

Bu nedenle özgür dünya ileride tarihindeki en büyük sınavlarından biri olarak görülecek bir durumun -varlığına yönelik iki öldürücü tehditle karşılaşma durumu -içerisine itilirken bu tehditlerin gerçek boyutlarını değerlendirmek için ihtiyaç duyduğu hayati önemdeki bilgileri toplama yöntemleri daha önce hiç olmadığı kadar azdı. Güvenilir bilgileri toplamaktaki zorluklar muazzamdı. Sonuç alınabilmesi için bu tür görevlere verilen normal sürenin uzatılması gerekiyordu, ama düşmanın kötü niyetini gerçekleştirmesini engellemek için gereken zaman gittikçe azalıyordu.

Siyasi isimlerin uzmanlık gerektiren bu alanlardaki deneyimleri ve bilgileri başlangıçta oldukça kısıtlıydı. Bu, derinlemesine incelenen ve araştırılan geleneksel savaş ve barış alanı değildi. Doğrusu akademik dünyada, benzeri daha önce görülmemiş veya öngörülmemiş bu tür yeni kültürel, dini ve şeytani terör grupları incelenmişti. Siyasi makamların istihbarat teşkilatlarına başvurmaktan başka çareleri yoktu ve bu teşkilatlar da siyasi yöneticilerine sorunu ele alıp tehditlerin boyutlarını değerlendirmeye hazır olmadıklarını ve kendilerine daha sonra başvurmalarını söyleme lüksüne sahip değillerdi.

Böylece özgür dünyanın başlıca ülkelerinin istihbarat şefleri daha önce hiç oynamadıkları ve başlangıçta yeterince donanıma sahip olmadıkları rolleri oynamak zorunda bırakıldılar. Tıpkı hayati önemdeki bilgileri gecikmeden toplamalarının emredilmesi gibi, siyasi rolleri üstlenmeleri veya politika belirleme makamlarıyla ortak hareket etmeleri isteniyordu çünkü söz konusu politika belirleme makamları, yalnızca kendi imkân ve kabiliyetleriyle hareket edecek durumda değildi.

Bu biçimsiz unsurlarla uğraşmak birdenbire istihbarat dünyasında o güne kadar üstlenilmiş en zorlu ve sinir bozucu görevlerden biri haline geldi. Bu, çoğunlukla niteliği bilinmeyen, dolayısıyla da tanınmayan grupların ve bireylerin dillerini, alış-

kanlıklarını ve niyetlerini incelemeye yönelik yoğun çabalar gerektirmesi nedeniyle son derece sancılı bir deneyimdi. Tüm bunlar bir istihbarat başarısızlığının gerekçeleri değildir. Bu yalnızca, bu zorluğu istihbarat mesleğinin geçmişinde eşsiz kılan bütün etkenlerin açıkça ifade edilmesidir. Bu durum ayrıca özgür dünyanın siyasi liderlerinin karşılaştıkları tehditler açısından da olağanüstüydü. Siyasi liderler, başları sıkıştığında istihbarat liderlerinin yalnızca bilgilerine değil, aynı oranda rehberliklerine, teşviklerine ve desteklerine başvuruyorlardı.

Bu koşulların bir sonucu olarak siyasi yöneticilerin istihbarat şeflerine ve servislerine uluslararası İslami terör ve kitle imha silahlarının artması gibi hayati alanlarda olduğu kadar başka hiçbir alanda o denli bağımlı olmadıklarını belirtmenin doğru olacağına inanıyorum. İstihbarat şeflerinin sırtladıkları yük çok büyüktü. Son tahlilde, karar verme ve politikalar belirleme konusunda siyasi yöneticileriyle eşit veya yarı eşit konuma gelmişlerdi. Ardından da istihbarat şefleri, siyasi yöneticilerinin hatalarının günah keçileri olmuştur.

Tehditlerin gerçek yapısını tespit etmek son derece zordu. Doğru ve sağlıklı istihbarat kıtlığı, uluslararası toplumun peşini on yıldan fazla bir süre boyunca bırakmayacak bir engeldi. Terör ve kitle imha silahları tedarikçileri çok derin bilgilere sahipti. Kültürleri ve icra tarzları, geleneksel istihbarat toplama yöntemlerine uygun değildi. Bu nedenle istihbarat liderlerinin siyasi yönetim makamları üzerinde daha önce rastlanmamış nüfuza sahip oldukları dönemde, teşkilatları mesleki alanda kendilerinden beklenen başarıyı sergileyemiyorlardı.

Siyasi makamlarla istihbarat dünyası arasındaki karşılıklı hassas etkileşim, bağımsızlığını elde ettiği 1948 yılından beri İsrail'in devlet yapısının daimi bir özelliği olmuştur. Bu gerçeklikle pek çok kez karşılaşmış, ama Mossad'ın başına geçene kadar bunun ağırlığını hissetmemiştim.

Daha önce beş yıl boyunca başkan yardımcılığı görevinde bulunduğum için teşkilatın başına geçtiğimde insanlar öğrenecek hiçbir şeyim olmadığını düşünmüş olabilirler. Normalde bir başkan yardımcısının atanması, bu kişinin teşkilatın en yüksek makamına adaylığının habercisidir. Benim durumum ise tamamen farklıydı. Bana teşkilatın iki numaralı adamı olmam teklif edildiğinde teşkilatın yeni başkanı Shabtai Shavit, beni zamanı geldiğinde onun yerine geçecek olası bir aday olarak görmediğini açıkça belirtmişti. Buna göre iki yıl başkan yardımcılığı yapacak ve emekliye ayrılacaktım, böylece Shavit halefi olarak kendi yetiştireceği kişiyi atayabilecekti. Bir yıl sonra fikrini kısmen değiştirdi. Shavit'ten beş yaş büyüktüm ve gelenek olarak Mossad'ın başkanlığına daha önce altmış beş yaşından büyük hiç kimse getirilmemişti. Bu yüzden başkan açısından tehdit teşkil etmiyordum ve ben başkan yardımcısı olarak görev yaptığım sürece benim yerime başkan yardımcısı olarak muhtemel bir halef atamasına gerek yoktu. Böylece tam beş yıl başkan yardımcılığı yaptım ve başkanın yokluğunda pek çok kez vekâleten başkanlık yaptım. Birden çok kez ciddi kriz durumlarını yönettim ve sonunda altmış dört yaşında başkan olarak görev yapmak üzere çağrıldığımda insanlar bıraktığım yerden devam ettiğimi düşünmüş olabilirler. Bunların tümü yaşanmış gerçeklerdir.

İstihbarat servisinin başkanının şahsi ve başkalarıyla paylaşamayan temel sorumluluğunun diğer mesleklerde eşî benzeri yoktur. Bu, bir başkan yardımcısının veya diğer memurların sorumluluğuyla kıyaslanamaz. Görevimdeki ilk aylarımda yerine getirmem gereken çok ağır bir görevim vardı. Daha önce hiçbir başkan böyle zor koşullar altında göreve getirilmemişti. Selefim ardı ardına yaşanan iki istihbarat başarısızlığı nedeniyle istifa etmişti. Bunların ilki daha önce anlattığım Meşal olayıydı. İkincisi ise İsviçre'de başarısızlıkla son bulan bir operasyondur. Bir Mossad ajanı, terör şüphelisi olduğuna inanılan bir kişinin telefon hattına

dinleme aygıtı takmaya çalışırken yakalanmış ve tutuklanmıştı. Teşkilatın bu iki başarısızlığı basında aylarca geniş yer bulmuş ve dönemin başbakanı Benyamin Netanyahu'yu sıkıntıya sokmuştu.

Kendimi birbiriyle ilgili üç krizi aşmaya adanmak zorundaydım: Öncelikle siyasi yönetimle benden yönetmem istenen teşkilat arasında bir güven krizi vardı. Başbakan Mossad'ın profesyonelliğinden kuşku duyuyordu, bu da durumu daha da zorlaştırıyordu. İkinci olarak Mossad ile halk arasında bir kriz yaşanıyordu. Teşkilat ve onun tanınmayan çalışanları küçümseniyor ve alay konusu ediliyordu. Üçüncüsü ise yukarıda belirttiğim iki nedenden ilkinin sonucu olarak Mossad kademelerinde yaşanan ve aşılması gereken bir krizdi: Mossad kademelerinde çalışanların özgüvenlerinin ve öz saygılarının aldığı ağır hasar. Mossad'ın görevleri çoğunlukla büyük tehlikelerle doluydu ve bu görevleri yerine getirenlerin özgüvenlerinde oluşan hasar, bu tehlikeleri hiç de azımsanamayacak ölçüde artırıyordu. Siyasi yönetimin yakın gelecekte yaşanabilecek yeni talihsizliklerin yükünü kaldıramayacağını ve benden teşkilatça mükemmel iş çıkarmamızı sağlamak için elimden geleni yapmamı beklediğinin bilincindeydim. Bu beklenti hiçbir zaman sözcüklerle ifade edilmedi, ama yöneticilerimin beden dilleri kuşkuya yer bırakmıyordu. Bununla birlikte, denklemin diğer tarafında ise Mossad'ı birkaç hafta içerisinde yeniden tam olarak faal hale getiremediğim takdirde teşkilat içerisindeki huzursuzluğun bütün teşkilat için felaket anlamına gelebilecek boyutlara ulaşabileceğinin de farkındaydım.

Birkaç ay içerisinde faaliyetlerimiz yeniden eski düzenine girdi ve siyasi makamlara, gönül rahatlığıyla, İsrail Devletinin mevcudiyeti ve esenliği açısından hayati önem taşıyan nitelikli sonuçlar elde etmeyi başardığımızı rapor edebilir hale geldik. Başkanlığımın ilk birkaç ayı içerisinde, çeşitli alanlarda ve yerlerde gerçekleştirilecek operasyonlarla da ilgili olmak üzere bazı kararları alma sorumluluğunu üstlenmemin yanı sıra, liderlik va-

sırlarımı sınayan birbirinden farklı iki olay gerçekleşti. Bu olayların her biri bir şefin sorumluluklarını ve içinde bulunduğu çıkmazları gösteriyordu.

İlk olay, iki Mossad ajanının Kıbrıs adasında, adanın Rum egemenliğindeki güney bölümündeki Ziggi köyünde tutuklanmasıydı. Söz konusu iki ajan mahkemeye çıkarılıp hapis cezasına çarptırılmış ve bütün olup bitenler, kalitesiz iş çıkardığı için Mossad'ı ağır bir dille eleştirmekten çekinmeyen basında geniş yer bulmuştu. Bunun üzerine operasyonu yürüten ajanların kısım amiri istifasını sunmuş, ben de istifayı kabul etmiştim. Bu kişi teşkilat içerisinde seçkin bir isim olarak sayılıyordu ve onu emekliye ayırmak zorunda kaldığım için gerçekten de çok üzgündüm. Bu başarısızlığın Mossad'ın itibarının aldığı önceki ağır hasarlardan çok kısa süre sonra yaşanmış olması, sürekli tekrarlanan başarısızlıkların nedenlerinin ortadan kaldırılıp kaldırılmadığı ve benim de istifamı sunmamın gerekip gerekmediği yönünde soruları gündeme getirdi.

O dönemde Başbakan Netanyahu ile aralarında dönemin dışişleri bakanı Ariel Şaronun da olduğu diğer bakanlardan aldığım desteğin bana güven verdiğini ve görevimde yalnızca kalabileceğime değil, kalmam gerektiğine inanmamda önemli bir etken olduğunu itiraf etmeliyim. O olayla ilgili bildiklerimin ve alakamın derecesi, kararımı vermemde hayati bir rol oynamıştı. Ayrıca o dönemde başarısızlıkla sonuçlanan her operasyonun ardından teşkilatın başkanının istifa etmesi gerekseydi komuta kademelerinin başarısızlık nedeniyle derhal işlerine son verileceği korkusuyla riskli kararlar verme güçlerini felce uğratacak bir ortamın doğabileceğini düşündüm ve görevim boyunca bunun inandım. Komuta kademelerinin, açık biçimde mantıksız ve ihtiyatsızca olmadıkça, asla verdikleri yanlış kararlardan ötürü sert biçimde eleştirilmemeleri gerektiğine inanıyordum. Bunların dışında suçlamayı ancak çok büyük bir ihmal gerektirebilirdi.

Görevimin başında kalmaya karar verdiğim anda astlarımla, operasyonları hafifletip hafifletmeyeceğimi ve açık biçimde ihtiyatlı hareket edip etmeyeceğimi öğrenmek için gözlerini bana dizeceklerinin farkındaydım. Operasyonlarımızı hafifletmemiz teşkilat için felaket anlamına gelebilirdi ve bu nedenle eskiden olduğu gibi azimle yolumuza devam edeceğimizi açık bir şekilde belirttim. Teşkilatın başkanı olarak sınırsız krediye sahip olmadığının ve "kredi hesabımın" hâlâ artıda olsa da oldukça azaldığının bilincindeydim.

Görevimin ilk dönemlerinde kararlılığımı ve sağduyumu sıyanan bir ikinci olay gerçekleşti. Güneşli bir sabah, 19 Şubat 1999 tarihinde Türk basını, Türkiyedeki Kürtlerin lideri Abdullah Öcalan'ın Kenya'nın başkenti Nairobi'de yakalanıp yargılanmak üzere Türkiye'ye götürüldüğünü duyuran manşetler atmıştı. Türkiye'nin başkenti Ankara'daki en yüksek yönetim makamları, Öcalan'ın yakalanmasının CIA ile Mossad'ın sağladığı bilgiler sayesinde gerçekleştiğini öne sürüyordu. Birkaç gün sonra, Türkiye Kürtleri, Avrupa başkentlerinde şiddetli gösteriler sahnelediler. Gösteriler, bir grup insanın İsrail'in Berlin başkonsolosluğuna hücum etmeye kalkışmasıyla doruğa çıktı. Çıkan arbedede saldırganlarla güvenlik görevlileri arasında çatışma yaşanmış ve güvenlik görevlileri binaya girmeyi başaran saldırganları püskürtmüştü. O gün üç Kürt gösterici ölmüştü.

Türk basınında çıkan haberlerin asılsız olduğu gerçeğinin hızla değişen durum içerisinde önemsiz olduğunun farkındaydım. Avrupa'daki Kürtlerin söylenenlerin gerçekten de doğru olduğuna inanmayı sürdürmeleri durumunda Avrupa topraklarında, uğradığına inandığı büyük ihanetin intikamını almaya çalışmakla kalmayıp, zor görevlerimizi daha da tehlikeli hale getirecek bir düşmanla karşı karşıya geleceğimizden endişeleniyordum. Bu şartlar altında Kürtlere, liderlerinin yakalanmasıyla Mossad'ın uzaktan yakından alakası olmadığına dair açık ve net bir sinyal

göndermek şart olmuştu. Görünüşe bakılırsa siyasi otorite tarafından yapılacak resmi bir yalanlamadan daha iyi bir yol olabilir miydi? Ne var ki böyle bir yöntem kuşku uyandıracak ve son tahlilde güvenilirlikten yoksun olacaktı. Şartlı refleks olarak sürekli yayınlanan türden sıradan bir yalanlama olarak görülecekti. Konuyu başbakanla görüşecek olursam onun derhal bir yalanlama yayınlanmasına karar vereceğini biliyordum. Başbakanla, onun adına yapılacak bir açıklamanın inandırıcı olmayacağını tartışacak durumda değildim.

O güne kadar kullanılmamış bir yöntem seçtim. Mossad'ın bütün faal çalışanlarına, Mossad'ın olayla alakası olmadığını belirten bir mektup gönderdim ve bu mesajın bir şekilde basına sızmasını sağladım. Bildiğim kadarıyla daha önce böyle bir şey yaşanmamıştı ve asıl niyetimin gizli tutulması için elimden geleni yaptım. İsrail'in kusursuz bir üne sahip önde gelen gazetecilerinden biri, bütün bir makalesini yazdığım mektupla üstü kapalı olarak başbakanı savunmamı eleştirmeye ayırmıştı. Bu gazeteci, başbakanı kurtarmak için mesleki güvenilirliğini kötüye kullandığını iddia ediyor ve beni ucuz bir siyasi hile yapmakla suçluyordu. Belli ki mesajımın ana noktasını gözden kaçırmıştı ve ben de suçu üstlenmeyi ve gerçek amaçlarımı açığa çıkarmamayı tercih ettim. Beni ilgilendirdiği kadarıyla başlıca sorumluluğum, Kürtleri bizim olayla alakamız olmadığına inandırmaktı. Kürtlerin Avrupa'daki Mossad ajanlarına yönelik saldırılar başlatmalarının, bunun sonucunda ajanlarımızın ülkeye ceset torbaları içerisinde dönmelerinin önüne geçilmeliydi. Bu benim için her şeyden önce gelen en büyük görevimdi ve yalnızca benim alabileceğim türden bir karardı. Otorite zinciri içerisinde sorumluluk bana düşmüştü benim üstüm devre dışıydı ve öyle de kalması gerekiyordu. Son tahlilde amacıma ulaştım. Türkiye Kürtleri peşimize düşüp görev başındaki adamlarımızın yaşamlarını tehlikeye sokmadılar. Bana göre bu, polis ve güvenlik güçlerinin tehditle-

rine maruz kalan ve Arap ve Müslüman dünyasındaki saldırgan düşmanlarımızın doğal avları olan yabancı ülkelere görev yapan bütün adamlarımıza karşı temel sorumluluğumdu. Yüklerini hafifletmek ve yaşamlarını daha güvenli kılmak benim birinci önceliğimdi. Bu son olay, bir servis şefinin astlarının her biriyle ilişkisinde taşıdığı eşsiz ve şahsi sorumluluğun altını çiziyordu. Bu, doğrudan ve şahsi bir sorumluluktan ve İsviçreli yetkililerin elinde tutulan bir ajanla ilgilenmemi gerektiren bir olayda kendisini oldukça uç bir noktada göstermişti.

Selefinin erken gelen istifasının ardından Mossad'ın başkanlığına geldiğimde bir Mossad ajanı İsviçreli tarafından gözaltında tutuluyordu. Bu ajan, bir binanın bodrumunda Filistin terörüyle bağlantılı bir şüphelinin telefon hattına dinleme aygıtı takmaya çalışırken yakalanmıştı. Serbest bırakılması için kefalet de dahil olmak üzere denenilen yolların hiçbirisi sonuç vermedi. Adamımızın mahkeme önüne çıkarılana kadar aylar boyunca hapisanede yatması bekleniyordu. Savcılık adamımıza ne tür suçlamalar yöneltileceğine henüz karar vermemişti ve bu meselenin geleceği hiç de iç açıcı görünmüyordu. -Teşkilattakilerin moralleri bozulmuştu ve adamımızı, kefaletle de olsa, bir an önce hapisaneden çıkarmamız gerektiğinin farkındaydım. Bu amaçla arkadaşım ve eski meslektaşım İsrail adalet bakanı Elyakim Rubinstein'ı sürece dahil etmek artık kaçınılmaz hale geldi. İsrail tarafından Rubinstein ve başsavcı Edna Arbel ile diğer taraftan İsviçre'nin aynı makamları arasında diyalog kurulması gerekcekti. Taraflar arasında kefalet üzerine kapsamlı ve uzun müzakereler yapıldı. Pesah yortusu yaklaşıyordu; tahliye işlemlerinin ve koşullarının adamımın bu yortu gününü ülkesinde kutlamasını sağlayacağını ümit ediyordum. Ancak öyle olmayacaktı. Yahudi halkının Mısır'daki kölelikten kurtuluşunu bir İsviçre cezaevinde kutlamak zorunda kalacaktı. İsrail konsolosunun, yortu gününün öğleden sonrasında ona geleneksel *matzoh*, yani mayasız ekmek

götürmesine izin verilmişti. İsviçrelilin o akşam birkaç saatliğine bile dışarı çıkmasına izin vermedikleri bu insan, bırakın ceza almayı, henüz suçlanmamıştı bile.

Sonunda İsviçreliler, adamımızı kefaletle şu koşullar altında serbest bırakmayı kabul ettiler: Birkaç milyon İsviçre frankı tutarında kefalet ödenecek ve İsrail adalet bakanı bizzat, serbest bırakılan adamın günü geldiğinde yargılanmak üzere İsviçre'ye döneceğini taahhüt edecekti. Adalet bakanı taahhütte bulunmayı kabul etti, ama adamın istenildiğinde döneceğini belirten şahsi bir taahhütname imzalamasında ve bu şahsi taahhütnamenin hapishanede İsrail konsolosunun huzurunda imzalanmasında diretti. Bu, Mossad içerisinde ciddi bir iç mesele haline geldi. Adamımın adına benim vereceğim taahhüdün adalet bakanı için yeterli olacağını düşünüyordum. Adamımın zamanı geldiğinde mahkemeye çıkmasını sağlamak benim sorumluluğumdu. Arkadaşım adalet bakanı ise bunun aksini düşünüyordu, adamın şahsi sorumluluk almasında ısrar ediyordu. Benim görüşüme göre onun bu düşüncesi mesleğimizin temel davranış kurallarına ters düşüyordu. Bir aksilik çıkması durumunda olaya karışan kişinin sorumluluğu kendi başına üstlenmek zorunda bırakılmasının doğru olmadığını düşünüyordum. Bu tür durumlarda İsrail adalet sistemi bireyi "kucaklamak" ve onu grubundan ayrı tutup ona yalnız bir insan muamelesi yapmak yerine sorumluluğu onun adına üstlenmeliydi. Bu olayı gereğinden çok mu büyütüyordum? Tüm bunlar sağlıklı adım atmamızı engelliyor muydu? Adalet bakanı, arkadaşım bir şeylerin ters gitmesi ve adamımın İsviçre'ye dönmemesi durumunda lekelenecek olanın kendisinin mesleki ünü olduğunu ve bu nedenle koşulları yalnızca kendisinin belirleyebileceğini ileri sürüyordu. Hükümet içerisinde hiç kimse ona aksi yönde hareket etmesini emredemezdi. Bunu kabul edip dişlerimi sıkmaktan başka seçeneğim yoktu.

Adamımız serbest bırakıldı ve ülkeye döndü. Bir yıldan uzun bir sürt sonra İsviçre başsavcısı Carla Del Ponte, BM uluslararası özel mahkemesinin (eski Yugoslavya'nın savaş suçları ve insanlığa karşı suçlar işlemekle suçlanan vatandaşlarını yargılamak üzere kurulan) başsavcılığı görevine başlamadan önce eski görevindeki son günlerinde bir iddianame sundu. Bir süre sonra mahkeme tarihi belirlendi ve ben de kefaletle serbest bırakılan adamımı- zı İsviçre mahkemesine çıkmak üzere yeniden bu ülkeye gön- dermeye hazırlandım. Eski Mossad ajanları, beni ve adamımızı İsviçre'ye gidilmemesine iknaya yönelik bir kampanya başlattı- lar. Bir çalışanın mahkemeye çıkarılmak üzere gönderilmesinin daha önce görülmemiş bir şey olduğu söyleniyordu. Onlara göre adamımızı gönüllü ve bilinçli olarak tehlikeye atıyordum ve bu davranışım teşkilatın ve "istihbarat mesleğinin" temel ilkelerine ters düşüyordu. Söylediklerine göre adamımızı İsviçre'de tutmak ve bundan doğacak krizi elimden geldiğince İsviçre makamları ile İsrail adalet bakanı arasında idare etmek benim görevimdi. Neredeyse bir Mossad ajanını "düşmana teslim etmeye" hazırlan- makla suçlanıyordum. Bu tutumumu bir kaç seferim destekliyor- du, bu olayda tek başıma sayılırdım ve bu tür durumlarda hayati önemi olan bütün seleflerimin desteğine güvенеbilecek durumda değildim.

Kendi başıma bir girişimde bulundum; söz konusu kişiyi İsviçre'ye gitmeyi ve mahkeme huzuruna çıkmayı gönüllü ola- rak kabul etmeye ikna etmeye çalıştım. Ona, bildiğim kadarıyla yeniden cezaevine girme olasılığının çok düşük olduğunu, ama bunun bir kez daha olmayacağını garantisini veremeyeceğimi söyledim. Onunla birkaç görüşme yaptım ve anlattıklarımı man- tıklı bularak ricam üzerine gitmeyi kabul etti. Ardından talihsiz olayı yaşayan bölümle birkaç saatlik bir görüşme yaptım ve onla- ra düşündüklerimi uzun uzadıya açıkladım.

Duruşmanın başlamasından üç gün önce Amerika'nın İsrail büyükelçisinin konutunda verilen bir davette bulunduğum esnada bir telefon aldım. Ulusal radyo kanalının askeri muhabiri, üst düzey Mossad özel birim görevlilerinin başbakana benim ne yapmak üzere olduğumu ayrıntılarıyla anlatan bir mektup gönderdiklerini duyurmuştu. Mektubu gönderenler başbakanın olaya müdahale etmesini istiyor ve bunu protesto etmek amacıyla rozetlerini atacaklarını ve artık o güne kadar yaptıkları gibi ihtiyat birimi olarak görev yapmayacaklarını bildiriyorlardı. Muhabir sözlerine, olaya karışan Mossad biriminin bir kriz hali içerisinde olduğunu ve "ajanların" göreve çıkmayı reddettikleri için bu birimin operasyonlarının durdurulduğunu eklemişti. Alenen vatan hainliğine eşdeğer bir harekette bulunmakla suçlanıyordum!

Derhal durumu kontrol altına almak üzere harekete geçtim. Ajanların grevde olduğu haberi apaçık yalandı, ancak başbakana gönderilen mektup haberi doğrudu. Mektup, radyo haberinden birkaç saat önce elime geçmişti; oysa bu merak uyandıran skandal haberi halka sunulmadan önce mektup henüz başbakanlığa ulaşmamıştı. Beni en çok endişelendiren şey, konunun bu kadar gözler önüne serilmesinin yargılama süreci ve bunun sonucu üzerinde yaratacağı etkiydi. Sonuçta eğer İsviçre makamları Mossad'a ağır bir darbe vurmak ve onun imkân ve kabiliyetlerini bir süreliğine engellemek isteyecek olurlarsa adamımızı hapis cezasına çarptırarak Mossad içerisindeki huzursuzluk ve anlaşmazlık ateşini körüklemek için bundan daha kolay bir hamle olabilir miydi? Eğer Mossad'ın içerisinde bir hainlik yapıldıysa işte asıl hainlik bu mektuptu! Masumiyet ve etik değerler şövalyeleri, kılıçlarını çalışma arkadaşlarının ve kahramanca hizmet verdiklerini iddia ettikleri teşkilatın sırtına saplamışlardı.

Duruşma günü son derece gergin ve endişeli olduğumu itiraf etmeliyim. Erteleyemeyeceğim bir ziyaret nedeniyle İsrail dışındaydım. Bütün süreci benim adıma takip eden üst düzey bir

görevli oradaydı ve o ana kadar mükemmel iş çıkarmıştı. Ona tamamen güveniyordum. Yargılamanın nihai sonucunun iyi olmasını sağlayabilmek için elimden gelen her şeyi yapmıştım, fakat sonucu önceden garanti etmem mümkün değildi. Cep telefonum çaldığında Avrupa'nın bir yerindeki bir otel odasında yalnız başıma oturuyordum ve sevindirici haberi derin bir oh çekerek aldım. Suçlanan adamımız ertelenmiş hapis cezasına çarptırılmıştı ve artık özgürdü.

İsrail'e döner dönmez Mossad'ın bütün çalışanlarına olaylar zincirini ayrıntılarıyla anlatan ve aldığım kararı açıklayan özel bir mesaj gönderdim. Mesajımın başlığında şu cümle vardı: "Güvenilirlik Olmazsa Mossad Dağılacaktır." Bu, ünlü bir Siyonist Yahudi düşünürün yaklaşık yüz yıl önce yazdığı "Vizyon Olmazsa Yahudi Halkı Dağılacaktır" başlıklı makalesinin üzerinde yaptığım bir kelime oyunuydu. Mesajımda, söz konusu adamımıza ve onun çalışma arkadaşlarına söylediklerimi yazdım. *Varlığımız güvenilirliğimize bağlıdır. Eğer sözümüzü tutmazsak, yükümlülüklerimizi yerine getirmezsek kimse bir daha bize güvenmez ve sonsuza dek yalnız başımıza kalırız. Sözümüzü yerine getirmezsek Mossad dışındaki hiçbir İsraili yetkili gelecekte bizim sözümüze inanmayacak ve ihtiyaç duyduğumuzda kimse yardımımıza gelmeyecektir. Üstelik İsviçrede bulunmasaydık ileride yabancı ülkeler, teşkilatlar veya yetkililerle asla anlaşma ve mutabakat sağlayamayacaktık. Kimse sözümüze güvenmeyecekti. Benim aldığım karar amaca uygunluktan daha büyük bir şeye dayanıyordu. Bir devlet olarak İsrail ve onun hükümeti çok ciddi bir taahhütte bulunmuştu. Bu durumda İsrail'in adalet sisteminin ve onun temsilcisi adalet bakanının onuru tehlikedeydi. Mossad, sistemin dışında duran bir devlet organı değildi. Biz, devlet mekanizmasının parçasıydık ve kanunlar, devletin kurumlarının bütünlüğünü ve itibarını koruyacak şekilde hareket etmemizi belirtiyordu. Bunu sağlamak uğruna ağır bedeller ödediğimiz zamanlar olmuştu. Bunun aksini*

yapacak olursak ÷lkemize ciddi bir zarar vermekle kalmayacak, aynı zamanda kendi güvenilirliğimizi sarsacaktık. Bunu asla yapmamalıydık. Bunu asla yapamazdık.

Aldığım karar ve yaptıklarım konusunda bana yakın astlarımdan çok güçlü destek aldım. İki ihtiyat "isyancısının" bağı olduğu özel birimin toplantısında oldukça sıcak biçimde karşılandım ve amirleri, toplantıda bulunanlara söz konusu kişileri birimden kovmaya karar verdiğini söyledi. Bu kişilerden biri onun yakın bir arkadaşı ve iyi bir elemanıydı. O dönemde, tıpkı bugün olduğum gibi, attığım adımın standart bir davranış biçimi yarattığından emindim. İsviçre mahkemesinin farklı yönde karar vermesi durumunda neler yaşanabileceğini asla bilemem. Böyle bir karar Mossad'ı ikiye ayıracak bir iç sürtüşmenin başlangıcı olabilir miydi? Gerçekten de bilmiyorum. Fakat bu karar, tıpkı yalnızca operasyon düzeyinde aldığım pek çok başka karar gibi, istihbarat sanatının özüne uygundu. Yani, bütün kararlar her zaman bilinmeyen koşullar altında verilir. İstihbarat mesleğinde asla kusursuz bir doğru karar verme yöntemi olmamıştır ve olmayacaktır; her zaman risk almak ve tıpkı başarının keyfini çıkaracağınız gibi başarısızlığın sorumluluğunu da yüklenmeye hazır olmak zorundasınızdır.

Çağımızda istihbarat teşkilatlarının karşı karşıya olduğu ve yeni bir şef olarak benim üstesinden gelmek zorunda olduğum öncelikli muazzam zorluklar ile benim talihsizlikler olarak gördüğüm önemsiz olaylar ve bunlara yaklaşımım arasındaki karşılıklı ilişki neydi? Dünyanın uzak bölgelerine yayılmış görevlerini gerçekleştirmeye çalışan bir ajanın karşılaştığı eşsiz tehlikeler, adamlarının güvenliğinin başlıca sorumlusu olan şef ile bu kişi arasında sağlam bir ilişki kurulmasını zorunlu kılıyordu. Bu nedenle göreve gitmek üzere olan adamlarımla ve ekiplerimle bir araya gelip onları görevleri hakkında bilgilendirmeyi ve gözlerinin içerisine bakıp başlarının belaya girmesi durumunda ne tür

imkân ve kabiliyetlerimin olduğunu ve böyle bir olasılık karşısında bizzat ne gibi bir söz verdiğimi söylemeyi kendime bir görev bildim. Bu, onlarla aramda özel bir bağ kurmakla kalmadı, aynı zamanda sayısız görevlerini ve faaliyetlerini destekleyecek hiçbir yasal çerçevesi olmayan bir teşkilatın etik değerlerini ve temelini sağlamlaştırdı. Bu çabamda başarısız olsaydım, koltuğumu hiçbir şeyin kurtaramayacağını biliyordum. Başarısızlık, teşkilatın sağlığının, direncinin ve kalitesinin bozulmasına neden olacak, bu teşkilatın kaçınılmaz ölümü anlamına gelecekti.

On yıldan uzun süredir İsraili ve uluslararası istihbarat çevrelerinin ilgi odağı olan terörün -yerel, bölgesel ve uluslararası uzantılarının- öncelikleri ve kitle imha silahlarının üretimi ve çoğalması tehdidi, görevimin içeriğini şekillendirmişti. Göreve geldiğimde seleflerimin uygun ve verimli pek çok girişim başlattıklarını gördüm. Bu yolların bazılarını izlemeyi sürdürmekten ve bunların mükemmel sonuçlarından yararlanmaktan tereddüt etmedim. cizgiliforum.com yalnızca kısa vadeli projeler değil, aynı zamanda orta ve bazen de uzun vadeli planlar belirlemeyi kendime görev bildim; bunları yaparken haleflerimin bunların tamamını iptal edebileceğinin de bilincindeydim. Zaten genel olarak yaşam böyledir, ancak gözlerden istihbarat alanındaki bir şefin esnekliği ve yetkileri, yaşamın gizli olmayan bölümlerindekinden son derece geniştir.

İnsan kaynaklarının mesleğin en kıymetli hazinesi olduğu sözü, Mossad içerisinde çok eskilerden beri sürekli olarak kullanılan bir ifadedir. Bu ifade kulağa hoş gelir ve her zaman da öyle gelecektir. Bu ifade özellikle teşkilatın ilk yıllarında insanların Mossad'a bir ömür boyu hizmet etmek üzere katıldıkları dönemde çok büyük anlam taşırdı. Amaç edindiğimiz mükemmeliyetçiliği sürdürmek için yaklaşımda büyük bir değişim başlatmaya koyuldum. Günümüzde iş piyasasının kurallarını görmezlikten gelmek artık mümkün değildi. Genç ve yetenekli

bireyler artık bütün meslek yaşamlarını teşkilatta geçirmeyi istemiyorlar, ülkelerine veya halklarına sözleşmeli olarak belirli sürelerde hizmet etmeyi tercih ediyorlardı. Bu nedenle "mesleğin" temel kültüründe bir değişiklik yapmak ve çalışanların hepsinin olmasa da çoğunun kısa veya orta süreli olarak hizmet vermeleriyle sonuçlanacak bir süreç başlatmak kaçınılmaz olmuştu. Fakat en iyileri ve en akıllıları işe almayı nasıl sağlamalıydık? Geçmişte işe alınanların çoğu hakkındaki bilgileri onların teşkilatta çalışmakta olan tanıdıklarından alıyorduk. Bazen basında ismi verilmeyen "ulusal" bir kamu kuruluşunda çalışacak adaylar arandığı şeklinde ilanlar yayınlanıyordu. Mossad başlığı altında işe alımlar yapmaya başlamanız gerektiğine karar verdim ve bu amaçla birden fazla başbakanın seçim kampanyasını başarıyla yürüten ülkenin önde gelen halkla ilişkiler şirketlerinden biriyle anlaştım. Ayrıca bu iş için bir de internet sayfası oluşturmaya karar verdim. Bu hamlem teşkilat içerisinde güçlü muhalefete maruz kaldı ve "reklam yapmanın" etik olup olmadığı konusunda hararetli tartışmaların yaşanmasına neden oldu. Bazıları bu adıma kutsal değerlere saygısızlık gözüyle bakıyordu! Teşkilattaki deneyimli isimlerin birkaçı için bunlar çok zor zamanlardı, ama sonunda elde edilen sonuçlar, eski gelenekten ayrılışın doğruluğunu kanıtladı.

Şüphesiz bu olaylar, dört buçuk yıllık görev süremi en göze çarpan bölümleri idi. Teşkilatın doğrudan görevleriyle ilgili yürütmek zorunda olduğum operasyonlar ve vermem gereken kararlar da oldu, fakat bunların çoğunun gözlerden uzak kalması gerekiyor. Herhangi bir istihbarat teşkilatının temel gereksinimi ve ilkesi, "kaynakları ve yöntemleri" koruma görevidir. Bunların yalnızca etik gerekçelerden ötürü gizli tutulmaları gerekmiyor; bu kutsal değerlerin ihlali, kaçınılmaz olarak faaliyetlerin durmasıyla sonuçlanabilir. Kaynaklarının kimliklerini ve bu kaynakların kullandıkları yöntemleri korumaya istekli olmayan veya koruya-

cak durumda olmayan bir teşkilata insanlar ne güvenirler ne de kaderlerini onun ellerine teslim ederler.

Kendi durumumun ötesinde bir önemi sahip olduğunu düşündüğüm için üzerinde durmak istediğim bir başka nokta daha vardı. Eşi görülmemiş ve beklenmedik koşullar altında başkan olmuşum. Ülkeme döndüğümde biri dışında etrafımdaki herkesi tanıyordum. Gemiye suda tutmak üzere çağırılmışım ve yanıma başkan yardımcısı olarak, başbakanın şahsen büyük saygı duyduğu İsrail Silahlı Kuvvetlerinin seçkin bir generali atanmıştı. Dile getirilmeyen genel yargı ve beklenti, "geçici başkan" olacağım ve yaklaşık iki yıllık bir süre içerisinde yardımcımı kendi yerime hazırlayacağım yönündeydi. İşin başında bunun farkına vardığımda görev süreme herhangi bir zaman sınırı konulmamasında direttim. Ayrıca teşkilatı yönetme ve gerektiği takdirde kısa veya uzun vadeli kararlar alma konusunda tam yetkili olduğumun kamuoyu önünde açıkça belirtilmesini istedim. Bu şartlarım/isteklerim yerine getirilmediği sürece başbakanın yaptığı teklifi kabul edemedim. Mossad benzeri bir teşkilatta çalışanların şeflerinin geçici bir süreliğine göreve getirildiğine ve bu nedenle alacağı bütün kararların kısa bir süre içerisinde değiştirilebileceğine inanacakları bir durumun yaratılmasının çok ciddi zararları olacaktı. Yeni başkan yardımcım görevine başkanlığa gelmemden yaklaşık altı ay sonra başladı. O zamana kadar bazı birimlerde ciddi anlamda yeniden örgütlenmeye karar vermiş, önemli operasyon birimlerinin bazılarını yeni amirler atamıştım ve tüm bunlar başbakan tarafından onaylanmıştı. Tüm bunlar, operasyon birimlerinin bütün faaliyetlerinin yenilenmesiyle tamamlandı. Bunlara teşkilatın ajanlarının daha önce hiç gitmedikleri yerlerde gerçekleştirilen faaliyetler de dahildi. Bu şekilde hareket etmemiş olsaydım, teşkilat içerisine etkisiz ve yetkisiz biri olduğum mesajını vermiş olacaktım ve bu da yeni veya eski kariyerimin başlamadan sona ermesi anlamına gelecekti. Yönümüzü belirledikten ve yönetim

kadroları yerleştikten sonra artık yeni zorluklarla belirli ölçüde güvenle ve umutla yüzleşebilirdik. Attığım bu adımlara rağmen yardımcım görevine başladığında benim görev süremın geri sayımına başlayacak kişilerin olması da kaçınılmazdı. Oldukça kısa bir süre içerisinde teşkilatın bu yeni üyesi doğal olarak pek çok mesele hakkında kendi görüşlerini oluşturacak ve tavsiyesine başvuranlara kendi görüşlerini iletecekti. Başbakanın iki başlı yönetim oluşturma formülü faydalı bir amaca hizmet etmiyordu ve bu formülün yol açtığı gerilim, selefimin istifasından kaynaklanan olumsuz koşulları ağırlaştırıyordu. Basın bu durumun farkına vardı ve yangına körükle gitmeye başladı, ta ki başbakan istikrarı ve sürekliliği sağlamak adına görevde benim kalmamı istediğine karar verene kadar. Yardımcım istifa etti ve iki yıldan fazla süre daha görevimin başında kaldım ve böylece teşkilatı, elde edilen sonuçlar sayesinde sürekli artan bir memnuniyetle, kendi seçtiğim yolda ilerlettim.

Sık sık dönüp o günlere bakmış ve Mossad'ın faaliyetlerinin hassas yapısının hükümetlerin atamaları ve emir komuta zincirini deneme tahtasına çevirmelerinin önüne geçmesi gerektiğini düşünmüşümdür. Mossad'ın çalışmalarının büyük bir kısmı çeşitli oranlarda belirsiz koşullar altında gerçekleştirilmektedir. Siyasi yöneticilerin belirsizlik oranını azaltmak için yapabilecekleri pek bir şey yoktur ve pek çok durumda yalnızca teşkilatın başkanı ve onun astlarının büyük bir çoğunluğu kendilerini içinden çıkılması mümkün olmayan durumlar içerisinde bulmaktadırlar. Bir istihbarat görevlisi, çoğu kez içinde çalışmak zorunda kaldığı kuşku ve gizem denizlerinde amirinden çok sağlam bir güç alabilmeli ve ona mutlak güven duyabilmelidir. Hazırlıklarını onlarla birlikte gözden geçirmek ve onları cesaretlendirmek amacıyla tehlikeli görevlere gitmek üzere olan ajanlar ve ekiplerle görüşmeler yaptığımı çok iyi anımsıyorum. Bu tür bilgilendirme toplantılarının son bölümü sürekli olarak söz konusu operasyonun

tehlikeli noktalarını ve operasyonun uygulanmasında karşılaşılabilecek aksiliklerin incelenmesine ayrılıyordu. Oturduğum veya yanında durduğum çalışma masamdan uzaklaşarak toplantılarda kilere yaklaşmayı ve onların gözlerinin içine bakmayı alışkanlık haline getirmiştım. Esenlikleri ve güvenliklerinden bizzat ve doğrudan sorumlu olduğum, herhangi bir talihsizlik yaşamaları durumunda maruz kalabilecekleri sorunlarını bizzat çözmeye çalışacağım beni dinleyen o kişileri, söylediklerime inandırmayı kutsal bir vazife olarak görüyordum. Asla üstü kapalı ifadeler kullanmıyordum ve doğabilecek somut koşullardan ve bu durumlarda yapabileceklerimden bahsediyordum. Gözaltına alınmaları veya tutuklanmaları durumunda ne yapacaktım? Ajanların yaşamlarını tehlikeye sokan durumlarda ne yapabiliirdim? Elbette mutlak başarı garantisi veremezdim, ama karşımdakileri kesinlikle ciddi olduğuma, zor durumlarda kullanabileceğim imkân ve kabiliyetlerim olduğuna, yalnızca boş laflar söylemediğime inanabilirirdim.

Yalnız başına görev yapan ajana veya ekibe emniyet duygusu verilmesinde bunun çok büyük önemi vardı. Sonuçta istihbarat görevlisinin kendisini savunması gerektiğinde çantasında taşıyabileceği hangi "silahı" vardı? Açık alandaki herhangi bir askerin aksine, kendisine asgari koruma sağlayacak şahsi bir silahı bile yoktu. Aklına, aldığı eğitime ve ne olursa olsun teşkilat başkanının onu içinde bulunduğu durumdan kurtarmak için hiçbir şeyi yapmaktan çekinmeyeceğine dair duyduğu inançtan başka güvenecek bir şeyi yoktu. Görevim esnasında yaşadığım olaylar içerisinde benim için en duygusal ve anlamlı olanları bu oturumlardı. Devlet hizmetinden ayrıldıktan çok uzun süre sonra, ne mutlu ki tanımadığım insanlar yanıma gelip bana o görüşmeleri hatırlatmış ve, o görüşmelerin üzerlerinde nasıl kalıcı bir etki bıraktığını anlatmışlardı. Bu eşsiz "özel toplantılar" ancak karşılıklı güvenin sağlanmasıyla başarıya ulaşabiliirdi. İnsanların teşkilatın başkanını

na güvenebilmelerinin tek yolu, onun geçici bir isim olmadığını, aksine geniş ölçüde sürekliliğe sahip biri olduğunu anlamalarıydı. Bu tür bir sürekliliği, dolayısıyla istikrarı sağlamak siyasi makamların göreviydi. Siyasi makamların görevlerinin sorumluluğunu yerine gerektiği gibi getirememelerinin istihbarat çalışanlarının morallerine ve verimliliklerine verdiği zararı tarif etmek mümkün değildir. Bu durum yalnızca Mossad için değil, dünyanın her yerindeki diğer istihbarat servisleri için de geçerlidir.

AŞIRI GURUR, KİBİR VE ÖZGÜVEN

Mossad'ın başkanlığına geldiğim günün ertesinde, pek çok yönden son derece tehlikeli olarak değerlendirilen bir ülkede yürütülecek bir operasyonu görüşmek ve onaylamak amacıyla bir grup ajanla kısım amirlerinin başkanlığında bir toplantı yaptım. Operasyon, oldukça uzun süredir görevde olan ve anavatanı dışına çok az seyahat yapmış değerli bir ajanla bir dizi görüşme yapılmasını kapsıyordu. Ajanın seyahatleri, bulunduğu ülkenin güvenlik güçleri tarafından yakından izleniyordu ve hareket özgürlüğü de doğal olarak kısıtlanıyordu; bu nedenle ilgili herkes için işleri kolaylaştıracak bir buluşma yerine gidemiyordu. Mossad ajanlarının buluşma yerini oldukça uzun süre önce geçmiş oldukları ortaya çıktı; doğrusu masanın etrafındaki hiç kimse buluşma yerinde en son ne zaman bulunduğumuzu bilmiyordu. Operasyon planı bana genel hatlarıyla anlatıldı ve bunun karşılığında birkaç basit soru sordum, ama hiçbirine cevap alamadım. Ajanımızın yeniden seyahat edip etmeyeceğine dair hiçbir bilginin olmaması gerçeği durumu daha da güçleştiriyordu. Bir mi yoksa iki yıl sonra mı seyahat edecekti? Bunu ne o ne de diğerleri bilebilirdi. Operasyon, "ya şimdi ya da asla" şeklinde sunulmuştu. Toplantının başlama-

sından bir saatten kısa bir süre sonra konuşmalar son buldu ve odayı tanıdık bir sessizlik kapladı. Söylenebilecek her şey söylenmişti ve artık yalnızca "başla" sinyali bekleniyordu. Geçmişte bu tür sayısız toplantıya katılmış ve yalnızca sırası geldiğinde fikrimi söylemiştim. Bu kez son söz bana aitti ve yalnızca benim kararım geçerli olacaktı.

Bunun başkan olarak vereceğim ilk karar olacağının bilincindeydim. Söyleyeceğim her şey ve bunları söylerkenki tavrım orada bulunanlar tarafından kaydedilecek ve bir şekilde teşkilat çalışanlarının büyük bir çoğunluğuna aktarılacaktı. Vereceğim karar, asıl öneminin ötesinde değerlendirilecekti. Konuyu gördüğüm haliyle özetledim ve risklerin gerektiği gibi değerlendirilmiş olduğunu düşünmediğimi söyledim. Operasyonu onaylamadım ve bunun yerine söz konusu birimin ajanla irtibata geçmeye kalkışmadan bir çalışma yürütmesini emrettim. Operasyonla ilgili toplanan bilgilere dayanılarak, ajanın beklenenden daha önce gelebileceği ümidiyle yeni bir plan hazırlanmalıydı. Gerçekten de öyle oldu ve ajanımız üç ay sonra yine geldi ve böylece operasyon başarıyla tamamlanmış oldu.

O sabah herkes odadan ayrılırken toplantıda bulunan üst düzey görevlilerden biri yanıma gelip doğru karar verdiğimi söyledi. Oysa bu kişi yalnızca birkaç dakika önce görevi tereddüt etmeden onaylamam için çok uğraşmıştı. Hayretler içinde kaldım ve neden konuşmayıp da "kalabalığa katıldığını" sorduğumda yanıtı şöyle oldu: "Harekete geçilmesi için baskıda bulunmak bizim görevimizdir. Tehlikeleri tartmak ve uygun gördüğünüzde frene basmak ise sizin görevinizdir."

Mesleğimde bu yaklaşımı veya felsefeyi kabul etmiyordum. O günden itibaren bütün kısım amirlerini yurtdışı görevine gitmelerinden önce bilgilendirmeyi ve onlara görev yerlerine vardıkları andan itibaren kendilerini mini-Mossad başkanı olarak görmelerini, bütün önerilerin artılarını ve eksilerini birlikte de-

ğerlendirmeleri gerektiğini söylemeyi *kendime* görev edindim. Ancak böyle bir ortamda, benden hiçbir şeyin gizlenmediğini bilerek, cesur kararlar alabileceğimi kendilerine açık bir dille belirtiyordum.

Göreve geldikten hemen sonra ilgilenmek zorunda olduğum bir husus daha vardı. Yaşanan ve benim atanmamı gerektiren yol açan başarısızlıkların sonucu olarak başbakanın sözü konusu birimin faaliyetlerinin yeni bir icra tarzı geliştirilene kadar durdurulmasını emretmiş ve onayına sunulmasını beklediği yeni operasyon yaklaşımının ilk kurallarını kendisinin belirlemiş olduğunu öğrendim. Buna ek olarak bütün faaliyetlerin onayına sunulmasına karar vermişti, bu da başbakanla sık sık toplantı yapılmasını gerekli kılıyordu. Başbakan bu toplantılarda operasyon tekliflerini gözden geçiriyor, tekliflerle ilgili görüşlerini ayrıntılı olarak açıklıyor ve sonunda teklifi ya onaylıyor ya da geri çeviriyordu. Göreve geldikten birkaç hafta sonra başbakanı görmek istedim ve ona, selefimden almış olduğu bütün yetkileri bana iade etmesi gerektiğini gerekçelerimle anlattım. Teşkilatın operasyon alanına girmemesi ve Mossad'ın başkanına güven duymadığı ve Mossad'ın faaliyetlerinin sorumluluğunu üstlendiği yönünde değerlendirmelere yol açacak şekilde bilgilendirilmemesi gerektiğini anlattım. Bu şekilde devam ettiği takdirde Mossad'ın bilfiil başkanı olacak ve teşkilatın operasyonlarının sorumluluğunu yüklenecekti. Başbakanın onayına sunulması gereken türden kararlar olduğunu kesinlikle kabul ediyordum, ama bunlar asgari düzeyde tutulmalıydı ve ne olursa olsun, onaylama süreci şu veya bu projenin özünün irdelenmesini kapsamamalıydı. Başbakan Netanyahu'nun ricalarını kabul ederek bana tam destek verdiğini itiraf etmeliyim. Birkaç ay sonra iki adamım Kıbrıs'ta yakalanıp tutuklandığında yaşadığım ilk ciddi sorunda aldığımız ortak karara uyarak hiç tereddüt etmeden arkamda durdu.

Siyasi ve idari makamların sorumlulukları arasındaki fark, Mossad başkanlığı yaptığım süre içerisinde ilgimi çeken ve üzerinde uzun süre düşünmeme neden olan meselelerden yalnızca birivdi. Bu fark yalnızca teoride veya siyasi düşüncede yatmıyordu. Bir keresinde yaklaşan bir operasyonun ayrıntılı planını başbakana sunmuş ve bu tür olaylarda gerektiği üzere harekât planındaki olası zayıf noktaları sıralamıştık. Bu alanda çok ciddi deneyimlere sahip olan başbakan her ayrıntıyı incelemiş, güvenlik personelini nereye yerleştireceğimiz ve teçhizatımızı nasıl kullanacağımız gibi teknik ayrıntılar hakkında emirler vermişti. Bunlar siyasi otoritenin yerine getirilmesi gereken emirleri miydi yoksa eski savunma bakanlarından Moshe Dayanın ifade ettiği gibi yalnızca "başbakanın tavsiyesi" miydi? Ben şahsen tavsiye almayı tercih etmiyordum. Eğer siyasi otorite ayrıntılara karışmak istiyorsa doğacak sonucun bütün sorumluluğunu da üstlenmesi gerekiyordu. Yok, eğer kendisini operasyonun yürütülmesinin sorumluluğundan muaf tutmak istiyorsa, dışarıdan tavsiyelerde bulunmaktan kaçınmalıydı. Bunun orta yolu yoktu.

Denklemin iki ortağının ilgilerini, çıkarlarını ve hassasiyetlerini karşılamak üzere özenle oluşturulmuş bu stratejinin bir yönü daha vardı. Siyasi otoritenin operasyonlar başarısızlıkla sonuçlandığında veya yolunda gitmediğinde, kamuoyunda duyulduğunda, hatta bazı durumlarda diplomatik krizlere yol açtığında temel bir inkâr hakkına sahip olduğuna inanıyordum. Çoğu zaman devlete -dönemin hükümetine- gerçekleştirilen eylemlerle veya tutuklanan insanlarla alakası olduğunu alenen inkâr etme imkânı sağlanması şart oluyordu. 1995 yılında Mossad'dan ayrılıp İsrail'in Avrupa Birliği büyükelçisi olarak Brüksel'e gittikten sonra, istihbarat üzerine yazılmış *Intelligence for Peace* adlı bir kitap hakkında bir makale yazmam istenmişti. Yazımın başlığı "İnkâr Hakkı ve Sadakat Yükümlülüğü Üzerine" oldu. Yazımda devletin yeri geldiğinde yabancı ülkelerde gerçekleştirilen eylemlerle

ve yakalanan bireylerle alakası olduğunu inkâr etme hakkına sahip olduğu yönündeki felsefemi ayrıntılarıyla açıkladım. Ulusal çıkarların ciddi zarar görmesini önleyebilmesi için egemen devlete siyasi koruma sağlanması gerektiğine inanıyordum. Ne var ki, belirttiğim gibi, denklemin bu tarafının ulusal çıkarın bedelini ödeyen bireye vefalı davranan devlet tarafından tamamlanması gerekiyordu. Ne yazık ki siyasi otoriteler bu yükümlülüklerini her zaman yerine getirmiyordu.

çizgili kitap

Vurgulamak istediğim noktayı kanıtlamak için iki örnek verdiğim. Yalnızca bir olay daha, İsrail basınının ve yabancı basının pek ilgi göstermediği bir olayı aktarmayı uygun görüyorum.

Mısır ve Suriye'nin İsrail'i şaşırtarak ülkeyi en kutsal günde işgal ettikleri 1973 yılındaki Yom Kipur Savaşından bir yıl önce Yemende bir Mossad ajanı yakalanmış ve sorgusunun ardından Mısırlılara teslim edilip savaş boyunca orada cezaevinde tutulmuştu. Savaşın sonunda İsrail'in elinde birkaç bin Mısırlı esir vardı; Mısır ise birkaç yüz İsrail askerini esir almayı başarmıştı. Esir değişimi için müzakereler başlatıldı ve bu değişimin bir an önce gerçekleştirilmesi yönünde yoğun baskılar vardı. Dönemin Mossad başkanı General Zamir, Mısırlıların elindeki Mossad ajanı Baruch Mizrahi'nin de anlaşmaya dahil edilmesini talep etti ve dönemin başbakanı Golda Meir bu talebi onayladı; ne var ki Mısırlılar, Mizrahi'nin bir "casus" olduğunu ve bu nedenle esir asker değişimine dahil edilmeyi hak etmediğini söyleyerek bu talebi reddettiler. Makalemde bahsetmediğim şey, Sayın Meir'in sözünden dönmeyeceği yönünde Zamir güvence vermesinden kısa süre sonra Zamir'in başkent Washington'a ziyarette bulunmasıydı. Washington'da Zamir'i ben karşıladım ve çeşitli görüşmelerinde kendisine eşlik ettim. Zamir, Washington'a geldiğinin ertesi günü, dönemin savunma bakanı Moshe Dayanın Sayın Meir'i İsrail'de esir değişiminin yapılması yönünde oluşan büyük baskıyı göz önünde bulundurup değişimi yapmaya ikna ettiğini

öğrendi. Kamuoyunun büyük bölümünün "Mizrahi meselesinden" haberi yoktu ve bu nedenle insanlar değişimin neden gerçekleştirilmediğini anlayamıyorlardı. Mizrahi hikâyesi iyi korunan bir sırdı ve bir süre daha öyle kalacaktı.

Zamir, bu politika değişikliğini duyar duymaz İsrail'e gönderdiği bir telgrafla istifasını duyurdu. Ardından bana, "Artık senin üstün değilim ve benimle zaman geçirmek zorunda filan değilsin. Ayarladığın bütün randevuları iptal et çünkü artık Mossad'ın başkanı değilim!" dedi. ABD savunma bakanı James Schlesinger, CIA başkanı Colby ve diğer önemli isimlerle yapacağı görüşmeleri iptal etmemesi için Zamire adeta yalvardım. Çok geçmeden başbakan, başbakan yardımcısı Yigal Allon ve Zamir'le konuşmak isteyen diğer isimlerden bir dizi telefon geldi. Arayanların hiçbirisiyle görüşmeyi kabul etmedi ve arayanlardan istediğimle, ancak kendi adıma konuşabileceğimi söyledi. Sonunda Zamir, Mizrahi'nin birkaç hafta sonra sessizce serbest bırakılacağına dair güvence almaya başardı ve istediği de oldu.

Zamir'in yalnızca devlet memurluğu veya istihbarat hizmeti değil, aynı zamanda siyasi otorite için de geçerli olacak saygın ve etik kurallar oluşturulması zorunluluğunun üzerinde ciddi biçimde durarak eşsiz bir hizmette bulunduğu inanıyordum ve 1995 yılında Mossad'dan ayrıldıktan sonra bunu kamuoyuna açıklama fırsatını memnuniyetle değerlendirdim. Dönemin Mossad başkanını ise benimle aynı görüşte değildi. Makalemi yayınlanmasından önce onayına sunduğumda, beni yazıyı yayınlatmaktan vazgeçirmek için elinden gelen her şeyi yaptı. Öne sürdüğü iddiaların özellikle bir tanesi beni çileden çıkardı. Yazımın siyasi otoriteye duyulan inancın sorgulanmasına neden olacağı için "ajanların" morallerini bozacağını iddia ediyordu. Ben ise elbette bunun tam tersini düşünüyordum. Bu olayın kamuoyuna açıklanmasının, siyasetçilerin zor veya tehlike durumlarda istihbarat ajanlarına sırtlarına dönmelerini zorlaştıracığı görüşündeydim. Ayrıca, is-

tihtar "savaşına" giren ajanların, siyasi yöneticilerinin nerede duracaklarını bilmeye hakları olduğuna inanıyordum.

Sonunda bu raundu kazanan ben oldum. Makalemi adı pek duyulmayan bir kitapta yayınladım ve kimse bunun farkına varmadı. Mizrahi 2005 yılında öldü. Ölümüyle ilgili yalnızca bir gazetenin iç sayfalarında bir haber verildi; haberde ayrıca Zamir'in istifasından da yüzeysel olarak bahsedildi. Kamuoyunun bu olaydan başka türlü haberi olmadı ve doğrusu konuyla gerçek anlamda kimse ilgilenmedi. Mizrahi, tıpkı Mossad'ın yanlış kişiyi hedef alarak masum bir garsonun ölümüyle sonuçlanan başarısız bir operasyonunun ardından Norveç'in Lillehamer kasabasında tutuklanan bir diğeri Mossad ajanı Sylvia Raphael gibi, ölümünden sonra bile halk tarafından takdir görememişti. Ölümlere karşı son görevi yerine getirme şerefini istihbarat ve güvenlik servisleri üstlendi. Dönemlerin hükümetleri ise ülkelerine büyük bir yiğitlik ve şerefle hizmet eden bu sadık bireylere sırtlarını dönmekle yetindiler. İşte İsrail'deki siyasi makamların yerleştirdikleri ve yıllar içerisinde geliştirdikleri normlar bunlardır.

Uğraşmam gereken hususlardan biri de Mossad'ı bir "aile şirketine" çağdaş bir kuruma dönüştürmektir. Teşkilata 1960'ların başlarında katıldığımda yönetim samimi, tam bir aile ortamı oluşturma ve bunu koruma niyetindeydi. O çok eski günlerde çalışanların yakın akrabalarının işe alınmasını teşvik etmek neredeyse bir gelenek haline gelmişti ve böylece teşkilatta ne zaman bir kriz baş gösterse insanlar birbirlerine yaklaşıyor, yalnızca "Davaya değıl, aynı zamanda tehlikede olan bireylere karşı büyük bir bağıllıkla hareket ediyorlardı. Çalışanlar emekliye ayrıldıklarında kendilerine Mossad'ın sonsuza kadar onların evleri olduğu söyleniyor , ve teşkilatla yakın bağlarını sürdürmeye teşvik ediliyorlardı. Teşkilatın başkanlığına geldiğimde görevdeki önemli isimlerin pek çoğunu tanıyordum; bunların hepsi benden bu geleneğı sürdürmemi, hatta daha da ilerletmemi bekliyordu,

ama böyle bir şey artık ne mümkündü ne de benim gerçekten yapmak istediğim bir şeydi. Yakın akrabaların aynı kamu kurumlarında işe alınmalarını engelleyen devlet memuriyeti kurallarını kesin biçimde uyguladım. Emeklilere, ihtiyaç duydukları andan Mossad'ın daima yanlarında olacağına temin etmeyi sürdürmekle birlikte hâlâ görevde olanlarla emekliler arasındaki bağları kademe olarak gevşeten bir politika geliştirdim. Bu hiç de kolay değildi ve yolların nazıkçe ve saygılı biçimde ayrılmasını sağlamak için çok uzun zaman ve çok büyük çaba gerekiyordu. Pek çok kişiden tamamen farklı hareket etmemi bekliyordu. Neticede ben de onların "akrabalarından" biri değil miydim? Ne var ki devletin ve Mossad'ın çıkarları diğer türlü davranmamı gerektiriyordu.

1998 VE 1999 YILLARI, ORTADOĞU'NUN 2003 YILINDAKİ İkinci Körfez Savaşıyla patlama noktasına gelecek yeni anlaşmazlık sürecine girdiği yıllar olmuştu. Mossad açısından bakıldığında Irak ve İran'ın kitle imha silahları gibi hassas bir alanda teşkil ettikleri tehditler artık kaygı verici boyutlara ulaşıyordu. Birleşmiş Milletler'in Irak'taki varlığına son verilmesiyle birlikte yeni bir dönem başlamış oldu. İran ise uzun süredir yakından izlenen ve hem kitle imha silahları hem de uluslararası terör alanlarında çok ciddi endişeler uyandıran bir ülkeydi. Bu açık tehditlerin iki belirgin özelliği vardı. Birincisi, bu devletlerin söz konusu alanlarda sürdürdükleri çalışmalarının ve hırslarının teşkil ettiği tehditler, ikincisi de Filistinli terör akımları, Filistin Yönetimi ile Bağdat ve Tahran arasındaki bağlantılardı. Bu endişelere paralel olarak Benyamin Netanyahu ve Ehud Barak hükümetleri, İsrail'e yönelik terörün düzeyini ve yoğunluğunu azaltacağı, aynı zamanda dışarıdan gelen kitle imha silahları ve uluslararası terör tehditlerine karşı ortak bir cephe oluşturulmasını kolaylaştıracığı ümidiyle Filistinlilerle anlaşma yoluna girdiler. Bu, Filistinliler ve

Suriyelilerle anlaşmaya ulaşılmamasının stratejik gerekçesiydi. Siyasi tahmin ise İsrail-Filistin ve İsrail-Arap anlaşmazlıkları çözüme kavuşturulduğu anda İsrail ve Arap devletlerinin "yakın müttefiklerinin" devlet terörünün ve kitle imha silahlarının tedarikçisi olan İran ve Libya gibi "dış çember" devletlerine karşı koymak üzere ortak bir cephe oluşturacağı yönündeydi. Bu dönemde İsrail'e yönelik stratejik tehdit uluslararası boyutlara ulaşmıştı. Bu durum İsrail'i, bu sorunun üstesinde yalnız başına gelebilme ve gerektiğinde uygun bir karşılık verebilme imkân ve kabiliyetlerinin sınırlarını düşünmeye zorladı.

O günlerde iki ana sonuca varıldı: Öncelikle, İsrail-Arap sorununa kalıcı bir çözüm bulunması hedefine varılması durumunda bile (ki bu pek de olası görünmüyordu) yakın müttefikler, "dış çemberi" kendi başlarına karşılayıp yenebilecek ölçüde kuvveti toplayacak güce sahip olmayacaklardı. Üstelik, Suriye ve Filistinliler İsrail'le resmi barış yapsalar dahi İran'la veya Kuzey Kore ile bağlarını koparmayacaklardı. Uzun yıllar içerisinde geliştirdikleri bu stratejik ilişkilerinin düzeyini düşürebilirlerdi, ama mevcut Beşar Esad ve Yaser Arafat yönetimleri, bu eski destekçilerine tamamen sırt çevirmeyeceklerdi.

19. yüzyılın sonuna gelindiğinde Kuzey Kore artık Ortadoğu'ya tamamen girmeyi başarmıştı. Suriye'ye Scud-C ve yedi yüz kilometre menzile sahip Scud-D füzeleri satmış, ayrıca Suriyelilere yalnızca fırlatma rampası ve füze değil, bu iki füzelerin imalat hattını da vermişti. Bu füzeler, Suriyelilerin İsrail'in bilinen veya olduğu varsayılan nükleer imkân ve kabiliyetlerine karşı caydırıcı güç olarak geliştirmiş oldukları kimyasal başlıkların atılmasını sağlayacaktı. Buna paralel olarak Kuzey Koreliler, füze geliştirme alanında İran'a eşsiz yardım sunarak Tahranın Ortadoğu'nun doğusunun büyük bir kısmını menzili içerisine alacak orta menzilli füze sistemleri geliştirmesine olanak sağlamıştı. Pyongyang yönetimi, Mısırlılara Scud-B füzeleri satarak ve

bunların bakımlarını sağlayarak Mısır'da güçlü bir sıçrama tahtası oluşturmaktan da geri kalmamıştı. 1979 tarihli Mısır-İsrail barış anlaşmasının imzalanmasının ardından Kahire ile Washington arasında kurulmuş olan yakın askeri bağlara rağmen Kahire, ufak ama önemli büyüklükteki bağımsız bir Scud-B füzeleri besleme hattını koruma fırsatını elinde tutmaktan vazgeçmedi ve Kuzey Kore ile ilişkilerini yirminci yüzyılın sonuna kadar sürdürdü.

Kuzey Kore'nin bu kapsamlı ve kaygı verici tehdidine İsrail'in vereceği karşılık nasıl olmalıydı? Bu meseleden daha önce, İsrail ile Kuzey Kore arasında bir anlaşma yapılması girişiminde bulunduğu belirttiğim bölümde bahsetmiştim. Bu anlaşma girişimi iyi tasarlanmamıştı ve başarısızlığa mahkûmdu çünkü İsrail, asla ABD'nin arkasından bağımsız bir diplomatik-ekonomik girişimde bulunmayı düşünemezdi ve düşünmemeliydi.

On dokuzuncu yüzyılın sonunda durum farklıydı. Parlak diplomatik yaratıcılıkla ilgili beyhude ve tehlikeli düşler kurma günleri artık sona ermişti. Peki, sırada ne vardı? İsrail'in ne pahasına olursa olsun Kuzey Korelilerle doğrudan mücadele etmek zorunda olduğuna inananlar vardı. İki ülke arasındaki çok büyük mesafe ve Kuzey Kore'nin geçmişte Pyongyang'ın çıkarlarına karşı yapılan bütün fiziki eylemlere verdiği şiddetli ve kanlı tepkiler göz önünde bulundurulduğunda bu mücadelenin tam olarak nasıl yapılması gerektiği tümüyle açık değildi. Daha itidal sahibi ve gerçekçi olan diğer insanlar ise bu noktada İsrail'in, harekete geçmesini engelleyen sınırların ve başta ABD olmak üzere dünya güçlerine bırakılması gereken tehditlerin olduğu gerçeğinin farkına varması gerektiği görüşünü savunuyorlardı.

İsrail'in bu yıllarda izlediği politika, siyasi otoritenin ancak ikinci yaklaşımın uygun olduğunu düşündüğü gerçeğini yansıtıyordu: Tehdidin gerçek yapısının ve boyutunun doğru olarak değerlendirilebilmesi için mümkün olduğu her yerde ve her zaman istihbarat toplanması desteklenmeli, bilgiyi "suçlulara" yönelik

doğrudan eyleme dönüştürme görevi ise diğer devletlere bırakılmalıydı.

İsrail'in yirminci yüzyılın sonlarında "küresel" tehditlerin hedefi haline gelmesinin en karmaşık sonuçlarından biri, İsrail istihbarat çevrelerinin ilgi alanlarının çok geniş alanlara yayılacak olmasıydı. İsrail'den çok uzaktaki ülkeler ve bölgeler hakkında daha fazla bilgi sahibi olmak, onların siyasi ve sosyal kültürlerini derinlemesine kavramak ve o güne kadar bilinmeyen sularda nasıl hareket edileceğini ve görev yapılacağını öğrenmek artık hayati önem taşıyordu. Bununla birlikte, tüm bunlar gerçekleştirilirken, İsrail'in sınırlarının olduğu gerçekliği ufukta beliriyordu.

Bir istihbarat görevlisinin tam anlamıyla tevazu sahibi olması son derece zordur. Bu, "olabilirliğin" sınırlarını insan mantığının ve aklının sınırlarının ötesine taşımak üzere eğitilmiş insanların tabiatına aykırıdır. Mossad'ın elli beş yıldan uzun süre önce kurulduğu günden beri en temel ilkelerinden biri, son tahlilde yapılamayacak hiçbir görev olmadığı ve siyasi otoriteye açık bir tehdidin şu veya bu şekilde etkisiz hale getirilemeyeceğini rapor etmenin kabul edilemez olduğudur. O güne kadar her görev başarıyla sonuçlanmamıştı. Bazıları çok üzücü olan başarısızlıklar da yaşanmıştı, fakat yirminci yüzyılın sonuna kadar, ciddi bir tehlikenin önlenmesi için verilen emre peşinen olumsuz yanıt verildiği bir olayı anımsamıyorum. İsrail'deki siyasi makamlar, özellikle üstün insanlardan gelen, bu tür yanıtları kesinlikle hoş karşılamamışlardı.

Ortadoğu devletlerinin zihinlerini son on beş yıl boyunca meşgul eden kitle imha silahlarının hızla çoğalması alanında dört önemli nokta olduğunu düşünüyorum. Bunların ilki, 1991 yılının Ocak ayında birinci Körfez Savaşına yaklaştığımız sırada ufukta beliren Irak tehdidiydi. Kuveyt'in 1990 yılında işgal edilmesinden itibaren savaşa geri sayım hız kazanmış ve Saddam Hüseyin'in nükleer silahlar alanındaki planlarıyla ilgili endişeler yoğunlaş-

mıştı. İsrail'in istihbarat teşkilatlarının hem siyasi yöneticilerine hem de uluslararası topluma Irak'ın bu hayati önemdeki alanda kullanıma hazır imkân ve kabiliyetler elde etme yolunda ilerlediğini kanıtlayan yeterli işaretler sunmayı başardığına inanıyorum. O savaşın sonucu, bizim kesinlikle haklı olduğumuzu kanıtladı. İkinci nokta ise İran'ın faaliyetleri ve niyetleri olmuştur ve bu konuda İsrail'in hem tehdidi çok erken bir aşamada tanımlayarak hem de Kudüs ile dünyadaki diğer önemli başkentlerin gafil avlanmamasından emin olmak için sayısız adım atarak çok büyük bir iş çıkardığına inanıyorum. Eğer askeri istihbarat başkanı 29 Nisan 2005 tarihli bir röportajda İsrail'in bu hayati meselede gafil avlanma olasılığının çok düşük olduğunu söyleyebilirdiye bunu yalnızca, bu olayda Mossad önderliğinde olmak üzere bütün istihbarat teşkilatlarının on yıldan fazla süren yoğun çabalarına borçluydu. Öne çıkan üçüncü nokta ise Libya'nın bağımsız bir askeri nükleer kapasite geliştirme programıydı. İsrail Başbakanı Ariel Şaron, Eylül 2002'de Yahudilerin yeni yılının arifesinde basına verdiği bir dizi mülakatta bu olayı İrsal kamuoyuna açıkladı. Böyle bir mevkide bulunan hiç kimse, elinde sağlam istihbarat olmadan bu tür önemli bir şeyi açıklama riskine girmezdi. Dördüncü bölgesel tehdit ise Suriye'nin geliştirdiği saldırı amaçlı kimyasal kapasite ve bunun bir füze fırlatma sistemi ile desteklenmesiydi. Bu durum oldukça erken bir safhada tespit edildi ve böylece uygun bir stratejik karşılık hazırlanması mümkün oldu.

İstihbarat çevrelerinin yıllardır karşı karşıya olduğu sorunlardan biri, bir yandan kaynakları ve yöntemleri gizli tutmaya çalışırken diğer yandan halkı kendi güvenliğine yönelik temel tehditler hakkında bilgilendirmek olmuştur. Bu bağlamda siyasi ve profesyonel makamlar arasında daima bir çıkar çatışması olmuştur ve bundan sonra da olacaktır. Neticede ikisi de asla tam olarak tatmin olmayacaktır.

YENİ BİR DONEM: DEVLETLER ARASINDA ARACILIK YAPAN İSTİHBARAT GÖREVLİLERİ

İsrail, ABD ve özgür dünyanın diğer devletlerinin istihbarat teşkilatları, uzakta beliren uluslararası terör ve kitle imha silahlarının hızla çoğalması benzeri meselelerle yüzleşmek üzere harekete geçtikleri anda bölge için çözümler ve çalışma programları oluşturmakla hiç olmadığı kadar derinden ilgilenmek durumunda kalmışlardı. Bunun ilk işaretini Amerikalı meslektaşarımla yönetiminde çalıştığım hükümetlerin politikalarını konuşurken almıştım. Kendimi birdenbire siyasi yöneticilerimin düşüncelerini ve büyük amaçlarını temsil ederken bulmuştum ve hükümeti için bilgi toplayan bir istihbarat görevlisinden çok öte biri olduğum ortadaydı. Aynı zamanda meslektaşarıma üstümün, yani başbakanın düşünceleri ve niyetleri hakkında bilgi veren üst düzey bir "kaynak" konumuna getirilmiştim. Açığa vurulmaması gereken şeyleri dile getirmemeye ve muhataplarımla söylediklerimi yanlış anlamalarına sebebiyet vermemeye dikkat etmeliydim. Üst düzey bir dezenformasyona alet edilmeyi kaldıracak durumda değildim çünkü böyle bir durumda ABD'yi ve müttefiklerimizi aldatmakla

suçlanacak ve gerektiği gibi korunduğunda pek çok hassas durumda paha biçilmez faydası olabilecek olan güvenilirliğimi ve saygınlığımı anında kaybedecektim.

Ülkemden gelen açıklamaları ve yorumları tekrar etmemin hiçbir anlamı yoktu. Bunun katacağı hiçbir artı değer olmayacaktı ve hızla gereksiz ve etkisiz bir isim konumuna gelecektim. Bunun yerine açıklamalarımı üç bölüme ayırdım. Öncelikle istihbaratla ilgili konuları anlatıyordum. İkinci olarak dönemin başbakanının mesajlarını veya düşüncelerini iletiyordum. Ve son olarak bazı önemli meselelerle ilgili kendi görüşlerimi aktarıyordum. Bu son bölüm benim açımdan her zaman zor ve tehlikeli olmuştu. Söylediklerimin yanlış aktarılması veya alakasız biçimde aktarılması durumunda ciddi bir hasara yol açabilir ve yetkimi aştığım yönünde suçlamalara maruz kalabilirdim.

İki taraf arasında aracı olduğum mesajlaşma trafiğinde benim açımdan en önemli mesajın 11 Eylül olaylarından kısa bir süre önce başbakana iletmeyi başarabildiğim mesaj olduğunu söylemeliyim: ABD başkanı, başbakanın Arap-İsrail anlaşmazlığıyla ilgili stratejisini benimsemiyordu. Başkan, iki liderin izleyip destekleyebileceği ve ABD'nin Arap dünyasındaki konumunu sağlamlaştıracak ortak bir yaklaşım geliştirmeyi istiyordu. Başbakana farklı kanallar aracılığıyla benzer mesajların iletildiğini hissediyordum, fakat Amerikan tarafı benim aracılığım ile gönderdiği mesajlarla İsraili ortağını zamanın hızla tükendiğine ve daha fazla bekleyemeyeceğimize ikna etmeye çalıştığına inanıyordum. O dönemdeki Amerikan yönetiminin konuyla ilgili fikirler üretmediğini çok iyi biliyordum. Clinton döneminin aksine Washington'da o günlerde İsrail-Arap anlaşmazlığı üzerine bağımsız bir derin düşünme yoktu. Bana söylenenlerden şöyle bir sonuca varıyordum: "Bize yeni fikirlerle gelebilirsiniz. Bunu memnuniyetle karşılırsınız, ama masaya yalnızca sizin değil, aynı zamanda ABD'nin Ortadoğu'daki çıkarlarına hizmet edecek öne-

riler koymalısınız. Eğer ABD'nin ortağı olmak istiyorsanız, ortağınızın çıkarlarına en az kendi çıkarlarınıza olduğu kadar hizmet etmelisiniz. Bize güvenilir şeylerle gelin ve böylece sizinle birlikte yürüyelim'" Bana söylenenlerden benim çıkardığım sonuç buydu ve bunları aynen siyasi yöneticime aktarıyordum.

Aslında etrafıma bakıp meseleyi ele alabilecek bir kişi veya devlet organı aradığımda hiç kimseyi bulamıyordum. İsrail Silahlı Kuvvetlerinin savunma ve güvenlik alanlarındaki stratejik politika meseleleriyle ilgilenen kendi planlama birimi vardı. Buradaki yüksek rütbeli subaylar yetenekli bireylerdi, ama İsrail'in genel stratejisi hakkında ne yetkiye ne de yeterli donanıma sahipti. Daha sonra bir yıl başkanlığını yaptığım ulusal savunma konseyi, başbakanın pek sevdiği bir organ değildi. Neticede bu konsey, kapsamlı planlar sunabilecek genişliğe ve derinliğe sahip değildi.

Geçmişte başbakanların, önemli bir aktör olarak Mossad bünyesinde hareket eden özel temsilcisi olarak (ama asla yalnız başıma değildim) görev yapmıştım. 1998 yılına geldiğimizde ise artık teşkilatımın başkanıydım ve onu tercih ettiğim şekilde biçimlendirebilirdim. Bu noktaya açıklık getireyim: Başbakana karşı sorumluydum, onun astıydım, ona rapor veriyordum ve belirli faaliyetler için onun onayını almam gerekiyordu. Bununla birlikte, çok büyük ölçüde bağımsızdım. Başbakanla çoğunlukla düzenli olarak görüşüyordum, ama bu düzenli takvim bile bazen değişebiliyordu. Gündem yoğun olduğunda haftalık görüşme birdenbire altmış ila doksan dakika süren iki haftalık bir görüşmeye dönüşüyordu. Önceden rapor edilecek veya üzerinde görüşülecek maddelerin bir listesini sunmam isteniyordu, ama başbakan o kâğıdı görüşmeden önce asla görmüyordu ve başbakanın askeri sekreteri zaman zaman, boş yere, "mini başbakan" olarak davranmaya çalışıyor ve gündemdeki maddelerle ilgili ayrıntılar ve/veya açıklamalar istiyordu. Söz konusu tayinler olduğunda ise kısım amirleri ile yardımcılarının atamalarında başbakanın onayı

almak zorundaydım. Bu tür durumlarda şu veya bu makam için seçtiğim kişi hakkında bir sayfalık bir açıklama yazıyor ve sayfaya o kişinin vesikalık bir resmini iliştiriyordum. Başbakanla görüştüğümde adayın özgeçmişini sunuyor ve onun önemli özelliklerinden bahsediyordum. Dört buçuk yıllık başkanlığım süresince hiçbir atamam geri çevrilmedi. Başbakan atamaları adaylarla görüşmeden ve herhangi bir araştırma veya mülakat yapmadan onaylıyordu. Bir keresinde teşkilatın başkan yardımcılığına bir ismin atanmasını teklifedecektim. Teklifimi yaptım ve dönemin başbakanına bir başka kısım amirinin bu makamı arzuladığını ve mülakata alınmak istediğini söyledim. Kendi tercihimizi açıkça belirtmemle birlikte mülakatın gerçekleştirilmesini de önerdim. Başbakan mülakat talebini kabul etti, ama benim tavsiyeme uydu ve teşkilatın yeni başkan yardımcısı benim adayım oldu.

Tüm bunları, benim dönemimde teşkilatın başkanın sahip olduğu yetkiyi ve saygınlığı göstermek için anlattım. Teşkilat içindeki atamalara hiçbir dış müdahale olmuyordu ve görev yaptığım süre içerisindeki üç başbakanın da teşkilat başkanının aldığı kararlara inancı tamdı. Başkan olarak kamu hizmetinde çok nadiren rastlanan bir hareket özgürlüğüne sahiptim. Güvenlik hizmeti alanında çalışan meslektaşlarımda da kendi teşkilatları içerisinde benzer güçleri ve yetkileri vardı.

Parlamentonun savunma ve dış ilişkiler komitesinin alt komitesini düzenli olarak bilgilendiriyordum ve onlarla yaptığım görüşmeler başbakanla yaptıklarımın uzun sürüyordu. Oturumlar iki ila üç saat sürüyor ve görüşmelere alt komiteden çok sayıda personel katılıyor, bunlara bazen teşkilatın birimleri gezdiriliyordu. Doğrusu teşkilatın yaptığı çalışmaları hor gördüğünü gizlemekten çekinmeyen Simon Peres dışında her başbakanın Mossad'a "yakınlık" duyduğunu ve teşkilata büyük saygı duyduğunu itirafetmeliyim. Kısım amirlerimin Peres'le yaptıkları toplantılar sırasında onlara eşlik ettiğim zamanlarda teşkilatta

yapılan işlerle pek ilgilenmediğini ve istihbarat mesleğinde çalışanlara hemen hiç saygı duymadığını açıkça belli ettiğini anımsıyorum. Peres'in bütün istihbarat çevrelerine yaklaşımı aynıydı ve yıllar ilerledikçe istihbaratı hor gördüğü herkes tarafından bilinen bir gerçek haline geldi.

Ne var ki son yıllarda istihbarata barış ve uzlaşma hamlelerini destekleme ve izleme boyutunu katanlar İsraililer, Filistinliler veya Arap devletleri değil, Amerikalılar olmuştur. Terör dalgası 2001 yılının ikinci yarısında başlamak üzere şiddetlenince İsrail-Filistin anlaşmazlığında ateşkes sağlanması veya düşmanca eylemlerin azaltılması yönünde bir girişim başlatıldı. CIA başkanı George Tenet, başkan tarafından İsrail'e gidip artan şiddet dalgasına son verecek bir çözüm bulmakla görevlendirildi. Bu görevin ürünü, iki tarafın şiddeti azaltma yolunda atacakları adımları sıralayan Tenet Çalışma Planı oldu. Teknik olarak bakıldığında bu, iki taraftaki askeri ve güvenlik servislerine yönelik profesyonelce hazırlanmış bir plandı. Önerilen her bir adımın uzantıları operasyonel olduğu kadar siyasi anlamlar da taşıdığı için CIA, Ortadoğu'daki siyasi kavgaların içine girmiş oluyordu. Bu, teşkilatın son elli yıl boyunca oynamış olduğu gizli rolden açıkça vazgeçtiği anlamına geliyordu ve teşkilatın bu şekilde hareket etmesine karar vermiş olan da ABD'deki siyasi otoriteydi. Bunun doğurduğu birkaç sonuç oldu. Öncelikle CIA, Ortadoğu sahnesinin gözler önündeki bir oyuncusu haline gelmişti. İsrail'deki temsilcisinin adı birdenbire herkes tarafından öğrenildi ve bu kişinin teşkilatının rolü doğrultusunda yürüttüğü faaliyetlerin büyük bir kısmı kamuoyu tarafından biliniyordu. Bunun dışında CIA artık anlaşmazlığın hakemi rolünü üstlenmişti. Temsilcisi üç taraflı görüşmelere katılıyordu ve bu görüşmeler çoğunlukla tribünlere yönelik oynanan oyunlardan ibaretti. Ayrıca teşkilat Filistin güvenlik güçlerinin eğitimlerini koordine etme görevini üstlenmişti; Mısırlı ve Ürdünlü eğitmenlerin katılımıyla bu eğitim çalışma-

larını yürütüyordu. Bu nedenle teşkilatın bütün girişimi başarıya ulaştırmaktaki doğrudan çıkarı açıkça gözler önündeydi. Çalışma programını iki tarafın da kabul etmesini sağlamak amacıyla yapılan müzakereler, Ortadoğu'nun geleneksel dramatik olaylar dizisinin bütün unsurlarını barındırıyordu.

Tenet, planının taslağını iki tarafa sundu ve onlardan planla ilgili yorumlarını istedi. Biz İsrail olarak birkaç düzeltme yapılmasını istedik, oysa Filistinliler ortaya, belgeye dâhil edilmesini istedikleri çok sayıda değişiklik koydular. Birkaç saat içerisinde Tenet geri geldi ve isteklerimizin hepsini değil de ancak birkaçını kapsayan bir belge sundu. Teklifinin son şeklinin bu olduğunu belirtti. Belgeyi gözden geçirdim ve meslektaşlarıma danıştıktan sonra hemen başbakana gittim ve ona belgeyi "olduğu gibi" kabul ettirmeye çalıştım. Filistinlilerin eleştirilerinin büyük çoğunluğunun Tenet tarafından kabul edilmediğini ve bu nedenle belgeyi hemen kabul ederek yeni müzakereler yapılmasının önünü kesmemiz gerektiğini söyledim. Bu teklife evet dediğimiz anda bütün yük artık karşı tarafın omzuna binecekti. Ve öyle de oldu. Tenet, Yaser Arafat liderliğindeki Filistin Yönetiminin Ramallah'taki merkezine gitmiş ve Arafat'la beş saat süren hararetli bir görüşme yapmıştı. George Tenet'in şiddetli bel ağırları nedeniyle bu ikili, görüşmelerini bazen yerde uzanarak sürdürmüştü. Sonunda Tenet pes etmiş ve başarısızlığı kabul ederek Ramallah'tan ayrılmıştı; ne var ki Lod Uluslararası Havaalanına doğru giderken geri çağrılacak ve kendisine Arafat'ın belgeyi kabul ettiği bildirilecekti.

O andan itibaren CIA'in anlaşmazlıktaki rolü ve statüsü değişime uğradı. Teşkilatın temsilcileri, Tenet çalışma planının uygulanmasını izleyen profesyonel bekçi görevi yaptılar ve böylece siyasi arenanın içerisine çekildiler. ABD, Filistinlilerin şiddet ve tahrik dalgalarını alçaltmalarını sağlamaya yönelik girişimlerin başarısızlıkla sonuçlanmasının ardından, deniz kuvvetlerinden

Oramiral Anthony Zinni'yi, tarafları Tenet çalışma planını yürürlüğe koymaya ikna etmekle görevli özel temsilci olarak atadı. Zinni de başarısız oldu ve sonunda taraflara çalışma planının biraz yalıtılmış bir biçimini sunduktan sonra geri plana çekildi. İsrail, pek çok kuşkularına rağmen bu belgeyi de hemen kabul etti, ama Filistinliler bunu da ellerinin tersiyle ittiler. 2002 yılının Pesah gecesinde düzenlenen büyük bir intihar saldırısı, İsrail'e Batı Şeria'ya girip teröristlerle kendi evlerinde çarpışmaktan başka seçenek bırakmamıştı.

CIA'in bu süreçte açık biçimde yer alması, ABD'ye hiçbir fayda sağlamadı. Teşkilatın ve onun güvenilir ve son derece saygın başkanının itibarı zedelenmişti. Filistin güçlerinin başarısızlığı, ABD hükümetinin en saygın kollarından birinin açık sınırlarını gösteriyordu. Teşkilatın mesleki imkân ve kabiliyetlerine de, en azından kısmen, gölge düşmüştü. Neticede ABD hükümeti ve onun Mısırlı ve Ürdünlü ortakları, etkin ve güçlü bir profesyonel istihbarat ve güvenlik sistemi oluşturacak güvenilir bir eğitim programını yürütemedilerse artık yapılacak ne kalmıştı ki?

En başından beri, bu yolun izlenmesinin hiçbir amaca hizmet etmeyeceğine, aksine bunun ABD'nin ve İsrail'in istihbarat teşkilatları arasında devam eden bağlantılara ve ilişkilere zarar verebileceğine inanıyordum. Sonunda, korktuğum ikinci husus gerçekleşmedi, ama diğer yandan, teşkilatın normal yetkilerine ve tarzına uymayan bir rolde bu kavganın içine atılmış olması hiçbir amaca hizmet etmemişti.

Yeniden İsrail'e dönecek olursak, şimdiye dek anlattığım gelişmeler istihbarat çevrelerini, operasyonları yürütme ile politika belirleme makamları arasında her zaman mevcut olan muğlâk bölgenin içerisine hiç olmadığı kadar çekmişti. Geçmişte dönemin siyasi yönetimi tarafından biz istihbarat teşkilatlarına çoğunlukla dönemin siyasi süreci içerisinde roller verilirdi. Teşkilatın bu arenaya doğru ilerlediğini görerek ve politika belirleme ma-

kamlarının konuyla ilgili hiçbir mesleki girişimde bulunmadığı gerçeğini göz önünde bulundurarak ben ve Teşkilat Başkanları Komitesinden iki meslektaşım, politika seçenekleri önermeye başladık ve zaman içerisinde yeni fikirler ve hareket tarzları geliştirme konusunda daha da cesaretlendirildik.

İsrail Silahlı Kuvvetlerinin Mart 2002'de "savunma kalkanı" kod adıyla başlattığı taarruz, düşük yoğunluklu savaş ilkesinde ve bunun uygulanmasında yeni bir dönem başlatmakla kalmadı, başarısız yönetimlerle mücadele konusunda uluslararası toplumun önüne yeni bir yaklaşım koydu. Bu bağlamda İsrail'in sunduğu yenilikçi politikanın, daha sonraki krizlerde Amerika'nın politikalarının ayrılmaz bir parçasını teşkil edecek bir "ilk" olduğunu söylemenin doğru olacağını düşünüyorum.

Filistin terörünün Batı Şeria'daki merkezlerine yönelik taarruz başlatıldığı andan itibaren operasyonun zaman açısından kısıtlı tutulacağı ortaya çıktı. Uluslararası kamuoyu ile uluslararası siyasi etkenlerin İsrail'e Filistin Yönetimine bağlı topraklarda ne kadar hareket özgürlüğü tanıyacağı önceden tam olarak belirlenememişti. Dönemin Genelkurmay Başkanı General Shaul Mofaz, en azından birkaç ay hareket özgürlüğü tanınmasını istedi, ancak bu kadar sürenin tanınmayacağı ortadaydı. Operasyon her ne kadar hızlı ve başarılı biçimde gerçekleştirilmiş olsa da uzun vadede terörün kökünün kurutulması hedefine ulaşmadan sona erecekti. Çatışmaların hemen veya kısa bir süre ardından terörün çirkin yüzünü bir kez daha göstermesi durumunda operasyon uzun süreli ne tür bir etki yaratacaktı? Bu, dikkati İsrail savunma ve güvenlik sisteminin güçlü yönlerinden ziyade yetersizliklerine çekmesi bakımından ters etki yapmayacak mıydı? Üstelik operasyonun belirli bir tarihte sona erdirilmesi ve o tarihe kadar güvenliğin sağlanamaması halinde doğacak boşluk, İsrail açısından feci sonuçları olabilecek bütün eylemlere zemin hazırlayacaktı. Bu nedenle, inisiyatifi ele almak ve savunma harekâtının hemen

ertesinde uygulamaya konulacak bir politika sunmak artık her açıdan zorunluluk haline gelmişti. Bu ayrıntılı düşünce hattı istihbarat görevlilerinin veya istihbarat çevrelerinin yetki alanına girmemeliydi, ama karar verme sürecinde doğan boşluk nedeniyle dümeni biz ele aldık.

Yaser Arafat'ın İsrail'le uzlaşmak gibi bir niyetinin olmadığı gerçeği göz önünde bulundurulduğunda elimizdeki tek çare, Filistin Yönetiminde ortaya alternatif bir lider çıkaracak bir girişim başlatmaktır. Bu tür bir değişikliğin gerçekleştirilebilmesi için Filistin parlamento sistemi içerisinde yeni bir güç merkezi oluşturmak gerekecekti. Bu merkez, Filistin Parlamentosunun c güne kadar bulunmayan başbakanlık makamını oluşturmasını sağlayacaktı ve bu makamda oturan kişi de yönetimin "idarecisi" olarak "yetkilendirilecekti." Ortadoğu'da bir yönetim değişikliği gerçekleştirme önerisi ilk kez uluslararası toplumun önüne sunuluyordu. Bu öneri, yönetimin içerisindeki belirli baskın koşulları, özellikle Arafat'ın sahip olduğu kilit konumu ve arkasına aldığı büyük halk desteğini göz önünde bulunduruyordu. Bu nedenle onu sahneden tamamen silmek yerine başkan sıfatının korunması, fakat yetkilerinin onun İngiltere kraliçesine benzer sözde bir devlet başkanı haline gelmesini sağlayacak şekilde devredilmesi planlanıyordu.

Oldukça ayrıntılı bir plan çıkarıldı ve başbakana sunuldu. Öncelikle geniş yetkilere sahip bir "idarecinin" atanması gerekiyordu. Bunun yanı sıra Filistinlilerin güvenlik teşkilatlarını yeniden yapılandırmaları ve her biri başkana ayrı olarak rapor veren sayıları on üçü bulan bu teşkilatları üçe indirmeleri gerekiyordu. Filistin Yönetiminin mali sisteminin tekrar gözden geçirilmesi ve başkan yerine başbakana bağlı bir maliye bakanının idaresi altında toplanması gerekiyordu. Tüm bunların gerçekleşmesi durumunda birlikte hareket edebileceğimiz ve müzakereler yürütebileceğimiz güvenilir bir ortağımız olacağını ve bu ortağın zaman

içerisinde geçici sınırlar içerisinde varlığını İsrail'le yan yana sürdüren bağımsız bir Filistin Devletinin yönetimini üstleneceğini biliyorduk. Tüm bu hayaller suya düştüğü için nihai statüyle ilgili müzakereler belirsiz bir tarihe kadar ertelenecekti.

Bunlar, Batı Şeria'da çatışmalar şiddetlenirken bile, başbakan iletilen başlıca düşüncelerdi. Bildiğim ve hatırladığım kadarıyla bir "rejim değişikliği" politikası ilk kez uluslararası masaya yatırılıyordu. Bir ilk olduğundan kesinlikle emin olduğum şey ise, bir istihbarat şefinin İsrail'deki siyasi yönetime bu tür bir görüş sunmuş ve başbakanın, onun bir grup seçkin şahsi ve siyasi danışman tarafından tüm ayrıntılarıyla gözden geçirilmesinin ardından, bu görüşü ve planı onaylamış olmasıydı. On bir haftadan kısa bir süre içerisinde plan Washington, Londra, Kahire, Amman ve bölgenin içindeki ve dışındaki diğer önemli başkentlere sunuldu. İsrail'de pek çok kişinin beklediğinin aksine, bu plan büyük bir hevesle karşılandı ve benimsendi. Başbakanın askeri danışmanı General Kaplinsky ve ben, dünya başkentlerini ziyaret ederken, tarih yazmakta olduğumuzu hissediyorduk. İnisiyatifi ele alıp siyasi boşluğu başkalarından önce doldurduğumuz ve iki tarafın da sancılı, ama mantıklı feragatlerde bulunmasını gerektiren bir dizi varsayım ve öneri sunduğumuzda dünyanın bunları yalnızca dinlemeye değil, aynı zamanda kendisininmiş gibi benimsemeye hazır olduğunu gördük.

Bu nedenle Beyaz Saray kendi girişimini başlatmaya hazırlanırken biz de ne kadar yol kat etmiş olduğumuzu merak ediyorduk. 24 Haziran günü saat 15.47'de ABD başkanı Gül Bahçesinde görüldü ve kendi ifadesiyle yeni girişimi ilan etti: "Yeni bir Filistin Yönetimi İsteği." Başlık her şeyi anlatıyordu ve geri kalan ise bu çıkış noktasını izleyecek olaylar dizisinden ibaretti. İstihbarat topluluğunun bölgedeki stratejik eğilimlerin belirlenmesi konusunda bundan daha etkileyici bir gösteri yaptığını anımsayamıyordum. Başkanın planına bölge ve bölge dışından destek yağdı.

Bir tarafta Mısır ve diğer tarafta Başkan Arafat'ın meşruiyetine sahte bağlılığını sürdüren Rusya gibi ülkeler bile bu yeni adımı desteklediler ve Filistin tarafındaki daha ılımlı unsurları bu fırsatı değerlendirmeye teşvik ettiler.

Anlattığım bu girişim, çoğunlukla güvenlik meseleleriyle ilgili sunulan girişimlerden siyasi sonuçları açısından oldukça farklılık gösteriyordu. Bu girişimin, tıpkı İsrail Güvenlik Teşkilatının İsrail'in sınırları boyunca bir güvenlik duvarının inşa edilmesi yönünde uyguladığı baskıda olduğu gibi, İsrail'in nihai sınırlarının çizilmesinde doğrudan etkisi olmuştu, ama teklifin esas yetki alanı bütünüyle güvenlik alanını kapsıyordu.

Bunun aksine benim yeni bir Filistin yönetimi oluşturulması planım en başından beri, bölgedeki kilit bir aktör, İsrail'in başlıca düşmanında bir rejim değişikliği gerçekleştirmeye yönelik doğrudan bir girişimdi. Geçmişe dönüp o günlere baktığımda bu tür bir politika izlenmesinin temeli hakkında herhangi bir tartışmanın yapılmamış olduğunu düşünmekten kendimi alıkoyamıyorum. Hiç kimse, bu yapıdaki adımları ve politikaları açıkça desteklememizin mantıklı olup olmadığını sormamıştı. Bu gizli bir iltimas yapma girişimi değildi. Bu, kamuoyunun desteğini almaya ve yalnızca bir kavramın değil, aynı zamanda istenilen sonucu elde etmek amacıyla tasarlanmış bir önlemler listesinin onaylanmasını sağlamaya yönelik bir kampanyaydı.

Doğrusu planımın onaylanmasına giden sürecin hiçbir sıkıntı yaşanmadan geçmesi beni şaşırtmıştı. Başbakana sunduğum planın giriş bölümüne işin analitik kısmındaki uzmanlarım ile yaptığım bir dizi özel görüşmenin ayrıntılarını yazmıştım. Başlangıçta onlardan ne istediğimi anlamaları uzmanlarım için çok zor olmuştu. Daha önce kendilerine hiç politika belirleme rolleri biçmemişlerdi. Sayısız defa şu veya bu mesele üzerindeki değerlendirmelerini istemiştim; onları istihbarat alanındaki

operasyon seçenekleriyle ilgili görüşmelere dâhil etmiştim, ama o güne kadar önemli bölgesel meselelerle ilgili büyük siyasi eylem planları hakkındaki görüşlerini asla istememiştim. Sonunda bu hepsi için heyecan verici ve tatmin edici bir çalışma oldu ve ben, kendi adıma, bu çalışmanın ödülü olarak doğru yolda olduğum konusunda beni rahatlatan yorumlar ve geribildirimler aldım. Bu nedenle başbakanın karşısına çıktığımda kendimden son derece emindim ve görüşümü oldukça sağlam biçimde dile getirdiğimi ve görüşümün son derece olumlu karşılandığını tüm canlılığıyla hatırlıyorum. Ben tekliflerime son halini verdiğim esnada İsrail Genelkurmay Başkanlığı Planlama Dairesi Başkanı General Giora Eiland ve personeli benzer sonuçlara varmışlardı. İkimiz de ayrı ayrı olarak başbakan Ariel Şaronun resmi konutunda kahvaltıya çağrıldık. İkimiz için de muhteşem sofralar hazırlanmıştı ve her ikimiz de başbakana sunumumuzu ayrı ayrı yaptık. O sabah başbakan iki kez kahvaltı yaptı. Ben ikinci misafirdim ve görünüşe göre ev sahibi ikinci kahvaltısından çok büyük keyifliyordu. Ertesi gün ikimiz birlikte, başbakanın ülkenin güneyindeki büyük çiftliğinde yarım gün geçirmek üzere bir kez daha çağrıldık. Burada bize başbakanın diğer yardımcıları katıldı ve onlarla birlikte başbakanın gözetiminde birkaç saat içerisinde nihai bir belge, eylem planını kapsayan konu başlıkları listesi hazırladık. Nihai belgeye zemin hazırlayan şey benim taslağımdı ve bundan gurur duyuyordum. Başbakan, belgenin hafta sonu kendisinde kalmasını istedi ve isimlerini vermediği "yakın çevresine" danıştıktan sonra benimle ertesi haftanın başında yeniden görüşeceğini söyledi.

Planım üç gün içerisinde onaylandı. İstihbarat teşkilatlarında bu plandan haberdar olanların sayısı çok azdı. Siyasi yönetimde planı bilenlerin sayısını veya bunların kimler olduğunu da asla öğrenemedim. Siyasi makamlarda neler konuşulduğu,

benim düşündüklerimin dışında ne tür hususların göz önünde bulundurulduğu benim için hâlâ bir sırdır. Sonuç olarak bir haftadan kısa bir süre içerisinde büyük bir politika adımı sunulmuş, onaylanmış ve uygulamaya konmuştu. Bu olayda, konuyu ele alış biçimimden dolayı bütün plan istihbarat uzmanlarının titiz bir incelemesinden geçmiş ve derinlemesine tahlil edilmişti.

İSTİHBARATIN SİYASİ ÇIKAR AMAÇLI KULLANIMI

2002 yılının Pesah gecesinde Filistinli intihar bombacılarının İsrail'in turistler tarafından oldukça rağbet gören bir sahil kenti olan Netanya'daki bir otele yaptıkları saldırının sonucunda onlarca İsrailli ölmüş ve yüzden fazlası da yaralanmıştı. Bu saldırı, İsrailli sivillere ve askeri personele yönelik intihar saldırısı olaylarında çok ciddi bir artışa tanıklık eden üç aylık bir dönemin ürünüydü; ordu ve güvenlik güçleri bu akını durdurmayı başaramamıştı. Filistin Yönetimi, terörist unsurların faaliyetlerini şiddetle sürdürmesini teşvik etmekteydi ve Amerikalıların ateşkes sağlanmasına yönelik girişimleri sonuçsuz kalmıştı. Amerikanın konuyla ilgili özel temsilcisi Oramiral Anthony Zinni, saldırı ve karşı saldırı dalgalarının azaltılmasına yönelik yaptığı son tekliflerin Filistinliler tarafından reddedilmiş olduğu haberini almıştı. Netanya saldırısının büyüklüğü, Amerikalıların bir kriz olduğuna kesin olarak hükmetmelerini sağlamıştı. Artık ok yaydan çıkmıştı. İsrail, durumu kendi kontrolü altına alarak Filistinlileri bastırmak, terörist altyapıları yok etmek ve terörü destekleyen ve cesaretlendiren unsurları ortadan kaldırmak için bütün Batı Şeria

bölgesine girme zorunluluğu hissetti. Başbakan Şaron, dini tatilin hemen ertesi akşamı, İsrail Silahlı Kuvvetlerinin Batı Şeria'ya büyük bir güçle girmesini görüşmek ve onaylamak üzere hükümeti toplantıya çağırdı. Silahlı kuvvetlerin planlarının ana hatları hükümete sunuldu ve hemen onaylandı. Neticede mesele son derece açıktı. Karar verilmesi gereken şey, Filistin Yönetiminin resmen bir "düşman" olarak adlandırılmasının gerekip gerekmediği idi. İsrail Batı Şeria'ya girerek aynı zamanda uluslararası olarak tanınan Oslo anlaşmalarıyla kurulmuş olan özerk yönetimi dağıtmak üzere harekete geçmiş olacaktı. Aralarında Genelkurmay Başkanı General Mofaz'ın da olduğu yüksek rütbeli subaylar, bu tür bir hareket tarzına şiddetle karşı çıkmıştı. Bu yolu izlemenin doğuracağı anlamlar ve yeni sorunlar gayet açıktı: İsrail yalnızca terör saldırılarına karşı kendisini korumak üzere harekete geçmiş olmayacak, aynı zamanda Filistin tarafındaki yazılı müzakere muhatabını hukuken ve resmen ortadan kaldırıyor olacaktı. Ben de dâhil olmak üzere toplantıdaki pek çok kişi, bu tür bir hamlenin İsrail'in çıkarlarına hizmet etmeyeceği görüşündeydi. Toplantının başlamasından kısa süre sonra başbakan, halkını İsrail'e karşı şiddet uygulamaya kışkırttığı ve Filistinlilere Kudüs'ü ele geçirmeyi hedef gösterdiği için Filistin Yönetiminin başkanı Yaser Arafat'ın zorla sürgüne gönderilmesini önerdi. Arafat'ın çektiği nutuklarda sürekli tekrar ettiği slogan, "bir milyon şehidin Kudüs'e yürüdüğü gün görmek" isteği idi.

Hükümet toplantısında istihbarat topluluğunun üç şefi de bulunuyordu -İsrail Güvenlik Teşkilatı Başkanı Avi Dichter; Askeri İstihbarat Teşkilatının Başkanı General Aharon Ze'evi Farkash ve İsrail istihbarat teşkilatı Mossad'ın başkanı olarak ben. Sırasıyla hepimize konuyla ilgili görüşümüz soruldu ve her birimiz bu tür bir hareket tarzının İsrail'in yararına olacağını düşünmediğimizi söyledik. Sunduğumuz ana gerekçe, bütün dünyayı dolaşan sürgündeki bir Arafat'ın İsrail'e yönelik, bölgede bizim sıkı gö-

zetimimiz altında tutulan ve gerekli görüldüğünde hareketlerini ve hareket özgürlüğünü kısıtlayabileceğimiz bir Arafat'tan daha büyük bir tehlike arz edeceğiydi. Üçümüz de başbakanın önerisini hükümet üyelerine sunmak üzere olduğu konusunda önceden uyarılmamıştık; bu nedenle, yıllar içerisinde karşımıza çıkan pek çok mesele üzerinde yaptığımız gibi, meseleyi kendi aramızda tartışma fırsatına sahip olamamıştık. Bizler, benim sürekli olarak başkanlığını yaptığım Teşkilat Başkanları Komitesini oluşturuyorduk ve önemli konuları görüşmek üzere bir grup olarak dönemin başbakanlarıyla belirli aralıklarla bir araya geliyorduk. Bu tür görüşmeler, başbakana acil politikalarının ve hareket tarzının ne olacağını önceden belirlemesine ve şu veya bu meseleyle ilgili tavırlarımızı ve görüşlerimizi almasına olanak sağlıyordu. Bu kez bu tür gizli bir görüşme olmamıştı ve hükümet üyelerinin huzurunda görüşlerimizi ifade etmemiz istenmiş ve her birimiz başbakanla aynı fikirde olmadığımızı söylemiştik. Başbakanın önerisini ele alan bakanlar kurulu toplantısı gece yarısına kadar sürdü ve başbakan zaman zaman, kendisine yakın bakanlara Arafat'la ilgili hareket tarzını onaylamaları konusunda baskı yapıyordu. Arafat'tan öfkeyle bahsediyor ve onun Kudüs'ün hemen dışındaki Ramallah'taki karargâhında kalmasına izin verilmesinin korkunç bir hata olacağını söylüyordu. Toplantı boyunca bakanlar ve diğer isimler birebir istişareler için bakanlar kurulu odasına girip çıktılar ve birkaç bakan, görüşümü kendilerine uzun uzadıya açıklamamı istedi. Geçmişte bu tür bir sahneye tanıklık ettiğimi anımsamıyordum.

Gün doğduğunda artık bakanlar kurulu toplantısının yavaş yavaş sonuna geliniyordu ve masaya bir uzlaşma önerisi sunuldu ve benimsendi -Yaser Arafat sürgün edilmeyecekti. Bunun yerine Ramallah'taki karargâhına hapsedilecek ve hem Filistin topraklarında dolaşmasına hem de yabancı ülkelere gitmesine izin verilmeyecekti. Bu ikinci nokta, ülke dışına çıkmak üzere karargâhın-

dan çıkmasına izin verileceği, ancak dönüşünün garanti edilemeyeceği şeklinde değiştirildi. Arafat, karargâhından ayrıldığı anda bir daha dönmesine izin verilmeyeceğini anlamıştı.

Bütün gece süren toplantının ardından kendime sık sık başbakanın geçmişteki temayüllere ters düşen bu yönüme neden başvurmuş olduğunu sordum. Bunun nedeni zaman darlığı değildi; başbakan, hem hazırlık görüşmelerini hem de bakanlar kurulu ve hükümet düzeyinde masaya konulacak olan öneri formlerini yönetme ayrıcalığını kullanmak istemişti. Biz istihbarat şeflerinin başbakanın görüşlerini öğrenip bu görüşlere karşı çıkmak yerine bunları desteklememiz gibi bir risk yok muydu? Uzun süre düşündükten sonra, başbakanın aslında önerisine karşı çıkacağımıza inandığı ve onun da tam olarak bunu ümit ettiği sonucuna vardım. Aslında Arafat'ın karargâhından sürgüne gönderilmesini fikrini gerçekten uygulamak istemiyordu, ama şiddetli tartışmanın sonucunda kendisine bağlı profesyonel istihbarat şeflerinin görüşlerine "boyun eğmek" zorunda kalmayı istiyordu. Böylece her halükârda kazanan kendisi olacaktı: Kendisini "Ramallah'taki zorba hükümdardan kurtulmak" isteyen, ancak istihbarat şeflerinden aldığı tavsiyeye karşı gelmemek için böyle bir kararı uygulamaya koymaktan vazgeçen kişi olarak gösterecekti. Böylece tarih ondan her şekilde övgüyle bahsedecekti -Arafat'ın Ramallah'ta kalması tam bir felakete yol açacak olsa başbakanın tehditle birebir mücadeleye girmek istediği, ama istihbarat şeflerinin sunduğu teklifi desteklemeyi tercih eden kabinesini buna ikna edemediği anlatılacaktı. Diğer taraftan sunulan tavsiyenin doğru ve mantıklı çıkması durumunda buna razı olan ve uyan kişi yine başbakandan başkası olmayacaktı. Düşünülenin aksine, başbakanın bu yaptığını eleştirilecek bir şey olarak görmüyordum. Başbakanın bu hamlesi, istihbaratın mayın tarlasında profesyonel ve siyasi makamlar arasındaki ilişkinin yapısını tam olarak sergiliyordu. Bir durum, bir tehdit veya bir zorlukla ilgi-

li en iyi değerlendirmesini sunmak, istihbarat şefinin göreviydi. Siyasi yöneticisine kendisine verdiği tavsiyeyle "oynama" seçeneğini sunmak, onun siyasi varlığını sürdürme olasılığını artırmak, şefin görevinin ayrılmaz bir parçasıydı. Meselenin özü buydu.

Dönemin başbakanının benimsediği stratejinin bu olduğunu pek çok olay kanıtlayacaktı. Filistinliler tarafından 2001 yılında başlatılan şiddet ve terör dalgası olan silahlı *intifada* boyunca başbakan profesyonel makamları pek çok kez teröristlerin öncelikle İsrail'deki sivil nüfusun moraline yönelik arz ettiği tehditle mücadele konusunda daha yaratıcı olmaya zorlamıştı. İsrail Güvenlik Teşkilatı başkanı 2003 yılında, kendi teşkilatının ve askeri güçlerin teröristleri ve liderlerini takip edip etkisiz hale getirme konusunda elde ettikleri olağanüstü başarılarla rağmen güvenlik ve savunma teşkilatlarının vatandaşların güvenliğini sağlamayı başaramadıklarını açıkça duyurdu. Ne var ki İsrail'in teröre ve onun destekleyicilerine karşı yürüttüğü savaşta elde ettiği başarı arttıkça, operasyonun mükemmelliğinin siyasi otoriteye ve onun Filistin anlaşmazlığıyla ilgili politikalarına koruma sağlayamadığı daha açık biçimde ortaya çıkıyordu.

Başbakanla kendisine bağlı istihbarat şefleri arasındaki fikir ayrılığının duyulduğu ve kamuoyunun gözlerinin önüne serildiği andan itibaren bu ilişkiyi, özellikle fikir ayrılıkları baş gösterdiğinde, gizli tutmak artık mümkün değildi. Başbakanla güvenlik teşkilatının başkanı arasındaki görüş ayrılığı, başbakanın tek taraflı geri çekilme politikasını yürürlüğe koymasıyla birlikte daha da derinleşti. Bu politika, İsrail'in ve sayıları seksen bini bulan İsrailli yerleşimcinin Gazze Şeridinden geri çekilmesini öngörüyordu. Plan ayrıca, Batı Şeria'nın kuzeyinde bulunan Samara'daki üç yerleşim yerinden çekilmeyi içeriyordu. Güvenlik teşkilatı başkanının bu kararla ilgili görüşü, bu kararın başbakan ile onun güvenilir danışmanlarının halka verdikleri şiddetin büyük ölçüde azalacağı sözünü yerine getiremeyecekleri yönündeydi. Bu kez

başbakan bir hamle yaptı; teşkilat başkanının geri çekilmenin gerçekleştirilmesini yönetmeye yardımcı olmak için görev süresinin bir yıl daha uzatılması talebini reddetti. Benzer şekilde, savunma bakanıyla işbirliği yaparak genelkurmay başkanının görev süresini de uzatmadı; her iki isim de geri çekilmenin arifesinde görevden ayrıldı.

Bir argüman bu iki kararı destekliyordu: Siyasi otorite, büyük bir inanç ve gayretle yasal olarak onaylanan politikaları uygulayacaklarına son derece güvendiği profesyonel astlarını seçme hakkına sahipti. Kısaca söylemek gerekirse bu, profesyonel makamlardan kendilerine verilen emirleri özenle ve sadakatle yerine getirmelerinin yanı sıra, seçilen adımların istenilen sonuçları elde edeceği yönündeki değerlendirmeleri de desteklemeleri bekleniyordu. Aksi takdirde profesyonel makamlardaki isimler görevlerinden alınacak ve siyasi otoritenin değerlendirmelerini destekleyen haleflere yol açılacaktı.

İsraili istihbarat ve güvenlik şeflerinin konumlarıyla çelişen görevlerinin en göze çarpanı, siyasi otorite tarafından kamuoyunun karşısına çıkıp değerlendirmelerini ve tahminlerini vatandaşlarla paylaşımlarının istenmesi olmuştur. Zaman zaman istihbarat ve güvenlik şeflerinden bu tür bir görevi yerine getirmeleri istenmiştir. Böyle bir şeyin yapılmasındaki amaç, halkın bilgilendirilmesinin yanı sıra siyasi otoritenin aldığı operasyon kararlarına profesyonel temel ve destek sağlamak olmuştur. Bu, birkaç kez geri tepmiştir; askeri istihbarat başkanı Mayıs 2005'te, Filistin Yönetimi başkanı Mahmud Abbas'ın, diğer adıyla Ebu Mazen'in, Filistinli silahlı teröristleri etkisiz duruma getirmek için sıkı önlemler alacağı yönünde vermiş olduğu sözlerin pek çoğunu yerine getirmemiş olmasına karşın aynı zamanda diğer yükümlülüklerini yerine getirmeye yönelik ciddi adımlar atmış olduğunu ve bu nedenle attığı cesur adımlar nedeniyle övülmesi ve sivasi olarak ödüllendirilmesi gerektiğini kamuoyunun önün-

de dile getirmişti. Bu açıklamalar, başbakan ile ismini söylemeye gerek duymadığım, ancak çok iyi tanınan sözcüsünün Filistin liderinin İsrail'i terörün çirkin yüzünü bir daha asla göstermeyeceğine temin etmek için hiçbir şey yapmadığını iddia ettikleri eleştiri ve alay dolu açıklamalarıyla aynı zamana denk gelmişti.

Siyasilerin ve istihbarat görevlilerinin ihtiyaçları çakıştığında, istihbarat görevlilerinin rolüyle ilgili sorular, beraberinde hassas bilgilerin kullanımı ve korunmasıyla ilgili bir dizi soru getirerek gündeme gelir: İstihbarat görevlileri güvenilirliklerini nasıl koruyabilirler? İstihbarat görevlisinin gerçek müşterisi kimdir ve istihbaratın operasyonel ve siyasi amaçlı kullanıma sunulabileceğine kim karar verir? Kaynakların ve yöntemlerin korunmasının yükünü ve sorumluluğunu kim taşır? Profesyonel bir istihbarat şefi, siyasi yöneticisinin istihbarat toplama kaynağını veya yöntemini tehlikeye atabilecek şekilde hareket ettiğine karar verirse ne yapabilir veya ne yapması gerekir? İstifa mı etmesi yoksa yapılan hareketi kamuoyuna bildirip siyasi otoriteyi alenen suçlaması mı gerekir? Görevinin başında kalıp bunun siyasi yöneticinin sorumluluğu olduğunu mu iddia etmeli yoksa sessizce köşeye çekilip zarafet içerisinde görevinden ayrılmalı mıdır? Bunlar, günümüz uluslararası terör çağında kolaylıkla cevaplandırılacak sorular değildir.

Bu zor soruları ele almadan önce bu karmaşık ve zorlu meselelerin bir diğer yönünü değerlendirmek uygun olacaktır. Oldukça uzun bir süre boyunca İsrail başbakanları, istihbarat görevlilerini yabancı istihbarat teşkilatlarına bilgi ve değerlendirme sunmak için kullanmışlardır. Tamamen meşru olan bu yöntem elbette faydalı olmuştur; ne var ki bunu istihbarat topluluklarıyla sınırlı tutmama yönünde gittikçe büyüyen bir eğilim olmuştur. Yalnızca istihbarat şefleri değil, aynı zamanda daha düşük rütbeli görevliler, hem mukabillerini hem de yönetimdeki üst düzey yetkilileri bilgilendirmek üzere yabancı ülkelere gönderilmektedir. Birkaç

kez yasama organlarını ve yabancı ülkelerin basınlarını onların topraklarında bilgilendirmeye yönelik girişimlerde bulunulmuştur. Bu tür hamlelerin sonuçları çoğunlukla kısaca olumsuz olmuştur

Pek çok kez Amerikalı bir istihbarat şefi, kendisini pazar-tesi günü gizlice bilgilendirilirken bulmuştur; salı sabahı Beyaz Saray, salı günü öğleden sonra Kongre ve çarşamba günü *The Washington Post* ve *The New York Times* bilgilendirilmiştir. Bu nedenle Amerikalı istihbarat görevlileri, kendilerini yabancı bir ülkenin istihbaratını yanıtlamak gibi tatsız bir durum içerisinde bulmaktadırlar. Bu durum, bazen anlaşılabilir ölçüde öfkeye neden olmuştur ve aynı zamanda üst düzey Amerikalı yetkililerin, siyasi amaç taşıdıklarını ileri sürerek, İsrail'in istihbarat sunumlarına güvenmemelerine yol açmıştır. Ben her zaman bunun yanlış bir yöntem olduğuna inanıyordum. Mossad başkanlığım süresince, ABD'deki meslektaşlarımla talebi veya rızası olmadan asla Kongreyi bilgilendirmedim. Bir meslektaşımı atlayıp doğrudan onun siyasi yöneticisiyle görüşmenin getirdiği anlık kazancın en iyi haliyle çok kısa ömürlü olmasının yanı sıra son tahlilde çok büyük bir kayıp olduğunu da düşünüyordum. Sonuçta bir Amerikan başkanının kendi güvenilir istihbarat sistemi yerine İsrail'in istihbarat teşkilatına güvenmesi için bir neden var mıydı?

Son yıllarda bu komediye açıkça ve gururla ilan edilen bir başarı eklenmiştir: Mevcut bütün istihbarat kanallarına ek olarak, ABD başkanının doğrudan başbakan tarafından bilgilendirilmesini ve bilgilerin mevcut iletişim kanallarında kaybolmamasını veya hedefinden sapmamasını sağlamak amacıyla başbakan ile Beyaz Saray arasında özel bir kanal kurulmuştu. Son üç yıl içerisinde bu yönde yapılan açıklamalar, İsrail yönetiminin kendisini başkent Washington'daki profesyonel makamlara sevdirmesine yetmemişti. Benzer şekilde Kudüs ile Londra hükümeti arasında

da seçkin iletişim hatları oluşturuldu ve kamuoyuna duyuruldu. Bu yeni iletişim kanalının gerekçesini açıklamak için Kudüs'teki başbakanlık kaynakları, İsrail kamuoyuna ve dolayısıyla İngiliz kamuoyuna şu açıklamayı yaptılar: İsrail başbakanı, Temmuz 2003'de Londra'ya yaptığı ziyaretinde, İngiliz servislerine aktarılan çok değerli istihbaratın başbakana iletilmediğini ve sonuç olarak İngiltere başbakanının çok önemli bilgilerden yeterince haberdar olmadığını keşfetmiştir. Bunun dışında bir açıklama yapılmadı. Buna göre, İsrail başbakanlığında görevli "akıllı adamların" gözünde ABD ve İngiltere'nin istihbarat liderleri yetersiz kalmışlardı. Dünyanın gözünde ise İsrail'deki siyasi makamlar, onu mevcut hükümetin siyasi bir aracına dönüştürerek İsrail'in istihbarat topluluğuna açıkça ve arsızca leke sürmüştü. Bu yalnızca boş bir gösteriş olsaydı, şöhret meraklısı siyasilerin ucuz bir oyunu olarak nitelendirilebilirdi. Fakat bu amatörce şovmenliğin yol açtığı zarar küçümsenemez. Yıllar içerisinde oluşturulan mesleki güvenilirlik, istihbarat dünyası hakkında en ufak bir fikirleri bile olmayan bireylerin anlık şahsi ve siyasi çıkarları uğruna tehlikeye atılmıştı.

İsrail devlet yapısında istihbarat teşkilatlarının denetlenmesi, Knesset'in Dış İlişkiler ve Savunma Komitesinin seçilen üyelerinden oluşan bir alt komite tarafından gerçekleştirilir. Bu alt komite, parlamentonun en saygın ve bağımsız organı olarak nitelendirilmektedir ve üyelerini genellikle Knesset'in, bakanlar kurulu üyesi olmayan en kıdemli isimleri oluşturur. Muhalefet partileri komiteye genellikle en önemli isimlerini gönderirler ve bu nedenle altı üyeli bu komitede daima birkaç eski bakan bulunur. On yıla yakın Mossad başkanlığı ve başkan yardımcılığı görevlerim boyunca her ikisi de eski savunma bakanı olan Ariel Şaron ve Moshe Arens, bu alt komitenin üyeliğini yapmışlardı. Bu arada, her ikisinin de bütün istihbarat teşkilatlarına daima destek sunmuş ve yardım etmiş olduklarını söylemeliyim. Komite genellikle

gizli oturumlar yapıyordu ve pek nadiren açıklamalar yayınlıyordu. Komiteye söylenen her şeyin sır gibi saklandığı düşünülüyordu ve bu durum, teşkilat başkanlarına üyelerini özgürce bilgilendirme imkânı tanıyor, onlar da bu fırsatı kullanıyorlardı. Komite, nadiren, bir meclis soruşturma komisyonu işlevi görüyordu. Mossad'ın Hamas lideri Halid Meşal'i öldürmeye yönelik operasyonu fiyaskoyla sonuçlandığında komite, Başbakan Netanyahu tarafından görevlendirilen özel bir komisyonun yürüttüğü soruşturmayla aynı doğrultuda bir soruşturma yürütmüştü. Meclis komisyonunun elde ettiği sonuçlar önemli veya güvenilir bulunmamıştı. Komite üyeleri sonuçlar üzerinde mutabık değildi ve hepsi kendi siyasi partisinin çizgisini izliyordu. Örneğin komitenin o dönemde bir üyesi olan Ehud Barak, bunu operasyonun başarısızlığının suçunu tamamıyla Başbakan Netanyahu'ya yükleyerek kendisinin yakın bir arkadaşı ve danışmanı olan o zamanki Mossad başkanı, selefim General Danny Yatom'u aklamak için uygun bir fırsat olarak görüyordu. Netanyahu'nun atadığı komisyon ise tam tersi sonuca ulaştı ve bu komisyonun kamuoyunun nazarındaki güvenilirliği, rakibi meclis komisyonununkinden çok daha fazlaydı.

Alt komite, şu anki başkanı nispeten genç ve deneyimsiz bir Knesset üyesi olan Dr. Yuval Steinitz göreve geldiğinde farklı bir kimliğe büründü. Çok geçmeden çeşitli konular üzerinde askeri kuruluşlarla anlaşmazlıklar yaşadı. İstihbarat teşkilatlarının İkinci Körfez Savaşı esnasındaki kusurlarını araştırmak üzere bir komisyonun kurulmasına karar verdiğinde anlaşmazlıklar doruğa ulaştı. İsrail Silahlı Kuvvetleri ve askeri istihbarat teşkilatı başkanı, istihbaratta eksiklikler olduğu anlamını doğurduğu gerekçesiyle "kusur" ifadesine karşı çıktı. Bu sorun aşıldı ve alt komite, istihbarat teşkilatlarının Irak Savaşındaki çalışmalarını incelemeye başladı. Diğer istihbarat şeflerinin yanı sıra ben de komiteye bilgi vermeye çağırıldım ve soruları cevaplandırıp açık-

lamalar yaptım. Savaş boyunca Ulusal Güvenlik Konseyi başkanı ve başbakanın ulusal güvenlik danışmanı olarak görev yapmıştım. Savaşın başlamasından altı ay önce Mossad'dan ayrılmıştım.

Alt komitenin vardığı sonuçları yayınlayıp İsrail ile istihbarat teşkilatlarının görevlerini yerine getirmediklerini açıkladığında hayretler içinde kaldığımı söylememe gerek yoktur. Onlara göre istihbarat teşkilatları, Libya'nın askeri nükleer imkân ve kabiliyeti edinme ve/veya geliştirme çabalarından tamamen habersizdi. Bu, soruşturma komisyonunun yetki alanına giren bir konu değildi. Komisyon, yalnızca Irak konusuyla ilgili soruşturma yapmakla sorumluydu. Irak Savaşına uzanan yıllarda Mossad başkanı olarak görev yapmıştım, ama bana Libya'yla ilgili tek bir soru bile yöneltilmemişti. Komisyon, çok gizli ve ayrıntılı raporun sunulmasından önce kamuoyuna ayrıntılara ve gizli bilgilere pek yer vermeyen raporunu sunmuştu. Geleneklerin aksine, bu raporun yayınlanacağı yönünde önceden uyarılmamıştım ve belgenin kamuoyuna sunulmasından önce içeriği hakkında yorumda bulunmama fırsat tanınmamıştı. Komitenin başkanına ve bütün üyelerine sert bir protesto mektubu gönderdim ve Libya meselesiyle ilgili yazılanların tamamıyla yanlış olduğu için belgenin düzeltilmesini istedim. Başbakan Libya tehdidini Irak Savaşından altı ay önce kamuoyuna bizzat açıklamıştı ve bu açıklamasını somut istihbarat bilgilerine dayanarak yapmıştı. Mektubuma hiçbir cevap alamadım.

Birkaç ay sonra komitenin başkanıyla karşılaştım ve bana gururla, kendi talebi üzerine, Mossad'ın Libya dosyasıyla ilgili bir soruşturma başlatmış ve elde ettiği sonuçları komiteye sunmuş olduğunu söyledi. Ona göre, komiteye sunulan bu sonuçlar komitenin temel iddialarını desteklemişti. Bana ayrıca komitenin Mossad'ın söz konusu olayda benim rolüm hakkında anlattıklarını bana açıklayamayacağını söyledi. Rapordaki sonuçları görmek istiyorsam Mossad'la temasa geçmemi önerdi. Elbette bu tavsi-

yeye uymadım. Geçmişte Mossad'dan yardımına başvurulmadan eski bir başkanının eylemleri veya hataları hakkında soruşturma yürütmesi istendiğine ve Mossad'ın da elde ettiği sonuçları bir meclis komisyonuna sunduğuna tanık olduğumu hatırlamıyorum. Bana göre bu, istihbarat teşkilatlarının dışarıdan incelenmesinin siyasallaştırılması yönünde atılan adımlardan biriydi.

Burada anlatılan olaylar ve dönemler, son yıllarda İsrail'de özgür bir toplumda istihbaratın rolüyle ilgili yaklaşımda gerçekleşen büyük değişimin altını çizmektedir. Benim gibi emektarlar, kutsal ineğin öldürüldüğünü ve artık herkesin bu ziyafetten nasibini alabileceğini söyleyeceklerdir.

Devletin yasama organını da kapsayan bu son olay, İsrail'in üst düzey siyasi makamlarının çok altındaki siyasetçilerin siyasi gündemlerinin siyasi otorite ile profesyonel makamlar arasındaki karmaşık ilişkiyi nasıl renklendirdiğini göstermektedir. Ülkememiz gizli diplomasi ve istihbarat alanında yaptığım olağanüstü hizmetten dolayı Chaim Herzog ödülüyle ödüllendirildiğimde bu noktaya dolaylı olarak değinmiştim. Kudüs İbrani Üniversitesi ve Chaim Herzog Vakfı tarafından verilen ödülü, 13 Nisan 2005 tarihinde İsrail Cumhurbaşkanı Moshe Katsav'ın huzurunda Kudüs'teki cumhurbaşkanlığı resmi konutunda düzenlenen bir törenle aldım (Herzog, İsrail'in altıncı cumhurbaşkanıydı, askeri istihbarat teşkilatının iki kez başkanlığını yapmıştı, İsrail'in eski Birleşmiş Milletler büyükelçisiydi ve savaşlar esnasında sinirleri yıpranan İsrail halkını yatıştırmada kilit roller oynayan ünlü bir savunma ve siyaset uzmanıydı). Ödülü kabul konuşmamda iki devlet mekanizması arasındaki ilişkiye odaklandım ve bunların hiçbirinin bir diğersinin yetki alanına girerek onun yetkilerine el koymaya çalışmaması gerektiğine inandığımı açıkladım; siyasi otoritenin üstünlüğünü kabul ettiğimi, ancak sistemin düzgün biçimde işleyebilmesi için siyasi otoritenin elini uygu-

lamadan çekmesi gerektiğini belirttim. Elbette böyle bir ortamda olması gerektiği gibi, konuşmamı saygı çerçevesinin dışına çıkmadan yaptım. Törende son olarak söz alan cumhurbaşkanı, hazırlamış olduğu metni bir kenara bırakarak bana dönüp şunları söyledi: "Size katılıyorum, ama madalyonun bir de diğer yüzü var. Unutmamalısınız ki siyasi makamdakiler, varlıklarını sürdürmek için her gün müthiş bir mücadele vermektedirler!" Cumhurbaşkanı'nın söylediklerinin içerdiği anlam, siyasetçilerin "varlıklarını sürdürmek" için mücadele etmeleri nedeniyle davranış kurallarının bir kenara bırakıldığıydı.

İsrail'in istihbarat şeflerinin aşırı yüklü gündemlerindeki en hassas maddelerinden biri, siyasi rakiplerin istihbarata ulaşmaları ve bunu birbirlerine karşı kullanmaları olmuştur. İsrail'in düşmanlarının sürekli olarak izlenmesi, bazen meclis üyelerinin devletin bir düşmanıya yaptıkları temaslarıyla ilgili bilgiler sunmuştur. Kuşkusuz bu tür olaylar nadiren olmakla birlikte gerçekten de yaşanmıştır. Bu tür olaylardan birine İsrailli bir bakan Ezer Weizman (ileride İsrail cumhurbaşkanı olacaktı) karışmıştı. Weizman, yasaların bu tür bir hareketi yasakladığı bir dönemde Filistin Kurtuluş Örgütü'nün bir temsilcisiyle görüşmüştü. Bu bilgi, siyasi makamların eline geçmişti. Bu bilgi Weizman'ın bakanlar kurulu toplantılarına katılmasını önlemek amacıyla kamuoyuna duyurulduğunda bunun bilgiyi kötüye kullanma olduğunu düşünmüştüm. O dönemde Mossad'ın başında değildim, ama sık sık eğer teşkilatın başında olsaydım ne yapmam gerekirdi diye düşünmüştümdür.

Bakanlar kurulu üyelerinin gizli belgeleri açığa çıkarırken yakalandıkları başka olaylar daha olmuştu. Başbakanların kıdemli danışmanları da benzer şekilde yakalanmış, ama bu kişileri kınamak için hiçbir şey yapılmamıştı. Bu tür bir davranışa tepki olarak söz konusu kişilerin gizli belgelere erişim belgelerinin iptal

edildiği veya askıya alındığı hiçbir olay hatırlamıyorum. Bununla birlikte, istihbarat teşkilatlarındaki üst düzey yetkililerin benzer suçlar nedeniyle ağır biçimde cezalandırıldıkları, bazen görevden alındıkları olaylar biliyorum. Doğrusunu söylemek gerekirse ne ben ne de hiçbir meslektaşım görevdeyken bu çifte standarda asla sesimizi çıkarmamıştık. Sessizce üstlerimize itaat ettik ve yapılanları kabul ettik ve bununla övünmemeliyiz.

Mossad başkanlığı ve Ulusal Güvenlik Konseyi başkanlığı görevlerimin son yılları, siyasi ve profesyonel makamlar arasındaki koordinasyon açısından son derece sıkıntılı geçmişti. Ariel Şaron bu konuda son derece uzman ve deneyimliydi. Her iki alanda da uzun süre görev yapmıştı ve olabilecek hemen hemen bütün tuzakları biliyordu. Şaron, başkomutan olarak, uygun gördüğü istihbaratı kullanma yetkisine ve ayrıcalığına sahipti ve bu yetkisini büyük bir hünerle kullanıyordu. Ne yazık ki ona yakın bazı isimler aynı yetkilere sahipmiş gibi hareket ediyor ve uygun gördükleri şeyleri kamuoyuna sızdırıyorlardı. Bu isimlere hiçbir yaptırımında bulunulmuyordu ve zaman ilerledikçe bu faaliyetlerini daha büyük bir küstahlıkla gerçekleştiriyorlardı.

Halkın kendi seçtiği temsilcileri tarafından yönetildiği demokratik bir toplumda davranış kurallarını ve istihbarat, güvenlik ve savunma teşkilatlarının çalışma ortamlarını oluşturma sorumluluğunu profesyonel makamlar değil, siyasi otorite taşır. Ne var ki işler ters gittiğinde, bir başarısızlık yaşandığında oklara hedef olan ve bunun şahsi bedellerini ödeyenler her zaman profesyonel makamlardaki isimler olmuştur. Yakın tarihi göz önünde bulunduracak olursak bu oyun kurallarının değişmesi gerektiğine inanıyorum.

Şimdi yeniden 11 Eylül 2001'den itibaren ABD ve dünya genelinde yaşanan olaylara dönelim. 1988 ile ABD ve müttefiklerinin Irak'ı işgal ettikleri 2003 yılları arasında ABD'de ne tür ge-

üşmeler yaşandı? İstihbarat teşkilatları gerçek meselelere odaklandılar ve kaynaklarının büyük bir kısmını bu meselelerle ilgili bilgi toplamaya ve uluslararası İslami terörü ve kitle imha silahlarının hızla çoğalmasına katkıda bulunan unsurların amaçlarını engellemeye ayırdılar mı? Ben kesinlikle bu meselelerle ilgili kesin kanıtlar verecek konumda değilim. Amerikan istihbarat teşkilatlarının o yıllar boyunca kendi içlerinde yaptıkları görüşmelerin ayrıntıları bilmiyorum. Hem başkent Washington'da yaptığım ziyaretler hem de İsrail'e yapılan ziyaretler sayesinde ABD'deki üst düzey yetkililerle kişisel bir ilişki kurmuştum ve bunlarla genellikle düzenli olarak irtibat halindeydim. Eğer bu isimlerle yaptığım görüşmelerde gündeme gelen noktalardan yola çıkarak bir değerlendirme yapmam gerekirse, bu başlıkların -uluslararası İslami terörün ve kitle imha silahlarının çoğalmasının önlenmesi- gündemin zirvesinde olduğunu hiç tereddütsüz söyleyebilirim. Bunlar üstesinden gelinmesi son derece zor hedeflerdi ve bunları birinci önceliğe taşımaya yönelik bir karar verildiği anda konuyla ilgili istihbarat toplamak için çok uzun süre gerekiyordu. İstihbarat yönetimi tehditlerin gerçek yapısının ne kadar farkında olursa olsun, Amerikan halkının gündemdeki meselelere yönelik temel tutumlarında ani ve köklü bir değişim yaratmanın onların elinde olmadığından eminim.

Bu denli tehdit edici meselelerle ilgili güvenilir bilgilerin son derece kısıtlı olduğu gerçeği göz önünde bulundurulacak olursa, istihbarat şefleri sahip oldukları kısıtlı bilgilere rağmen siyasi otoriteye değerlendirmelerini sunmak zorundalar mıydı? Bu sorunun cevabı kesin ve basittir: Evet. Bir istihbarat görevlisi siyasi yöneticisine bir tehdidi değerlendiremeyeceğini asla söyleyemez. Bu kişi, büyük ölçüde tahmine dayansa da, bir değerlendirme yapmak zorundadır. Ölüm kalım meselelerinde istihbarat görev-

İİSİ iyimserliği bir kenara bırakıp daima en kötü olasılığı düşünmek zorundadır. Tehdidin gerçekleşme olasılığı çok düşük görülse bile, söz konusu tehdit gerçek ve yakın olarak kabul edilmelidir çünkü bir hata binlerce kişinin ölümüne, büyük ekonomik felaketlere ve böylece halkın moralinin bozulmasına ve toplumsal kargaşa yaşanmasına neden olabilir.

Öyleyse bu tür meselelerde siyasi otoritenin rolü nedir? Her şeyden önce, bilgiyi alıp değerlendirmek ve söz konusu meselelerle ilgili yapılacak görüşmelerin tarzını ve atılacak adımları belirlemek zorunda olan siyasi otoritedir. Genel siyasi değerlendirmeyi yapmak ve alternatif operasyonları belirleme sorumluluğunu üstlenmek genellikle istihbarat görevlilerinin görevi veya rolü değildir. İstihbarat görevlisi her şeyden önce tehditle, düşmanla ilgilenir. Düşmanın imkân ve kabiliyetleriyle ilgili gerekli bilgileri elde etmek zorundadır. Düşmanının hem siyasi hem de operasyonel anlamda gücünü ve niyetlerini değerlendirmek zorundadır. Kendi ülkesinin tehditle başa çıkabilme imkân ve kabiliyetlerini değerlendirmek onun görevi değildir. Bu kesinlikle istihbarat görevlisinin görev alanı dışındadır. Doğrusu demokratik bir toplum ile demokratik olmayan bir sistem arasındaki farkı işte bu belirlemektedir. Demokratik olmayan sistemlerde istihbarat teşkilatı, yönetim sisteminin önemli bir kolu, siyasi yönetimin iktidarda kalma şansını artıran önemli bir araçtır. Demokratik bir sistemde ise tehdidin istihbarat topluluğu tarafından doğru ve güvenilir biçimde tanımlandığı andan itibaren, tehditlere karşı koyabilecek durumda olup olmadıklarını belirlemek amacıyla ulusal savunma imkân ve kabiliyetlerini kontrol etmek diğer yürütme organlarının görevidir. Bunlar istihbaratla alakası olmayan prosedürler olsa da, istihbarat topluluğu sürekli güncel istihbaratlar sunarak ve düşmana karşı ve genel olarak uluslararası sahnede takınılacak çeşitli hareket tarzlarının so-

nuşları hakkında değerlendirmelerde bulunarak bu prosedürlerle ilgili görüşmelere dâhil edilmelidir.

ABD'nin silahlı kuvvetlerinin gücünü değerlendirmek kesinlikle istihbarat teşkilatlarının görevi olmamıştır. İstihbarat teşkilatlarının böyle bir değerlendirmede bulunmaları, büyük ihtimalle ABD başkanına ülkesinin karşı karşıya olduğu tehditlerin üstesinden gelmeye hazır olup olmadığına karar vermesini sağlayacak yardımcı çalışmalar ve veriler sunacaktı. Bu hazır olma hali, istihbarat topluluğunun sınırlarının dışında kalıyordu. Hazır olma hali yalnızca silahlı kuvvetlerin muharebe hatırlıklarının teknik yönlerini kapsamıyordu. Hazır olma hali, bir ulusu gündelik yaşamda karşısına çıkacak tehditlerle mücadele etmeye hazırlamayı kapsıyordu. Hazır olma halinin halkın morali, yasal hazırlık, sivil nüfusun hazırlanması gibi hassas meseleleri ve tüm bunların gerektirdiklerini kapsaması gerekiyordu. Daha önce belirttiğim gibi, tüm bu meselelerin hiçbiri istihbarat görevlilerinin sorumluluk alanına girmiyordu. Demokratik bir devlet sistemi bu tür görevleri ve ihtiyaçları nasıl yerine getirebilir? Bu ulusal ihtiyaçları karşılayacak yeterli mekanizmaya, örgütlenmeye ve araçlara sahip midir? Bunun cevabı kesinlikle "hayır"dır. Peki, öyleyse kim suçludur? Yoksa 11 Eylül'e kadar kimseye bu tür konular üzerinde düşünmesi hatırlatılmadığı için suçlanacak kimse yok mudur?

Kriz dönemlerinde yürütme organının çeşitli kolları içerisindeki ve yürütme ile yasama organları arasındaki çizgilerin bulanıklaştığını söylemek yanlış olmayacaktır. Bu, tam anlamıyla insan tabiatının bir dışavurumudur. Böyle zamanlarda söz konusu ulusu ve ülkeyi ulusal birlik, ulusal uyum havası kaplar ve bu ulus kader birliği yapar. Ulusu hazırlayan, vizyonu belirleyen, mücadeleyi -savaşı- yürütecek ve yenilginin şiddetli ve acı sonuçlarını sırtlanacak veya zaferin mutluluğunu ve mükâfatlarını tadacak

olan silahlı kuvvetlere cesaret veren siyasi otoritedir. İstihbarat ise bu destanın yalnızca bir parçasıdır.

Siyasi makamlar istihbaratı kendi çıkarlarına göre kullanma yönüne girince İsrail'deki istihbarat teşkilatları da bilgilendirme görevlerini, siyasi operasyon seçeneklerini oluşturacak ve artıracak şekilde genişletmişler. Uzak geçmişte istihbarat teşkilatlarının seçenek sunma sürecinden bilinçli olarak dışlanmış olmaları ve siyasi otoritenin düşmanla siyasi açıdan mücadele etmeyi seçerek istihbarat teşkilatlarını bilgilendirmemiş olmasıyla birlikte, doksanların sonları ve yirmi birinci yüzyılın ilk yılları boyunca İsrail istihbarat teşkilatları girişimler önerme ve bazı seçeneklerin diğerlerine göre daha gerçekçi olmasını sağlayan koşulları oluşturma konusunda son derece faal hale geldiler. Değerlendirme alanındaki belli başlı unsurlar, profesyonel tahminler ve değerlendirmeler sunma kisvesi altında, Yaser Arafat liderliğindeki Filistin Yönetimini İsrail'le uzlaşmaya varmak gibi bir isteği kesinlikle olmayan bir yönetim olarak tasvir ediyorlardı. Askeri istihbarat teşkilatının değerlendirme biriminin başkanı Tümgeneral Amos Gilead daha da ileri giderek, hem basına kapalı bakanlar kurulu toplantılarında hem de kamuoyuna yaptığı açıklamalarda, Arafat'ın ölümünden sonra onun yerine geçecek hiç kimsenin kendisini Arafat'ın arkasında bırakacağı mirastan kurtaramayacağını söylüyordu. Bu, eğer Filistinlilerle bir şekilde uzlaşma sağlamak istiyorsa İsrail'in elindeki tek seçeneğin Filistinlilerin üç temel talebini tamamen kabul etmektir: İlk talep, İsrail'in 1949 yılındaki ateşkes sonucunda belirlenen sınıra çekilmesi; bu sınır, İsrail'in Bağımsızlık Savaşında savaşan taraflar olan İsrail ile Arap devletleri ve Filistin yerel birlikleri arasındaki kuvvetler dengesini temsil ediyordu.

İkinci talep Kudüs'ün ikiye bölünmesi ve üçüncüsü ise 1948 yılındaki savaş esnasında savaş bölgelerinden kaçmış olan

Filistinli mültecilerin topraklarına dönüş haklarının bir şekilde uygulamaya konmasıydı. Bunlar İsrail açısından yerine getirilmesi kesinlikle mümkün olmayan koşullar olduğu için bu durumdan çıkarılabilecek tek sonuç, İsrail ile Filistin arasında öngörülebilir gelecekte bir uzlaşma sağlanamayacağıydı. Bu yönde istihbaratlar geliyordu ve profesyonel makamlar bunun karşısında siyasi yöneticilerine asla karşı bir görüş sunmuyorlardı. 2000 yılında Ehud Barak'ın yönetimi altında görev yaptığım dönemde siyasi yönetime Filistinlilerin üç temel taleplerinin yerine getirilmesinin dışında hiçbir şeyi asla kabul etmeyeceklerini iletmemizde yanlış bir şeyler olduğunu belirtmiştim. Bu tür yaklaşım, İsrail'in "kırmızı çizgilerinin" yani uzlaşma konusunda hiçbir kısıtlamasının olmadığı anlamına gelecekti. Bu, tabloyu izlemenin yanlış bir yoluydu. Filistinlilerin gerçekten de "kırmızı çizgilerimizin" olduğunu gördüklerinde, İsrail'in her uzlaşma veya taviz önerisini yetersiz olduğu gerekçesiyle reddettikleri takdirde bağımsızlıklarını elde etme fırsatını ellerinden kaçırabilecekleri ve ulusal hareketlerinin çökebileceği gerçeğiyle ilk kez karşı karşıya kalacaklarını düşünüyordum.

Sonuna kadar bulunduğum uzun bakanlar kurulu toplantılarında orada bulunanların fikirlerini dinlerken çoğu kez gözlerimi kapatıyor (bazıları bazen uyuya kaldığımı düşünüyordu, ama hiç de öyle değildi!) ve içinde bulunduğumuz zamanın ilerisini görmeye çalışıyordum. Bu kesinlikle benim görevim değildi. Gelecekle ilgili fikirler ve çözümler sunması gereken kişi ben değildim. Yoksa ben miydim?

2001 yılında ve 2002 yılının başlarında Washingtona birkaç kez ziyarette bulundum ve mukabillerimle görüştüm. Ayrıca politika belirleme makamlarındaki isimlerle de bir araya geldim ve görüştüğüm kişilerin bana, başbakanlar Şamir ve Rabin ile Kral Hüseyin'in güvendikleri özel temsilcisi olarak görev yaptı-

ğım doksanlı yıllardakine benzer bir haberci gözüyle baktıklarını düşündüm. İstihbarat kanalı farklı bir şekilde yürütülüyordu. Bu, kelimenin temel anlamıyla manipölasyon değildi. Tamamen farklı bir şeydi. Haberci rolünün kapsamı bu kez genişletilmişti ve bu rol artık Filistin anlaşmazlığı konusunda ABD ile İsrail'in ortak stratejik çıkarlarını karşılamaya yönelik ayrıntılı bir eylem planı oluşturulmasını gerektiriyordu. Bizlere yalnızca haberci rolü biçilmekle kalınmamıştı; ABD ile İsrail liderleri tarafından onaylandığı takdirde bölgedeki politikaların yürütülmesinde uzun yıllar boyunca temel kurallar işlevi görecektik fikirler ve kavramlar geliştirmek zorunda olan kişiler olarak görülüyorduk.

ŞARON'UN BAŞARISI

Başkan Bush'un Haziran 2002'de yaptığı açıklama kuşkusuz Başbakan Ariel Şaron'un olağanüstü bir başarısıydı. Başbakanın destek almak için bütün dünyayı gezmesine gerek kalmadan ABD başkanı ve diğer dünya liderleri, Filistin Yönetimine bir alternatif oluşturulması görüşünü benimsemişti. Bu artık yalnızca İsrail'i ilgilendiren bir mesele olmaktan çıkıp uluslararası bir boyuta ulaşmıştı ve bu nedenle İsrail'in siyasi veya stratejik bir bedel ödemesi gerekmeyecekti. Konuyla ilgili yapılan görüşmelerde İsrail'in oluşturulacak alternatif yönetimi desteklemek yönünde girişimlerde bulunması öngörüldü; aynı zamanda uluslararası baskı, Filistin Yasama Meclisi üyelerinin çoğunluğuna planı kabul ettirmeyi başarmıştı. İsrail geçmişte Filistin devletinin kurulması yönündeki yükümlülükleri konusunda Filistinlilere karşı taahhütlerde bulunmuştu ve ABD başkanı açıklamasında bu taahhütleri yinelemedi, ama alternatif yönetim görüşünün benimsenmesinin karşılığında hiçbir şey teklif veya talep edilmedi.

Alternatif bir yönetim kurulduğunda bunun ilk siyasi amacı ne olacaktı? Bunu cevaplamak için ABD başkanının sözlerini aktarmak en iyi yoldur:

"Filistin halkı yeni liderlere, yeni kurumlara sahip olduğunda ve komşularıyla yeni güvenlik anlaşmaları yaptığında Amerika Birleşik Devletleri, sınırları ve egemenliğinin belirli yönlen Ortadoğu'daki nihai bir anlaşmada karara bağlanana kadar geçici olacak olan bir Filistin devletinin kurulmasını destekleyecektir..."

Başkan, açıklamasının sonlarına doğru şunları söylemişti:

"İsraililer ve Filistinliler, kendilerini ayıran temel meseleleri ele alarak bütün hak taleplerinden vazgeçmeli, ve aralarındaki anlaşmazlığı sona erdirmeli ve böylece gerçek bir barış sağlamalıdır. Bu da, İsrail'in güvenli ve tanımlanmış sınırlara geri çekilmesini öngören Birleşmiş Milletler'in 242 ve 338 sayılı kararlarına dayanılarak taraflar arasında yapılacak bir anlaşmayla İsrail'in 1967 yılında başlayan işgalinin sona ermesi anlamına gelecektir.

Ayrıca Kudüs, Filistinli mültecilerin içinde bulundukları kötü durum ile gelecekleri ve İsrail ile Lübnan ve İsrail ile Suriye arasında barışı destekleyip terörle mücadele edecek nihai bir anlaşmayla ilgili sorunları çözmek zorundayız..."

Başkan, barış süreciyle ilgili başka esaslardan bahsetmedi. Müzakerelerle ilgili bir takvim vermedi, "sınırları ve egemenliğinin belirli yönleri geçici olacak..." bir Filistin devletinin kurulması hedefinden nihai statü müzakerelerinin son aşamasına ne zaman geçileceğine açıklık getirmedi.

Bu yaklaşım çok büyük öneme sahipti çünkü İsrail başbakanının şartların nihai statü müzakerelerine başlanması için henüz olgunlaşmadığı yönündeki görüşüne uyuyordu. Peki, şartlar neden olgunlaşmamıştı? Her şeyden önce bir takvim oluşturulması mümkün değildi çünkü İsraililer ile Filistinliler arasındaki

nefretin ve güvensizliğin yoğunluğu, iki halkın pek çok meseleyi nihai çözüme kavuşturmalarına izin vermeyecek kadar büyüktü. İkinci olarak, Filistinliler henüz etkin biçimde örgütlenememişlerdi ve başlarındaki liderleri Yaser Arafat uzun yıllardır şiddet ve nefret alevlerini öyle bir körüklemişti ki, onun artık iki halk arasındaki anlaşmazlığı uzlaşma yoluna koyabilecek müzakere-lerde güvenilir bir muhatap olarak kabul edilmesi mümkün değildi. Zaman ilerleyip de yeni yönetim kendisini halkına kabul ettirdiğinde, hukuku ve düzeni sağladığında ve terörü önlemeye yönelik etkin önlemleri uygulamaya koyduğunda, başarı şansı oldukça yüksek bir kalıcı statü müzakeresi yapılması için gereken şartlar olgunlaşacaktı.

ABD başkanının açıklamasının ardından Filistin Yönetiminde ciddi gelişmeler yaşandı. Yaser Arafat'ın izlediği yollar ve politikalarla ilgili uzun süredir devam eden gizli ümitsizlik gün ışığına çıktı. Bunun yanı sıra Arap dünyasının önemli isimleri Filistin başkanını köşeye sıkıştırmaya ve resmiyette ona bağlı görev yapacak, ama Filistin Yönetimi egemenliği altındaki topraklarda hükümetin yürütme yetkilerine sahip olacak tam yetkili bir başbakanlık makamının oluşturulmasına izin vermesini sağlamaya çalıştılar. Bu girişimde yer alan önemli isimlerden biri, Mısır'ın istihbarat bakanı General Ömer Süleyman'dı. Süleyman, Devlet Başkanı Mübarek'e çok yakın isimlerden biriydi ve Mısır'daki bütün istihbarat ve güvenlik birimlerinin başındaki kişiydi. Süleyman, çalışmalarına Kahire, Ramallah ve Kudüs arasında mekik dokuyarak başladı ve bunu yaparak Mısır'ın İsrail-Filistin anlaşmazlığında kilit bir oyuncu olduğunu gösterdi. Süleyman'ın bu kitabın kapsadığı yıllar içerisinde anlaşmazlığı çözmek için verdiği çabaları ayrıntılı biçimde anlatmak için birkaç satır yetmez. Şimdilik, 2002 yılının ikinci yarısındaki olayları incelerken General Süleyman'ın oynadığı eşsiz role vurgu yapmadan geçmemin imkânsız olduğunu söylemek yeterlidir.

Bu tür çabalarda bulunan tek isim Süleyman değildi. Suudiler, Arafat'a yönetimi bırakması için doğrudan ve dolaylı mesajlar göndermekle meşguldüler. Başta renkli ve son derece etkileyici dışişleri bakanı Casim El Tani'nin temsil ettiği Katar olmak üzere, körfez devletleri de Arafat'ı artık yönetimi bırakmasının zamanı geldiğine ikna etmekte çok etkin bir rol oynuyorlardı. Uluslararası sahnede ise Filistin davasının ve liderinin geleneksel bir müttefiki ve destekleyicisi olan Rusya, bölgeye oldukça ikna edici bir temsilci gönderdi ve mükemmel derecede Arapça konuşabilen bu temsilci, Arafat'la yaptığı baş başa görüşmelerde Arafat'a bütün yetkilerinden tamamen feragat etmemekle birlikte artık başbakanlık makamının oluşturulmasına izin vermesi için sürekli baskı uyguladı. Bu nedenle, Mart 2002'de İsrail başbakanı tarafından onaylanan ve hemen ardından ABD başkanı tarafından benimsenen girişimin olayları olumlu bir yöne iten sayısız eylem ve tepkiye yol açtığını söylemek çok büyük ölçüde doğru olacaktır.

Tam o dönemde başbakan bana, hem doğrudan hem de güvendiği bir yardımcısı aracılığıyla, Mossad başkanı olarak verdiğim dört buçuk yıllık hizmetin ardından teşkilatta bir başkan değişikliği düşündüğünü söyledi. Doğrusu bunu bir süredir bekliyordum. Görevi bir kriz zamanında devralmış, işleri yeniden yoluna koymuş ve Filistin *intifadasının* doruğa çıktığı ülke tarihi açısından kritik dönemde teşkilatın başkanlığını yürütme ayrıcalığına sahip olmuştum. Başkanlığım döneminde Mossad birkaç başarılı operasyon gerçekleştirmişti ve uluslararası itibarını yeniden kazanmakla kalmamış, onu artırmıştı. Üç farklı başbakanın yönetiminde çalışmışım ve seleflerimin tümüne kıyasla oldukça geç bir yaşta görev yapmışım. Daha önce altmışlı yaşlarının ortasında veya sonlarındaki biri Mossad başkanlığı yapmamıştı ve bu nedenle yaşadığım gerginlik ve taşıdığım yük gerçekten de muazzamdı. Tüm bunlara ek olarak başbakan, Ulusal Güvenlik

Konseyi başkanı ve kendisinin ulusal güvenlik danışmanı olarak görev yapmamı rica etmişti.

Bu, oldukça sıkıntılı bir görevdi. Konsey, savunma ve istihbarat teşkilatlarının sert muhalefeti karşısında 1999 yılında Başbakan Netanyahu tarafından oluşturulmuştu. Peş peşe göreve getirilen başkanlar çok kısa sürelerle görev yapmışlardı ve başbakanlar, konseye devlet mekanizması içerisinde önemli ölçüde ağırlığa sahip olmak için ihtiyaç duyduğu itibarı verebilecek somut desteği sunmamışlardı. Başbakan, konsey ve benim konsey içerisindeki rolüm hakkında yaptığımız görüşmelerde, önde gelen uluslararası isimlerle ilişkilerde kendisinin özel temsilcisi olarak yaptığım görevi sürdürmemi istediğini açık biçimde belirtti. Beni görevli olarak dünyanın çeşitli bölgelerine gönderecekti, ama bu kez görevleri Mossad başkanı olarak değil, başbakanın ulusal güvenlik danışmanı olarak yerine getirecektim. Ailem ve en iyi arkadaşlarım, teklifi kabul etmememi ısrarla önerdiler. Bu görevin barındırdığı bütün tehlikeleri biliyorlardı ve yaşamımın bu döneminde, beni çoğunu kaybedeceğim ardı arkası kesilmeyen kişisel çekişmelerle uğraşmaya zorlayacak bir konuma girmemem gerektiğini söylüyorlardı. Başkanlığını yapacağım konseyin yirmiye yakın çalışanı vardı ve bu konsey, kendisine savunma ve istihbarat topluluklarının sağlam temeller üzerine kurulmuş organlarıyla rekabet edebileceği bir yer edinebilecek durumda değildi.

Siyasi otoriteden gelen istekleri veya emirleri kabul etmek her zaman tarzım olduğu için başbakanın teklifini kabul ettim. Başbakanın bu tür bir ricasını kabul etmemek benim yapacağım bir şey değildi. Ayrıca böylesi tarihi önem taşıyan bir dönemde siyasi ve diplomatik çalışmalarımı sürdürebilecek olmam düşüncesi de gururumu okşamadı değil. Bu başbakanın İsrail ile çevresindeki devletler arasındaki onlarca yıllık anlaşmazlık kördüğümünü çözmeye niyetli olduğuna inanıyordum. Öyleyse bu fırsatı neden geri tepecektim ki?

O dönemde çekici bulduğum ve bazı yönlerden haleti ruhiyeme uygun bir zorluk daha vardı. 1999 yılında dönemin başbakanı Netanyahu tarafından kurulan Ulusal Güvenlik Konseyi çalışmalarına başlayamamıştı ve konseyin başkanlığını yapan kişiler, bu genç organa devlet mekanizması içerisinde hak ettiği yeri kazandıramamışlardı. Benim genel düşüncem yaklaşımım-selefleriminkinden farklı olmalıydı. Başbakanın beni hem bölge içerisindeki hem de dışındaki karar verme süreçlerine özel temsilcisi olarak dâhil ederek kendi politikalarının uygulanmasında ve ilerletilmesinde bana geniş bir rol vermeye niyetli olması nedeniyle, bu alandaki beklentileri karşılamayı başarmam durumunda konseyi de beraberimde yükseltme ve ona ihtiyaç duyduğu ve hak ettiği itibarı sağlama gücümün oldukça fazla olacağına inanıyordum. Kısaca söylemek gerekirse benim başarıım konseyin başarısı olacak ve konseyi o güne değin ulaşamadığı merkezi bir konuma oturtacaktı.

Başbakanın görevlendirmeleri üzerine kendimi çoğunlukla Washington, Moskova, Londra, Kahire ve Amman arasında gidip gelirken buluyordum.

Eylül 2002'de başbakanın Moskova'ya yaptığı ziyarette kendisine eşlik ettiğim esnada Devlet Başkanı Putin'le yapılacak önemli görüşmeden son dakikada çıkarılmıştım. Bu tuhaf bir gelişmeydi çünkü başbakan beni, Rusya'yla ilişkileri onun adına yürütmekle görevlendirmişti. Başbakan yardımcısı bana, Rus tarafının hâlâ Mossad'ın başkanı olmam ve görüşmede bulunmamın Rusya devlet başkanını rahatsız edeceği gerekçesiyle görüşmeye katılmamamı istediğini söylemişti. Daha sonra bana söylenenlerin gerçeklikle hiçbir alakası olmadığını öğrenecektim; bununla birlikte, bana, görüşmede bulunmamama rağmen görevimi sürdürmem için gereken irtibat düzenlemelerinin yapılmasına yönelik adımların atılacağı bildirildi. Bu söylenen asla gerçekleştirilmedi.

Ziyaretin resmi kısmı biter bitmez Moskova'dan ayrılıp batıya gittim. Uçaktan indikten sonra ofisimi aradığımda İsrail'in önemli gazetelerinden birinde o sabah çok çarpıcı bir haber yayınlanmış olduğunu öğrendim. Haber, çok kısa bir süre önce Filistin başbakanlığı makamına geçmesi beklenen Filistin lideri Ebu Mazen'le bir araya geldiğimi bildiriyordu. Haber daha da ileri giderek görüşmenin önemli bir körfez ülkesinde gerçekleştiğini yazıyordu. Haberi yazan muhabir, Moskova ziyaretinde başbakana eşlik eden basın ordusunun üyelerinden biri olan güvenilir bir gazeteciydi. Bu haberin basına Moskova'dan sızdırıldığı açık-tı ve bu ciddi kusurdan duyduğum büyük rahatsızlığı bildirmek amacıyla başbakana eşlik eden isimlerden birini aradım. Birkaç dakika içerisinde haberin Moskova'dan değil, İsrail'deki önemli bir siyasetçi tarafından sızdırıldığını bildiren bir telefon aldım. Bu bilgiyi araştırdım ve söylenenin doğru olmadığını öğrendim. O dönemde Mossad başkanı olarak son günlerimi yaşıyordum ve aynı zamanda başbakanın ulusal güvenlik danışmanı olarak görev yapıyordum. Ebu Mazen'in benimle görüştüğü yönündeki haberin yayılması durumunda, bunun ona karşı suikast düzenlenmesi için bahane olarak kullanılabileceğini düşünüyorduk.

Başbakan, Moskova ziyaretinden kısa süre sonra Washington'a seyahat etti. O dönemde başbakanın ulusal güvenlik danışmanıydım ve ülkeden ayrılmasından önce başbakanla konuştum ve eğer Moskova'da olduğu gibi Washington'da da önemli görüşmelerin dışında tutulacaksam kendisine eşlik etmemin hiçbir anlamı olmadığını söyledim. Başbakan söylediklerimi dikkate aldı ve Amerika'nın başkentinde başkanla yaptığı özel görüşme de dâhil olmak üzere başbakanın bütün toplantılarına katıldım. Tam bu noktada görevlerimi yerine getirmeme izin verilmiş şeklinde bir şeylerin yanlış olduğunu fark etmeye başladım. Basında bazen oldukça hassas temaslarım ve görüşmelerimle ilgili haberler yer alıyordu. Başbakanın benim girişimlerimden memnun olmadığı

yönünde haberler çıkıyordu ve başbakanlıkta *benim* çabalarımı ve girişimlerimi baltalamaya çalışan güçlü bir unsur olduğunu düşünmeye başlamıştım. Önümde iki seçenek vardı. ya *bununla* mücadele edecektim ya da pes edecektim. İlerleyen aylarda görevde kalmamın hiçbir anlamı olmadığını gördüm ama doğuda bulutlar kümeleniyordu ve Irak krizi doruk noktasına ulaşmak üzereydi. Ufukta savaş görünüyordu ve olası bir savaşın arifesinde istifa etmemin sorumsuzca bir davranış olacağını düşünüyordum. Başbakanla bir araya geldiğimizde kendisine zaman zaman mutsuzluğumu ifade ediyordum, ama bu görüşmeler gittikçe seyrekleşiyordu ve başbakanın benimle düzenli olarak görüşmek istediğini söylemesine rağmen onun iş programını belirleyenler, görüşmelerimizin pek çoğunun gerçekleşmesini engelliyorlardı. Başbakanın oldukça saygı duyduğu son derece saygın eski bir bakanla görüştüğümü ve bu kişinin bana, başbakanla bir davette karşılaştıklarını ve başbakanın ona kendisini uzun süredir neden ziyaret etmediğini sorduğunu anlattığını anımsıyorum. Sharon arkadaşına hemen özel kalemini arayıp bir randevu ayarlamasını istemiş, arkadaşı da bunu yapmıştı. Haftalar boyunca randevu saati belirlenip hemen arkasından ertelenip durmuştu. Sonunda görüşme ancak düzenli "kapıcılar" ülke dışındayken gerçekleşebilmişti.

"Yol haritası" fikrinin ortaya atılması bu zemine uygun değildi. Bana göre bu adım, ABD başkanının yeni bir Filistin yönetiminin önünün açılması gerektiği hakkında 24 Haziran tarihinde Beyaz Saray'da yaptığı açıklamayla sonuçlanan açık başarımızdan beri yaptığımız en ciddi hata olacaktı.

2002 yazının sonlarına doğru Kudüs'e, Avrupa'da, BM'de ve ABD'nin birkaç bakanlığındaki bazı isimlerin başkanın İsrail'in lehine olarak değerlendirilen Haziran ayındaki açıklamasından memnun olmadığı yönünde haberler gelmeye başladı. Bu rahatsızlığın sonucunda, başkanın görüşünün bir eylem planına nasıl

dönüştürülebileceğini tam olarak belirtecek pratik bir "el kitabı" işlevi görecektir bir yol haritası hazırlanarak başkanın açıklamasının takviye edilmesi gerektiği fikrine varıldı. Ekim ayının başı itibarıyla bu belgenin ana hatları Kudüs'te artık biliniyordu ve belgeye verilen ilk tepki son derece olumsuzdu. Başbakan, ABD başkanıyla yapacağı görüşme için Washington'a seyahat etmek üzereydi ve taslağı başkanla görüşme gerekliliğinden kaçınmak için gereken her şeyin yapılmasına karar verdi. Doğrusu iki lider arasında yapılan görüşmelerde taslaktan hiçbir şekilde bahsedilmedi. Bunun üzerinde çalışılması gereken ve kabul edilmeden önce değişikliklere ve düzeltmelere açık olacak hazırlık niteliğinde bir ilk taslak olduğu yönünde anlaşılmaya varıldı. Her halükârda bu yol planı, başkanın o yılın Haziran ayında yaptığı açıklamayı destekleyici nitelikte bir belge olarak değerlendirilecekti ve bu nedenle iki belge arasında çelişki olması durumunda ilk belge geçerli sayılacaktı.

Bu anlaşmanın açık olmasıyla birlikte başbakan, yol haritasının İsrail'in çıkarları açısından son derece zararlı olduğunu düşünüyordu ve bu nedenle ülkesinden Washington'a cevap niteliğinde hiçbir şey söylenmemesi talimatını verdi. Belge ve biçimi, İsrail tarafından görüşme veya müzakere temeli olarak kabul edilmeyecekti. Başbakan yardımcısının başkanlığında bir icra komitesi oluşturuldu ve bu komite düzensiz olarak bir araya gelip orijinal taslakta yapılan ufak değişiklikleri gözden geçiriyordu. Belgedeki büyük kusurlar neredeyse tiksintiyle ele alınıyordu, ama onlarla ilgili uygulamaya dönük hiçbir şey yapılmıyordu. Yol haritasında doğru olmayan şey neydi?

Belgenin adı her şeyi açıklıyordu: "İsrail-Filistin Anlaşmazlığına İki Devletli Kalıcı Çözüme Giden Performansa Dayalı Yol Haritası." Başkanın Haziran ayındaki açıklaması, kalıcı çözümü belirtilmeyen ileri bir tarihe bırakarak geçici özellikleri olan bir Filistin devletinin kurulmasına yönelik anlaşmayı müzakere ede-

cek yeni bir Filistin yönetiminin oluşturulmasına vurgu yapmış-ken, bu yeni belge ise anlaşmanın kalıcı çözüme kavuşturulmasına vurgu yapıyor ve 2005 yılına kadar nihai çözümü öngören takvimler içeriyordu. Belge üç aşamadan oluşuyordu ve üçüncü aşamasında müzakerenin ana hatlarını derinlemesine açıklıyordu. Ana hatlar son derece açık ifadelerle belirtiliyordu:

Taraflar; BM Güvenlik Konseyi'nin 242, 338 ve 1397 sayılı kararlarının temelinde taraflar arasında müzakere edilecek, 1967 yılında başlayan işgali sonlandıracak, mülteci meselesine yönelik üzerinde anlaşmaya varılan adil ve gerçekçi bir çözüm ve Kudüs'ün statüsüyle ilgili iki tarafın da siyasi ve dini kaygılarını göz önünde bulunduran ve Yahudiler, Hristiyanlar ve Müslümanların dini çıkarlarını koruyan bir çözüm sunan, barış ve güven içerisinde yan yana yaşayan iki devlet, yani İsrail ile egemen, bağımsız, demokratik ve kendi ayakları üzerinde durabilen Filistin devletleri rüyasını gerçeğe dönüştürecek bir anlaşma yoluyla İsrail-Filistin anlaşmazlığını 2005 yılında sona erdireceklerdir.

Bu paragrafta bahsedilen öğelerden İsrail açısından en önemli olanı Kudüs meselesiydi. Kudüs'ün tamamının İsrail'in nüfuzunun altına girdiği Altı Gün Savaşından beri göreve gelen İsrail başbakanları, kentin tam ve bölünmeden İsrail idaresi altında kalacağını vaat etmişlerdir. İsrail, her İsrail başbakanının konuşmalarında tekrar tekrar ifade ettikleri gibi sonsuza kadar İsrail'in bölünmemiş başkenti olarak kalacak Kudüs'te Filistinlilerin siyasi hakka sahip olamayacaklarını iddia ediyordu. Yol haritası, her iki tarafın Kudüs'te eşit siyasi haklara sahip olmasını öngörüyordu. Bu, İsrail'in politikasından açık bir sapma anlamına geliyordu ve İsrail'in yol haritasını kabul etmesi, bana göre, İsrail'in Kudüs'ün bölünmesini kabul etmesine eşitti.

Başbakan Ehud Barak, 2000 yazında Camp David'e gidip Başkan Clinton'ın eşliğinde Yaser Arafat'la kalıcı bir anlaşma müzakeresi yürütmeye çalıştığında, Kudüs meselesini bir müzakere unsuru olarak gündeme getirmiş ve kentin geleceğiyle ilgili çeşitli planlar sunmuştu. Bunu yaptığı için Ariel Şaron'un liderliğindeki ana muhalefet partisi tarafından şiddetle eleştirildi. Barak'ın ABD'den dönüşünden kısa süre sonra, Eylül ayının sonlarına doğru, Sayın Şaron Kudüs'teki Tapınak Tepesini ziyaret etmeyi istedi ve Başbakan Barak ziyarete onay verdi. Ziyaretin amacı açıkça İsrail'in Kudüs'ün bütünlüğüyle ilgili inkâr edilemez hak talebini vurgulamaktı. Bu ziyareti, dört yıl boyunca her iki taraftan binlerce kişinin ölümüne neden olacak yoğun çatışmalara tanıklık edecek ikinci *intifadanın* başlangıcını işaret eden ayaklanmalar izledi. Kudüs'le ilgili yol haritası İsrail'in bilinen politikasına tamamen ters düşüyordu ve bu nedenle İsrail'in Kudüs'le ilgili politikasında esaslı bir değişim olmadan bu haritanın kabul edilmesi mümkün değildi.

Zaman hızla akıyordu. Ocak 2003'te İsrail'de genel seçimler yapıldı ve Ariel Şaron büyük bir zafer elde etti. Yine de yol haritasıyla ilgili politikada hiçbir değişiklik yoktu. Harita hâlâ uygulanması mümkün olmayan bir girişim ve çeşitli gerekçelerden ötürü İsrail'in çıkarlarına yönelik gerçek bir tehdit olarak nitelendiriliyordu. Taslak, bahsedilen unsurlara ek olarak, yol haritası girişimini başlatan dörtlüye -ABD, Rusya, Avrupa Birliği ve Birleşmiş Milletler- yalnızca bütün girişimin kefilliğini değil, tarafların belgenin maddelerinde belirtilen yükümlülüklerini yerine getirip getirmediğine karar verme yetkisini veriyordu. Bu, her iki tarafın çok sayıdaki ayrıntılı görevlerini ve yükümlülüklerini içeren üç aşamalı bir plan olduğu için, dörtlü uygun gördüğünde her iki tarafa da müsamaha gösterebilirdi. Bu da anlaşmanın iki tarafın da kolaylıkla istismar edebileceği tamamen yeni bir yönünü ortaya koyuyordu.

İsrail'in Filistinlilerin terörle ilgili taahhütleri benzeri meselelerdeki yükümlülüklerini yerine getirip getirmediğine karar verme yetkisinden feragat edip bu yetkisini tamamen dörtlüye devredeceği düşüncesi, pek çok kişi açısından gerçekleşmesi imkânsız bir şeydi.

İsrail'in Haziran 2002'de çok büyük bir başarı elde ettikten sonra ılımlı Arap devletlerini anlaşmazlığı çözmeye yönelik siyasi sürece daha yakından dâhil etmeye odaklanması gerektiği görüşündeydim. İlimli Arap devletlerini Filistinliler üzerinde ciddi bir baskı oluşturmaya ikna etmede Mısır, Ürdün ve diğer önemli körfez devletlerinin çok önemli bir rol oynayabileceklerini düşünüyordum. İsrail'in Mart 2002'de Batı Şeria'ya yönelik gerçekleştirdiği kapsamlı harekâtından sonraki aylarda aralarında Suudi Arabistan'ın da olduğu Arap devletleri, Arafat'ın köşeye sıkıştırılması ve tavizler vermeye zorlanmasında son derece etkili olmuşlardı. Bu tavizlerin en göze çarpanı kuşkusuz başbakanlık makamının oluşturulmasıydı.

Benim yaklaşımım başbakan tarafından onaylanmadı ve önerdiğim şekilde ilerlememe izin verilmedi, ama bununla birlikte konuyla ilgili hiçbir şey de yapılmadı ve süreç anlayamadığım bir şekilde felce uğradı. Görüşmelerimin pek çoğu artık basına sızdırılıyordu. Girişimlerim de aynı şekilde teşhir ediliyor ve alenen alay konusu ediliyordu ve başbakanın kendisine en yakın yardımcılarının İsrail'in güçlü gazetecilerine benim her açıdan devre dışı bırakıldığımı söylediklerini duyuyordum.

İlk fırsatta istifa etmem gerektiğini biliyordum. Görevde kalmamın hiçbir anlamı yoktu; ne var ki savaş bulutları ufukta hızla belirliyordu ve daha önce belirttiğim gibi, Ortadoğu'da yaşanacak büyük bir savaşın arifesinde istifa etmeyi uygun bulmuyordum. Özellikle İsrail'in Irak tarafından hedef alınabileceği tahmin edilirken istifa etmenin yakışık almayan ve sorumsuzca bir davranış olacağı görüşündeydim. Konvansiyonel olmayan savaş başlıkları

taşıyan füzelerin İsrail topraklarına düşmesi söz konusuysa, İsrail Devletinde görev yapan herkesin görevinin başında olması gerektiğini düşünüyordum.

Savaşın patlak vermesinden bir hafta önce, daha önce birkaç kez ertelenmiş olan olağan bir görüşme için başbakanın Tel Aviv'deki makam odasında bulunmuştum. Savaş sona erer ermez görevimden ayrılmaya kesin karar vermiştim ve bu nedenle istifa edecek olmamın verdiği rahatlık ve iç huzur içerisindeydim. Bu yüzden, Beyaz Saray'da görüşmeler yapmak üzere genelkurmay başkanıyla birlikte hemen o akşam Washington'a gideceğim söylendiğinde şaşırmıştım. Görünüşe göre İsrail'in, saldırıya uğraması ihtimaline karşı talep ettiği hareket özgürlüğüyle ilgili birkaç yanlış anlaşılma vardı ve Beyaz Saray, İsrail'in Irak'a karşı tek taraflı hareket ederek bölgedeki Amerikan askerlerini tehlikeye atmayacağı konusunda temin edilmek istiyordu. Bu görevden sorumlu iki kişilik ekibin bir üyesi olarak neden seçildiğimi bilmiyorum. Benim orada bulunmam Amerikan tarafının mı talebiydi? Bunun ekip arkadaşımın isteği olabileceğini ise düşünemiyordum bile.

Bu ziyaret benim açımdan hem meslek yaşamımın son göstergisi hem de ABD'nin başkentinde çok ilginç bir yarım gün anlamına gelecekti. ABD'ye vardığımızda bize, ziyaretin asıl amacına ek olarak bir diğer konunun daha gündeme getirileceği söylendi. Bu konu yol haritasıydı. Beyaz Saray'da geçirdiğimiz saatler esnasında ana gündemi yol haritası oluşturdu. Yaptığımız görüşmelerde ABD'nin başlangıçta İsrail-Filistin anlaşmazlığını Irak meselesiyle birbirine bağlamak istememesine ve ABD Irak'la savaşa girerken yol haritasının gündemde bulunmamasına karşın yeni koşulların yol haritası politikasında hızlı bir değişimi zorunlu kıldığı söylendi. İngiltere başbakanı Tony Blair, lideri olduğu İşçi Partisinin meclis grubunun şiddetli muhalefetiyle karşı karşıya kalmıştı ve meclis grubu içerisinde İngiltere'nin ABD'nin yanında

savaşa girmesine karşı çıkma tehdidinde bulunan en az elli kişilik bir muhalif grup vardı. İngiltere başbakanı, bu muhalefete karşı koyabilmek amacıyla, ABD başkanından yol haritasını bir an önce onaylamasını rica etti; böylece yol haritasını bir başarı olarak göstererek partisinin büyük çoğunluğunun desteğini almayı ümit ediyordu. İsrail'den bu koşullar altında anlayış göstermesi istendi; İsrail'in ise bundan kazancı, Irak'ın ülkenin faal ve tehlikeli düşmanları listesinden çıkması olacaktı. Doğrusu Amerika'nın belirsizliklerle dolu savaşın arifesinde yaptığı bu talebi kabul etmekten başka seçeneğimiz yoktu.

Başlangıçta görünüşe göre Beyaz Saray konuyla ilgili bir basın bildirisi yayınlamaktan yanaydı. Bunun arzu edilen sonucu elde etmek için yeterli olmayacağına karar verildi ve böylece başkan Beyaz Saray'ın Gül Bahçesinde basının karşısına çıkarak yol haritasını onayladı ve haritanın önemli özelliklerini övdü. Böylece başkanın Amerikan politikasının ana tanımlayıcısı niteliğindeki belge olan Haziran 2002'deki açıklaması gitmiş ve yerine artık yalnızca başkanın görüşünü uygulamaya dönük adımlara dönüştüren destekleyici bir belge olarak değil, hem başkanın değişen görüşünü hem de bu görüşün uygulanmasının ayrıntılı safhalarını yansıtan başlıca belge olarak yol haritası gelmişti. İsrail sessizliğini korudu ve böyle yaparak başkanın hareketinden dolayı eleştirilmesinin önüne geçti. Böylece hepimiz bu yol haritasını Amerika'nın İsrail-Filistin anlaşmazlığıyla ilgili politikasını tanımlayan belirleyici belge olarak sessizce kabul ettik. Anlaşmazlıkla Amerika'nın bölgedeki geniş çıkarları arasında o güne kadar gizli olan bağlantı böylece kamuoyu tarafından öğrenilmiş oldu. Amerikan politikası, değişen koşulların yol açtığı hızlı ve ani bir hareketle, o güne kadar izlediği yönün tam aksine doğru eğildi. Bu değişim gözlerimin önünde gerçekleşti ve bu, unutamadığım bir olaydı.

İsrail'de ise, Irak Savaşının arifesinde, Amerikan politika-sındaki bu büyük değişim büyük ölçüde gözlerden kaçtı. Sıradan vatandaşlar doğal olarak Irak'ta yaklaşan savaşla ve olası bir rad-yoaktif serpinti tehlikesiyle meşguldüler. Bakanlar kurulu, gaz maskelerinin kullanıma hazırlanmasını ve vatandaşların gittik-leri her yerde yanlarında gaz maskesi taşımalarını kararlaştırdı. Vatandaşlar açısından belgelere kafa yormanın zamanı değildi.

Washington'da geçirdiğim saatlerde Amerika'nın Irak'a karşı savaşa girmesi nedeniyle Suudi Arabistan'ın akıbetiyle ilgili ifa-de edilen endişe beni derinden etkiledi. Hemen aklıma birinci Körfez Savaşının birdenbire sona erdiği ve Suudiler, Amerika önderliğindeki koalisyon üyelerine bir Arap başkentinin Batılı güçler tarafından ele geçirilmesini kaldıramayacaklarını ilan et-tiklerinde aceleyle bir ateşkes düzenlendiği geldi. Bu tür bir ola-yın yol açacağı müthiş öfkeyi kontrol altına alamayacaklarını dü-şünüyorlardı. ABD, on yıldan uzun süre önceki ilk savaştakinin aksine, bu kez Birleşmiş Milletler'in onayını almadan tek başına savaşa giriyordu ve bu engele rağmen savaş planlarının başkent Bağdat da dâhil olmak üzere bütün Irak topraklarını özgürleş-tirmeyi öngördüğü ortadaydı. Bu tür koşullar altında İsrail'in ABD'nin taleplerini -yol haritasıyla ilgili isteklerini- kabul et-mekten sakınabileceğine inanmıyordum. Haritayla ilgili ciddi bir müzakereye daha önceden girmiş olsaydık, haritanın bizim açı-mızdan oldukça zararlı olan özelliklerini hafifletme şansımızın yüksek olabileceğine inanıyordum.

Irak savaşının sona ermesinden birkaç hafta sonra ABD önderliğindeki dörtlü, Filistin ile İsrail taraflarına yol haritasını sundu. Bu olay, Mahmud Abbas, diğer adıyla Ebu Mazen'in, res-men Filistin başbakanı olarak göreve başlamasından kısa bir süre sonra gerçekleşti. Başbakan Ariel Şaron'un, 2003 Mayıs ayının or-talarında, Irak Savaşının sona ermesinin ardından Washington'a ilk ziyaretini gerçekleştirmesi planlanıyordu. Başbakanın ziyare-

tini son anda iptal etmesinin gerekçesi olarak yola çıkmasından hemen önce gerçekleştirilen bir terör saldırısı gösterildi. Seyahat planının değiştirilmesinin bir diğer nedeninin, başbakanın haklı olarak İsrail'in en temel politikalarına ve çıkarlarına zararlı olarak değerlendirdiği yol haritasını alenen onaylamasına yönelik bir taleple karşılaşmak istememesi olduğunu düşünüyordum. Bir haftadan kısa bir süre içerisinde başbakan yardımcısı Washington'a çağrıldı ve bunun üzerinden yirmi dört saat geçmeden başbakan yol haritasını onayladığını açıkladı.

Mayıs ayının sonunda İsrail hükümeti, başbakanın yol haritasını görüşmek ve kabul etmek üzere toplandı. Uzun süren toplantıda bakanlara Washington'da gerçekleştirilen görüşmeler hakkında kısaltılmış bir rapor sunuldu. Raporda İsrail'in çekincelerinin dile getirildiği belirtiliyordu, ama Amerika'nın buna verdiği cevaptan bahsedilmiyordu. Ulusal Güvenlik Danışmanı Condoleezza Rice'ın "beden dilinin" uzlaşmacı ve olumlu olduğu belirtiliyordu. Bunun dışında başka bir şeyden söz edilmiyordu. Toplantıda bir ara bakanlara İsrail'in çekincelerinin kabul edilmiş olduğu söylendi, ama konu biraz daha incelendikten sonra bu ifade düzeltil-di. Ortada çekincelerin kabul edilmesi gibi bir ifade yoktu. ABD, İsrail'in çekincelerinin "ele alınacağını" söylemişti. Bu ifade de İbraniceye İsrail'in çekincelerinin kabul edildiği şeklinde tercüme edilmişti. Bakanların hiçbirisi tercümeyi sorgulamamış olmasaydı her şeyin yolunda gittiğine dair yanlış bir izlenime kapılacaklardı; resmi belgelere bu şekilde "ucuz kurnazca hilelerle" yaklaşılmasını kabullenemiyordum. Yol haritasıyla ilgili tutum konusunda hükümette fikir ayrılıkları vardı ve başbakan, çoğunluğu sağlayabilmek için haritanın onay metnine bir çekinceler taslağı eklenmesine karar verdi. Bakanlar kurulunun onayına ön dört maddelik bir tür konu başlığı listesi eklendi ve onay metni çekinceler listesiyle birlikte ABD'ye gönderildi. ABD, yol haritası resmi ve koşulsuz olarak kabul edildiği sürece İsrail'in herhangi bir konuyla ilgili görüşlerini

ifade etmesine karşı çıkmıyordu. Yol haritasındaki ifadelerde hiçbir değişiklik veya düzeltme yapılmasına izin verilmedi. Belgeyi olduğu haliyle kabul etmekten başka seçeneğimiz yoktu.

O dönemde beni en fazla rahatsız eden şey, resmi belgelenil biçimine ve içeriğine üstünkörü yaklaşım ve bundan daha çok başbakanın, bakanların ve diğer isimlerin en yakın yardımcılarının yaptıkları ön bilgilendirmelerin yapısıydı. Bu kişiler, yol haritasının İsrail açısından önemi veya tehlikesi olmadığını söylüyorlardı. Haritanın ilk safhası, Filistinlilerin terörist altyapılarını dağıtmaya yönelik güçlü girişimlerde bulunmasını öngörüyordu. Bunu yapabilmeleri için de Finliler gibi davranmaları gerekiyordu ve bu da elbette hiçbir zaman gerçekleşmeyecekti. Aynı şekilde Amerikan tarafının yol haritasına gerçek anlamdan önem vermediği iddia ediliyordu. Harita bir kez kabul edildi mi ABD'nin sessiz onayıyla kolaylıkla unutulabilirdi. Hükümetler ve yönetimlerin işleyiş şekilleri hakkında biraz bilgi sahibi olduğum için böyle bir şeyin mümkün olabileceğine, hükümetleri aldatacak ve kamuoyunu etkileyebilecek ölçüde bir gizli anlaşma olabileceğine inanmıyordum. Konumum gereği geçmişte gizli anlaşmalar yapıldığını biliyordum. ABD ile İsrail'in en hassas çıkarlarına hizmet eden pek çok gizli anlaşmaya tanık olmuş ve bunlarda yer almıştım, ama böyle bir işleyiş benim inanabileceğim sınırların çok ötesindeydi. Uzun zamandır devre dışı olduğumun farkındaydım, ama devrede olanların oyunun kurallarını gerçekten kavradıkları konusunda şüphelerim vardı. Artık kesinlikle görevden ayrılmanın zamanı gelmişti.

Bu adımı atmadan önce, olayların nasıl oldu da onların istediği şekilde geliştiğini anlamaya çalıştım. Başbakanın çark etmesine ve daha önce hakkında en ufak bir yorumda bulunulmaması yönünde talimat vermiş olduğu bir planı, yol haritasını onaylamasına ne sebep olmuştu? Haziran 2002'deki ve ABD başkanının yeni Filistin yönetimi hakkındaki açıklamasıyla elde edilen başarıların ardından görünüşe göre İsrail devletinin siyasi mekaniz-

masının tamamını etkisi altına alan siyasi felç nereden kaynaklanıyordu? Başbakanın bilgisiyle ve onayıyla gerçekleştirdiğim görevler neden düzenli olarak sızdırılmıştı? Bir devlet görevlisinin bir diğerine karşı düşmanlığı, yalnızca bir kişinin değil, bütün bir ulusun malı olan diplomatik varlıkları yıkmak için yeterli bir gerekçe miydi? Tüm bunların yaşanmasına neden hiçbir yaptırım uygulanmadan göz yumuluyordu? Kendi içimde yaptığım bu sor-gulamanın sorularına geçerli cevaplar bulamıyordum ve bugün bile tüm bunların nasıl gerçekleştiğini keşfedebilmiş değilim.

Başbakana iki kez istifamı sundum ve ikisinde de başbakan istifamı geri çekmemi istedi; bana güvendiğini ve endişelerimi gidermek için gereken adımları atacağını söyledi. Düşündüğümün aksine, başbakana ve hükümete faydalı biçimde hizmet etmeyi sürdürmemi sağlayacak düzenlemelerin yapılacağını ümit ederek, veya buna inanarak, görevimi birkaç hafta daha sürdürdüm. Başbakanın görevimde kalmamı gerçekten istediğini düşünüyordum. Aslında başbakanın tarihi kararlar alma niyetine ve bunları gerçekleştirme yeteneğine güveniyordum, ama başbakanın tamamıyla özgür olmadığını ve diğer insanlara karşı son derece şahsi taahhütlerinin ellerini bağladığını ve yetkilerini uygun gördüğünde kullanmaktan alıkoyduğunu fark ettim. Her ne kadar istifa benim tarzım olmasa da ayrılmaktan başka seçeneğim yoktu. Üçüncüsünde istifamı kabul etti, fakat onun şahsi nedenlerinden ötürü görevimi üç ay daha sürdürmemde ısrar etti. Bu şahsi nedenleri asla öğrenemedim. Görevimden resmen 2003 Ağustos ayının sonunda ayrıldım. Böylece başbakanlıktaki bazı isimler tarafından yürütülen kısa, beceriksizce karalama kampanyası ayrılışımdan bir veya iki gün sonra yavaş yavaş sona erdi.

2003 yılı, Birleşik Devletlerin Ortadoğu'ya önemli bir aktör olarak girmesine tanıklık etmişti. Amerika'nın Irak ve Afganistan'da yüz binlerce asker bulundurması, Balkanlardaki askeri varlığı ve gerektiğinde Suudi Arabistan veya Basra Körfezindeki

Amerikan çıkarlarını korumak için başka müdahalelerde de bulunması olasılığı nedeniyle Washington'u yalnızca küresel çapta tek süper güç olarak değil, aynı zamanda Ortadoğu'da doğrudan stratejik ve taktiksel ihtiyaçları ve çıkarları olan yakın komşuları olarak görmek, bölgedeki bütün önemli oyuncular için zorunluluk haline gelmiştir. Amerika, gerekli gördüğünde dünya ekonomisine ve diğer çıkarlara zarar gelmesini önlemek için bölgedeki devletlere çözümler dayatabilecek bir güç haline gelmiştir. İsrail-Filistin anlaşmazlığında yol haritası, dayatılan çözümün kabul edilmesini sağlayacaktı. Taraflar yol haritasını onaylayarak prensipte bu tür bir çözümü kabul etmiş oluyorlardı. Böylece yeni bir Filistin yönetiminin oluşmasını ve İsrail'le, zaman içerisinde anlaşmazlığın yoğunluğunu düşürecek ve bir uzlaşma ortamı yaratacak geçici bir anlaşmanın yürürlüğe konmasını sağlayacak bir girişim olarak atılan bu adım, birdenbire bir av tüfeğinin namlusuyla dayatılan bir çözüm formülüne dönüştürülmüştü. O dönemde bu tür bir yaklaşımın yeni bir barış şafağından ziyade yeni çatışmaların tohumlarını taşıdığını düşünüyordum ve bugün de aynı görüşteyim.

Birinci Körfez Savaşı, uzlaşmalar sağlanmasına yol açabilecek müzakerelerle dolu on yıllık bir dönemi başlatmıştı. Ne yazık ki oyuncuların bazıları istenilen düzeyde değildi ve onların başarısız liderlikleri halklarını trajedilere sürükledi. İkinci Körfez Savaşı ise birincisinden çok daha etkili oldu. Amerika Birleşik Devletleri önderliğindeki özgür dünya, şer eksenini etkisiz hale getirecek cesur adımları atabilecek kadar olgunlaşmıştı. Başlangıçta elde edilen başarı, galip güçleri yanıltarak durumu kısa süre içerisinde kontrolleri altına almalarını sağlayacak hızlı adımlar atabileceklerine inanmalarına neden oldu. Bu konuda yanılacaklarından endişe ediyorum. Devletlerin ve toplumların tutumları ve alışkanlıkları öyle birdenbire değişmez. Ani çözümler kısa ömürlü olur ve geleceğin savaşları ile anlaşmazlıklarının parametrelerini yaratır.

SORUMLULUĞU ÜSTLENMEK VE SUÇU BAŞKALARINA ATMAK

Çalkantılı ve tehlikeli çağımızda istihbarat servisleriyle ilgili bir soru diğer bütün soruların önüne geçmiştir: İstihbarat değerlendirilmeleri yapma sorumluluğu kime aittir ve bu sorumluluktan dolayı kimin yargılanması gerekir? Bu önemli soruyu cevaplamak için öncelikle 1974 yılına dönmek gerekir. Washington'da Mossad'ın Kuzey Amerika şefi olarak dört yıl görev yaptıktan sonra İsrail'e yeni dönmüştüm. Mossad'da korkunç Yom Kipur Savaşının ardından oluşturulmuş olan yeni bir birimin amir yardımcılığına atanmıştım. Bu birim, Yom Kipur Savaşında yaşanan istihbarî ve askeri felaketin ardından atanmış olan adli soruşturma komisyonunun açık tavsiyesi üzerine oluşturulan değerlendirme birimiydi. Adını komisyona başkanlık eden baş yargıçtan alan Agranat Komisyonu, mayın tarlasına benzeyen değerlendirme sürecinde "çokluk" veya "çoğulculuk" olmasını ve siyasi yönetime değerlendirmeler sunma sorumluluğunun bir yerine üç organa verilmesini tavsiye etmişti. Heyecan verici ve denemeye değer bir girişimdi. Tutkulu bir istihbarat görevlisi, ulusun morali üzerinde yarattığı derinden sarsıcı etki bir yana, iki binden fazla

insanın ölümü ve binlercesinin de yaralanmasından kısmen de olsa sorumlu olan büyük bir hatayı düzeltmeye yönelik bir girişimin kurucu babası olmaktan başka ne isteyebilirdi ki.

Askeri istihbarat teşkilatının, söz konusu felaketin başlıca sorumlularından biri olarak suçlanan merkezi değerlendirme birimine ek olarak, biri Mossad diğeri de dışişleri bakanlığı bünyesinde olmak üzere iki yeni değerlendirme unsuru daha teşkil edildi. Tüm bunlar aynı materyalleri gözden geçirecekti ve her biri kendi bağımsız sonucuna ulaşacaktı. Başlangıçta askeri istihbarat teşkilatının başkanı, subaylarının iki yeni rakibin değerlendirmelerini almalarını yasakladı. Başkanın bunun için gerekçesi, askeri istihbarat teşkilatındaki subayların kendi sonuçlarına varırken kesinlikle hiçbir dış etkinin altında kalmamaları gerektiği idi. Bu emrin altındaki gerçek ise görüldüğünden çok daha karmaşıktı. Askeri istihbarat teşkilatı, o savaşın ardından aldığı ağır darbeye rağmen, istihbarat değerlendirme alanının en güçlü ve en saygın ismiydi ve komisyonun bulgularına karşın bu üstünlüğünü ve belli bir ölçüye kadar bu özel konumunu korumayı istiyordu. Savaştan kısa süre sonra Başbakan Golda Meir hükümeti istifa etti ve başbakanlığa İzak Rabin geldi. Adli komisyonun bulgularına karşı yükseltilecek ses, görevden ayrılan hükümetin bakanlarından biri olan İzak Rabin'in sesiydi. Askeri istihbarat teşkilatının üstünlüğüne kesinlikle gölge düşürmek istemiyordu ve bu nedenle İsrail'e yönelik savaş tehditlerini değerlendirme sorumluluğunun askeri istihbarat teşkilatına ait olduğunu belirten açık bir yönerge yayınladı. Bu karar diğer iki değerlendirme birimini derhal ikinci konuma itti ve bu durum o günden beri değişmemiştir. Gerçek hayat ve komuta zincirinin her kademesindeki askeri ve sivil personelin temel sorumlulukları, ölüm kalım meselelerinde otoritenin çeşitli yönleriye dağıtılmasına yönelik girişimlerin önüne geçiyordu ve her zaman da öyle olacaktır.

Amir yardımcılığı görevimde yalnızca üç ay kaldım. Görevden ayrıldıktan sonra arkadaşlarıma sık sık ilk altı haftada işe alıştığımı ve ikinci altı haftada da kendimi bu işten ancak kurtardığımı söylüyordum. Mesleğin operasyon tarafından geldiğim için hiç beklemeden değerlendirme sürecinin kargaşasına daldım. İsrail'in, altı yıl önceki Altı Gün Savaşı esnasında ele geçirdiği Golan Tepelerine yönelik Suriyelilerin saldırısını püskürtmesinin ardından Suriye'nin bir barış anlaşması yapmaya yanaşacak kadar olgunlaşmış olabileceği düşüncesi beni büyülyordu. Bununla ilgili elimde hiçbir somut kanıt yoktu. Suriye, aldığı ağır yenilgiye rağmen, İsrail'e karşı aşırı derecede düşmanlık besliyordu ve her iki tarafın kuvvetleri arasındaki sınır çizgisindeki durum gergindi. Sonunda ABD dışişleri bakanı Dr. Henry Kissinger'ın yürüttüğü mekik diplomasisi sayesinde iki tarafın karşılıklı ilişkilerinde otuz yıldan fazla süre boyunca nispeten sakin bir dönem geçirmelerini sağlayan bir anlaşmaya varıldı. Oysa mekik diplomasisinden önce düşüncelerimi kâğıda döküp kısım amirimle paylaşmıştım. Açıkçası yaptığım şey onu dehşete düşürmüştü; düşmanların mevcut kötü niyetlerini değerlendirmek ile amirimin ifadesiyle benim yetki alanım dışında olan genel bir anlaşmanın başarı şansı hakkında varsayımlar sunmak arasındaki çizgiyi aşmıştım.

Göreve başlamamızın yaklaşık bir ay ardından amirim çok uzak bir ülkeye seyahat etti. Onunla iletişim kurma imkânım yok denecek kadar azdı. O yokken Suriyelilerin kaybettikleri toprakların büyük kısmını yeniden ele geçirmek için ani bir saldırıya geçmeyi düşündükleri olasılığına işaret eden bir dizi istihbarat aldık. Bu, Yom Kipur Savaşının üzerinden çok da zaman geçmeden, kuzey cephemizde büyük bir yangınla sonuçlanabilecek ciddi bir tehdit miydi? Analiz uzmanlarını çağırdım ve istihbaratı bütün ayrıntılarıyla ele aldık. Çoğu gerçek bir tehdit olduğunu düşünüyor ve Yom Kipur Savaşındaki istihbarat felaketinin etki-

sinden kurtulamadıkları için sonunda yanlış çıkabilecek iyimser bir tablo çizerek tuzağa düşmeyi istemiyordu. Ekibin daha genç üyelerinden birkaçı, olası bir başarısızlığın Suriye'deki rejimin varlığını tehlikeye atabileceği için savaşın patlak vermesi olasılığının çok düşük olduğu yönündeki görüşüme katılmıştı. Sonunda kısım raporunu bizzat yazdım ve istihbaratın çeşitli yönlerini ve parçalarını tahlil ettikten sonra Suriyelilerin saldırıya geçmeyecekleri yönünde kesin bir değerlendirme yaptım. Kısım amirim bu olaydan kısa süre sonra döndü ve yaptığım şeyi öğrendiğinde çok öfkелendi. Ona göre analiz uzmanlarının çoğunluğunun görüşlerine daha fazla önem vermeliydim ve vardığım sonuçları, Suriye'nin saldırıya geçmesiyle ilgili en ufak olasılığı bile göz ardı etmeden çok daha ihtiyatlı ifadelerle sunmalıydim. O andan itibaren kendisinin yokluğunda kesin kısım raporlarını yazma yetkimin olmadığını söyledi. Ona göre, gerçek bir analiz uzmanı sayılabilmem için daha çok yol kat etmem gerekiyordu.

Ben, tıpkı bugün olduğu gibi, o zaman da analiz uzmanının sorumluluğunun savaş alanındaki bir subayın sorumluluğuna benzediğini iddia ediyordum. Tıpkı savaş alanında olduğu gibi analiz alanında da bir hiyerarşi vardır. Bireyler düşündüklerini açıkça söylemeye teşvik edilmelidirler. Çeşitli değerlendirmeler içeren hassas durumlarda bütün muhalifseslerin en üst kademeyle iletilmesi gerekir; ne var ki bu, değerlendirme amirinin veya amir yardımcısının kesin bir değerlendirme yapma sorumluluğunu azaltmamalıdır, azaltamaz da. "Grup olarak düşünmek" kötü bir ifade değildir, ama demokratik bir değerlendirme sürecine yol açmamalıdır. İstihbarat birimlerinde ortak sorumluluk diye bir şey olmadığı için bir istihbarat değerlendirmesi oylamaya konulmamalıdır.

Daha önce belirttiğim gibi, istihbarat teşkilatlarında ordudaki sisteme benzer hiyerarşik bir yapı vardır. Nihayetinde bütün sorumluluk, kaygan bir direğin tepesinde huzursuzluk içerisinde

oturan tek bir kişinin omuzlarındadır. Teşkilatın tıpkı eksiklikleri ve başarısızlıklarından olduğu gibi bütün başarılarından da sorumlu olan tek kişi odur. Yalnız o karar vermelidir ve teşkilatı karşısına çıkacak bütün zorlukların üstesinden gelebilecek şekilde yapılandırma yetkisine de yalnızca o sahip olmalıdır. Bu, istihbarat şefinin kanunların çerçevesinin dışında hareket edebileceği anlamına gelmez. Hukukun üstünlüğüne saygı duymalıdır ve personeline karşı davranışları en yüksek standartları karşılamalıdır; bununla birlikte, istenilen sonuçları elde edeceklerini umduğu insanları seçme ayrıcalığına da sahip olmalıdır. İstihbarat operasyonlarının yürütülmesinde bireylerden genellikle insanın tasavvur edebileceğinin ötesinde gayret göstermeleri beklenir. Bunu mümkün kılabilmek için şefin işe alma ve işten çıkarma yetkisine sahip olması ve bunu kullanabilmesi gerekir. En alt kademelerdekiler de dahil olmak üzere kadronun oluşturulmasıyla ilgili bütün kararları o vermelidir. İsrail'deki bütün servis şeflerinin insan kaynakları alanındaki yetkilerini güçlü biçimde korumalarının nedeninin bu olduğunu düşünüyordum. Bütün kademelerden çalışanlarımla uzun saatler boyunca toplantılar yapıyor, onların söylemek istediklerini dinlemekle kalmıyor, böylece teşkilat irin çalışan insanların düşüncelerini ve değerlendirmelerini elde edebiliyordum. Zamanımın üçte birinden fazlasını yurtdışında geçirmemin nedeni buydu. Yurtdışındaki merkezlerimizi ziyaret ediyor, akşamları personelim ve aileleriyle geçiriyordum. İsrail'deki istihbarat ve güvenlik teşkilatlarında her zaman yakın ilişkiler olmuştur. İstihbarat sanatı son derece zor ve belirsizliklerle dolu bir meslek olduğu için şeflerin, bir noktaya kadar, savaşa kiminle birlikte gireceklerine karar verme hakkına sahip olmaları -bugün de olduğu gibi- doğal değil miydi?

Bu açık davranış kurallarının bazıları 11 Eylül saldırılarının ve Irak Savaşının ardından ABD'de sınava tabi tutuldu. Söz konusu istihbaratın temel kurallarından bazılarının gerçek önemi ol-

duğunda bu iki ayrı olaydan 11 Eylülün hikâyesinin daha önemli olduğunu düşünmüşümdür. ABD başkanı tarafından atanan 11 Eylül komisyonu, oldukça etkileyici bir rapor hazırladı ve görünüşe göre bu rapor son derece inandırıcı argümanlar taşıyordu. Rapor, değindiği diğer noktaların yanı sıra, istihbarat teşkilatlarının ülkeye yönelik tehditleri değerlendirmede hayal güçlerini kullanamadıklarını belirtiyordu. Irak savaşını araştırmakla sorumlu Senato komisyonunun neredeyse tam aksi yöndeki bulgusuyla karşılaştırıldığında bu iddiayı oldukça tuhaf buluyordum. Senato komisyonunun değerlendirmesinde istihbarat teşkilatları, başta CIA olmak üzere, Irak'ın kitlesel imhaya yol açabilecek nükleer silahlar üretmekle gerçekten de uğraşıp uğraşmadığıyla ilgili kilit bir meselede hayal güçlerini gereğinden fazla kullanmakla suçlanıyordu. Hayal gücünü kullanmak bir istihbarat görevlisi için önemli bir nitelik miydi yoksa bir istihbarat görevlisi yalnızca elindeki bilgilere mutlak bağlılığıyla veya siyah beyaz gerçeklerin bir santim bile ötesine geçmeyi reddetmesi ya da geçememesiyle mi tanımlanmalıydı? İstihbaratın bir bilim dalından ziyade sanat olduğuna inandığım için, bu alandaki çok iyi bir oyuncunun belli ölçüde hayal gücüne sahip olması gerekmektedir. Yalnızca yaratıcı zihinler kalıpların dışında düşünebilir ve o güne kadar bilinmeyen tehdit türlerini tanımlamayı ancak geleneksel olmayan yaklaşımlara sahip kişiler ümit edebilir. Elbette hayal gücü ile somut bilgiler arasındaki geçişlerde bir denge olması gerekir. Bu nedenle her zaman birbiriyle alakası olmayan bireylerden oluşan gruplarla çalışmayı tercih ediyordum. Doğrusu, tartışmaları hararetlendirmek ve tek tip düşünmeyi önlemek için her gruba en az bir şeytanın avukatı dâhil etmeye çalışıyordum.

Son tahlilde, yetki ile sorumluluk birbirine uymalıdır ve komuta zinciri, istihbaratın üretiminden, değerlendirilmesinden veya tedarik edilmesinden sorumlu kişinin çalışanlarına doğrudan komuta edebilmesini sağlamalıdır. Astları üzerinde tam ko-

muta yetkisi olmayan bir istihbarat şefini sorumlu tutmak mümkün değildir. Bu nedenle, 11 Eylül olayları ve Irak Savaşı ardından ABD'de oluşturulan yeni istihbarat yapısının, ABD'de istihbaratın yönetiminde son derece zor bir dönemin habercisi olduğuna inanıyorum. Ulusal İstihbarat Başkanlığı -DNI- makamının oluşturulması insanın aklına hemen CIA başkanının yetkilerinin ve sorumluluklarının ne olacağı sorusunu getiriyor. İlerleyen yıllarda bir başka istihbarat başarısızlığı yaşanması durumunda sorumluluk kime ait olacaktır? CIA başkanı ulusal istihbarat başkanının astı mı olacaktır ve öyle olması durumunda DNI, CIA'e komuta mı edecektir? Kısım amirlerini kim atayacaktır? Ülke çapındaki bütün istihbarat birimlerinin faaliyetlerini kim yönetecektir? Eğer DNI başkanı, personeli görevden göreve atama, Esas Bilgi Unsurlarını -bir başka deyişle istihbarat topluluklarının gündemini- belirleme yetkisine sahipse tüm istihbarat teşkilatlarının şefi yalnızca odur ve geri kalan kimsenin hiçbir sorumluluğu yoktur.

Bu, istihbarat yönetiminin bilhassa önemli bir yönüdür. Bir istihbarat şefinin güvenilir ve inanılır olabilmesi için her yerde kulağının olması gerekir. Her konuyla yakından ilgilenmeli, dünyanın her yanındaki teknik sorumlularla görüşmeli, onların çalışma koşullarını ve çevrelerini tanımalı, yabancı meslektaşlarıyla sürekli irtibat halinde olmalı ve onlarla bilgi alışverişinde bulunmalıdır. Görev süresi boyunca özellikle üst kademelerde olmak üzere bütün kademelerdeki çalışanları için çok büyük önem taşıyan samimi duygular geliştirmesi gerekir. İstihbarat şefi ile siyasi yöneticisi arasında sürekli olarak gelişen bir yakınlık olmalıdır. Tüm bunlar, Başkan Bush'un yasama organı ile ABD basınının yoğun baskısı sonucunda oluşturduğu yeni yapı içerisinde öyle kolay ulaşılabilecek şeyler değildir. Elbette bilgi akışı artacak ve teşkilatlar arasında bütün kademelerde koordinasyon muhtemelen

gelişecektir; ne var ki aynı sonuca, başkan istihbarat topluluğunun gerçek liderleriyle arasında olması gereken yakın ilişkiden mahrum bırakan ağır bir bürokrasi tabakası dayatılmadan da ulaşılabilirdi. Bu yapı belki daha düzenli olabilir, ama ruh kesinlikle kayboldu.

Dört buçuk yıllık Mossad başkanlığım süresince CIA başkanı George Tenet'le yaptığımız baş başa görüşmeleri sık sık özlemle anımsıyorum. Bu baş başa görüşmelerimizi daima ilgili personellerimizle birlikte yaptığımız toplantıların öncesinde veya hemen ardından gerçekleştiriyorduk ve aklımızdaki her şeyi rahatlıkla birbirimizle paylaşıyorduk. Ortada özel bir ilişki vardı ve bu ilişki, yöneticilerimize ve uluslarımıza en faydalı şekilde hizmet etmemizi sağlıyordu. Belirli mesajlarımın doğrudan başkana iletildiğini biliyordum ve Tenet de başbakanımla doğrudan iletişime geçeceğimi ve duyduklarım hakkında kendisine katıksız bir rapor vereceğimi çok iyi biliyordu. İsrail'e komşu ülkelerdeki durumları samimi bir hava içerisinde konuşuyor ve kilit devletler, bunların güçleri, amaçları ve zayıf noktaları hakkında bildiklerimize dayanarak nelerin yaşanabileceğinin değerlendirmesini yapıyorduk. Bu yeni yapı içerisinde Washington'daki hayati önem taşıyan irtibat noktası kim olacak? DNI başkanı CIA başkanının yerine geçecek ve bütün dünyayı gezip istihbarat şefleri ve devlet başkanları ile kendi özel ilişkilerini mi kuracaktır? Eğer öyleyse, ABD'deki geniş istihbarat topluluğunu denetlemek ve yönetmek için ne kadar zamanı ve enerjisi olacaktır? Eğer öyle olmayacaksa, başkana, birinci elden edindiği bilgilere dayanarak, mevcut durumlar hakkında son derece önemli tavsiyeleri kim verecektir? Bu görev iki görevli arasında mı paylaşılacaktır ve böyle bir durumda sunulan istihbaratın temel sorumluluğunu kim taşıyacaktır? Bu yaptığım tahlil, bir varsayımdan veya sorgulamadan

ötedir. Mossaddan ayrıldığımda George Tenet bana hediye olarak, ünlü selefi Ailen Dulles'in 1963 yılında yayınlan *The Craft of Intelligence* adlı kitabını hediye etti. Kitapta şu kısa paragraf dikkatimi çekti:

"Üç farklı ABD başkanının yönetiminde teşkilattaki deneyimlerimden edindiğim izlenime dayanarak, ABD başkanlarının teşkilatın operasyonlarını büyük ve sürekli bir ilgiyle takip ettiklerini tereddüt etmeden söyleyebilirim. CIA'in başkan yardımcısı ve başkanı olarak geçirdiğim on bir yılın sekiz yılında Başkan Eisenhower'ın yönetiminde çalıştım. Kendisiyle teşkilatın günlük işleyişi hakkında sayısız kez konuşmuştum... "

CIA bugüne kadar 1947 tarihli Ulusal Güvenlik Yasasının hükümlerine göre faaliyet göstermiştir. Bu yasaya göre CIA, "Ulusal Güvenlik Konseyinin merkezi olarak daha verimli biçimde gerçekleştirilebileceğine hükmettiği konularda mevcut istihbarat teşkilatlarına ek hizmetler sunmaktan... zaman zaman Ulusal Güvenlik Konseyinin talimatı üzerine, ulusal güvenliği ilgilendiren istihbaratla ilgili işleri ve görevleri yerine getirmekten" sorumludur. Teşkilatın görevlerinin görünüşte belirsiz ve kaçamak bu tanımları, CIA başkanının ulusal güvenlikle ilgili sahip olduğu kesin yetkileri ve sorumlulukları göstermektedir.

Bir istihbarat teşkilatından kimin sorumlu olduğunu soran kişi, bunun ardından şu temel soruları sormak zorundadır: "Peki, 'istihbarat' nedir? 'Ulusal güvenliği ilgilendiren istihbarat' ne demektir?" Bu geniş kapsamlı ifade; hükümdara, devlet başkanına, başbakana veya her ne ise, ileride ulusa yönelik o güne kadar bilinmeyen tehditlere karşı koymak ve gizli yöntemler ve araçlar kullanarak düşmanca niyetleri engellemek üzere harekete geçilmesini emretmek için ihtiyaç duyduğu mutlak gücü ve yetkiyi vermek üzere tasarlanmıştır. Bu tür bir imkân ve kabiliyetin ola-

bilmesi için, bu denli hassas bir görevin sorumluluğunu taşıyan örneğin CIA gibi belirli bir organın olması gerekir ve bu teşkilat da, siyasi yöneticisinin hem tam güvenini alan hem de onunla düzenli ve yakın bir ilişkisi olan bir isim tarafından yönetilmelidir. Araya geçici bir yetki kademesi sokmak, bu tür bir olasılığı en başından ortadan kaldırır ve bu koşullarda herhangi bir görevin yerine getirilmesini tamamıyla imkânsız kılar.

Bir istihbarat şefinin sorumlulukları ve faaliyetlerinin uluslararası boyutundan daha önce bahsettim. Uluslararası İslami terör ile kitle imha silahlarının hızla çoğalması meselelerinin uluslararası istikrarı tehdit ettiği günümüzde devletler arasında güvenliğin her zemininde işbirliği sağlanması son derece önemlidir. Bu tür yakın bir işbirliği olmazsa, tehditlerin kontrol altına alınıp sonunda ortadan tamamen kaldırılması söz konusu olamaz. Bu, her şeyden önce, piramidin tepesinde karşılıklı onayı ve saygıyı gerektirir. Devletlerin güvenlik ve istihbarat teşkilatları arasında ilişkiler kurulmalı ve geliştirilmeli, sağlam bir şahsi güven temeli sağlam tutulmalıdır. Bu yeni yapı göz önünde bulundurulduğunda dünyanın diğer ülkelerindeki istihbarat şeflerinin ABD'deki mukabili kim olacaktır? George Tenet, oldukça uzun ve büyük ölçüde başarılı geçen görev süresi boyunca, ABD'ye en zor görevini yerine getirmesinde paha biçilmez istihbarat sağlayan insani nitelikler ve mesleki yetenek sergilemişti. Yasama organının üst düzey isimlerinin ona sürekli olarak saldırımları ve peşini bırakmayacakları yönünde kelimenin tam anlamıyla tehditlerde bulunmaları, dünyanın dört bir yanındaki istihbarat toplulukları üzerinde silinemez bir izlenim bırakmış ve gelecekte yapılabilecek olası işbirliğine ağır bir darbe vurmuştu. Dağılan bu parçaları kim toparlayacaktır? Bunu, CIA'in itibarları ile güçlerinden mahrum edilen yeni başkanları mı yoksa kendisine yüklenen bütün sorumlulukları fiziksel olarak omuzlayamayacak durumda olan DNI mı yapacaktır?

Amerika Birleşik Devletleri ve onun istihbarat servisleri bütün dünyaya yayılmıştır. Benzer şekilde Avrupa'nın önde gelen servislerinin de -İngiltere'nin ünlü MI6'sı, Almanya'nın gizli istihbarat servisi, İtalyan ve Rus servisleri- uluslararası ilgileri ve ilişkileri vardır. Bu servislerin tamamıyla anlamlı ilişkiler yürütme ayrıcalığına sahip oldum ve onlarla irtibata geçmek için asla araya temsilci sokmak zorunda kalmadım. Doğrudan irtibata geçmeye çalıştığımda geri çevrildiğim hiç olmadı. Bugün bazı meslektaşlarımla kişisel ilişki hâlâ sürdürüyorum. Bu ilişkiler bazen, daha önce belirttiğim gibi, siyasi yöneticilere hizmet eden özel bağlar haline geliyordu. ABD hükümetinin hem 11 Eylül hem de Irak Savaşıyla ilgili araştırmalarını yürütme biçiminin ilerleyen zamanlarda uluslararası istihbarat ağı üzerinde olumsuz bir etki yaratacağından endişeleniyorum.

Bunları anlatırken, yirmi birinci yüzyılın ilk yıllarında dünyanın dört bir yanına yayılmış uluslararası savaşlarda eşsiz bir istihbarat ve güvenlik servisleri koalisyonuna liderlik eden George Tenet'e duyduğum derin sevgiyi ve saygıyı gizlemeyeceğim. Ne herhangi bir uluslararası konferansa veya toplantıya başkanlık etmiş, ne de bu tür bir liderlik konumunu elde etmek için kapsamlı bir iletişim ağı oluşturmuştu. Bu liderliği sırf kişiliğinin kuvveti ve ülkesi adına oluşturmayı başardığı güç sayesinde yapmıştı. George Tenet'in ilişkilerinden eşsiz bir işbirliği çıkarma becerisi vardı.

Tenet'in benimle ilişkisi, elbette başkanlığı boyunca geliştirip ilerlettiği tek ilişki değildi. Mossad'dan ayrılmaya hazırlandığımda Washington'da bir araya geldik ve beni hem Ailen Dulles'in yazdığı kitabı (bana kitabın kullanılmış bir nüshasını verdi ve bu benim için daha değerliydi) hem de General Washington tarafından "... olağanüstü övgüye değer bir eylemde bulunulduğunda... yalnızca sıra dışı cesaret gösterilerinde değil, aynı zamanda olağanüstü sadakat ve büyük hizmetlerde bulunulduğunda..."

verilmek üzere oluşturulmuş olan Yönetici Ödülünü vererek onurlandırdı. Bu ödül daha önce hiçbir İsrailiye verilmemiştir. Ödülün üzerinde, " ...İsrail ile Amerika Birleşik Devletleri arasındaki ilişkiye değişmez bağlılığı ve kendisini adaması nedeniyle ..." yazıyordu.

Bir merkezi istihbarat teşkilatının başkanının (aslında ABD'deki istihbarat topluluğunun başkanı sayılırdı) bu ender verilen takdirnameyi yabancı bir servis şefine vermesinin gerekçelerini ayrıntılarıyla açıklamak isterdim, ama burada George Washington'un belirlediği kurallara uymak durumundayım. Washington şöyle yazmıştı:

"İyi istihbarat sağlama gerekliliği aşikârdır ve bunu sürekli tekrar etmeye gerek yoktur... Benim tek eklemem gereken şey, bütün meselenin mümkün olduğu kadar gizli tutulması gerektiğidir. Çünkü bu tür kurumların çoğunda başarı gizliliğe dayanır ve gizliliği koruyamayanlar, ne kadar planlı olsalar da genellikle yenilgiye uğrarlar."

Bu alıntı, George Washingtonun devletin ilk istihbarat şefi olduğu ve ajanları belirli istihbarat toplamaya bizzat yönlendirdiği ve onlara gizli yöntemler gösterdiği gerçeğini göstermektedir. Günümüzde ABD başkanının aynı şekilde görev yapabileceğini sanmıyorum, ama geçmişten verdiğim bu örnek, siyasi yöneticinin "istihbarat" adındaki bu geniş çalışma alanının yönetimine bizzat müdahil olduğunu göstermektedir.

Bu kitap boyunca zaman zaman, hayal gücünün istihbarat topluluğuna iyi de olsa kötü de olsa fikir verdiğinden bahsettim. Evet, her zaman suçlanacak birinin olması gerekir ve eğer kimi suçlayacağınızı bilmiyorsanız, suçu neden suçlamayı çok istediğiniz birine veya bir ülkeye atmayasınız ki? 11 Eylül saldırılarından

saatler sonra, bu eşi görülmemiş terör eylemiyle ilgili herhangi gerçek bir bilgi toplanmadan, Arap dünyasında bir haber yayıldı: Bu, İsrail'in düzenlediği provokatif bir eylemdi ve bu korkunç eylem için kullanılan araç da doğal olarak Mossad'dı. İsrail'e yönelik önyargı o kadar yoğundu ki, bu yalan hemen yayıldı ve televizyon ile hem yakındaki hem de uzaktaki diğer basın organları yoluyla yayınlandı. Mossad'ın Yahudi Amerikalıları New York'taki İkiz Kulelere gitmemeleri konusunda uyardığı yönünde sözde kanıtlar hızla yayıldı. Saldırıların üzerinden zaman geçip de yalan açık biçimde ortaya çıktığında, Mossad'ın yapılacak saldırılardan önceden haberdar olduğunu, ancak bunu Amerikalı meslektaşlarından saklamayı tercih ettiğini iddia eden yeni bir yalan yayıldı. O dönemde Mossad'ın başkanıydım ve bunun bütünüyle ve ahlaksızca bir yalan olduğunu kanıtlayabilirim. Bugüne kadar hiçbir sorumlu Amerikalı yetkiliden bu tür bir iddia gelmemiştir ve söylentinin bugün bile devam ediyor olması, çarpık ve hastalıklı hayal gücünün içerdiği büyük tehlikelerin kanıtıdır.

İki başarısızlığı inceleyen iki komisyonun raporlarıyla ilgili eleştirilerim, değişime karşı olduğum ve statükodan memnun olduğum şeklinde yorumlanabilir. Bunun gerçekte uzaktan yakından alakası yoktur. Başkanlığa geldiğimde Mossad'da bizzat büyük yapısal değişiklikler gerçekleştirdim. Bu değişikliklerin siyasi yönetimin siyasi düşünceleriyle alakası yoktu ve bu değişiklikler onlar için yeterli gerekçeler sunmamın ardından onaylanmıştı. ABD'de hayata geçirilen yeni yapı ise başkan istihbarat topluluğunun yönetiminden -ve böylece onun denetiminin gerçek sorumluluğundan- ayırmaktadır. Amerikan yaşamının bu yönü hakkında çok fazla bilgi sahibi olmadığım için bunun siyasi açıdan uygun olup olmadığını bilmiyorum. Kesinlikle bildiğim şey ise bunun profesyonellik açısından çok büyük bir hata olduğudur.

11 Eylül komisyonunun yapmış olması ve tavsiye etmiş olması gereken tek bir büyük değişim vardı ve bu da ABD'de ta-

mamıyla yeni bir güvenlik servisinin oluşturulmasıdır. Bu denli korkunç bir olayın yaşanmasına izin veren temel yanlış, başlıca ve tek görevinin ABD içerisindeki terörist veya diğer yıkıcı faaliyetlerin önlenmesi olması gereken bir güvenlik servisinin olmamasıydı. Kurulduğu günden beri FBI'ın başlıca görevi olmuş olan kanunların uygulanması, güvenlikle el ele gitmez. Durum büyük ölçüde bunun tersidir. Bir FBI ajanı en başından itibaren, faaliyetlerinin son ürününün mahkemeye bir iddianameyi ve bir hükmü sağlamlaştıracak yeterli ölçüde kabul edilebilir kanıtlar sunmak olduğuna inanmak üzere eğitilirken, bir güvenlik ajanı ise her şeyden önce bir eylemin gerçekleştirilmesini önlemek, bir eylemi mümkün veya olası kılan çevre ve destek unsurlarını ortaya çıkarmak ve siyasi yönetimin zihninde tehditler hakkında net bir resim oluşmasını sağlayacak ölçüde yeterli kanıt -yeterli istihbarat- toplamak üzere eğitilir. ABD dışında dünyanın hiçbir yerinde bu iki görev birleştirilmemiştir. Bir keresinde 11 Eylül komisyonunun bir üyesiyle aynı ortamda bulunmuş ve bu kişiye bu görüşümü iletmıştim. Aldığım yanıt ise Amerikan yaşam biçiminin ilkelerine ve ülkelerine ters düşen totaliter tarzda bir sistemi savunduğum olmuştu. Onunla aynı görüşte değilim: Ülke topraklarına yönelik saldırıların bertarafedilemeyeceği gerçeğinin ortaya çıkmasının hemen ardından bir güvenlik servisi -kanunlar çerçevesinde faaliyet gösteren, ancak görevine uygun teknik bilgiye ve örgütsel kültüre sahip bir iç servis- ABD içerisinde istihbarat operasyonları düzenliyor olmalıydı. Doğrusu El Kaidenin Aden Körfezi yakınlarında *USS Cole* gemisine saldırmasından çok önce bir güvenlik servisi 1998 yılında Afrika'daki Amerikan büyükelçiliklerine yönelik ikiz saldırıları analiz edebilir, kendisini bu suçu işleyenlerin tutuklanmalarını sağlayacak ipuçları bulmak umuduyla saman içerisinde iğne aramakla sınırlandırmayabilirdi. ABD'de hiçbir güvenlik servisi olmadığı sürece bu büyük ulusun savunmasında her zaman çok büyük bir boşluk

kalacaktır. FBI'dan tamamen bağımsız ve ayrı bir güvenlik servisinin yerini hiçbir şey alamaz. Bu boşluk, gelecekte Amerikan topraklarına yönelik olası saldırıların başarıya ulaşmasının nedenlerinden biri olabilecektir

Amerika'nın bu yeni yapısının özü, ileride bir şeyin ters gitmesi durumunda bu hatadan tam olarak kimin sorumlu tutulacağına tespit edilmesini neredeyse imkânsız kılmaktadır. Bu iyi veya çok kötü olabilir, ama yeni düzenin en kötü sonucu kesinlikle bu değildir. Bu yeni sistemin gerçek kusuru, başında gerçek anlamda kimsenin bulunmamasıdır. Çalışanlara komuta eden kişiler siyasi yönetime karşı artık doğrudan sorumlu olmamakla birlikte kendilerine bağlı organlar üzerindeki hâkimiyetlerini de büyük ölçüde kaybetmiş oluyorlar. Bu, felakete davetiye çıkarmaktır. Bu andan itibaren hiç kimse sorumlu değildir ve bu yüzden asla suçlanacak kimse olmayacaktır. Bu sorumluluk eksikliği duygusu bütün kademelere nüfuz edecek ve bu da çalışanların tepede gerçek bir otoritenin olmadığı duygusuna kapılmalarına neden olacaktır. ABD istihbarat topluluğu içerisinde çıkan tam yetkili bir şahsiyetin denetimden yoksun bu tür kültürel bir çevrenin sonuçları, düşünülemeyecek kadar korkunç ve ürkütücüdür.

YENİ BAKIŞ AÇIMDAN

Bu kitabı devlet hizmetinden ayrıldıktan iki yıldan uzun süre sonra yazdığım için, olayları dışarıdan izleme ve geçmişte bildiklerimle şimdi bildiklerimi karşılaştırma ayrıcalığına ve fırsatına sahip oldum. Kitabı yazdığım dönemde El Kaidenin ABD'ye yönelik saldırılarını başlatmasının ve iki Amerikan büyükelçiliğini eş zamanlı olarak havaya uçurmasının üzerinden yedi yıl geçmişti. Daha önce belirttiğim gibi, bu olayları Üçüncü Dünya Savaşının ilanı olarak görüyorum, ama hem siyasi yapı hem de kamuoyu, Amerika Birleşik Devletleri başkanını bu yakalanması zor ve öldürücü düşmana karşı savaşta dünyaya liderlik etmeye sevk etmek üzere ancak üç yıl ve 11 Eylül olaylarından sonra harekete geçecekti.

Afganistan'ın işgalini, Irak'ın Saddam Hüseyin'in zorba yönetiminden kurtarılması izlemiştir. Her ne kadar her iki savaş alanında uzun zamandır birlikler bulunduruluyor olsa da, bu her iki cephede de zafer hiç olmadığı kadar uzak görünmektedir. Gerçekçi olmak gerekirse, savaşın sona ermesi on yıllar sürebilir.

Madrid ve Londra'daki terör saldırıları çelişkili sonuçlar ve tepkiler doğurmuştur. Madrid saldırısında halk bu olaya tepkisini

hızla gösterebilmişti çünkü genel seçimin arifesinde ana bir tren istasyonuna yapılan saldırıda onlarca insanın ölmesi seçmenleri son derece sarsmıştı. Son dönemlerin en başarılı ve en yetenekli hükümetlerinden biri oları Başbakan Aznar hükümeti iktidarı kaybetti ve yerine Başbakan Zapatero hükümeti geldi. Zapatero yönetimindeki yeni kabine, ABD silahlı kuvvetlerinin yanında Irak'ta görev yapmakta olan İspanyol birliğini geri çekmek üzere hızla harekete geçti. Madriddeki saldırı siyasi amaçlıydı ve açıkça hem İspanyol kuvvetlerinin Irak'tan çıkarılmasına hem de Irak'taki politikasına Avrupalıların desteğini alma çabalarında Başkan Bush'un en büyük dayanağı olan ABD ile İspanya arasındaki bağlarının zayıflatılmasına yönelik planlanmıştı. Başlangıçta El Kaide bütün hedeflerine tek bir eylemle ulaşmıştı. ABD-İspanya ilişkilerinin onarılması uzun zaman ve yoğun çabalar gerekmemekte. Bombalamadan iki yıl sonra ilişkiler hâlâ seçimlerden önceki noktaya getirilememiştir.

İspanya'da yaşananın tam aksine, 7 Temmuz 2005 tarihinde Londra metrosunun çeşitli noktalarında gerçekleştirilen bir dizi terör saldırısının halk ve bunun sonucu olarak yürütme makamlarının attıkları uygulamaya dönük adımlar üzerinde olumlu etkisi olmuştu. Başlangıçta iktidar partisi ve ana muhalefet, terör tehdidinde çok sert bir yasal ve etkili karşılık vermesi konusunda Başbakan Blair'in arkasında yer almıştı. Ne var ki gündeme güvenlik güçlerine ülke içindeki ve dışındaki olası tehditleri mümkün olduğunca hızlı sürede etkisiz hale getirme imkân ve kabiliyetleri sunulmasıyla ilgili yasanın geçirilmesi geldiğinde parlamentoda gözaltı süresinin doksan güne çıkarılmasını sağlayacak maddeyle ilgili ciddi bir fikir ayrılığı yaşandı. Blair, bu maddeyi geçirmeye çalışarak ününü tehlikeye attı ve parlamentoda yenilgiye uğradı. Bu başarısızlığın "düşman" tarafından nasıl değerlendirileceğini ve düşmanların bu tereddüt ve kararsızlık ortamından nasıl faydalanmaya çalışacaklarını yaşayıp göreceğiz.

Doğrusu son birkaç yıldaki terör eylemlerinin çok sayıdaki tanımlayıcı özelliğinin en kaygı verici olanları ve en yakın ilgiyi gerektirenleri, Londra bombalamalarındaki hususlardır. En başta, bombalamaları gerçekleştirenler, ülke dışından gelmiş yabancı eylemciler değildi. Aksine, bu insanlar İngiliz yaşam biçimiyle bütünleşmek, İngiliz değerlerini ve yaşam tarzını benimsemek için büyük çaba sarfetmiş olan ikinci nesil göçmen sınıfının genç üyeleri idi. Bu kişiler, şiddet eylemlerini gerçekleştirerek ve intihar saldırısı yöntemini seçerek kendilerini siyasi ve kültürel olarak Filistin terörünün intihar bombacıları ile New York, Washington ve Madrid'de saldırılar düzenleyen El Kaide teröristleriyle aynı noktaya koymuş oluyorlardı. Onlar, yabancı topraklarda bir suç işlemek üzere gelmiş olan "yabacılar" değillerdi. Onlar, vatandaşlıktan çıkmamış, ama İngiliz vatandaşı sıfatıyla eylemlerde bulunan bu ülkede doğmuş ikinci nesil vatandaşlardı.

İngiltere'deki İslami terör bu nedenle diğerlerinden ayrı ve farklıdır. İsrail'deki Arap azınlığının statüsünün genelde Avrupa ve özelde İngiltere'de hızla büyüyen Müslüman topluluklarının statüleriyle bazı benzerlikler taşıdığına inanıyorum. Elbette arada büyük farklılıklar vardır, fakat ulusal güvenlik, istihbarat ve güvenlik servislerinin bu son derece hassas meseleyi ele alırken üstlenmek zorunda oldukları görevler açısından bakıldığında aradaki benzerlik beni etkilemiştir.

Önceki bölümlerin birinde Avrupa Birliğinin yirminci yılının son yıllarında bu soruna ne şekilde yaklaştığından bahsetmiştim. AB, nüfusları yıldan yıla hızla artan Müslüman topluluklarının teşkil ettiği büyük tehdidin en ciddi yönlerini görmemezlikten gelmeyi tercih ediyordu. İnkâr ve psikolojik baskı hüküm sürüyordu. Madrid saldırısı hâlâ dışarıdan düzenlenen bir eylem olarak tanımlanabilirdi, oysa Londra'daki 7 Temmuz intihar saldırıları içeriden düzenlenmişti ve halk birdenbire, içinden Müslüman azınlığının tamamının temel ortak paydası olan bir

dini temel alarak harekete geçen intihar bombacıları çıkan geniş bir azınlık topluluğunu oluşturan bu vatandaşlarına nasıl davranacağı konusunda yakıcı bir ikileme karşı karşıya kalmıştı.

İngiltere'deki her vatandaş, sistemin o ülkenin bir vatandaşı ve bir insan olarak verdiği her türlü haktan yararlanma hakkına sahiptir. Bu temel kanun ve toplum kuralının doğrultusunda, bütün bir topluluğu lekelemek ve bu topluluğun içerisinde yetişmiş olan küçük ve sayıca çok az insan grubunun suçlarını ve görüşlerini topluluğun tamamına mal etmek kınanması gereken bir davranıştır. Peki, şiddet eylemleri gerçekleştiren bu küçük grup, aynı inancı paylaşan ve uygulanan yöntemi tasvip etmeseler de uğruna hizmet etmek üzere yola koyuldukları Davanın -özellikle büyük D harfiyle- en değerli varlıkları olduğunu düşünen geniş bir kitlenin genel desteğini ve sevgisini almıyor muydu? Profesyonel açıdan bakıldığında bu, böyle toplulukların ileride olabilecek saldırıları önleyebilecek istihbaratı elde etme kapasitesinin büyük ölçüde artırılabilmesi için büyük bir dikkatle gözlenmesi gereken hedefler konumuna getirilmeleri gerektiği anlamına gelir. Bu tür bir yaklaşım, profesyonel açıdan gerekli olmakla birlikte, İngiliz hükümeti de dâhil olmak üzere Avrupa'nın her yanındaki hükümetleri büyük bir çıkmaza sokmaktadır. Müslüman toplulukları, gizlilik örtüsü altında bile olsa, hedef almaya yönelik bir karar kamuoyunun gözünden çok uzun süre saklanamaz. Kaynak toplama ve çeşitli operasyonlar yürütme faaliyetleri kısa sürede hissedilecek, iç ve dış kamuoyu tarafından öğrenilecektir ve bunun sonucunda şiddetli bir tartışma ve gerilim ortamı doğabilecektir.

Avrupa kıtasındaki Müslüman nüfusunun hızla artmasının kıtanın büyük bir özenle ele alması gereken bir mesele haline geldiği gerçeği, sorunu daha da karmaşık bir hale getirmiştir. Şu anda Orta ve Batı Avrupa'da yaşayan Müslüman göçmenlerin kesin sayısı bilinmemektedir. Resmi rakamlar gerçek sayıyı yansıtmamaktadır çünkü çok sayıda insan kıtaya yasa dışı yol-

lardan gelmektedir ve bunların sayısı hiç de azımsanacak ölçüde değildir. Müslümanlar arasındaki yüksek doğum oranı göz önüne alındığında sayıları -tahminime göre- kısa sürede kıta nüfusunun yüzde onunu aşacaktır.

Londra metrosuna yönelik başarısızlıkla sonuçlanan ikinci saldırı girişiminin şüphelilerinden birinin İtalya'ya kaçması, hızla artan Müslüman nüfusu sorununu ve bunun devletin bir operasyonu üzerindeki etkisini gözler önüne sermişti. Bu olaydan bir ay sonra iade işlemi hâlâ tamamlanmamıştı. Suçluların iadesiyle ilgili mevcut yasalar, örgütlü suça vurgu yaparak suçla etkin mücadeleyle kolaylaştırmak amacıyla yakın dönemde hafifletilmiştir. Bu yasalar, terörizme cesaretle karşı koyma ihtiyaçlarını ve hızla harekete geçme zorunluluğunu karşılamak üzere tasarlanmamıştı. Bu şüpheli, bir alt mahkemenin kararını temyiz etmek üzere İtalya'nın en yüksek mahkemesine başvurup İngiltere'deki düşmanca ortam göz önünde bulundurulduğunda orada adil bir yargılamaya tabi tutulmayacağını ve bu nedenle kendi rızası olmadan bu ülkeye gönderilmemesi gerektiğini rahatlıkla iddia edebilmişti. Eylemden aylar sonra verilen iadenin onaylanması kararı, İngiliz makamlarına istihbarat hedeflerini belirlemek için ihtiyaç duydukları bilgiyi sağlamamıştı.

İngilizlerin içinde bulundukları çıkmaz, o güne kadar hiçbir terör tehdidi yaşamamış çok sayıda ülkenin içine düştüğü çıkmazla aynıdır. Bu toplumlardaki insanların başlarına daha önce hiç gelmemiş bir şeye karşı sert önlemler almaları gerektiğine nasıl ikna edilecekleri meselesi çok ciddi bir sorundur. Ortak tehdide karşı koyulabilmesi için uluslararası işbirliğinin gerekli olduğu hakkında bugüne kadar pek çok şey söylenmiş ve yazılmıştır, ama meselenin özü ülkeler arasındaki işbirliğinin arttırılması yönünde olduğu kadar, bütün devletlerin karşılarında duran sorunlara yönelik benimseyecekleri bireysel yaklaşımlarda yatmaktadır. Bu meselelerle ilgili herhangi bir evrensel yasa yoktur ve Londra'da

net ve basit olan bir şey Berlin'de tamamıyla kabul edilemez olabilir. İngiltere'deki yetkililerin Pakistan kökenli vatandaşlara yaklaşım konusunda onaylamaya hazırlandıkları yasa, Almanya'da sayıları birkaç milyonu bulan Türk ve Kürt topluluklarını yöneten Alman hükümeti açısından uygulanması mümkün olmayan bir fikir olabilir.

Olası yeni kitlesel terör eylemleri, Batılı halkları anında karşılık vermeye sevk etmedikçe önümüzdeki yıllarda ortak bir yaklaşım, bir dizi yasa ve düzenleme oluşturulabileceğini sanmıyorum. Bu seçeneklerin kolay olduklarını söylemek istemiyorum. Bu seçenekler çok zordur ve uluslararası toplumun dikkat etmesini gerektiren ilave siyasi hususlar taşımaktadır.

Türkiye'nin Avrupa Birliğine olası üyeliği, içinde çok büyük önem taşıyan yarı gizli bir etken barındıran bu tür sorunlardan biridir. Bu konuyla ilgili tartışmalar birliğin önemli üyeleri arasında fikir ayrılığına yol açmıştır. AB, seksen milyon nüfuslu bir Müslüman ülkesini çoğunluğunu Hristiyanların oluşturduğu bir yapıya sorunsuz biçimde dâhil edebilecek midir? ABD ve İngiltere, Türkiye'nin AB'ye girişini güçlü biçimde desteklemektedir. Almanya ile Fransa ise farklı görüştedir, ancak daha önce belirttiğim gibi söz konusu meselenin kısmen gizli bir terör boyutu vardır. Türkiye yalnızca Türklerin vatanı değildir. Kürt azınlığının yanı sıra ülkenin doğuda Suriye, Irak ve İran'la sınırları vardır. Ayrıca ülkenin merkezinde güçlü azınlık grupları vardır. Yalnızca İstanbul'da iki milyonun üzerinde İran asıllı insan yaşamaktadır ve bunlar apaçık biçimde ana vatanlarına karşı bir yakınlık duymaktadırlar ve muhtemelen bazıları İran'ın radikal rejimine de yakınlık duymaktadır. Türkiye'nin AB'ye üyeliği, doğuda doğup beslenen terörün kontrol altına alınması olasılığını arttıracak mıdır yoksa teröristlere özgür dünyanın karşı karşıya olduğu tehlikeyi çok büyük ölçüde arttıracak Truva Atı yöntemi benzeri imkânlar mı sunacaktır? Bunlar son derece ciddi soru-

lardır ve bunların basit ve açık cevapları yoktur. Bu sorunlar kamuoyu önünde çoğunlukla belirli sınırlar içerisinde tartışılmaktadır çünkü soruların kendisi siyasi olarak doğru görülmemekte ve bu nedenle bu sorularla pek uğraşılmamaktadır. Bu nedenle uluslararası terör meselesinin çok sayıdaki iç ve dış siyasi alanda belirgin bir etken olarak belirmeye başladığını ve bu siyasi alanları kuşatan anlaşmazlığın kendi içerisinde pek çok devletin ve toplumun ulusal kararlılığını zayıflatan bir etken olduğunu görüyoruz.

Bu bölümde tasvir etmeye çalıştığım durumun sonunda devletlerin ve toplumların, bağımsız devletlerin ulusal egemenlik hususlarına aldırmadan, kendilerini korumak üzere harekete geçme kararlılığını arttıracaklarını düşünüyorum. Bu açık tehditlerin ve kaygı verici erken uyarının karşısında devletler muhtemelen benim tabirimle "kendi kendine yardım etme" yöntemlerine gittikçe daha fazla başvurarak teröristleri barındıran ülkeyi beklemeden düşmanla kendi başlarına mücadele etme yoluna gireceklerdir. 2002 yılındaki Afgan Savaşı bunun büyük ölçekte bir örneğidir, ama gelecekte bir devletin kendi başına aktif koruyucu önlemler alacağı durumlarla karşılaşabileceğiz.

Bunun sonucu olarak ulusların varlıklarını sürdürme dürtüleri, geleneksel uluslararası hukukun temellerini yıkacaktır. Hükümetler ve onların üst düzey yetkilileri, benzeri geçmişte pek hayal edilmemiş olan eylemlerde bulunacaklardır. Önleyici eyleme geçmek için BM Güvenlik Konseyi kararlarını veya uzun vadede uluslararası koalisyonların kurulmasını beklemeyeceklerdir. Hızla değişen durumlarla mücadele etmeye yönelik önlemlerin yoğunlaşacağını tahmin ediyorum. Yasalar, zorluklarla mücadele konusunda tamamıyla yeni bir dizi temel kural oluşturacaktır. Uluslararası hukuk veya gelenek ya değişime tabi tutulacak ya da gerektiğinde bir kenara bırakılacaktır.

Eğer tüm bu önlemlerin bileşimi terörün mağlup edilmesi hedefine ulaşılması ve daha güvenli bir dünyanın oluşması durumunda muhafazakâr ve daha dar kapsamlı yaklaşımdaki bütün kuşkular uçup gidecektir. Başarıdan şüphesi olanlar da insanlığın kurtuluşunun sevincini yaşayacaklardır. Öte yandan, istenilen sonucun elde edilmemesi durumunda gelecek belirsiz olacaktır ve en akıllı adamların yardımını alan iktidarların daha iyi çözümler sunmaları gerekecektir. Ne yazık ki şu an için daha iyi bir çözüm bilmiyorum.

DİPLOMASİ - MÜMKÜN KILMA SANATI İSTİHBARAT - İMKÂNSIZI ÇÖZME USTALIĞI

Uluslararası İslami terörün son yedi sekiz yılda yerel ve uluslararası sahneler üzerindeki etkisi asla küçümsenemez, önceki bölümde açık biçimde belirttiğim gibi, teröristlerin gerçekleştirdikleri eylemlerin elde ettiği başarılar tesadüfi sonuçlar olmamıştır; bu başarılar, açık biçimde belirlenmiş siyasi, ekonomik ve sosyal hedeflere ulaşılması sonucu elde ediliyordu. Zaman zaman El Kaide benzeri terör örgütlerinin belgeleri ve bildirileri kasıtlı olarak ortaya çıkarılarak söz konusu örgütlerin amaçlarının ve hedeflerinin kamuoyu tarafından öğrenilmesine olanak sağlamaktadır. Örneğin 2005 Ekim ayının ortalarında bir Arap televizyonunda duyurulan bu tür bir hedef, örgütün mevcut önceliklerini ortaya koymuştu. Bildiride, diğer hususların yanı sıra, İsrail'in listenin üst sıralarından çok uzaklaştığı ve ana gündemde sıranın ona çok sonra geleceği belirtiliyordu. ABD ve onun yaşam biçiminin yok edilmesi ve ılımlı "kâfir" Arap yönetimlerinin yıkılması hedefi, Filistin'in bugün İsrail Devleti olan kısmıyla birlikte tamamıyla gerçek sahiplerine -Filistinlilere- iade edilmesinden önce gelmektedir.

Bu tür açıklamalardan, El Kaidenin bütün dünyayı saracak uluslararası bir İslam Devrimi gerçekleştirme hedefiyle gözünü bütün dünyaya dikmiş olduğunu anlıyoruz. Bu, gayet açık ve şeytanice bir hedeftir. Bu gizli bir plan değildir. Bu hedef gözler önüne açıkça serilmiştir. Bu, tarihin seyrini değiştiren önemli hamlelerin yalnızca gizli arşivlerde ve istihbarat dosyalarında bir araştırma yapılarak bulunamayacağının bir başka kanıtıdır. Bu tür hamleler, hepsi uluslararası medyanın birbirine geçmiş unsurları yoluyla yayılan kamuya açık belgeler, konuşmalar ve bildiriler şeklinde gün ışığına çıkmaktadır. Ben daima, bir terörist başının medyaya açıkladığı şeylerin bir siyasi liderin hitap ettiği kişilere söyledikleri kadar inanılır ve gerçek olarak kabul edilmesi gerektiğine inanmışımdır. Bu açıklamalar, aksi kanıtlanmadıkça olduğu gibi kabul edilmelidir. Bunları göz ardı eden kişiler kendilerine zarar verirler.

Özenle yapılan bir tahlil, bugün karşı karşıya olduğumuz düşmanın oldukça net ve sistematik bir resmini çizmektedir. İslami terör hareketi, bütün dünyayı kapsayan stratejik hedefleri ve bu hedeflere ulaşmasını sağlayacak açık biçimde belirlenmiş stratejilere sahip bir düşmandır. Bu amaç için kullanılacak silahlar bile olağanüstü ölçüde iyi biçimde belirlenmiştir. Yol kenarından fırlatılan bombadan tutun da, tıpkı kaçırılıp New York'taki Dünya Ticaret Merkezine doğrultulan uçaklar örneğinde olduğu gibi, sivil uçaklara kadar o an için uygun gördükleri her şeyi kullanacaklardır. Eğer düşmanlar ellerine konvansiyonel olmayan -nükleer, biyolojik veya kimyasal- bir silah geçirmeyi başarırlarsa, bu silahı uygun gördükleri her an ve dünyanın herhangi bir yerindeki sivil veya askeri hedefe karşı kullanmaktan çekinmeyeceklerdir. İslami terör hareketinin stratejisi, uzun ve kısa vadeli stratejilerin bir bileşimidir. Bir yandan kaybedilecek zaman yoktur. Kısa sürede ne kadar fazla saldırı düzenlenirse o kadar iyidir. Oysa diğer yandan zamana karşı bir yarış söz ko-

nusu değildir çünkü en büyük ve mutlak zaferin Allah'ın kutsal emriyle elde edileceğine inanırlar.

Özgür dünyanın öldürücü düşmanlarının amaçlarını engellemek için uygulayabileceği stratejiler nelerdir ve bu stratejiler gerçekten de kamuoyu önünde tartışmaya açılacak türden midir? Önceki bölümde iç ve dış cephelerde atılabilecek adımların uzun bir listesini verdim. Fakat bu adımlar kendi içlerinde, teröristleri yenilgiye uğratacak uzun veya kısa vadeli bir strateji anlamına gelmemektedir ve bu kadar kararlı bir düşmanı yenilgiye uğratmak için bir strateji oluşturulması gerektiğine kuşku yoktur. Peki, çok sık kullanılan, ama genellikle yeterince tanımlanmayan "strateji" kelimesi ne ifade etmektedir? *Webster's New International Dictionary*'ye göre strateji, "bir ulusun veya uluslar grubunun, barış veya savaş halinde benimsenen politikalara azami desteği sağlamak amacıyla siyasi, ekonomik, psikolojik ve askeri güçlerini kullanma bilimi ve sanatıdır." Ve bunu tamamlayıcı bir ikinci tanım daha vardır: "Savaşta düşmanla avantajlı koşullar altında karşılaşmak amacıyla uygulanan askeri komuta bilimi ve sanatıdır." Strateji, bilime ve sanata dayalı planlamayı gerektirir. Önceliği politikanın belirlenmesi almalı ve bunu, bu politikayı gerçeğe dönüştüren amacın veya hedefin doğru şekilde tanımlanması izlemelidir. Düşmanın gerçekleştirilmesi beklenen eylemlerin, kitap içerisindeki tanımlarda ayrıntılarıyla açıklandığı gibi, çok farklı yapıları olduğu için politika veya siyasi direktif yalnızca düşmanın amaçlarına ulaşmasının engellenmesine göre belirlenemez. İstenilen sonucun elde edilmesinde savunma unsuru hayati bir önem taşısa da, düşmanın -yalnızca başarıya ulaşmasının önlenmesi değil- tamamen yenilgiye uğratılması amaçlar ve politikalar listesinin ilk sırasında yer almalıdır. İslami teröristlerin yapısı ve başvurdukları yöntemler göz önünde bulundurulduğunda nihai çözümü ancak bu teröristlerin tamamen ortadan kaldırılmaları doğuracaktır.

Üçüncü Dünya Savaşı ifadesinin kapsadığı unsurların açık biçimde tanımlanmasında karşılaşılan zorluklar bu kitap içeriğinde sık sık vurgulanmıştır. Bunları tekrarlamaya gerek yoktur. Bu eşi görülmemiş özelliklerin sonuçlarından biri, özgür dünyanın tartışmaları eyleme dönüştürülecek açık ve net stratejiler üretmekle sonuçlandırmak bir yana, stratejileri tartışmakta bile çok fazla zorlanmış olmasıdır. Aynı şekilde, benzer durumlarda, baştakiler yapılabilecek şeylerin değil de yapılamayacak şeylerin listesini yapma yoluna girmişlerdir. Bu strateji, yasak ve pek çok kez suç sayılan adımların ve eylemlerin listesini bir çırpıda sıralayan insan hakları savunucusunun "sığındığı yöntemlerden" biridir. En büyük arzusu olan özgür toplumun varlığını sürdürmesi amacına ulaşılması için kabul edilebilir ve etkin olumlu bir eylem planı hazırlaması istendiğinde oyalanıp duran da aynı kişidir.

Politika belirlendikten sonra yapmamız gereken şey, bu politikayı uygulamaya ne şekilde geçireceğimizi belirlemektir. Politikayı ve stratejiyi belirlemek ne kadar acildir? Bir dünya savaşının sancılarını yaşamakta olduğumuz gerçeği göz önüne alındığında yeryüzünde bu savaşı başarılı biçimde sona erdirmek için gereken planları hazırlamaktan daha acil bir şey olmadığı düşünülebilir. Çok sık kullanılan "kaybedilecek zaman yok" ifadesi hiç bu kadar uygun düşmemiştir. Zaman çok hayati önem taşımaktadır. Terör örgütlerinin üyeleri örgüte uzun süreler için katılmaktadırlar ve bir davaya bağlılıkları, sayılarının az olmasına bağlı olarak hızlı hareket edebilmeleri ve kolaylıkla ele geçirilemez olmaları gibi etkenler nedeniyle hızlarını neredeyse süresiz olarak koruyabilmektedirler. Uluslarını İslami terör gruplarına karşı korumaya çalışanlar ise sayıca fazla, geniş ve kolay hedeflerdir. Bu insanlar savaşla ilgili temel meseleler üzerinde fikir ayrılığı yaşamaktadırlar ve başlattıkları şeyleri sonuna kadar götürüp götürmeyecekleri her zaman soru işaretidir. Halkın desteği, kamuoyu görüşü, siyasi kararlılık ile çoğu kez siyasi sahnede çarpıcı değişimlerle

sonuçlanan belirli aralıklarla yapılan seçimlerin tümü birleşerek başarı yolunda zamanla yarışı güçleştirmektedir.

Özgür bir Batı toplumunda siyasi yöneticilerin güvende olmama duygularını yoğunlaştıran şey işte bu etkenlerdir. Bu insanlar siyasi varlıklarını sürdürebilmek için sürekli bir mücadele vermektedirler ve genellikle görev sürelerinin sonrasını düşünmemektedirler. Gelecek nesilleri ilgilendiren yüksek hedefleri açıklarken bile, deyim yerindeyse, "oyun planı" oldukça kısa bir dönemle sınırlandırılır. Uluslararası sahnede en güçlü makamlardan biri olan ABD başkanlığına gelmeye çalışan isimler de dört veya sekiz yılın ötesine yönelik planlar yapmamaktadırlar. Bu son derece elverişsiz koşullar altında ve söz konusu meselenin kaygı verici yapısı göz önünde bulundurulduğunda insanların baştakilerden beklentisi, zaferin yaşam süreleri içerisinde perçinlenmesi için günlerini ve gecelerini derhal eyleme konulacak politikaları ve stratejileri tartışmaya ve mükemmelleştirmeye ayırmaları olacaktır.

Burada kendi fikirlerimi önermek yerine liderler ile yönetimlerin vardıkları sonuçları sunmayı ve bunlara kendi düşüncelerimi eklemeyi çok daha fazla tercih ederdim. Üzülerek söylüyorum ki bu mümkün değildir çünkü bildiğim kadarıyla bu son derece önemli durum karşısında yeni fikirler sunmaya yönelik herhangi bir çaba yoktur. Kamuoyunun önüne çıkıp halkına "sonuna kadar dayanmalarını" öğütlemekle yetinmeyerek bu basmakalıp çağrıya bir de eylem planı eklemiş olan hiçbir lider tanımıyorum. Irak sorunuyla ilgili pek çok şey söylenmiş ve yazılmış, terörün kökünden söküp atılması ve onunla dünya çapında mücadele edilmesi gerektiği yönünde açıklamalar da yapılmıştır, ama mutlak zaferi sağlayacak ulusal veya uluslararası ortak bir strateji hakkında hiç denecek kadar az şey söylenmiştir.

Bu anlaşılması güç tartışma ve planlama eksikliğinin özgür dünyada beyin gücü eksikliğine bağlı olmadığına hiç kuşum

yok. Aksine, Batı'da bu güçten teröristlerin sahip olduklarının çok daha fazlası vardır. Kapsamlı hücum planlaması eksikliğinin ana nedeninin halkın terör gerçeğini kabul etme konusunda sergilediği isteksizlikte ve siyasetçilerin, seçmen kitlelerini kaybetme korkusuyla, söylediklerinden daha fazlasını söylemeye kalkışmadıkları gerçeğinde yattığını düşünüyorum. Gerçekleştirilen terör eylemleri ne kadar korkunç veya halka aşılana korku düzeyi ne kadar yüksek olsa da görünüşe göre şimdiye kadar halkın genelinden herhangi bir tepki gelmemiştir. Sıradan bir birey gerçekle ve açıkça görmesi gereken kaçınılmaz sonuçlarla yüzleşmekten kaçınmayı tercih eder. Kötünün iyisini seçmeye çalışan devlet adamı veya politikacının yaşadığı ünlü ikilem bu noktada karşımıza çıkmaktadır: Kamuoyuna uymalı ve halkın sonuna kadar dayanma istekliliğini biraz azaltma riskine girerek mevcut teröre karşı önlemlerle yetinmeli mi yoksa hiçbir şeyden sakınmayarak ve siyasi tabanının aşınmasını, bunun sonucunda her şeyini kaybetmeyi göze alarak harekete geçip kapsamlı bir terörle mücadele mi başlatmalıdır?

Modern tarihin seyrini etkileyen bu genel değişkenler göz önüne alındığında, yakın dönemdeki deneyimlerime dayanarak, bir terör eyleminin hemen ardından halkın tehditle mücadele konusunda çok büyük önlemler alınmasına alıştırılması için en fazla iki veya üç aylık çok kısa bir süre olduğunu düşünüyorum. Bu süre son derece kısadır, ama yine de tehditle mücadele etmek için gereken çok önemli adımların en azından birkaç tanesinin onaylanmasını sağlamak için kullanılabilir. İngiliz Parlamentosu, başbakanın 7 Temmuz 2005 tarihindeki son büyük terör eyleminden dört ay sonra önerdiği sert önlemleri tartışmış ve başbakanın politikasını reddetmişti. Fransız Parlamentosu ise banliyölerdeki ayaklanmalardan bir hafta sonra çok sert önlemler alınmasını tartışmış ve hükümetin konuyla ilgili bütün politikalarını onaylamıştı. Yerel ve askeri kuvvetler, her an harekete geçirilebilecek şe-

kilde hazır tutulmalıdır. Yurtiçindeki ve dışındaki hedefler önceden tespit edilmelidir. Tıpkı teröristlerin bütün dünyanın meşru bir savaş alanı olduğuna karar vermiş oldukları gibi, özgür dünya da buna aynı şekilde karşılık vermeli ve bütün yerküreyi kendisinin savaş alanı olarak görmelidir. Saldırı altındaki her ulus, tehlikenin gizlendiğine inandığı yere yönelik harekete geçmeye karar verebilir ve yine her ulus, bir terör eylemi gerçekleştirildiğinde buna misillemede bulunmak için Üçüncü Dünya Savaşındaki müttefiklerinden birine yapılan saldırıdan faydalanabilir.

Sonraki planlama, teröristlere örgütlenme zemini ve güvenli barınaklar sağlayan dünyanın her yerindeki savunmasız noktalara odaklanmalıdır. Ulusların egemenlik kisvesi altında sağlanan güvenli barınak kavramına daha fazla tahammül edilmemelidir ve eğer ev sahibi bir ülke bu tür bir güvenli barınak sağlıyorsa, toprak bütünlüğü ve genel diplomatik hakları savaşın sonuna kadar dikkate alınmamalıdır.

Asgari sürede azami sonuç elde edilebilmesi için, terörün hedefi olduğunu hisseden veya terörün kurbanı olmuş ülkeler tarafından ortak bir ana plan hazırlanmalıdır. Bütün ülkelerin planlarının ve stratejilerinin meseleye aynı anda odaklanması sağlanması amacıyla belirli bir zaman çerçevesi üzerinde anlaşmaya varılmalı ve bu zaman çerçevesi ilgili uluslar tarafından açıkça ilan edilmelidir. Strateji açık uçlu olmamalıdır ve başarı şansının arttırılması için hem iç hem de uluslararası baskılar mümkün olan en üst düzeye çıkarılmalıdır. Hiçbir gayretin esirgenmeyeceği ve çeşitli türden operasyonların gerçekleştirileceği iki veya üç yıllık bir süreç ilan edildiği takdirde, bütün dünya benim deyimimle "bir yönetici gibi" harekete geçecek, yani operasyon planının kesin bir başlangıç ve bitiş tarihinin olduğu bilinci içerisinde işbirliği içerisinde çalışacaktır. Belirtilen zaman çerçevesinin sonunda başarılar ve başarısızlıklar gerektiği gibi değerlendirilebilir ve bunlardan faydalı sonuç-

lar çıkarılabilir. Böylece oyunun kuralları, bugün olduğu gibi, yalnızca teröristler tarafından konulmayacak, aynı zamanda şimdiye dek nispeten bir savunma duruşu sergilemiş olan uluslar tarafından belirlenecektir. Bu stratejinin amacı ilk hamleyi yapmak ve teröristlerin ellerindeki silahları daha gelişmişleriyle değiştirmelerine fırsat tanımadan fiziksel çarpışma oranını artırmak olacaktır. Bu hareket tarzı benimsenmezse, gelecekte baştakilerin neden hiçbir şey yapmadan öylece durduklarını ve burada önerilen önlemlerin bazılarını veya tümünü neden benimsemediklerini sormak zorunda kalabiliriz. Bu kez sorumlu profesyonel istihbarat makamları değil, bizzat siyasi yöneticiler olacaktır. Önceden uyarılmadıklarını iddia edemeyeceklerdir.

Savaş yalnızca saldırgan bir kimliğe bürünümlerle kazanılmayacaktır. Batı dünyasının yoğun ortak çabalarının radikal İslami terörü ortadan kaldırmayacağı bilinmelidir. Aslında savaş, İslamiyet içerisinde devam eden bir iç mücadeledir. Dünya, bu iç mücadeleye müdahale edip bunu sonuca bağlama hakkına sahip olduğunu iddia edemez. Öyleyse geriye yapacak neyimiz kalıyor? Kenarda oturup büyük kavganın sonucunu mu beklemeliyiz? Tam bu noktada çok daha yaratıcı ve özgün fikirlerin üretilmesi ve bunların iyi kullanılması gerektiğine inanıyorum. Terörün olduğundan farklı bir şey olarak görülemeyeceği ve ne olursa olsun ödüllendirilmemesi gerektiği doğrudur. Ayrıca bazıların terörün sözde ulusal kurtuluş savaşlarında kabul edilebilir araçlarmış gibi hareket eden kollarını meşrulaştırma arzularına da boyun eğmemeliyiz. Bununla birlikte 'erör hareketleri içerisinde keskin ve önemli farklılıklar olduğu da unutulmamalıdır. Örneğin El Kaide terörünün kendi içerisinde bir kategori olduğu ve bu örgütü barındıran, onu destekleyen veya üyelerinin faaliyet göstermesine izin verenlerin geri kalandan tamamen farklı bir grup olduğu gerçeği göz ardı edilmemelidir. Peki, El Kaide örgütünü farklı kılan nedir? El Kaide ve onun dünyanın her tarafında-

ki uyduları yalnızca bölgesel boyuttan yoksun değil, aynı zamanda bunların amaçlarının toprakla ilgisi yoktur. A veya B ülkesini fethetme niyetinde değiller. Şu veya bu toprak parçasını ele geçirme gibi bir niyetleri yoktur. Amaçları ve istekleri evrenseldir. Bu, Hamas veya Hizbullah gibi hareketler için geçerli değildir. Evet, bunlar özellikle İsrail'in azılı düşmanlarıdır, ama yalnızca İsrail devletinin düşmanı değildirler ve Hizbullah ile Hamas arasında çok keskin farklılıklar vardır. Hizbullah, İsrail'e Ortadoğu'nun dışından kanlı saldırılar düzenlemiş ve 1993 ile 1994 yıllarında Buenos Aires gibi yerlerde onlarca masum sivilin ölümüne ve yaralanmasına yol açmıştır. Hamas ise Filistin topraklarının dışında eylemde bulunmaktan çoğunlukla sakınmıştır ve örgütün amaçları kesinlikle toprakla ilgili, yani İsrail Devletinin tamamen yok edilmesiyle ilgilidir.

Şimdi de bu gruplar arasındaki farklılıkların bir başka örneğine bakalım. El Kaide ile Hamas'ın İsrail'le ilgili amaçları görünüşte aynı olsa da, bu iki örgüt arasında yine de bir fark vardır. Hamas yalnızca bir terör örgütü değildir. Siyasi ve sosyal ilgileri vardır. Seçim sürecinde Filistin Yönetiminde yer almıştır ve birkaç yerel belediye meclisi Hamas çoğunluğunun kontrolündedir ve bazı belediyelerin Hamas üyesi başkanları vardır. Hamas, sistemi yok etmeyi amaçlayan El Kaidenin aksine sistemin bir parçası olmaya çalışmaktadır. Hamas liderlerinin seçmen kitleleri, mülkleri, eğitim programları ve korumak istedikleri sosyal sistemleri vardır. Kaybedecek bu kadar çok şeyi olan bir hareket, ödeyeceği bir bedelin olduğunu ve bu bedelin varlıklarının hepsine veya büyük kısmına mal olabileceğini bilmelidir. İsrail 2005 yazının sonlarında Gazze'den tek taraflı olarak geri çekildiğinde Hamas bütün Filistin hareketleriyle birlikte ateşkese uymuş ve İsrail Silahlı Kuvvetlerinin düzenli ve onurlu biçimde geri çekilişinin gerçekleşmesinde önemli bir etken olmuştu. Hamas liderleri, aksi yönde hareket etmesi durumunda İsrail'in onların önemli var-

lıklarını ciddi bir tehlikeye atacak müthiş bir öfke selini serbest bırakacağını düşünmüşlerdi.

İsrail'in politikasında köklü bir değişime yol açan şiddetli direniş *intifadanın* dört yılı boyunca İsrail'e yönelik aralıksız terör eylemleri düzenlediği göz önünde bulundurulduğunda Hamas'ın bu davranışı son derece önemli ve akıllıcaydı. Sonuçta birdenbire bütün Gazze Şeridini boşaltmaya ve yirmiden fazla yerleşim birimini zorla ortadan kaldırmaya karar veren kişi, bir zamanlar bu bölgeden tek bir Yahudi yerleşim biriminin bile çıkarılması yönündeki baskılara büyük dirençle karşı koymuş olan Başbakan Şaron değil miydi? Geri çekilen İsrail güçlerine karşı eyleme geçmekten ve böylece zaferin tadına varmakla yetinmeyip, bunu herkesin gözlerinin önünde kutlamaktan daha cazip ne olabilirdi? Hamas geçmişte olduğu gibi kitabı yazdığım dönemde de hâlâ İsrail'in ezeli bir düşmanıdır. Bununla birlikte, Hamas lideri İsraillilerle bir araya gelmekte ve onlarla diyaloglar yürütmektedirler. İsrailli gazeteciler bu kişilerle röportajlar yapmışlardır ve Hamas'ın dünyanın çeşitli bölgelerinden sayısız ülke, grup ve örgütle geniş ve karmaşık bir ilişkiler ağı vardır. Hamas çok sayıda web sitesine sahiptir ve bilgileri ile propagandasını pek çok dilde yaymaktadır. Hamas aynı anda hem siyasi-sosyal hem de terörist bir hareket olarak hareket etmeye çalışmaktadır. Bu ikili rol şu anda ABD, Avrupa Birliği ve İsrail tarafından reddedilmektedir. Kitabı yazdığım esnada sorumluluk sahibi bir İsrailli, Amerikalı veya Avrupalının Hamas'la masaya oturmayı ve onun Filistin'in siyasi sürecine katılımını meşrulaştırmayı düşünmesi siyasi açıdan doğru görülüyordu.

Yine de Hamas'a açık seçik biçimde ikili siyaset/terör yaklaşımının çirkin ve kabul edilemez olduğu ve ikisi arasında bir seçim yapmak zorunda olduğu söyleniyorsa, bu, Hamas'ın önünde bir seçim yapma fırsatı olduğuna ve bu nedenle şartların Hamas'ın masaya davet edilebileceği bir ortam yaratacağına inanıldığını

göstermektedir. El Kaidenin önüne asla böyle bir seçenek konulmayacaktır. El Kaide yapısı itibariyle asla muhatap olarak alınamaz. Peki, Hamas ne zaman masaya çağırılabilir? Zemin bu olayın gerçekleşebilmesi için uygun hale gelene kadar başka şiddet eylemlerinin yaşanması beklenebilir. ABD, İngiltere, Avrupa Birliği ve İsrail önderliğindeki özgür dünyanın Hamas'ın sürece dâhil edilmesinin avantajlarını ve dezavantajlarını değerlendiren, bu tür bir gelişmenin El Kaide ve onun ortaklarına karşı yürütülen küresel savaşa olası etkisini ve katkısını göz önünde tutması ve Hamas'ın siyasi "yanlıklık" suçuna karşı mücadeleye katılımının olası faydalarını tartması gerekecektir.

Hizbullah da toprakla ilgili planları olan ve temelde El Kaide'den ayrılan benzer bir harekettir. Ancak, onu Hamas ve El Kaideden ayıran bir özelliği daha vardır: Hizbullah, belirli bir yabancı ülkeyle, İran'la ittifak yapan Şii bir harekettir. Hizbullah, daha önce belirttiğim gibi, Ortadoğu'dan çok uzaklarda bile faaliyet göstermiştir. Bununla birlikte, örgütün uluslararası terör kolu özgür dünyanın göz yumamayacağı bir tehdittir. Bu bağlamda, eğer Hizbullah saygınlık rüyasının gerçeğe dönüşmesini istiyorsa Hamas'tan çok daha fazla şeyden vazgeçmek zorunda kalacaktır. Bu tür iki grubun El Kaide ile Müslüman dünyasında mücadelede ABD, Avrupa Birliği ve İsrail'e katılmasını sağlayacak koşulların oluşturulması durumunda bu grupların tehdidin içeriden önlenmesinde eşsiz bir rol oynayabilecekleri konusunda hiç kuşkusuz yok. Bu görüşler şu an için tamamen hayal ürünü olarak görülebilir, fakat son birkaç yılda yaşanan olaylar hayal gücünün sınırlarını hiç olmadığı kadar ileriye taşımıştır.

Bunların en uygun seçenekler olduğunu sanmıyorum ve yukarıda bahsettiğim iki örnek grup da -Hamas ve Hizbullah- kesinlikle mükemmele yakın ortak değildir. Ancak hiçbir zaman ideal bir durum yoktur ve hiçbir ortak asla mükemmel eş değildir. Bu iki grubun ortaklık masasına oturtulması fikrinin uygu-

lanabilirliğini, somut çıkarlar ile hedeflerin varlığı ve söz konusu grupların güvenilirliği belirleyecektir.

Hamas ve muhtemelen Hizbullah, özgür dünyanın uluslararası radikal İslam terörüyle savaşını kazanmak istiyorsa yanına çekmeye çalışabileceği müttefik türünün yalnızca iki örneğidir, özgür dünyanın bu çok istediği hedefe ulaşılabilmesi için diğer bölgelerde de benzer ittifaklar oluşturma yoluna gitmesi gerekecektir. Çok sıkı pazarlıklar yürütülecektir, ancak son tahlilde, Afganistan'da Sovyetlerle mücadelede Taliban ve bin Ladini devreye sokabilmek için de sıkı bir pazarlık yürütülmemiş ve bunun sonucunda Sovyetler bu ülkeden atılıp Sovyet imparatorluğunun çöküşüne katkıda bulunacak çok büyük bir yenilgi tatmamışlar mıydı? Sonuçta devletler oyununun bir parçası olarak yeri geldiğinde bu tür gruplar mücadele aracı olarak kullanılmaktadırlar ve bazen dünyanın müttefiki bugünün azılı düşmanı haline gelebilmektedir. Şeytanla karşılıklı şarap yudumlamak zorunda kalacağız, ama şeytanın kadehimizin içine zehir dökmemesine dikkat etmeliyiz.

Devletlerin bu oyunlarında en ağır bedeli l'derler ve halkları öder. Her durumda ve her yol ayrımında değerlendirmeler değişir. Her taraf kendi konumunu değerlendirir ve kendi kararını verir. Amerika Birleşik Devletleri ve İngiltere'nin Ortadoğu'yla ilgili politikalarında önümüzdeki birkaç yıl içerisinde çok önemli kararlar vermek zorunda kalacaklarına inanıyorum. Savaşta doğrudan yer almaktadırlar ve askerlerini toplayıp ülkelerine dönebilecek durumda değildirler. Sağlam bir çıkış stratejisi benimsemek zorundadırlar ve başarılı bir çıkış stratejisinin yalnızca İsrail'in uluslararası İslami terörle mücadele davasına gerçekten olumlu bir katkısını değil, aynı zamanda Batının İsrail'in çıkarlarına ve görüşlerine hassasiyet göstermesini gerektireceğinden eminim. Tüm bunlara ek olarak davaya başka müttefiklerin de alınması için çaba gösterilmesi gerekecektir ve müttefik olabilecek birkaç

adayı - Hamas ve Hizbullah- belirtmiştim. Müttefik öncelikle İsrail'i tanıyarak bir giriş bedeli ödeyecektir, fakat aynı zamanda bundan kazancı da olacaktır ve Batılı müttefiklerin her biri kendi payına düşeni ödemek zorunda kalacaktır. Yakın tarihimizde masada nadiren bu kadar sıkı bir pazarlık paketi olmuş ve riskler nadiren bu kadar yüksek olmuştur. Bu kitabımızdaki maceramızın başlangıcı, bizi Bağdat'a ve İran'dan doğan Şii devrimi kasırgasıyla mücadele eden kilit oyuncu Saddam Hüseyin'e götürmüştü. Saddam Hüseyin o dönemde ılımlı Arap dünyasının ve Amerika Birleşik Devletlerinin bölgedeki hayati çıkarlarının kurtarıcısıydı. Bundan on beş yıl sonrasına geldiğimizde ise sanık kürsüsünde yargılanmakta ve ülkesi de geleceğiyle ilgili şiddetli bir savaşın sancılarını yaşamaktadır. On beş yıl önce Washington, Sovyetler Birliğine karşı elde ettiği zaferi ve Sovyet imparatorluğunun çöküşünü kutluyordu. Taliban ve bin Ladin, bu süreçten, sonunda kazanılan elli yıllık bir Soğuk Savaş'ın minik kahramanları olarak çıkmışlardı. Ve şimdi nereye gidiyoruz?

Diplomasi ve müzakereler, savaş ve barış zamanlarında hem bir bilim hem de bir sanattır. Bugünün dünyası bilimin güçlerine ve sanatın yeteneklerine hiç olmadığı kadar ihtiyaç duyacaktır, ama her şeyden önemlisi bilimden ziyade sanat olan istihbarat ustalığına çok fazla ihtiyacımız olacaktır. Önümüzdeki yolun büyük bir kısmı ancak gizli yollarla kat edilebilir ve bu yolun çoğunun istihbarat biliminin ve sanatının gerçek uzmanları tarafından incelenmesi ve iyice öğrenilmesi gerekecektir. Zafer elde edebilmek için yıldızların ötesine ulaşmalıyız. Diplomasi mümkün kılma sanatı iken istihbarat da imkânsızı çözme ustalığıdır. Ve yaşam hızla, insanlık tarihinde hiç olmadığı kadar imkânsız hale gelmektedir.

SON